

Kārlis Piģēns

**Īpašumtiesību iezīmes
un attīstības tendences zemes dzīļu
izmantošanā Latvijas Republikā**

Promocijas darbs zinātnes doktora grāda
“zinātnes doktors (*Ph. D.*)” iegūšanai

Nozaru grupa – sociālās zinātnes

Nozare – tiesību zinātne

Apakšnozare – civiltiesības

Rīga, 2023

Kārlis Piģēns

ORCID 0000-0002-7270-8935

Īpašumtiesību iezīmes
un attīstības tendences zemes dzīļu
izmantošanā Latvijas Republikā

Promocijas darbs zinātnes doktora grāda
“zinātnes doktors (*Ph. D.*)” iegūšanai

Nozaru grupa – sociālās zinātnes

Nozare – tiesību zinātne

Apakšnozare – civiltiesības

Promocijas darba vadītājs:

Dr. iur. docents **Ivars Kronis**, Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Rīga, 2023

Anotācija

Pašreizējā Latvijas Republikas zemes dziļu izmantošanas tiesiskajā regulējumā pastāv tiesību normu kolīzijas, kā arī atsevišķos tiesību nozaru virzienos nav izveidots pilnvērtīgs tiesiskais regulējums, piemēram, jautājumā par zemes ģeotermālās siltumenerģijas izmantošanu, kā arī attiecībā uz oglekļa dioksīda (CO₂) uzglabāšanu zemes dziļēs (šobrīd tiesiskajā regulējumā pastāv aizliegums šādām darbībām), kam ir potenciālas izmantošanas perspektīvas nākotnē. Tāpat spēkā esošais tiesiskais regulējums Latvijas Republikā ir būtiski atšķirīgs no citās Eiropas Savienības valstīs sastopamā tiesiskā regulējuma principiem un būtu nepieciešami uzlabojumi atbilstoši mūsdienu situācijai un pieejamām tehnoloģijām zemes dziļu izpētei un resursu praktiskai izstrādei. Pētnieciskā darba temats par zemes dziļu īpašumtiesībām šādā veidolā un apjomā vienkopus līdz šim nav aplūkots Latvijas Republikā, un šāds pētnieciskais virziens dod pozitīvu pienesumu Latvijas Republikas tiesiskās vides uzlabošanai un secīgi iespējamam tautsaimniecības attīstības pieaugumam nākotnē.

Zemes dziļu derīgo īpašību izmantošanas process Latvijas Republikā līdz šim nav izplatīts, jo Latvijas Republikā plaši nav iegūti nedz energoresursi (piemēram, dabasgāze, nafta), nedz citi ķīmiskie elementi (piemēram, zelts, nafta, litījs, titāns) vai arī izmantots, piemēram, ģeotermālais siltums. Tas tādēļ, ka nav bijusi pietiekama interese sabiedrībā, tehnoloģiju pieejamība un ekonomiskais izdevīgums, kā arī nav pietiekamas pētījumu bāzes par Latvijas Republikas zemes dziļu derīgajām īpašībām, ko varētu izmantot vai rūpnieciski attīstīt, līdz ar to nav arī bijusi sabiedrības grupu un politikas veidotāju interese, lai jautājums par zemes dziļu īpašumtiesībām būtu kvalitatīvi un detalizēti izstrādāts tiesiskajā regulējumā.

Attīstoties valstij un sabiedrībai kopumā, pieaug tās patēriņš un prasības pēc energoresursiem un enerģijas, lai apmierinātu dažādas tautsaimniecības vajadzības. Pēc 2014. gada enerģētikas neatkarības jautājums Eiropas Savienībai un jo īpaši Latvijas Republikai ir kļuvis aktuāls, ņemot vērā Ukrainas un Krievijas krīzi, kas radīja negatīvas indikācijas par notikumu attīstību un pārvirzīja politikas uzsvaru uz Latvijas Republikas enerģētisko vajadzību pašnodrošinājumu un enerģētisko neatkarību. 2015. gadā tika izveidota Enerģētikas savienība, kuras stratēģijas redzējums ir cenas ziņā pieejamas, drošas un ilgtspējīgas enerģijas nodrošināšana Eiropai un tās iedzīvotājiem. Arī 2019. gadā izraisījusies Covid-19 pandēmijas krīze pasaulei radījusi izaicinājumus jautājumā par enerģētisko neatkarību, enerģijas avotu piegādes loģistiku, ātrumu un apjomiem krīzes un ārkārtas situācijās. 2022. gada Krievijas militārā agresija Ukrainā atkal pastiprinājusi sabiedrības uzmanību Latvijas enerģētiskajai neatkarībai.

Latvijas Republikā zemes dzīļu īpašumtiesības ir atrunātas Civillikumā un vairākos speciālajos nozares likumos, piemēram, Enerģētikas likumā, likumā “Par zemes dzīlēm”. Var secināt, ka Latvijas Republikā ir ieviests tāds īpašumtiesību modelis, kurā zemes dzīlēs esošie energoresursi pieder tam īpašniekam, kam pieder zemes virskārta. Šāds modelis ir samērā reti sastopams gan Eiropas Savienības, gan pasaules valstu līmenī. Tomēr līdz šim, ņemot vērā, ka Latvijas Republikā nav notikusi būtiska zemes dzīļu izmantošana, nav arī praksē plaši izmantots tiesiskais regulējums, kas ieviests attiecīgajā īpašumtiesību segmentā.

Tāpat zemes dzīļu kontekstā sabiedrībā aktuāls ir jautājums par Latvijas Republikas zemes unikālo īpašību izmantošanu, piemēram, Inčukalna pazemes dabasgāzes krātuve, kurā tiek uzglabāts dabasgāzes energoresurss, kas nepieder Latvijas Republikai, nav nācis no zemes dzīlēm, tomēr tiek uzglabāts Latvijas Republikas teritorijā, izmantojot unikālo dabas veidojuma zemes struktūras īpašības, kā arī Latvijas Republikas teritorijā esošajās zemes dzīlēs pastāv potenciāls jaunai gāzveida vielu vai CO₂ krātuvei, kur lielākais potenciāls atrodas zem Dobeles novada esošās zemes virskārtas.

Atslēgvārdi: zemes dzīles, īpašumtiesības, privāttiesības, enerģētika.

Abstract

Subterranean depths – issues and potential improvement of legal framework in the Republic of Latvia

There are conflicts of law in the existing legal framework for the use of subterranean depths in the Republic of Latvia, as well as in some areas of law there is no full legal framework, for example, for the use of geothermal heat, as well as for carbon dioxide (CO₂) storage in subterranean depths (there is currently a ban on such activities in the legal framework). In the same time current legal framework in the Republic of Latvia is significantly different from the principles of the legal framework found in other European Union countries and would require improvements in accordance with the current situation and available technologies for subsoil research and practical development of resources. The topic of research work on the ownership of subsoil in this form and scope has not been made in the Republic of Latvia so far, and such research direction will make a positive contribution to the improvement of the legal environment of the Republic of Latvia and possible future economic growth.

The process of using the useful properties of subsoil has not been widely used in the Republic of Latvia so far, because neither energy resources (for example, natural gas, oil) nor other chemical elements (for example, gold, oil, lithium, titanium) have been widely obtained in the Republic of Latvia, or geothermal heat has also not been used, as there has no sufficient public interest, availability of technologies and economic benefits, as well as insufficient research base on the useful properties of the subsoil of the Republic of Latvia that could be used or industrially developed, thus there has been no interest from public groups and policy makers to ensure that the issues of subsoil ownership is in detail regulated in the legal framework.

As the country and society as a whole develop, its consumption and demands for energy resources and energy to meet the various needs of the economy increase. After 2014, the issue of energy independence has become topical for the European Union and especially for the Republic of Latvia, considering the Ukraine-Russia crisis, which created negative indications of developments and shifted policy emphasis to self-sufficiency and energy independence. In 2015, the Energy Union was established, whose strategic vision is to provide affordable, secure, and sustainable energy for Europe and its citizens. The Covid-19 pandemic crisis of 2019 has also created challenges for the world in terms of energy independence, logistics, speed, and volume of energy supply in crisis and emergency situations. Also, Russian military aggression in Ukraine in 2022 and spiking energy prices in European Union has reinforced the public's focus on the Republic of Latvia energy independence.

In the Republic of Latvia, the ownership of subsoil is stipulated in the Civil Law and several special industry laws, such as the Energy Law, the Law “On Subsoil”. It can be concluded that the Republic of Latvia has introduced an ownership model in which the energy resources in the subsoil belong to the owner who owns the topsoil. Such a model is relatively rare at European Union and global level. However, so far, considering that no significant use of subterranean depths has taken place in the Republic of Latvia, the legal regulation introduced in the respective ownership segment has not been widely used in practice.

Also in the context of subsoil, the issue of the use of unique land features of the Republic of Latvia is topical, for example, Inčukalns underground natural gas storage, which stores natural gas energy resources that do not belong to the Republic of Latvia, does not come from the properties of the structure of the earth, as well as in the depths of the earth in the territory of the Republic of Latvia and there is a potential for a new storage of gaseous or CO₂ substances, where the greatest potential is located below the surface of the earth in Dobeles region.

Keywords: subterranean, ownership, private law, energy.

Satura rādītājs

Anotācija	2
Abstract	4
Darbā lietotie saīsinājumi.....	7
Ievads	8
1. Zemes dzīļu tiesiskās izpratnes veidošanās tiesiskie un vēsturiskie aspekti.....	17
1.1. Zemes dzīļu jēdziena saturs	17
1.2. Zemes dzīļu tiesiskā statusa veidošanās aspekti	21
1.2.1. Izpratnes ģenēze zemes dzīļu īpašumtiesību jautājumos	21
1.2.2. Izpratnes ģenēze zemes dzīļu īpašumtiesību jautājumos Latvijas Republikā	38
1.3. Zemes dzīļu īpašumtiesību robežas citās valstīs.....	41
2. Zemes dzīļu īpašumtiesību tiesiskais statuss: noteikšana, izmaiņas un izbeigšana	55
2.1. Zemes dzīļu īpašumtiesību problemātika Latvijas Republikas tiesību politikas plānošanas procesā.....	55
2.2. Zemes dzīļu īpašumtiesību statusa noteikšana	68
2.2.1. Zemes dzīļu īpašumtiesību statusa problemātikas identificēšana	68
2.2.2. Zemes dzīļu īpašumtiesību statusa noteikšana Latvijas Republikā	74
2.3. Zemes dzīļu īpašumtiesību statusa izmaiņas un izbeigšana	89
3. Zemes dzīļu normatīvais regulējums no tiesību politikas viedokļa	98
3.1. Zemes īpašnieku rīcības brīvība privāttiesībās	98
3.2. Valsts pārvaldes robežas privāttiesībās	106
3.3. Starptautisko tiesību robežas Latvijas Republikas zemes dzīļu privāttiesiskajā statusā	123
Nobeigums	129
Publikācijas un ziņojumi par promocijas darba tēmu	147
Literatūras saraksts.....	148
Pateicības.....	159

Darbā lietotie saīsinājumi

ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija
ASV	Amerikas Savienotās Valstis
CCS	CO ₂ uztveršana un uzglabāšana
CO ₂	oglekļa dioksīds
ES	Eiropas Savienība
PGK	pazemes gāzes krātuve
OECD	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija
SEG	siltumnīcefekta gāzu emisijas
UTC	universālais koordinētais laiks

Ievads

Tiesības uz īpašumu ir būtiskas indivīda tiesības, jo no tām lielā mērā ir atkarīga konkrētas personas labklājība. Tiesības uz īpašumu ir viena no senākajām un vislabāk attīstītajām tiesību nozarēm.¹

Katra tiesiskā regulējuma pamatā ir uzdevums sabalansēt savstarpēji pretēji vērstas intereses. Viens no galvenajiem ekoloģisko tiesību pamatuzdevumiem ir sabalansēt dabas vides objektu (piemēram, zeme, tās dzīles, meži, ūdeņi, dzīvnieki un augi, gaiss, ozona slānis) saglabāšanas un aizsardzības nepieciešamību ar cilvēku vajadzībām pēc dabas resursu izmantošanas.²

Latvijas Republikā veikta īpašumtiesību jēdziena, kā arī valdījuma institūta analīze. Viens no pētniekiem, kas šādu analīzi veicis Latvijas Republikā, ir profesors Jānis Rozenfelds. Taču viņš savos rakstos un pētījumos nav detalizēti aplūkojis zemes dzīļu īpašumtiesību jautājumu mūsdienu tiesiskās vides apstākļos.

Latvijas Republikā nav izstrādāta zemes dzīļu izmantošanas stratēģija valsts un pašvaldību zemēs. Nenotiek sistemātiski jaunu derīgo izrakteņu un citu zemes dzīļu resursu meklēšanas un izpētes darbi, kā arī zināmo derīgo izrakteņu atradņu papildu izpētes darbi, lai nodrošinātu to racionālu izmantošanu.³ Šīs darbības šobrīd netiek attīstītas, jo Latvijas Republikā pastāv tiesiskā regulējuma nepilnības, kā arī prakses neesamība, kas nerada nosacījumus, lai zemes dzīļu potenciāls Latvijā tiktu kvalitatīvi pētīts un pēc tam secīgi apgūts, kas sniegtu arī pievienoto vērtību tautsaimniecības attīstībai.

Uz pētnieciskā darba sagatavošanas brīdi un pētījuma veikšanas posmā konstatēts, ka pakāpe pētnieciskā darba temata konstatēšanas izpētē tiesiskā regulējuma prizmā ir salīdzinoši neliela. 2014. gadā Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas iepirkuma ietvaros zvērinātu advokātu birojs “Raidla, Lejiņš & Norcous” sagatavoja juridiskās analīzes ziņojumu “Par zemes dzīļu izmantošanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu potenciālo investīciju piesaistei”.⁴ Savukārt 2016. gadā Rīgas Juridiskajā augstskolā mg. iur. Jūlija Dzigulskā

---

¹ Reine, I. 1999. Tiesības uz īpašumu un īpašuma atsavināšana valsts vai sabiedriskajām vajadzībām. 28.01.1999. *Latvijas Vēstnesis*. 5/6.

² Statkus, S. 11.03.2003. *Ekoloģiskās cilvēktiesības – starp vides patēriņu un saglabāšanu*. Iegūts no: <https://providus.lv/raksti/ekologiskas-cilvektiesibas-starp-vides-paterinu-un-saglabasanu/> [sk. 28.09.2022.]

³ Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija. 2013. gada 16. maijs. Informatīvais ziņojums “Par zemes dzīļu izmantošanu” (VSS-466). Iegūts no: <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40284493> [sk. 28.09.2022.]

⁴ Zvērinātu advokātu birojs “Raidla, Lejiņš & Norcous”. 2014. *Juridiskās analīzes ziņojums “Par zemes dzīļu izmantošanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu potenciālo investīciju piesaistei”*. Iegūts no: https://www.varam.gov.lv/sites/varam/files/content/files/2014-10-21_zinojums_final.pdf [sk. 28.09.2022.]

apskatījusi zemes dzīļu īpašumtiesību jautājumu, analizējot publisko interesi par privāttiesībām savā darbā *Subsurface property rights in Latvia: Public interest over private rights?*.⁵

Darba autors vienlaikus nekonstatē, ka būtu izdota plaša un detalizēta pētnieciska publikācija, apkopojums vai monogrāfija, kurā būtu izpētītas īpašumtiesību iezīmes un attīstības tendences zemes dzīļu izmantošanā. Tāpat netiek konstatēts, ka Latvijas Republikā būtu detalizēti un apjomīgi pētījumi. Lai varētu veikt oglekļa dioksīda (CO₂) uzglabāšanu zemes dzīlēs⁶, kas tuvākajā laikā varētu notikt ES (šobrīd procesā atsevišķi pilotprojekti, piemēram, Francijā un Norvēģijā), attiecīgi arī Latvijas Republikā būtu jādomā par šāda tiesiskā regulējuma ieviešanu, pārskatot 2011. gadā ieviesto pagaidu aizliegumu CO₂ uzglabāšanai zemes dzīlēs, kas 2013. gadā tika pārveidots par pastāvīgu aizliegumu. Pētnieciskā darba temats šādā veidolā un apjomā par zemes dzīļu jautājumiem vienkopus līdz šim nav aplūkots Latvijas Republikā, un šāds pētnieciskais darbs var dot pozitīvu ieguldījumu Latvijas Republikas tiesiskās vides uzlabošanai.

Apskatot pētniecību no ģeoloģijas potenciāla viedokļa, kā apjomīgāko pēdējā desmitgadē varētu minēt valsts pētījumu programmu “Zemes dzīles”, kuru 2009.–2013. gadā īstenoja Latvijas Universitātes un Rīgas Tehniskās universitātes pētnieki. Programmas mērķis bija ar zināšanām iespējami atbalstīt un veicināt pāreju uz zinātņu ietilpīgāku produkcijas ražošanu no Latvijas Republikas vietējiem zemes dzīļu resursiem ar iespējami augstāku pievienoto vērtību.

Latvijas Republikas zemes dzīļu resursus nevar salīdzināt ar tādām ļoti bagātām valstīm kā Krievija vai Norvēģija, bet arī mums ir doti pazemes ūdeņi, smilts, grants, māls, dolomīts, ģipsis, kaļķakmens, dzintars, iespējams, dimanti, dzelzsrūda un arī pēdējos desmit gados par strīdus ābolu kļuvušās naftas iegulas.⁷ Latvijas Republikas apdzīvojuma blīvums ir salīdzinoši mazs, tāpēc Latvija ir viena no zaļākajām un vismazāk urbanizētajām ES teritorijām. Latvijas Republikas lielākās dabas bagātības ir gan augsne, gan zemes dzīles un ūdens, gan flora un fauna.⁸

Minerālie resursi Latvijas Republikas zemes dzīlēs ir nacionālā bagātība, taču, ievērojot dabiskās daudzveidības ierobežotību, to pilnīga apzināšana un racionāla izmantošana prasa vēl

---

⁵ Dzigulska, J. 2016. *Subsurface property rights in Latvia: public interest over private rights?*. Rīga Graduate School of Law. Iegūts no: <https://www.rgsl.edu.lv/uploads/research-papers-list/9/dzigulska-julija-6-final.pdf> [sk. 28.09.2022.]

⁶ Brehm, D. 2007 *Storing carbon dioxide below ground may prevent polluting above*. Massachusetts Institute of Technology, 51, 16.

⁷ Gavēna, I. 2001. Zemes dzīles kā īpašums. 08.05.2001. *Latvijas Vēstnesis*. 70.

⁸ Latvijas ziņojums Apvienoto Nāciju Organizācijai par ilgtspējīgas attīstības mērķu ieviešanu. 2018. Iegūts no: <https://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/Latvija%20IAM%20Zinojums%20ANO.pdf> [sk. 28.09.2022.]

ciešāku daudzu pētniecības grupu un minerālo resursu ieguves, pārstrādes uzņēmumu sadarbību un informācijas apmaiņu.⁹

Arī šobrīd, 2023. gadā, Latvijas Republikā zemes dziļu īpašumtiesības ir atrunātas Civillikumā un vairākos speciālajos nozares likumos, piemēram, Enerģētikas likumā¹⁰, likumā “Par zemes dziļēm”¹¹. Latvijas Republikā ir ieviests īpašumtiesību modelis, kad zemes dziļēs esošie energoresursi pieder tam īpašniekam, kam pieder zemes virskārta. Šāds modelis ir ļoti reti sastopams gan ES, gan pasaules līmenī. Tomēr līdz šim, ņemot vērā, ka Latvijas Republikā nav notikusi būtiska zemes dziļu izmantošana, nav arī praksē plaši izmantots tiesiskais regulējums, kas ieviests attiecīgajā jautājumā. Tāpat nav skaidri izpētīts jautājums, vai šāds īpašumtiesību modelis var būt ilgtspējīgs no valsts enerģētiskās un tautsaimniecības vajadzību apmierināšanas viedokļa. Vienlaikus zemes dziļu kontekstā arī aktuāls ir jautājums par zemes unikālo īpašību izmantošanu, piemēram, Inčukalna pazemes dabasgāzes krātuve, kurā tiek uzglabāts dabasgāzes energoresurss, kas nepieder Latvijas Republikai, nav nācis no zemes dziļēm, tomēr tiek uzglabāts Latvijas Republikas teritorijā, izmantojot unikālo dabas veidojuma struktūras īpašības.

Attiecībā uz zemes dziļu resursu izmantošanu Latvijas Republikā ir izveidojusies situācija, ka saskaņā ar Civillikumu zemes dzīles, tajā skaitā derīgie izrakteņi, pieder zemes īpašniekam. Tomēr, lai nodrošinātu resursu ilgtspējīgu izmantošanu, valsts ir izvirzījusi savus nosacījumus. Izmantojot likuma “Par zemes dziļēm”, likuma “Par ietekmes uz vidi novērtējumu” un citu normatīvo aktu regulējumu, tiek panākts kompromiss starp zemes īpašnieku interesēm, attīstības vajadzībām un vides aizsardzības prasībām.^{12, 13}

Arī Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija uzskata, ka jautājumā par zemes dziļu resursu izmantošanu Latvijas Republikā ir īpatnēja situācija – saskaņā ar Civillikumu zemes dzīles, tajā skaitā derīgie izrakteņi, pieder zemes īpašniekam.¹⁴

Faktiski ir izveidojusies situācija, kad Latvijas Republikas tautsaimniecībai nozīmīgas saimnieciskās darbības nevar veikt un attīstīt, jo zemes dzīles ir privātpašnieku īpašumā, to izmantošanas nosacījumi ir sadrumstaloti un pastāv dažādi tiesiskajā regulējumā noteikti izņēmumi.

---

⁹ Lazdiņš, A. 2016. Promocijas darbs “Latvijas reģionu minerālo resursu tirgus attīstība”, 140.

¹⁰ Enerģētikas likums: Latvijas Republikas likums. 15.10.1998. *Latvijas Vēstnesis*. 273/275. *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 20.

¹¹ Likums “Par zemes dziļēm”: Latvijas Republikas likums. 21.05.1996. *Latvijas Vēstnesis*. 87.; 11.07.1996. *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 13.

¹² Piļģēns, K. Zemes dziļu izmantošanas tiesiskais regulējums: *quo vadis*. *Jurista Vārds*, 04.07.2017., 28 (982), 25–27.

¹³ Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2019. gada 25. oktobra spriedums lietā Nr.C-2491-19/5, 5. Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [sk. 31.10.2022.]

¹⁴ Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija. Iegūts no: <https://www.varam.gov.lv/lv/zemes-dziles> [sk. 28.09.2022.]

Valsts kontrole savā 2019. gada ziņojumā secina, ka Latvijā diemžēl nav izstrādāta zemes dziļņu izmantošanas stratēģija valsts un pašvaldību zemēs, līdz ar to nenotiek plānveidīga un sistemātiska jaunu zemes dziļņu resursu izpēte, kā arī zināmo derīgo izrakteņu atradņu papildu izpētes darbi, lai nodrošinātu pēc iespējas racionālāku to izmantošanu.¹⁵

Kā jau pieminēts, zemes dziļņu tiesiskā regulējuma aspekti Latvijas Republikā nav plaši pētīti, bijis vien atsevišķs zvērinātu advokātu biroja “Raidla, Lejiņš & Norcous” veikts juridiskās analīzes apskats 2014. gadā. Padziļinātāka izpēte par situāciju 2022. gadā ir nepieciešama, lai Latvijas Republikā attīstītos zemes dziļņu izmantošana un secīgi tiktu veicināta tautsaimniecības attīstība un kopējais sabiedrības labklājības un enerģētiskās neatkarības līmenis.

Saeimas Ilgtspējīgas attīstības komisijas sēdē 2015. gadā, kur tika diskutēts par zemes dziļņu jautājumu, izskanēja viedoklis, ka tieši ārvalstu investīciju piesaiste ir bijusi galvenais motīvs, domājot par šī jautājuma risinājumu. Investori par Latviju interesējas, bet, uzzinot par to, ka tiesību akti viņu darbu šeit apgrūtinā, no domas atsakās. Sēdē netika slēpts, ka šo jautājumu risināt tieši šobrīd likusi kāda Kanādas uzņēmuma interese par iespējam pētīt iespējamajos derīgos izrakteņus Latvijā.¹⁶ No 2015. gada tā brīža Saeimas Ilgtspējīgas attīstības komisijas vadītāja (M. Kučinskis) teiktā izriet, ka, neraugoties uz tiesiskā regulējuma trūkumu, kanādieši jau vairākus gadus pēta zemes dziļņu ekonomisko potenciālu Kurzemes pusē. “Pirmais, ko viņi ir izdarījuši – izanalizējuši visus šos padomju laika paraugus un visus pieejamos materiālus, kādi ir ģeoloģijas centrā, nosecinot, ka ir pamats domāt, ka šeit varētu būt visā Baltijas apkārtnē ļoti ievērojamas iegulas. Lai apstiprinātu to, ka šie paraugi tiešām no apakšas ir ņemti, kur urbumi jau aizgruvuši, jau ar tagadējo tehniku notiek skenēšana, kas nozīmē, ka vairāku kilometru dziļumā ir redzams viss kā rentgenā, kas tur apakšā ir. Tad, pēc viņu plāniem, ja būs pamats arī pēc skenēšanas, būs nepieciešami vēl atsevišķi urbumi, kuros no dziļuma tiks iegūti šie materiāli.”¹⁷

---

¹⁵ Valsts kontrole. 13.12.2019. *Kā Zemkopības ministrija pārvalda valstij piederošu īpašumu – derīgos izrakteņus?* Iegūts no: <https://www.lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslektas-revizijas/zemkopibas-ministrijas-darbiba-valstij-piederoso-derigo-izraktenu-apsaimniekosana> [sk. 22.07.2022.]

¹⁶ Studente, L. 2015. *Zemes dziļēs ar varu netiksi*. LV portāls.

¹⁷ LSM.lv portāls. 2015. *Pēc kanādiešu ģeologu pamudinājuma grib mazināt šķēršļus zemes dziļņu izpētei*. Iegūts no: <https://biznesam.swedbank.lv/ievads/lsm-lv-zinas/pec-kanadiesu-geologu-pamudinajuma-grib-mazinat-skerslus-zemes-dzilu-izpetei-37378> [sk. 09.11.2022.]

Vienlaikus arī 2022. gadā Norvēģija ir investējusi pasaulē pirmajā liela mēroga oglekļa uztveršanas un uzglabāšanas projektā¹⁸ un pastarpināti izrādījusi interesi par Latvijas Republikas unikālo zemes dziļu veidojumu izmantošanu Eiropas līmeņa CO₂ uzglabāšanas projekta iespējamai īstenošanai.

Lai iepriekš pieminētie Kanādas investori veiktu izpēti un potenciālo derīgo izrakteņu ieguvī Kurzemē, kā arī lai Norvēģijas un citu valstu potenciālajiem investoriem būtu interese realizēt Latvijas Republikā CO₂ uzglabāšanas projektu, ir nepieciešams skaidrs tiesiskais regulējums attiecībā uz zemes dziļu izpēti un izstrādes procesiem, kā arī īpašumtiesību jautājumiem. Ņemot vērā šos pieminētos gadījumus, kas nav vienīgie, bet publiski izskanējuši visplašākajā mērogā, šobrīd Latvijas Republikai aktuāls ir šajā darbā veiktais pētījums par zemes dziļu īpašumtiesībām un iespējam uzlabot tiesisko regulējumu, lai ārvalsts investoriem būtu interese apgūt Latvijas Republikas zemes dziļu potenciālu, gan veicinot Latvijas Republikas tautsaimniecības attīstību, gan sniedzot ieguldījumu Latvijas Republikai ES izvirzīto Zaļā kursa mērķu¹⁹ sasniegšanai uz 2030. un 2050. gadu. Šī darba noslēgumā tiek sniegti priekšlikumi valsts interešu nostiprināšanai attiecībā uz zemes dziļēm privāttiesību tvērumā, kā arī sniegti priekšlikumi, lai ieviestu tiesisko regulējumu, kas pieļautu CO₂ uzglabāšanu Latvijas Republikas ģeoloģiskajās struktūrās jeb zemes dziļēs.

Šī darba temata aktualitāti arī pastiprina Eiropas Komisijas 2022. gada septembra paziņojums par kritisko izejmateriālu tiesību akta (*The Critical Raw Materials Act*) projektu. Kritisko izejvielu likumam būtu jānodrošina kopīga izpratne par to, kuras kritiskās izejvielas var uzskatīt par īpaši stratēģiskām. Tādēļ ir jānosaka kritēriji, lai noteiktu izejvielas, kurām ir īpaša stratēģiska nozīme Eiropas enerģijas pārejas un aizsardzības vajadzībām.²⁰

Lai varētu veikt zemes dziļu detalizētu izpēti, svarīgs apstāklis ir arī zemes dziļu īpašumtiesību aspekta jautājums tieši no civiltiesību nozares viedokļa, kas attiecīgi spēj veicināt vai bremsēt zemes dziļu izpēti un apgūšanas iespējas, ja nav skaidri definētas īpašumtiesību robežas starp privāttiesībām un valsti.

Promocijas darba mērķis ir Latvijas Republikas zemes dziļu izmantošanas un attīstības izpēte, problēmjautājumu identificēšana un iespējamo risinājumu sniegšana Latvijas Republikas zemes dziļu izmantošanas veicināšanai no tiesiskā regulējuma perspektīvas.

---

¹⁸ ABB. 27.06.2022. *ABB tehnoloģijas tiks izmantotas pasaulē pirmajā CO₂ transportēšanas un uzglabāšanas infrastruktūrā.* Iegūts no: <https://new.abb.com/news/lv/detail/92626/abb-tehnologijas-tiks-izmantotas-pasaule-pirmaja-co2-transportesanas-un-uzglabšanas-infrastruktura> [sk. 28.09.2022.]

¹⁹ Eiropas Parlaments. 07.08.2018. *ES reakcija uz klimata pārmaiņām.* Iegūts no: <https://www.europarl.europa.eu/news/lv/headlines/society/20180703STO07129/es-reakcija-uz-klimata-parmainam> [sk. 28.09.2022.]

²⁰ Eiropas Komisija. 14.09.2022. *Critical Raw Materials Act: securing the new gas & oil at the heart of our economy.* Iegūts no: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lv/STATEMENT_22_5523 [sk. 20.01.2023.]

Promocijas darba mērķa sasniegšanai tiek **izvirzīti šādi uzdevumi**:

- 1) noteikt zemes dziļu jēdziena galvenos elementus un definēt zemes dziļu jēdzienu;
- 2) identificēt zemes dziļu īpašumtiesību tiesiskā statusa iegūšanas, izmaiņu un izbeigšanas veidus;
- 3) apkopot un novērtēt ar zemes dziļu īpašumtiesībām saistīto normatīvo regulējumu no tiesību politikas viedokļa.

Promocijas darba **izpētes objekts** – tiesisko attiecību kopums, kas veidojas zemes dziļu īpašumtiesību jomā starp privāttiesību subjektiem un valsti.

Promocijas **darba priekšmets** – nacionālo un starptautisko tiesību normu, teorētisko un zinātnisko darbu, kā arī judikatūras un tiesību politikas izpēte.

Promocijas darba **pētnieciskie jautājumi**:

1. Kā būtu definējams zemes dziļu jēdziena tvērums?
2. Kāds tiesību apjoms būtu nosakāms zemes īpašnieku tiesībām?
3. Kā būtu nosakāmas valsts ietekmes robežas privāttiesībās attiecībā uz zemes dziļu īpašumtiesībām?
4. Kādā veidā zemes dziļu īpašumtiesības būtu piešķiramas valstij?

Pētījuma novitāte

Vairāki zemes dziļu resursi un pašreizējie zemes dziļu telpas lietojumi ir kritiski vai tuvākajā nākotnē var kļūt kritiski, piemēram, pilsētas un starppilsētu pazemes infrastruktūra, ģeotermālie resursi, derīgie izrakteņi un gruntsūdeņi. Pašreizējā politika, likumdošana un institucionālais ietvars, kā arī informācijas un zināšanu pārvaldība gan ES līmenī, gan valsts līmenī šķiet neefektīvi, lai tiktu galā ar šo jauno tendenci.²¹

Zemes dziļu derīgo īpašību izmantošana Latvijas Republikā līdz šim nav bijusi izplatīta, jo Latvijas Republikā nav plaši iegūti nedz energoresursi, nedz citi ķīmiskie elementi vai arī izmantots, piemēram, ģeotermālais siltums, jo nav bijusi pietiekama sabiedrības interese un nav pietiekamas pētījumu bāzes par Latvijas Republikas zemes dziļu derīgajām interesēm, ko varētu izmantot vai arī rūpnieciski attīstīt tuvākajā nākotnē.

Pēc Ekonomikas ministrijas sniegtās informācijas, nafta Latvijas Republikā tika atrasta jau pagājušā gadsimta sešdesmitajos gados, bet rūpnieciska ieguve nav notikusi, jo padomju laikā tās krājumi tika atzīti par pārlieku nelieliem, salīdzinot, piemēram, ar Sibīrijas atradnēm. Kopš tā laika naftas ieguves tehnoloģijas ir strauji progresējušas, un tagad ir iespējama arī salīdzinoši nelielu iegulu izstrāde un šīs uzņēmējdarbības nozares attīstība arī Latvijas

---

²¹ Hámor-Vidó, M., Hámor, T., Czirok, L. 2021. *Underground space, the legal governance of a critical resource in circular economy*. Resources Policy, 73, ISSN 0301-4207. doi.org/10.1016/j.resourpol.2021.102171

Republikā. Kopš 1996. gada ogļūdeņražu meklēšanai vai izpētei un ieguvei ir izsniegtas 11 licences, no kurām aktīvas ir piecas.

1996. gadā tika veikts pētījums par Latvijas Republikas zemes dzīļu potenciālu, prognozējot zemes dzīļu izmantošanu nākotnē, no pētījuma būtiski izcelt trīs stratēģiskus aspektus:

1. Ģeotermālās enerģijas izmantošana, kas ir vietējais un videi drošs enerģijas avots.
2. Materiālu sagatavošana struktūrās, kas nākotnē varētu tikt izmantotas kā dabasgāzes pazemes glabātavas.
3. Materiālu sagatavošana par rūpniecisko bromu saturošo ūdeņu izmantošanu.²²

Attīstoties valstij un sabiedrībai kopumā, pieaug tās patēriņš un prasības pēc energoresursiem un enerģijas, lai apmierinātu dažādas tautsaimniecības vajadzības. Kopš 2014. gada enerģētikas neatkarības jautājums ES un jo īpaši Latvijas Republikai ir kļuvis aktuāls, ņemot vērā Krievijas agresiju Ukrainā, kas radīja negatīvas indikācijas par Latvijas Republikas enerģētisko vajadzību nodrošināšanu un enerģētisko neatkarību.

Visā Eiropā un lielākajā pasaules daļā, izņemot ASV, cilvēki sapratuši, ka zemes dzīļu bagātības, kuras pilnībā pat nav apzinātas, nav cilvēka radītas, tās katrā vietā radušās miljoniem gadu ilgajā Zemes attīstības procesā. Derīgie izrakteņi zemes dzīlēs veidojušies neatkarīgi no dažādām administratīvajām vai īpašuma robežām, un, lai nodrošinātu to racionālu izmantošanu un aizsardzību, balstoties uz visu valsts iedzīvotāju interesēm, tās nedrīkst piederēt atsevišķiem zemes īpašniekiem. Atjaunojot un veidojot Latvijas Republikas likumdošanas sistēmu, ģeologu un vides speciālistu viedoklis diemžēl netika ņemts vērā – mums joprojām ir spēkā 1937. gada Civillikuma²³ norma, ka zemes dzīles un visi derīgie izrakteņi tajās pieder zemes īpašniekam. Šo pašu normu likumdevēji, neraugoties uz ģeologu sabiedrības iebildumiem, saglabāja 1996. gadā pieņemtajā likumā “Par zemes dzīlēm”.²⁴

Ģeotermālie avoti pagaidām sniedz visai pieticīgu ieguldījumu pasaules nodrošināšanā ar elektroenerģiju, tomēr šķēršļi šī devuma palielināšanā būtu pakāpeniski jānovāc, apmēram tā, kā to esam darījuši ar automašīnām. Ne mazums kompāniju izstrādā dažādas inovācijas, kas balstīsies uz zinātniski tehniskajiem sasniegumiem, pēdējos gados ievērojami paaugstinot arī naftas un gāzes urbumu produktivitāti. Piemēram, tiek izstrādāti daudz precīzāki instrumenti seismisko aktivitāšu noteikšanai, kas ļauj vieglāk atrast ģeotermālos avotus. Drošai un efektīvai

---

²² Valsts ģeoloģijas dienests. Latvijas zemes dzīļu resursi. 1996. Iegūts no: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/vpp/mali_latvija/visp_geol/LATVIJAS_ZEMES_DZILU_RES_1998_pdf.pdf [sk. 28.09.2022.]

²³ Civillikums: Latvijas Republikas likums. 20.02.1937. *Valdības Vēstnesis*. 41.

²⁴ Gavena, I. 2001. Zemes dzīles kā īpašums. 08.05.2001. *Latvijas Vēstnesis*. 70.

urbumu organizēšanai tiek izmantota horizontālā urbšana. Tehnoloģijas, kas sākotnēji izstrādās fosilā kurināmā ieguvei, palīdz tuvoties nulles izmešiem.²⁵

Šobrīd, 2023. gadā, zemes dziļu īpašumtiesību jautājumi ir ļoti aktuāli, jo to izmantošana nākotnē var palīdzēt atrisināt daudzus ES līmeņa stratēģiskos uzdevumus, kā arī veicināt ES neatkarību kritisko materiālu jomā un uzlabot tautsaimniecību attīstības spējas.

Promocijas darbā ir analizēts zemes dziļu tvērums un regulējums. Pētījuma metodoloģisko pamatu veido vairākas pētījuma metodes: analītiskā metode, salīdzinošā metode, empīriskā metode, deduktīvā un induktīvā metode, vēsturiskā metode, deskriptīvā jeb aprakstošā metode, juridiskās prakses analīzes metode.

1. *Analītiskā metode*, kas tiek lietota, iegūstot un analizējot iegūto informācijas apjomu, kā arī strukturējot pētniecisko darbu.
2. *Salīdzinošā metode*, ar kuras palīdzību tiek analizēti un salīdzināti normatīvajos aktos noteiktie tiesiskie regulējumi saistībā ar zemes dziļu izmantošanu.
3. *Empīriskā metode*, kas balstās uz faktiem, kuri iegūti objektīvi un sistemātiski, ievācot informāciju.
4. *Deduktīvā metode*, pētnieciskā darba pētniecisko jautājumu pārbaude, atvasinot no tām secinājumus un salīdzinot tos ar faktiem, kas tika iegūti pētnieciskā darba ietvaros. Vienlaikus arī tiek izmantota *induktīvā metode*, lai aprakstītu promocijas darba izstrādes gaitā radušos secinājumus.
5. *Vēsturiskā metode*, tika veikta vēsturiskā un pašreizējā tiesiskā regulējuma apzināšana, lai spētu identificēt tiesiskā regulējuma ģenēzi.
6. *Deskriptīvā jeb aprakstošā metode* izmantota, lai pētītu tiesisko regulējumu un identificētu problēmas attiecībā uz Latvijas Republikas īpašumtiesībām zemes dziļu jautājumā. Sniegtu dažādu autoru viedokļu vērtējumu, apkopotu tiesu prakses atziņas, kā arī izvirzītu analīzē balstītus priekšlikumus.
7. *Juridiskās prakses analīzes metode*, izmantojot Latvijas Republikas un citu valstu tiesas ilustratīvus un / vai diskutējamus lēmumus un tiesu spriedumus. Materiāli, kas iegūti, ievācot pētāmajam laika posmam atbilstošus rakstus, doktrīnas, pētnieku atziņas, Ministru kabineta noteikumus, Saeimas izdotus likumus un citus normatīvos aktus, kas ļauj rast atbildi uz pētāmajiem problēmjautājumiem.

Promocijas darbā tika izmantotas arī tādas tiesību normu iztulkošanas metodes kā gramatiskā metode, sistēmiskā metode, vēsturiskā metode, teleoloģiskā metode.

---

²⁵ Gates, B. 2021. *How to avoid a climate disaster: The Solutions We Have and the Breakthroughs We Need*. Alfred A. Knopf, Inc., 83.

1. *Gramatiskā (filoloģiskā) interpretācijas metode* izmantota, lai izzinātu zemes dzīļu jēdziena vārdisko saturu un noskaidrotu tiesību normās izmantoto terminu nozīmi.
2. *Sistēmiskā interpretācijas metode* lietota, lai noskaidrotu, vai atsevišķas tiesību normas atbilst likuma mērķim, vadoties no to realizācijas, kas ar attiecīgo tiesību normu būtu jāsasniedz.
3. *Vēsturiskā interpretācijas metode* lietota reglamentējošo normatīvo aktu jēgas un būtības izzināšanai, zemes dzīļu jēdziena attīstībai.
4. *Teleoloģiskā (jēgas un mērķa) interpretācijas metode* lietota, lai noskaidrotu zemes dzīļu tiesību tiesiskā regulējuma jēgu un mērķi, kā arī lai noskaidrotu tiesiskajā regulējumā iekļaujamo personu privāttiesisko interešu nodrošināšanai nepieciešamo apjomu.

Promocijas darbā analizēti pašreiz spēkā esošie normatīvie akti Latvijas Republikā un ārvalstīs, kā arī apskatīta normatīvo aktu vēsturiskā attīstība, izmantoti latviešu, angļu, kā arī krievu valodā izdotie juristu un citu nozaru zinātnieku darbi, publikācijas presē un tīmekļa materiāli. Promocijas darba ietvaros apskatīti 274 Latvijas Republikas tiesu prakses nolēmumi, kuros pieminēti atslēgas vārdi “zemes dzīles” jebkādos locījumos, laika periodā no 2007. gada janvāra līdz 2022. gada novembrim, no kuriem desmit detalizētā veidā tika analizēti šī pētījuma ietvaros.

Promocijas darba teorētiskā nozīme izpaužas zemes dzīļu definīcijas izpratnes veicināšanā un priekšlikumu sniegšanā tiesiskā regulējuma un sabiedrības izpratnes veicināšanai. Promocijas darba praktiskā nozīme – analizēti pašreiz spēkā esošie normatīvie akti Latvijas Republikā un ārvalstīs, apskatīta normatīvo aktu vēsturiskā attīstība, kā arī juristu un citu nozaru zinātnieku darbi, publikācijas presē un tīmekļa materiāli, kā arī analizēta Latvijas Republikas tiesu prakse un sniegti priekšlikumi zemes dzīļu īpašumtiesību tiesiskā regulējuma uzlabošanai.

Promocijas darba struktūra – darbs sastāv no ievada un trijām nodaļām, kas sadalītas apakšnodaļās. Pirmajā nodaļā darba autors analizē zemes dzīļu tiesiskās izpratnes veidošanās tiesiskos un vēsturiskos aspektus. Otrajā nodaļā autors apskata zemes dzīļu īpašumtiesību tiesiskā statusa noteikšanas, izmaiņu un izbeigšanas aspektus. Trešajā nodaļā pētīts zemes dzīļu normatīvais regulējums no tiesību politikas viedokļa. Nobeigumā – pētījuma rezultātā iegūtie secinājumi un izstrādātie priekšlikumi apkopoti tēzēs un ietverti kopsavilkumā darba beigās. Darbam ir anotācija latviešu un angļu valodā. Darbs kopumā aptver 159 lappuses.

1. Zemes dzīļu tiesiskās izpratnes veidošanās tiesiskie un vēsturiskie aspekti

Nodaļā darba autors apskata zemes dzīļu jēdziena saturu, zemes dzīļu tiesiskā statusa veidošanās aspektus un normatīvo regulējumu Latvijas Republikā, kā arī zemes dzīļu regulējumu citās valstīs.

1.1. Zemes dzīļu jēdziena saturs

Šajā apakšnodaļā apskatīta termina “zemes dzīles” plašākā iespējamā nozīme, proti, gan derīgo izrakteņu iegūšana, gan zemes dzīļu derīgo īpašību, piemēram, pazemes tukšumi jeb iežu porainība, izmantošana (Inčukalna pazemes dabasgāzes krātuve), gan enerģijas ieguve no zemes dzīlēm, piemēram, ģeotermālā siltuma izmantošana.

Zemes slāņi jeb zemes dzīles ir zemes garozas daļa, kas atrodas zem augsnes un virszemes ūdeņiem līdz dziļumam, kurā ekonomiski un tehniski ir iespējami ģeoloģiskie pētījumi, derīgo izrakteņu ieguve vai arī tās izmantošana. [...] Praksē īpašnieka tiesībām uz zemes dzīlēm galvenokārt ir nozīme no īpašuma (pozitīvas) izlietošanas viedokļa.²⁶

Zemes dzīles ir zemes slānis (*stratum*) tieši zem augsnes virsmas, kas sastāv galvenokārt no minerāliem un izskalotiem materiāliem, piemēram, dzelzs un alumīnija savienojumiem.²⁷

Pie zemes dzīļu resursiem pieder, piemēram, nafta, gāze, ogles, gruntsūdeņi, minerālvielas un siltums (ģeotermiskai izmantošanai). Zemes dzīļu slāņu poras, proti, arī pati brīvā telpa zemes dzīļu slāņos, būtu jāuzskata par resursu, jo to var izmantot, piemēram, atkritumu šķidrums, kanalizācijas notekūdeņu ievadīšanai, dabasgāzes, saspīestā gaisa un kritiskā CO₂ uzglabāšanai. Zemes dzīļu resursu izmantošana zemes dzīlēs var pārklāties, un spiediena izmaiņas vienā reģionā var attāli ietekmēt zemes dzīļu resursu izmantošanu citos reģionos. Zemes dzīļu resursu izmantošana var arī laika ziņā atšķirties, piemēram, lietotu naftas vai gāzes lauku izmantošana dabasgāzes vai CO₂ uzglabāšanai. Pirms zemes dzīļu resursu izmantošanas tiesību piešķiršanas ir lietderīgi izprast potenciāli plašo resursu klāstu, kas ir pieejami, kā tos varētu attīstīt secīgi un kā tās var ietekmēt dažādu grupu zemes dzīļu izmantošanu, ja zemes dzīļu ieguve notiek vienlaikus. Lai gan šie jautājumi galvenokārt ir ģeoloģiska rakstura, tiem ir izšķiroša nozīme juridiskos, vides un ekonomiskos apsvērumos.²⁸

---

²⁶ Grūtups, A., Kalniņš, E. 2002. *Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Otrais papildinātais izdevums*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 202–203.

²⁷ Britannica, The Editors of Encyclopaedia. 2012. “subsoil”. *Encyclopedia Britannica*, 19 Jul 2013.

²⁸ Field, B., Barton, B., Funnell, B., Higgs, K., Nicol, A., Seebeck, H. 2018. *Managing potential interactions of subsurface resources*. *Proc. IME J. Power Energy*, 232 (1) (2018), 6–11.

Zemes dziļļu kontekstā būtu jāskata ne tikai derīgie resursi, bet arī derīgās īpašības, ko zemes dziļes sniedz. Latvijas Republikas zemes dziļēm šajā ziņā ir unikāla iežu struktūra, kas zemes dziļēs esošās poras ļauj izmantot, lai starp zemes slāņiem uzglabātu, piemēram, dabasgāzi vai CO₂. Īpašumtiesību tvērumā šis jautājums būtu jāskata vienotā kontekstā ar zemes dziļļu īpašumtiesībām, atsevišķi neizdalot zemes dziļļu derīgo resursu un zemes dziļļu derīgo īpašību īpašumtiesības. Redzams, ka arī Amerikas Savienotajās Valstīs dominē šāda izpratne.

Līdz šim neviena tiesa nav īpaši lēmusi par to, kam pieder CO₂ uzglabāšanas projektam nepieciešamā zemes dziļļu poru telpa. Tomēr daļēji vēsturiskās prakses nekustamo īpašumu pārvaldībā un daļēji vispārējo tiesību principu rezultātā zemes virsmas īpašniekam parasti pieder arī zemes dziļļu poru telpa. Poru telpas īpašumtiesības var tikt ierobežotas saskaņā ar derīgo izrakteņu īpašnieku tiesībām izmantot zemes dziļļu poru telpu.²⁹

Lai arī mūsdienu sabiedrība dzīvo industriālās rūpniecības laikā, tomēr arvien lielāku nozīmi pasaulē iegūst klimats, dabas resursi un arī zeme un tās derīgās īpašības kā viens no resursa veidiem.

Zemes pārvaldībā zeme tiek raksturota kā fizisks telpas objekts, uz kuru tiek attiecinātas specifiskas tiesības un kuram ir noteikta vērtība. Zeme uzskatāma kā darījumu objekts nekustamā īpašuma tirgū, kuram ir noteikta ekonomiska, sociāla, ekoloģiska un kultūras vērtība (nekustama lieta), un kā objekts specifiskam izmantošanas nolūkam.³⁰

Zeme ir ļoti plašas nozīmes vārds. Šī vārda nozīmes amplitūda ir atspoguļota vairākos angļu tiesību aktos noteiktās definīcijās, kuras, lai arī tālu no vienotas vai konsekventas definīcijas, norāda uz pārsteidzoši daudzpusīgu izpratni par jēdzienu “zeme” angļu tiesību aktos. Angļu tiesību pamatnoteikumos, kas ietverti 1925. gada tiesību aktu kopumā, “zeme” ir aprakstīta kā “īpašumtiesības uz zemi, kā arī raktuves un derīgie izrakteņi, neatkarīgi no virsmas, ēkas vai ēku daļas (sadalījums horizontāls, vertikāls vai jebkādā citā veidā) un citi materiālie labumi; arī muiža, noma un citi nemateriālie labumi, kā arī servitūts, tiesības, noteikta privilēģija vai ieguvums zemes virsū vai no tā iegūts” (Law of Property Act 1925 (I) (IX)).³¹

---

²⁹ Duncan, I. J., Anderson, S., Nicot, J. P. 2009. *Pore space ownership issues for CO₂ sequestration in the US*. Energy Procedia, 1, 1, 4427–4431, ISSN 1876-6102. doi.org/10.1016/j.egypro.2009.02.258

³⁰ Auziņš, A. 2009. Zemes pārvaldības institūcijas. *Geomātika*. Nr. 6, ISSN 1407-7345, 53-68.

³¹ *Ibid.*, 3.

Zeme ir trīsdimensiju – ir zemes virsma, zeme zem zemes virsmas un, protams, gaisa telpa. Dažādiem cilvēkiem var piederēt dažādi zemes slāņi (līmeņi).³² Ar terminu “īpašumtiesības” tiek saprastas tiesiskas normas, kas sabiedrībā regulē lietu piederību īpašniekiem.^{33,34}

Daži ikdienā lietotie jēdzieni ir diezgan neskaidri, tik izvairīgi un bieži vien arī ļaunprātīgi izmantoti, piemēram, īpašuma definīcijas koncepts. Lielākā daļa ikdienā lietoto atsauču uz īpašuma definīciju ir neapgāžamas, naivas un samērā bezjēdzīgas. Bieži vien juristi, pētot juridiskos kāzus, var nonākt pretrunās, izmantojot terminu “īpašums”, lai apzīmētu lietu, kas ir īpašumtiesību objekts. Bet patiesības sākums par īpašumu ir izpratne, ka īpašums nav lieta, bet drīzāk attiecības, kas ir saistītas ar lietu. Tāpēc ir daudz precīzāk teikt, ka cilvēkam ir īpašums, nevis paziņot, ka tas ir cilvēka īpašums.³⁵

Šī atziņa ir ļoti būtiska, lai saprastu zemes dzīļu abstrakto īpašumtiesību formu. Teorētiskā līmenī tiek noteikti sabiedriskā sistēmā vispārpieņemami principi, kas tiek pieņemti juridiski korektā formā, lai spētu noteikt zemes dzīļu īpašumtiesību piederību.

Apgalvot, ka kādā zemes vienības resursā atrodas īpašums, faktiski nozīmē nodrošināt stratēģiski svarīgu kontroli pār šo resursu un sajaukt šo kontroles saikni ar faktiski kontrolēto lietu, kas bieži vien var būt arī analītiska rakstura kļūda. Īpašums drīzāk ir vārds, ko lieto, lai aprakstītu noteiktu varas koncentrāciju pār lietām un resursiem. Termins vienkārši ir atsauce uz sociāli pieļaujamas varas veidu, ko izmanto attiecībā uz sociāli vērtīgu resursu. Šādā veidā vārds “īpašums” atspoguļo tā semantiski pareizo sakni, identificējot konkrēta resursa vai lietas stāvokli kā atbilstošu konkrētai personai.³⁶

Var atzīmēt, ka varas īpašību attiecība īpašumā nav absolūta, bet gan relatīva, jo var pastāvēt īpašuma gradācija. Īpašuma apjoms, uz kuru konkrētā persona var pretendēt jebkurā veidā, var tikt noteikts pēc slīdošas skalas principa, proti, no maksimālās vērtības līdz minimālajai vērtībai. Protams, ja šī vērtība tuvojas nullei, tā kļūs par valodas ļaunprātīgu izmantošanu, lai pateiktu, ka šai personai vispār ir kāds īpašums. Tomēr, izņemot šādus gadījumus, ir iespējams – un patiešām svarīgi – izmērīt to īpašumu daudzumu, kas konkrētā laikā ir konkrētajā vietā. Ne tuvu nav monolīts jēdziens par standarta saturu un nemainīgu intensitāti, tādējādi īpašumam ir gandrīz bezgalīgi izteikta kvalitāte. Turklāt pastāv uzskats, ka īpašuma izmantošana bieži vien pilnībā atbilst tam, kā citi iegūst vai patur īpašumu tajā pašā

³² LawTeacher. 16.07.2019. *Property Law 1 (Land Law)*. Iegūts no: <https://www.lawteacher.net/free-law-essays/land-law/property-law-1-land-law-law-essays.php?vref=1> [sk. 06.11.2022.]

³³ LU Latviešu valodas institūts, 2004.–2014. *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca*.

³⁴ RTU Izdevniecība. 2009. *Ģeomātikas terminu skaidrojošā vārdnīca*.

³⁵ Bright, S., Dewar, J. 2005. *Land Law: Themes and Perspectives*. United Kingdom, Oxford University Press, 15.

³⁶ *Ibid.*

vietā. Tieši šo neskaitāmo īpašuma pakāpju sarežģītā savstarpējā saistība ietver mūsdienu zemes tiesību aktu būtību.³⁷

Ja paskatāmies uz Latvijas Republikas normatīvajos aktos noteiktajām robežām plaknē, var pieminēt, ka saskaņā ar Latvijas Republikas valsts robežas likuma 1. panta 1. punktu valsts robeža ir nepārtraukta un noslēgta līnija un ar šo līniju sakrītoša vertikāla virsma, kas Latvijas Republikas sauszemes un ūdeņu teritoriju, zemes dzīles un gaisa telpu norobežo no kaimiņvalstīm un no Latvijas Republikas ekskluzīvās ekonomiskās zonas Baltijas jūrā.

Juridiskajā literatūrā norādīts, ka valsts teritorija, uz kuru izplatās šis valsts jurisdikcija, sastāv no sauszemes teritorijas un teritoriālās jūras, gaisa telpas virs tām un zemes dzīlēm zem tām.³⁸ Līdzīgi starptautisko tiesību pētnieks J. Bojārs norāda, ka valsts teritorijā ietilpst sauszeme, iekšējie un teritoriālie ūdeņi, zemes dzīles zem tiem un gaisa telpa virs tiem.^{39, 40}

Savukārt, ja apskatāmies Latvijas Republikas situāciju pēc būtības vertikālā prizmā, tad redzams, ka ar zemes dzīļu derīgajām īpašībām tiek saprastas iežu fizikālās īpašības (porainība, caurlaidība, blīvums, izolētspēja, termālā enerģija u. c.), kā arī ģeoloģiskās struktūras, kuras var izmantot tautsaimniecībā.⁴¹

Ar zemes dzīļu derīgajām īpašībām tiek saprasta arī iežu porainības izmantošana, piemēram, Inčukalna pazemes dabasgāzes krātuve (tiek uzglabāta dabasgāze), un enerģijas ieguve no zemes dzīlēm, piemēram, ģeotermālā siltuma izmantošana.

Irdenā augšējā zemes garoza izbeidzas tajā vietā, kur sākas nākamais, cietās zemes slānis. Zemes garoza kontinentā ir līdz 30–60 km dziļumam, savukārt zem okeāniem un jūrām zemes garoza ir 5–15 km dziļumā.⁴²

Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs skaidro, ka Latvijas Republikas zemes dzīļu resursus veido tagad vai nākotnē izmantojamie zemes garozas nogulumi, derīgie izrakteņi, ieži un minerāli, iežos sastopamie šķidrie derīgie izrakteņi, zemes dzīļu siltums un saimnieciskai izmantošanai derīgas ģeoloģiskās struktūras.

Faktiski tas nozīmē, ka zemes dzīļu uzbūve, derīgo īpašību un resursu izplatības robežas un dziļums ir tikai relatīvi nosakāms un tas nesakrīt ar Latvijas Republikā noteiktajām zemes īpašumu vai administratīvajām robežām virszemē un attiecīgi zemes īpašnieka iespējām īstenot efektīvu zemes dzīļu izpēti un izmantošanu.

---

³⁷ Bright, S., Dewar, J. 2005. *Land Law: Themes and Perspectives*. United Kingdom, Oxford University Press, 16.

³⁸ Lejnietis, M., Medina, L. 1997. *Jūras tiesības*. Rīga: Jumava, 26.

³⁹ Bojārs, J. 2004. *Starptautiskās publiskās tiesības I*. Rīga: Zvaigzne ABC, 295.

⁴⁰ Учебник. М.: ООО "ТК Велби". 2003. *Международное публичное право*. 402.

⁴¹ Likuma "Par zemes dzīlēm" 1. panta 15.2. apakšpunkts: Latvijas Republikas likums. 02.05.1996. *Latvijas Vēstnesis*. 87, 21.05.1996.

⁴² Караулов, В. Б., Никитина, М. И. М. 2004. *Геология: Основные понятия и термины: Справ. пособие*. – 2-е изд. УРСС: Едиториал УРСС.

Darba autors secina, ka mūsdienās ar jēdzienu “zemes dzīles” Latvijas Republikā var saprast – zemes dzīles ir zemes garozas daļa, kas atrodas zem augsnes un virszemes ūdeņiem līdz dziļumam, kurā ekonomiski un tehniski ir iespējami ģeoloģiskie pētījumi, derīgo izrakteņu ieguve vai arī tās izmantošana. Savukārt par zemes dzīļu derīgajām īpašībām var uzskatīt visas pazīmes, kas rada augļus vai ekonomisko labumu, veicot darbības zemes dzīlēs.

1.2. Zemes dzīļu tiesiskā statusa veidošanās aspekti

1.2.1. Izpratnes ģenēze zemes dzīļu īpašumtiesību jautājumos

Zemes dzīļu īpašumtiesības atšķiras no zemes izmantošanas tiesībām, ņemot vērā to faktisko izmantošanas veidu. Skatoties uz zemes dzīļu īpašumtiesību jēdziena evolūciju, sākotnēji tika nodibinātas zemes tiesības, un, secīgi attīstoties tehnoloģijām un iespējām izmantot zemes dzīles, sāka attīstīties zemes dzīļu īpašumtiesību aspekti.

Gadsimtiem ilgi pirms kāds spēja prognozēt aviācijas parādīšanos vai iespēju veikt urbumus zemes dzīlēs, tika radīta tēze latīņu valodā *maxim – cuius est solum, eius est usque ad coelum et ad inferos*, kas nozīmē: zemes virsmas īpašniekam pieder arī debesis un zemes dzīles. Precīza šīs tēzes izcelsme nav nosakāma, bet tā tika minēta jau vismaz 1250. gadā un vēlāk bija izplatīta ebreju, franču valodā, kā arī ģermāņu un romiešu tiesībās.⁴³

Ir nepieciešama viduslaiku latīņu frāžu izmantošana, lai izskaidrotu zemes jēdzienu. Viena šāda frāze norāda: *cuius est solum eius est usque ad coelum et ad inferos*. Tulkojot: personai, kurai pieder zeme, pieder viss, kas sniedzas līdz pat debesīm un zemes dziļumiem. Definīcijā ietverts maksimums, lai gan šķiet, ka tā attēlo zemes tēlu, kam ir gandrīz bezgalīgs trīsdimensiju tvērums, un tā ir maza definīcija, kas sniedz tikai jūtamu tuvumu patiesībai. Idejai, ka zeme kādreiz var saturēt praktiski neierobežotu kubisko domēnu, trūkst konkrēta praktiskā reālisma, kas raksturo lielu daļu no kopīgās tiesību perspektīvas uz īpašumu, un maksimuma tvērums pēdējos laikos ir noraidīts kā krāsaina frāze. Jebkurā gadījumā uztvere, ka zeme ir saistīta ar neierobežotu teritoriālās telpas tvērumu, novestu pie pārkāpuma absurda no vispārējām tiesībām, ko, piemēram, izdara satelīts katru reizi, kad tas šķērso piepilsētas dārzu. Tomēr paliek tāds gadījums, ka zemei ir jābūt vismaz trīsdimensiju tvēruma nozīmei: tikai divdimensiju zemes gabala nodošanai būtu maza nozīme un vēl mazāk lietderības. Tik daudz jau ir atzītas parastās tiesību aktos noteiktās zemes definīcijas, kas attaisno to, ka zeme var tikt nošķirta no virsmas un ka tā var būt horizontāla. Rezultātā ir pilnīgi skaidrs, ka zemes gabaliem, kas atrodas noteiktā kartes koordinātā, jāietver vismaz ierobežotas daļas no blakus esošajiem un tuvākajiem zemes gabaliem. Turklāt zemi var sašķelt un sadalīt dažādiem īpašniekiem

---

⁴³ William, A. T. 1979. *Ownership of Subterranean Space. Underground Space*. Pergamon Press 1979, 3, 4, 155–163.

vienlaikus, katram atšķirīgu kubiskā laukuma daļu vai slāni zem zemes virsmas vai virs tā. Tieši tādā veidā, piemēram, dažādu stāvu dzīvojamo dzīvokļu īpašnieki atsevišķos stāvos katrs var pieprasīt nomas īpašumu vai īpašumtiesības, izmantojot kopīgo savā dzīvoklī.⁴⁴

Dažādas teorijas, kur Amerikas tiesību akti atzīst īpašumtiesības uz zemes centru, var konstatēt līdz pat 1766. gadam, kad *W. Blackstone* pasludināja savu slaveno doktrīnu par Anglijas tiesību aktiem (*Commentaries on the Laws of England*). Tas gan nebija Romas tiesību aktos ietverts tiesību princips, neskatoties uz izmantoto latīņu valodas vārdu *maxim*, nedz arī tā bija teorija, kas tika atzīta agrīnos tiesību aktos. Drīzāk to var uztvert kā *W. Blackstone* izdomātu hiperbolu bez jebkāda iepriekšēja pamata angļu tiesību aktos. Neziņā par zemes dziļu ģeoloģiju angļu un amerikāņu tiesas atkārtoja šo zemeslodes centra piederības teoriju gadu desmitiem ilgi, un bieži vien bija sastopami gadījumi, kad zemes dziļu tiesības pat nebija strīdus objekts. Zinātnisko darbu autori un mācekļi, kā arī juridiskās vārdnīcas pārņēma šo zemes centra piederības teoriju, to plaši izmantojot, lai palīdzētu definēt vārda “zeme” nozīmi vai lai izskaidrotu īpašuma tiesības, kas tika piešķirtas ar dažādu dokumentu palīdzību. Deviņpadsmitā gadsimta beigās biežs šīs teorijas atkārtojums bija pārvērtis *W. Blackstone* neargumentēto apgalvojumu jau par pastāvīgu Amerikas tiesību aktu sistēmas tiesību normu.⁴⁵

Turpretī pētnieks *Sprankling* apkopo četrus alternatīvos zemes dziļu īpašumtiesību modeļus: (1) īpašumtiesības līdz zemes centram; (2) īpašumtiesības, kas balstītas uz pirmo ekspluatācijas izmantošanu; (3) īpašumtiesības saprātīgiem un paredzamiem lietojumiem – piekļuvi zemes dziļu resursiem var iegūt pirmais svešinieks, ja īpašuma īpašnieks vispirms nepieprasa savas saprātīgas izmantošanas tiesības; (4) īpašumtiesības ar noteiktu dziļuma ierobežojumu.⁴⁶

Īpašumtiesības ir dziļi iesakņojušās un tradicionāli ievērotas romiešu tiesību sistēmās. Tās tiek ievērotas pat vairāk nekā mūsdienās pieņemtie vides aizsardzības principi, īpaši attiecībā uz zemi un augsni. Šķiet, ka attiecībā uz kontroli īpašnieku tiesības joprojām ir prioritāras. Tas nozīmē, ka tad, kad abi – zemes īpašums un augsnes aizsardzība – ir pretrunā, ir jāsauglabā tiesiskā drošība, lai netiktu aizskartas sabiedrības intereses.⁴⁷

---

⁴⁴ William, A. T. 1979. *Ownership of Subterranean Space. Underground Space*. Pergamon Press 1979, 4.

⁴⁵ Sprankling, J. G. 2008. *Owning the Center of the Earth*. Sprankling Pacific McGeorge School of Law, 982–983.

⁴⁶ *Ibid.*, 977–1040.

⁴⁷ Stankovics, P., Montanarella, L., Kassai, P., Tóth, G., Tóth, Z. 2020. *The interrelations of land ownership, soil protection and privileges of capital in the aspect of land take*. Land Use Policy, Volume 99, ISSN 0264-8377. doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.105071

Pēdējo gadsimtu laikā ir būtiski izmainījušās zemes funkcijas un zemes izmantošanas tiesības, ir attīstījušās tehnoloģijas, kas veicina arī zemes dzīļu ieguvu un izmantošanu, nevis tikai primitīvu zemes virskārtas izmantošanu, kā tas bija viduslaiku periodā, kad radās izpratne, ka zemes virskārtas īpašniekiem pieder arī debess un zemes dzīles.

Doma, ka zemes īpašnieks ir kļuvis par īpašnieku arī attiecīgam posmam līdz debesīm, varētu būt nekaitīga teorijas hiperbola, līdz tā sāka apdraudēt aviācijas industrijas attīstību. Ņemot vērā mūsdienu modernās zinātnes atziņas un jaunus sasniegumus zemes dzīļu tehnoloģijās, tagad ir jāaskaras ar vienlīdz muļķīgo viedokli, ka zemes īpašnieks sevi var saukt arī par zemeslodes centra daļas īpašnieku, ieskaitot zemeslodes izkausēto kodola šķēli. Bez rakstīto tiesību vai vispārējās loģikas atbalsta šāda teorija mūsdienās ir vien dīvaina relikvija no pagātnes laikiem.⁴⁸

Atšķirībā no zemes doktrīnas nepastāv personas īpašumu doktrīnas. Iemesls ir tāds, ka īpašumu doktrīna sakņojas feodālismā. Turklāt laikā, kad doktrīna attīstījās, nebija tādu prasību pret citām lietām kā attiecībā uz zemi, proti, ka likums atvieglotu darījumus laika gaitā. Patiešām, ikdienas priekšmetu pirkšana un pārdošana tiktu postoši traucēta, ja likums atzītu, ka to var neredzami pakļaut vairākām šāda veida interesēm.⁴⁹

Izpratnes sākumpunkts ir tāds, ka personas intereses attiecībā uz, piemēram, automašīnu vai mēteļi ir vienotas un nedalāmas, proti, tiesības uz ekskluzīvu piederību uz mūžu. Attiecībā uz zemi šīs tiesības ietver nosaukumu “vienkāršā maksa”. Diemžēl nepastāv līdzīgs samērīgs termins līdzvērtīgām precēm. Daži cilvēki lieto vārdu “īpašums”, citi – “īpašumtiesības”, lai gan ne viens, ne otrs nav piemērots. Labāk ir nosaukums, kas iegūts no tiesībām, – tiesības ir tādas tiesības uz ekskluzīvu lietu, pār kuru tās pastāv uz visiem laikiem. Šāds nosaukums ir bieži ļaunprātīgi izmantots vārds un tiek piemērots attiecībā uz interesēm, kas dod to turētājam tiesības uz citām lietām, kuras nav to ekskluzīvā valdījumā. Piemēram, tas ir dažkārt piemērots vārds parādiem, kas vispār nav īpašumtiesības. Lai palīdzētu domāšanas skaidrībai, tā izmantošana tiek ierobežota ar tiesībām uz ekskluzīvu lietu valdījumu. Un, ciktāl tas attiecas uz precēm, vienīgais šāds nosaukums var būt viens bez laika ierobežojuma. Tādējādi tiek teikts, ka “mantas dāvana uz vienu stundu ir dāvana uz mūžu”.⁵⁰

Darba autors prezumē, ka tiesības kā varas realizācijas veids pār zemes vienību ir tiesiska veida risinājums, kā noteikt konkrētas robežas, lai cilvēki savas dzīves laikā varētu attīstīt noteikto zemes vienību, kas faktiski pastāvēja un pastāvēs vēl miljoniem gadu. Tādējādi īpašumtiesības attiecībā uz zemi un zemes dzīlēm nevar tikt attiecinātas tādā pašā izpratnē un

⁴⁸ Sprankling, J. G. 2008. *Owning the Center of the Earth*. Sprankling Pacific McGeorge School of Law, 1039.

⁴⁹ Burrows, A., Feldman, D. 2017. *Oxford Principles of English Law: English Private Law. Second Edition*. United Kingdom, Oxford University Press, 267.

⁵⁰ *Ibid.*

vērtībā, kā īpašumtiesības, piemēram, uz kustamu mantu (mobilie telefoni, automašīnas un citi kustamie priekšmeti).

Kaut arī precīza zemes daļas vienība ir atkarīga no attiecīgajām tiesībām, šīs tiesības labākai termina izpratnei var tikt sauktas par kvazi īpašumtiesībām, jo tām ir tikai provizoriski vai nepilnīgi raksturīgas pazīmes, kas parasti ir saistītas ar īpašumu konkrētajā zemes nogabalā. Tomēr daudzām šajā kategorijā ietilpstošajām tiesībām ir vismaz viens no īpašumtiesību atribūtiem, proti, tie ietver tiesības attiecībā uz zemi, kurai noteiktas dažādas zemes īpašumtiesības. Lielākā daļa no šīm “kvazi īpašumtiesībām” ietver publiskas tiesības, kuras ikviens var īstenot neatkarīgi no tā, vai viņam vai viņai pieder zeme, tikai tāpēc, ka viņš ir konkrētās sabiedrības loceklis. Dažas publiskās tiesības ir līdzīgas peļņai *a prendre* (piemēram, sabiedrības tiesības uz zveju). Citas sabiedrības tiesības ir līdzīgas servitūtiem (piemēram, sabiedrības tiesības attiecībā uz lielceļu). Tomēr visas sabiedrības tiesības atšķiras no servitūtiem, jo tās neparedz, ka pastāv kāda dominējošā īre un ka nekad nevienam indivīdam netiek piešķirta īpaša dotācija.⁵¹

Redzams, ka tikai 20. gadsimta sākumā sāka attīstīties modernāka izpratne par īpašumtiesībām un dažādām izmantošanas formām zemes vienībām. Šāda strauja attīstība notika arī, jo sabruka iepriekšējos gadsimtus pasaulē dominējošās kolonijas, izveidojot arvien vairāk valstu un demokrātisku sabiedrību, un attiecīgi arvien vairāk cilvēkiem varēja rasties īpašumtiesības uz noteiktu kustamu un nekustamu mantu, kas attiecīgi prasīja noteiktu tiesisko regulējumu, lai izvairītos no potenciāliem strīdiem un neskaidrām situācijām.

Pirmā lieta, kas jāizceļ no kopējiem elementiem tiesību aktos noteiktās zemes definīcijās, ir tā, ka zeme ietver gan materiālas, gan nemateriālas sastāvdaļas (vai labumus). Plašā nozīmē materiālie labumi attiecas uz zemes fizisko un materiālo īpašību, bet nemateriālie labumi norāda konkrētas nemateriālas tiesības, kas var tikt izmantotas virs zemes vai attiecībā uz zemi. Šeit atkal nonākam pie dziļas strukturālas nenoteiktības par to, vai zeme būtībā ir fizisks vai abstrakts tiesību jautājums. Būtībā materiālu labumu veido šie būtiskie un pastāvīgie priekšmeti, kas ir neatņemama nekustamā īpašuma daļa vai cieši saistīta ar to. Tātad materiālie labumi ietver ne tikai zemes nogabalus, kas veido zemes virsmas slāni, bet arī visas fiziskās lietas, kas ir saistītas ar zemi vai ir tai piederīgas. Ievērojot dažus ļoti specifiskus izņēmumus, materiālie labumi ietver tādas lietas kā ēkas, koki, zemē esošie derīgie izrakteņi un pat daļa no blakus esošās gaisa telpas. Kopā materiālie un nemateriālie labumi dažreiz tiek saukti par nekustamo īpašumu, lai tos atšķirtu no personīgā vai kustamā īpašuma.⁵²

---

⁵¹ Gray, K. J., Gray, S. F. 2005. *Land law. 4th Revised Edition*. United Kingdom, Oxford University Press, 121.

⁵² *Ibid.*, 4.

Darba autors izdara secinājumu, ka Civillikumā, kas stājās spēkā 1937. gadā un tika atjaunots pēc Latvijas Republikas neatkarības atgūšanas, par zemes dzīlēm ietvertais princips (Civillikuma 1042. pants), ka personai, kurai pieder zeme, pieder viss, kas sniedzas līdz pat debesīm un zemes dziļumiem, savā izpratnē radies jau viduslaiku ērā un ir tiešs latīņu valodā ieviestais *maxim* īpašumtiesību princips Latvijas Republikas tiesību sistēmā.

Par zemes rentes avotu tiek uzskatīta zemes dabiskā auglība, ekonomiskā auglība, zemes dziļu bagātības jaunrade un zemes dabiskais pamats jeb atrašanās vieta teritorijā. Kapitalizētās zemes rentes princips ir uzskatāms par teorētisko bāzi cenu aprēķinam jebkuram no zemes (dabas) resursiem. Sabiedrības labklājības līmeņa noteikšanas (angl. *welfare measurement*) teorētiskie aspekti norāda uz institucionāliem faktoriem, kas izriet no publiskā pārvaldības subjekta pieņemtiem lēmumiem attiecībā uz subjektu rīcībā esošās zemes izmantošanu un sabiedrisko ieguldījumu apjomu zemes resursu nodrošinājumā. Tādējādi sabiedrības labklājības līmeņa noteikšanai izmanto sabiedrisko ieguvumu – izmaksu analīzi – un izvērtē minēto lēmumu sociāli ekonomisko efektivitāti. Īpašuma tiesību teorijas un jēdziena izpēte saistībā ar zemes izmantošanas evolūciju ļauj identificēt nozīmīgākos īpašuma tiesību rašanās un attīstības aspektus. Kalifornijas universitātes profesors ekonomists H. Demsecs uzsver īpašuma tiesību nozīmi sociālajās sistēmās, sniedz ieskatu īpašuma tiesību evolūcijā un raksturo īpašuma tiesību saturiskos aspektus saistībā ar īpašuma fizisko ietvaru jeb objektu – zemi. H. Demsecs uzskatāmi norāda uz blakusefektu nozīmīgumu īpašuma tiesību izmantošanā. Viņš saista blakusefektus ar nekustamā īpašuma darījumiem, kuru rezultātā rodas izmaksas un ieguvumi, un pamato īpašuma tiesību primāro funkciju – veicināt tirgus līdzsvaru, efektīvi sadalot resursus sabiedrības interesēs (angl. *internalization of externalities*). Šīs izmaksas un ieguvumi neatspoguļojas preču un pakalpojumu cenās, un tirgus sistēma var nodrošināt efektīvu resursu sadali, jo visas izmaksas un gūtie labumi ir ietverti pieprasījumā un piedāvājumā. Zemes īpašuma tiesību izmantošanā negatīvie un pozitīvie blakusefekti veidojas kāda indivīda vai organizācijas darbības rezultātā, kad apzināti vai neapzināti tiek ietekmēti citi saimnieciskie subjekti. Izpētot zemes izmantošanas attīstības vēsturiskos aspektus, var secināt, ka minētās īpašuma tiesību primārās funkcijas īstenošana lielā mērā noteikusi nekustamā īpašuma tiesību attīstību. Vienas no senākajām un pārlicinošākajām liecībām zemes izmantošanas un īpašuma tiesību attīstībā ir iegūtas, pētot Amerikas indiāņu darbību. Ir konstatēta cieša vēsturiskā un ģeogrāfiskā saistība starp zemes īpašuma tiesību attīstību un zvērādu tirdzniecības attīstību. Teritorijā esošo resursu – medijamo dzīvnieku – ierobežotība un mednieku darbības neierobežotība bija iemesls teritorijas norobežošanai un sākumā primitīvu noteikumu ieviešanai par labu noteiktiem indivīdiem un to grupām. Šīs vēsturiskās liecības ļauj izdarīt būtisku secinājumu, proti, palielinoties iedzīvotāju ietekmei konkrētā apvidū, zemes resursi un to

vērtība samazināsies, ja to krājumi netiks atjaunoti vai to izmantošana netiks ierobežota, reglamentējot izmantošanas tiesības. Sākotnēji mednieku rīcības rezultāts bija sociāli ekonomisks efekts, jo ietekmēja zvērādu vērtību un iesaistīto subjektu labklājību, taču laika gaitā attīstījās nekustamā īpašuma formas, kuras idealizētā veidā tiek atzītas kā kopienas īpašums, privātīpašums un valsts īpašums. Arī mūsdienās, vērtējot no ekonomiskā izdevīguma viedokļa, neviens nav ieinteresēts ieguldīt līdzekļus zemes resursu iegūšanā un saglabāšanā, ja cilvēks nav drošs, ka tie piederēs viņam. Teorētiski pastāv divi veidi, kā ierobežot zemes resursu izmantošanu. Pirmkārt, nosakot specifiskas izmantošanas tiesības par labu noteiktiem indivīdiem vai to grupām un, otrkārt, ieviešot jebkuram indivīdam saistošas normas, piemēram, noteiktu veidu zvēru medības noteiktā laika posmā.⁵³

Anglijas tiesību aktos ir ietverts princips, ka zeme, uz kuru zemes īpašniekam ir tiesības, ietver vismaz daļu no pamata augsnes daudzuma vai tukšuma zonas, kas ietvertas viņa īpašuma virsmas robežu divdimensionālajās koordinātēs. Minerāli un citas neorganiskas vielas, kas atrodas zemē (piemēram, akmens, grants, smilts un porcelāna māls), veido daļu no reālās (fiziskās) daļas, un parasti tās pievieno virszemes zemes īpašnieka īpašumam.⁵⁴

Anglijas tiesā tika izskatīta lieta *Waverley BC v Fletcher* (1996), kurā fiziska persona ar metāla detektora palīdzību atklāja vidēja izmēra piespraudi deviņas collas zem publiskā parka zemes virsmas. Fiziskā persona ziņoja par savu atradumu, bet Anglijas tiesa nosprieda, ka parka īpašnieks un uzturētājs ir labākā tiesiskajā situācijā attiecībā pret vienkāršu fizisku personu – vērtīgu mantu meklētāju, kura rīcība aprobežojas ar zemes īpašuma uzrakšanu un tajā atrastā īpašuma aizvešanu. Anglijas tiesa secināja, ka gadījumos, ja nav īpaši atrunāti izņēmumi, atrastā manta ir tās personas rīcībā, kas ir mantas atradējs.⁵⁵

Darba autors secina, ka īpašumtiesības uz lietu, kas ir kustama pēc būtības, atšķiras no īpašumtiesību principiem attiecībā uz nekustamu lietu vai abstraktu īpašumtiesību uz zemes dzīlēm.

Ja apskatās vēl atsevišķus piemērus, tad saskaņā ar Lielbritānijas tiesību aktiem pastāv arī daži izņēmumi no zemes gabala, ko var pieprasīt virszemes daļas īpašnieks. Visu neapstrādāto ogļu īpašumtiesības tiek piešķirtas ar Ogļu pārvaldes statūtiem (*Coal Industry Act 1994*), un visas tiesības uz naftas produktiem (ieskaitot minerāleļļu un dabasgāzi), kas pastāv tās dabiskajā stāvoklī zemes kārtās, ir piešķirtas Anglijas Karaliskajam tronim (*Petroleum Act 1998*). Anglijas Karaliskajam tronim ir arī prerogatīvas tiesības uz zelta un sudraba raktuvēm. Anglijas vecais dārgumu likums tika atcelts 1996. gadā, pieņemot jaunu tiesību aktu attiecībā

---

⁵³ Auziņš, A. 2016. *Zemes izmantošanas novērtēšana un pārvaldīšana*. RTU Izdevniecība. Rīga, 102–103.

⁵⁴ Gray, K. J., Gray, S. F. 2005. *Land law. 4th Revised Edition*. United Kingdom, Oxford University Press, 5.

⁵⁵ *Ibid.*, 6.

uz dārgumu regulējumu, ietverot jaunu un plašāku vārda “dārgumi” definīciju. Dārgumi, kad tie tiek atrasti, parasti tiek piešķirti Anglijas Karaliskajam tronim (*Treasure Act 1996*). Dārgumu definīcija ietver objektus (izņemto atsevišķas monētas), kas ir vismaz 300 gadu veci, un citus apzīmētus priekšmetus, kas ir vismaz 200 gadu veci (*Treasure Act 1996*). Šī tiesību akta mērķis nepārprotami ir palīdzēt saglabāt plašu senlietu kategoriju kā daļu no nacionālā mantojuma. Attiecīgi tas kļūst par noziedzīgu nodarījumu tām personām, kas 14 dienu laikā pēc atraduma neziņo par attiecīgu atradumu (*Treasure Act 1996*), lai gan parasti atlīdzība no valsts līdzekļiem tiek izmaksāta *ex gratia* veidā tiem, kuri deklarē savu atradumu.⁵⁶

Ievērojot praktiskas darbības apsvērumus, zemes īpašnieks var nodot atsevišķus īpašumus zemes kārtu slāņos, kā rezultātā citiem var piederēt brīva īpašuma vai nomas tiesība pazemes alā, pagrabā vai derīgo izrakteņu slānī (*Grigsby v Melville 1974*). Alternatīvi, virszemes daļas īpašnieks var atbrīvoties no zemes virsmas slāņa, saglabājot nosaukumu tikai uz attiecīgā zemes gabala, kā, piemēram, gadījumā, kad zemi pārņem tiesību aktos noteiktā autoceļu pārvalde un pēc tam tā tiek apsaimniekota kā valsts autoceļš. Šādos gadījumos lielceļu pārvalde parasti aizņem brīvas vietas tiesības automaģistrāles virsējā daļā un tik lielā sauszemes un gaisa telpas daļā, cik nepieciešams tiesību aktā noteikto pienākumu izpildei (*Highways Act 1980, s 263*).⁵⁷

Darba autors izdara secinājumu, ka pagājušajā gadsimtā, kad sāka izplatīties zemes dzīļu ieguve, sāka arī attīstīties izpratne par īpašumtiesību noteikšanu attiecībā uz derīgajiem resursiem zemes dzīlēs.

Anglijas tiesību aktos noteiktās tiesību normas būtībā attiecas uz zemes fizisko dimensiju. Tomēr no agrīnā viduslaiku perioda zemes jēdziens tika iekļauts vairāk cerebrālajā līmenī, ieviešot teoriju par nosacītajiem zemes gabaliem. Īpašuma definīcija neformulēja juridiskās attiecības starp zemes turētāju un viņa zemi. Šī ir dominējošā īpašuma mantojuma ideju iedvesmota evolūcija (vai tiešas īpašumtiesības uz zemi), kas iegūta no romiešu tiesību aktiem.⁵⁸ Īpašumu doktrīna rūpīgi izvairījās no primitīvas dogmas, ka cilvēkam varētu būt jebkāda tieša saistība ar fiziskās zemes īpašumtiesībām. Īpašumu doktrīna pauda viedokli, ka katram zemes īpašniekam vai nomniekam pieder nevis zeme, bet gan laika sprīdis zemes vienībā. Viņa īpašuma objekts bija abstrakcija, ko sauca par īpašumu, un katra īpašuma precīzais raksturs tika klasificēts pēc tā laika ilguma. Visas saistītās attiecības ar zemi bija jāanalizē pēc būtības, caur īpašuma starpposma novērtēšanas prizmu, tā rezultātā cilvēkam piederēja nemateriālas tiesības (t. i., īpašums), nevis piederība materiālai lietai (t. i., pati zeme).

---

⁵⁶ Gray, K. J., Gray, S. F. 2005. *Land law. 4th Revised Edition*. United Kingdom, Oxford University Press, 6.

⁵⁷ *Ibid.*, 7.

⁵⁸ *Ibid.*, 121.

Šajā brīdī nekustamā īpašuma likums kļuva atrauts no zemes fiziskās realitātes un ienāca konceptuālā pasaulē, kā daži matemātiski apzīmētu – abstrakcijā.⁵⁹

Iepriekš uzskaitīto atziņu kopsakarā darba autors izdara secinājumu, ka nevis īpašums pieder cilvēkam, bet gan cilvēkam noteiktu laiku, kas nav garāks par viņa mūžu, ir tiesības rīkoties attiecīgajā īpašumā (zemes vienībā).

Ir vispārējo tiesību sistēmas, kuru pamatā ir Anglijas tiesības, un civiltiesību sistēmas, kas cēlušās no romiešu tiesībām, un tām ir divas diezgan atšķirīgas pieejas zemes īpašumtiesību jautājumos. Piemēram, civiltiesību sistēmās ir viens zemes īpašnieks, citiem tajā var būt pakārtotas tiesības, savukārt parastajās tiesībās īpašumtiesības nav vienots jēdziens un var būt neiespējami teikt, ka kāda persona ir zemes gabala īpašnieks.⁶⁰

Tomēr, kā jau minēts iepriekš, zemes dzīļu īpašumtiesību izpratnes pirmsākums būtu meklējams ģermāņu un romiešu tiesībās, kā arī latīņu valodā ieviestā *maxim* īpašumtiesību principa ģenēzē. Taču, pēc darba autora domām, svarīgi ir arī ievērot vispārējo īpašumtiesību izpratnes evolūciju.

Galvenais romiešu īpašumtiesību jēdziens bija *dominium*. Klasiskā skaidrojumā tas nozīmēja godprātību, proti, suverēnās, galējās vai absolūtās tiesības pretendēt uz titulu un līdz ar to arī lietu turēšanu un izmantošanu. *Dominium* bija absolūts tādā ziņā, ka viens no tiem bija īpašnieks, bet otrs nebija īpašnieks. Saskaņā ar klasiskajiem tiesību aktiem atšķirībā no Anglijas tiesību aktiem tas nozīmēja, ka nav relativitātes pret titulu, kurā viens varētu būt īpašnieks, bet citi nav īpašnieki. Pēc vairākiem gadsimtiem *dominium* kļuva par mistisku ideju – pilnīgu un neapstrīdētu zemes un citu objektu dominēšanu un kontroli savā īpašumā. Absolūtais īpašums vairs nebija labs juridiskais nosaukums pret visiem sāncenšiem, bet tam tika piešķirta individuālistiska, antisociāla, liberāla nozīme kā nesatricināmam īpašumam. Jaunā modeļa *dominium* bija uzsvērtas absolūtas tiesības uz privātipašumu, kas ir brīvs no citiem raksturīgiem ierobežojumiem vai kontroles, un šīs tiesības tika līdzsvarotas tikai ar ārējiem ierobežojumiem un bezpersoniskā stāvokļa varu, kas ir lielāka par visiem īpašniekiem. Šis īpašumtiesību modelis drīzāk bija politisks, nevis juridisks. Pirmo reizi to veicināja renesanses jurists kā polemiku pret feodālām daudzu zemes nosaukumu sistēmām, kas tika sadalītas starp valdnieku un ģinieku un piešķīra valdniekam varu un jurisdikciju pār zemnieku saimniecisko un personīgo dzīvi. Tika izveidota īpašumtiesību sistēma, lai samazinātu saikni starp turību un sociālpolitisko varu. Īpašumtiesības prasa, lai īpašnieki pirktu darba tirgū strādājošo darbaspēku, nevis pilnvarotu darbaspēku pārdot namīpašnieku īpašumus kā īpašumtiesību veidu. Tādējādi

---

⁵⁹ Gray, K. J., Gray, S. F. 2005. *Land law. 4th Revised Edition*. United Kingdom, Oxford University Press, 121.

⁶⁰ Chigbo, C. C. 2013. *The nature of land ownership and the protection of the purchaser*. Afē Babalola University: Journal of Sustainable Development Law and Policy, 1, 1, 1–20.

romiešu īpašumtiesību idejas tika apgalvotas kā liberējoša ideoloģija, kas ir labvēlīga kapitālismam un naidīga pret feodālismu.⁶¹

Juridiskā analīze par romiešu īpašumtiesībām liek domāt, ka šis vēsturiskais strīds ir nevietā. Ir rūpīgi jākvalificē privātā īpašuma tiesību dominējošais raksturs senajās romiešu tiesībās, un tikai formālā vai konceptuālā nozīmē romiešu īpašumtiesības var raksturot kā absolūtas. Šīs absolūtismam ierobežotās, stingri juridiskās īpašības var saskatīt, kontrastējot romiešus ar vispārpieņemtiem tiesību aktiem. Pirmkārt, *dominium* bija ekskluzīvas, nerelatīvas tiesības, nevis noteikts nosaukums valdījuma tiesību hierarhijā. Vienlaikus nevar teikt, ka romiešu īpašniekam ir tituls, kas ir izdevīgs pret vēlākiem aizbraucējiem, bet anulēts attiecībā pret kādu pārāku prasītāju, no kura zeme ir pārņemta ļaunprātīgi. Otrkārt, *dominium* bija nedalāms laika plaknē, un tas nebija saistīts ar īpašuma doktrīnu. Atšķirībā no Anglijas tiesību aktiem šeit varētu būt, piemēram, nekāda *dominium* “uz mūžu” vai *dominium* tik ilgi, kamēr pēctecis ir dzīvs. Treškārt, tās bija patentētas tiesības, kas nav atkarīgas no tiesības uz pārākumu vai līgumiskām attiecībām, proti, tiesības, kas tika radītas neatkarīgi no jebkuras citas personas varas. Sarežģītā feodālo īpašību doktrīna, kas bija raksturīga Anglijas zemes tiesību aktiem viduslaiku laikmetos, nekad nebija tik līdzīga. Neskatoties uz šo līdzību un absolūto īpašumtiesību retoriku, faktiski nav principa attiecībā uz absolūtu īpašumtiesību brīvību saturiskā ziņā vai praktiskajā vingrinājumā, izņemot doktrīnu, kurā teikts, ka īpašnieki ir brīvi savā īpašumā, kā to atļauj tiesību akts vai arī ciktāl tie nav nodarījuši juridisku kaitējumu citiem. Romiešu tiesību akti, tāpat kā angļu tiesību akti, nepieņēma, ka īpašumtiesības ir neierobežotas. Īpašniekam var būt aizliegts būvēt virs noteikta augstuma vai noteiktā attālumā no savas robežas, kas var radīt traucējumus kaimiņiem. Vēlākie civilisti ierosināja *dominium* jēdzienu kā *us utendi, fruendi, abutendi* vai tiesības izmantot, gūt peļņu, mainīt un atsavināt šo lietu, kas bija visplašākais tiesību kopums. Taču šis modelis bija intelektuāla rakstura izpratne par to, ko nozīmē abstrakti būt īpašniekam, un tā nebija daļa no klasiskajiem tiesību aktiem.⁶²

Darba autors izdara secinājumu, ka faktiski jau kopš izpratnes veidošanās par īpašumu un īpašumtiesībām netika prezumēts, ka īpašumtiesības varētu būt neierobežotas un īpašnieka tiesību apjoms nevarētu tikt aprobežots vai ierobežots sabiedrības kopējo interešu vārdā.

Dominium doktrīna nozīmē, ka tiesiskās attiecības starp īpašuma īpašniekiem ir horizontālas tādā ziņā, ka katram no tiem ir līdzvērtīgs statuss kā zemes gabala vienīgajam valdniekam un neviens nevar juridiski pieprasīt jurisdikciju pret pārējiem. Turpretim Anglijas tiesību akti uzskatīja īpašuma attiecības par vertikālām, jo zemes īpašums automātiski piešķīra

---

⁶¹ Bright, S., Dewar, J. 2005. *Land Law: Themes and Perspectives*. United Kingdom, Oxford University Press, 82.

⁶² *Ibid.*, 84.

politiskajai un tiesu varai ietekmi pār citām personu grupām. 17. gadsimtā tādi juristi kā Kokss mēģināja pārmodelēt principu kā kaut ko līdzvērtīgu *dominium* – cilvēka māju kā savu pili pret kungiem un karaļiem. Taču šis Romas īpašumu turēšanas vēsturiskā rakstura lasījums liek domāt, ka visi Romas tiesību aktos noteiktie īpašumi ir privatizēti, un tā tas nav. Lietas vai nu ir privātās bagātības [*patrimonio*] kategorijā, vai nav. Lietas var būt ikvienam, valstij, korporācijai, vai nevienam.⁶³

Darba autors izdara pieņēmumu, ka jau vēsturiski ir izveidojies princips, ka īpašumtiesības uz lietu var tikt noteiktas privāttiesiskā kārtībā un fiziskām personām kā privātpersonām var rasties īpašuma tiesības.

Romieši dziļi apzinājās sabiedrisko preču, kā arī privāto preču lomu īpašuma tiesībās. Viņi atzina, ka dabiskie vai pirmsvalsts tiesību akti pieļauj daudzas īpašuma formas, kas nav privātīpašums, un abi ir iesakņojušies savās pamata jurisprudences kategorijās. Turpretim Anglijas tiesību akti varētu attīstīt sabiedrības mantiskās intereses tikai tad, ja Anglijas Karalistes troņa īpašumtiesības tiktu pārveidotas par valsts kontroles veidu, izmantojot vairākus izdomājumus un konvencijas, vai ja tiktu apstiprinātas daudzas personas ar fragmentārām feodālām tiesībām, kas veido grupu vai kopējas tiesības pār kādu resursu, piemēram, medību lauks. Romiešu tiesības bija daudz tiešākas, atzīstot valsts un komunālos īpašumus.⁶⁴

Ja paskatāmies vēsturiskos aspektus, nošķirtība starp *in patrimonio* lietām un *extra patrimonium* liecināja, ka privātīpašums sākotnēji tika definēts ar mantojamību, bet *in patrimonio* galu galā kļuva sinonīms ar *res* kā jebkurš privāts īpašums. Parastais tiesiskais termins attiecībā uz ekonomisko vērtību *res* nebija neskaidrs, tas uzreiz nozīmēja fiziskos priekšmetus, īpašuma tiesības šajos fiziskajos objektos, kā arī personas tiesības un pienākumus, kas attiecas uz ekonomiskiem aktīviem, piemēram, personiskas prasības pret bagātību vai maksājumu vai zaudējumu atlīdzināšanu. Šie termini lielā mērā pārklājās ar juridisko tiesību jēdzienu *ius*, ko bieži vien varēja klasificēt kā ekonomisku aktīvu. Tādējādi romiešu *res*, tāpat kā Francijas kopējā likuma termins, var tikt interpretēts kā taisnība vai kas tamlīdzīgs. Reizēm *corpus* principu izmantoja, lai atsauktos uz fizisko priekšmetu, kas pakļauts juridiskai kontrolei vai fiziskai kontrolei. Turpmāk *res* tiks izmantoti lietas vai īpašuma tiesību izpratnē un *ius* kā visas likumīgās tiesības, mantiskās vai personiskās, kam ir ekonomiska vērtība.⁶⁵

---

⁶³ Bright, S., Dewar, J. 2005. *Land Law: Themes and Perspectives*. United Kingdom, Oxford University Press, 85.

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ *Ibid.*, 86.

Var iedalīt četras kategorijas, kas nepieder privātā sektora tvērumam un ir izstrādātas saskaņā ar romiešu tiesību aktiem:

1. *Res communes* (ikviena īpašums).

Lietas, kas pieder visiem, ir gaiss, ūdens, jūra un jūras krasts. Šis ir centrālais teksts īpašuma tiesību vēsturē. Saskaņā ar romiešu viedokli tiesības ir dabiskas, jo visas radības to instinktīvi atpazīst. Turklāt pastāv dabisks likums, kas ir raksturīgs cilvēkiem, likums, kas ir dabisks iemesls visai cilvēcei, un šis likums visur tiek piemērots vienādi. To sauc par *ius gentium* jeb visu tautu likumu, jo tas ir kopīgs ikvienai nācijai. Vienā šī jēdziena lietojumā tiek skaidrots, ka visu tautu likums dod sabiedrībai labumu. Tiesības izmantot jūras krastu un pati jūra. Pareizais uzskats ir, ka īpašumtiesības uz šiem krastiem nepieder nevienam. To tiesiskais stāvoklis ir tāds pats kā jūras un sauszemes vai smilšu, kas atrodas zem jūras statusiem. Līdz ar to tiek uzskatīts, ka ikvienam pieder kāda īpaša īpašuma forma, kurā cilvēki, protams, nav informēti par lietām, kas pieder visiem, jo tās ir pieejamas visiem, lai tās varētu izmantot un baudīt. *Res communes* nekad nevar piederēt tikai tāpēc, ka tās nevar (vai nevajadzētu saskaņā ar dabas tiesību aktiem) tikt reducētas uz privātu kontroli vai valdījumu. Tas kontrastē ar specifisko *res nullius* kategoriju, lietām, kas dabiski ir neatklātas un dažos gadījumos var tikt samazinātas līdz privātīpašumam, piemēram, savvaļas dzīvnieki pēc sagūstīšanas. Tiesību institūti arī precizē jauktā īpašuma veidu, kur ir privātīpašnieks, kam ir jāgarantē valsts plašas lietošanas tiesības. Galvenā lieta bija kuģojamās upes.⁶⁶

Visu tautu likumi ļauj publiski izmantot upes krastus kā no pašām upēm, ikviens var brīvi kuģot pa upēm un braukt ar laivām uz krastiem, braukt ar trosēm un izkraut kravu. Bet banku īpašumtiesības pieder blakus esošajiem zemes īpašniekiem. Tas arī viņus padara par to koku īpašniekiem, kas tur aug.⁶⁷ Šo var uzskatīt par tipisku veidu, kas parasti tiek izmantots, par daļu no īpašumtiesībām vai nekoreālām lietošanas tiesībām, kas ir izņemtas no privātā sektora uz valsts īpašumu, vienlaikus atstājot dominanci kā atlikušo privātīpašumu. Piekļuvi *res communes* un to izmantošanu varētu aizsargāt ar strīdiem, kas ir līdzīgi kopējā likuma publiskajam mērķim: "Ikviens var pieprasīt, lai sabiedrība izmanto to, kas pieder visiem, piemēram, koplietošanas ceļi un publiskie ceļi. Tādēļ ir pieejami starpnieki, lai tos aizsargātu pēc ikviena pieprasījuma."⁶⁸

---

⁶⁶ Bright, S., Dewar, J. 2005. *Land Law: Themes and Perspectives*. United Kingdom, Oxford University Press, 87.

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ *Ibid.*, 86.

2. *Res publicae* (valsts īpašums).

Upes un ostas ir valsts īpašums, tāpēc visiem ir kopīgas tiesības. Šis īpašuma veids līdzinās sabiedrībai, kas apdzīvo dabas resursus, piešķirot izmantošanas tiesības visiem un izslēdzot privātas vai ekskluzīvas tiesības. Tomēr īpašumtiesības formāli netiek piešķirtas visām privātpersonām kā iekļaujošai grupai, kurai ir kopīgas lietošanas tiesības, bet gan valstij vai sabiedriskajai struktūrai. *J. Gaius* raksta: “Publiskas lietas tiek uzskatītas par piederošām nevienam indivīdam, bet gan kā korporatīvās struktūras (*universitatis*) īpašums.” Līnija starp šo kategoriju un *res communes* un *res universitatis* nebija skaidri novilkta.⁶⁹

3. *Res universitatis* (uzņēmuma īpašums).

Uzņēmums, nevis individuāls īpašums, sastāv no tādām lietām pilsētās kā teātri, hipodromi un tamlīdzīgi, faktiski visām lietām, kas saistītas ar pilsoņiem. Šajā kategorijā ietilpst pamatkapitāls vai apbūve, nevis dabas resursi, kas pieder vietējām un pašvaldību sabiedriskajām struktūrām. Pašvaldības pilsoņi paši neko nevar iegūt, jo visu piekrišana nav iespējama. Tādēļ viņiem nepieder tirgus, sabiedriskās ēkas un tamlīdzīgi objekti, bet viņi tos izmanto kopīgi. Juristi *Cebus*, *Celsus* un *Pomponius* izdalīja lietas publiskajās apropriācijās kā pastāvīgas apropriācijas publiskai izmantošanai. Tas attiecās uz īpašumu un vietām: “Tie nav tirdzniecības objekti, bet gan valsts īpašums, kas, lai gan nav absolūti piederīgs iedzīvotājiem, tiek izmantots sabiedriskiem mērķiem, piemēram, *Campus Martius* [Marsa lauks, ko izmantoja militārajām mācībām un sabiedriskajiem pasākumiem].”⁷⁰

4. *Rs nullius* (neviena īpašums).

Šajā kategorijā ir divas īpašuma klases:

(I) *Res nullius, divini iuris*. Svētas, reliģiskas un svētīgas lietas nevienam nepieder. Lietas saskaņā ar dievišķiem likumiem nevar piederēt indivīdiem. *Divini iuris* bija nekopta īpašuma suga, ko nevarēja nedz izmantot un baudīt privātpersonas vai sabiedrības pārstāvji, nedz arī *divini iuris* varēja tikt pakļauts daļējai īpašumtiesību kontrolei, piemēram, servitūtiem. Šajā ciemu šķirā svētās lietas (*res sacrae*) bija konsekventas, veltītas vai citādi padarītas svētas. *Res religiosae*, reliģiskas lietas (piemēram, kapenes) pēc būtības bija svētas, svētītās lietas, tādi bija arī pilsētas vārti un mūri, kas pēc būtības bija svēti to pilsoniskās nozīmes, nevis reliģisku vai citu pasaulīgu asociāciju, dēļ.⁷¹

⁶⁹ Bright, S., Dewar, J. 2005. *Land Law: Themes and Perspectives*. United Kingdom, Oxford University Press, 88.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ *Ibid.*, 89.

(II) *Res nullius, humani iuris*. Savvaļas dzīvnieki, putni un zivis, zemes, jūras un debesu radījumi kļūst par mednieka īpašumu, tiklīdz tie tiek noķerti, kur kaut kam nav īpašnieka, ir saprātīgi, ka cilvēkam, kas to ņem, tas ir jādod. Šis princips noteica, ka nenokerti savvaļas dzīvnieki, piemēram, zivis strautā, nevar piederēt nevienam. Bija sīki izstrādāti noteikumi, kas noteica, kad dzīvnieki ir uzskatāmi par savvaļas un brīviem vai nebrīvē un tādēļ tiek izmantoti. Vēl viens *res nullius, humani iuris* piemērs bija pamests īpašums, ja īpašnieks pamet lietu, tad īpašums tiek nodots uzreiz ikvienam, kas to pārņem. Likums uzskata lietu par pamestu, kad īpašnieks to atmet ar nodomu.⁷²

Res nullius ietvēra daudzas atšķirīgas īpašuma formas, un šāda veida īpašumu definējošā kvalitāte bija tāda, ka tie varēja kļūt par privātpašumu, proti, atšķirībā no visām iepriekšējām īpašuma kategorijām tos bija iespējams atsavināt kā ekskluzīvo īpašumu. Dažos tekstos ir teikts, ka sabiedriskie labumi ir iespējami, izplūstot līnijai starp veselām un neapmaksātām precēm, taču tas ir pretrunā galvenajām klasiskajām klasifikācijas tradīcijām.⁷³

Darba autors saskata aspektu, ka īpašumtiesības tiek nodalītas dažādās grupās un var pastāvēt gan privātas īpašumtiesības, gan valsts īpašumtiesības vai forma, kad vienlaikus pastāv vairākas īpašumtiesību formas. Šie principi ir attiecināmi arī uz mūsdienu zemes dzīļu īpašumtiesību noteikšanu, tiesību sistēmās ieviešot vairākas iespējamās formas, kas viena otru neizslēdz, bet, gluži otrādi, papildina.

Kopumā un ar dažiem nepieciešamiem vienkāršojumiem terminā “īpašuma tiesības” ietilpst divas kategorijas. Mantu doktrīna ir viens no nekustamā īpašuma likuma stūrakmeņiem, un šodien tas ir tikpat patiesi, kā tas bija feodālos laikos. Teorētiski visa zeme Anglijā un Velsā faktiski pieder Anglijas kronim, un visām pārējām personām piederēs zemes īpašums, nevis pati zeme. Šajā ziņā īpašums piešķir tiesības izmantot un kontrolēt zemi, kas ir pielīdzināma īpašuma tiesībām, bet tā ir būtiskā atšķirība, ka īpašums nosaka laiku, kurā atrodas īpašums. Īpašums ir līdzvērtīgs zemes īpašumtiesībām uz laika sprīdi.⁷⁴

Darba autors piekrīt iepriekš izteiktajam skaidrojošajam viedoklim, ka īpašums ir līdzvērtīgs zemes īpašumtiesībām, kas ir noteiktas uz konkrētu laika vienību, bet tās savā būtībā nav un nevar būt mūžīgas.

Kad cilvēki saka, ka viņiem pieder zeme, parasti tas nozīmē, ka viņiem pieder šis konkrētais īpašums zemē un tas ietver tiesības izmantot un baudīt zemi, garantē to arī viņa mantinieku un pēcteču dzīves laikā. Turklāt šāds īpašums ir brīvi nododams (atsavināms) īpašuma īpašnieka dzīves laikā (t. i., dāvinot, pārdodot vai zaudējot ar negatīvu valdījumu) vai

---

⁷² Bright, S., Dewar, J. 2005. *Land Law: Themes and Perspectives*. United Kingdom, Oxford University Press, 89.

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ Dixon, M. 1999. *Principles of Land Law. Third Edition*. United Kingdom, Cavendish Publishing Limited, 4.

viņa nāves gadījumā ar testamentu vai saskaņā ar tiesību aktu par mantošanu (ja nav testamenta un īpašums pāriet radniekam), un tad katram jaunajam īpašuma īpašniekam ir tiesības izmantot zemi savas dzīves laikā, kā arī viņa mantinieku dzīves laikā. Līdz ar to tās juridiskajā pamatā ir īpašumtiesību apraksts uz ierobežotu laiku, tāpat kā visi īpašumi, veids, kādā tiek noteikts īpašuma ilgums un tā brīva atsavināmība, nozīmē, ka vairumā gadījumu šāda zemes izmantošana ir līdzvērtīga pastāvīgām zemes īpašumtiesībām un pamata īpašumtiesības uz Anglijas kroni nav būtiskas. Katram īpašniekam ir tiesības nodot īpašumu citam īpašniekam, un, tā kā īpašuma ilgums pārsniedz pašreizējā īpašnieka dzīvi, to var izmantot no paaudzes paaudzē. Vienlaikus vienā gadījumā zemes aizdošana atgriezīsies pie Anglijas kroņa kā patiesā absolūtā īpašnieka. Ja pašreizējais īpašuma īpašnieks savas dzīves laikā nav nodevis patapinājumus (un nav to zaudējis, izmantojot nelabvēlīgo valdījumu) un pēc tam nomirst, atstājot bez testamenta un bez radniecības, lai mantotu saskaņā ar tiesību aktiem, tad šāds īpašums atgriežas pie Anglijas kroņa. Tas ir retums, bet tas ilustrē šai tiesiskajai situācijai piemītošo raksturu, kas ir vienkāršs kā īpašumtiesības uz laika sprīdi, un tā var būt vai nu likumīga, vai taisnīga, kas ir labs piemērs tam, ka to nodrošina kopīpašuma tiesību akti.⁷⁵

Nomas īpašums ietver tiesības izmantot un baudīt zemi kā īpašniekam noteiktu laika periodu. Tā var būt viena diena, viens gads, viens mēnesis, 99 gadi vai jebkurš noteikts laika posms. Zināmā mērā maldīgi ir tas, ka nomas īpašumu (lai arī cik ilgi tas beigtos) bieži dēvē par gadu termiņu. Nomas līguma īpašnieku var saukt par nomnieku (dažkārt “apakšīrnieku” vai “apakšnomnieku”). Nomas īpašums ir izņemts no jebkura cita īpašuma (ieskaitot pašu īpašumu) ar nosacījumu, ka tā ilgums ir mazāks par to īpašumu, no kura tas ir izņemts. Nomas līgumi var būt arī likumīgi vai taisnīgi.⁷⁶

Tā sauktā dzīves interese dod īpašniekam tiesības izmantot un baudīt zemi viņa dzīves laikā. Nāves gadījumā šī dzīves interese beidzas un zeme atgriežas pie augstākās kategorijas īpašuma īpašnieka ar visām izmantošanas tiesībām. Dzīves intereses īpašnieks bieži tiek dēvēts par dzīves īrnieku, lai gan tam nav nekāda sakara ar nomas īpašumu. Tāpat kā attiecībā uz procentu maksājumiem, dzīves intereses var pastāvēt tikai kā taisnīgas intereses.⁷⁷

Īpašums faktiski nozīmē īpašuma tiesības uz zemi, proti, vai nu ar praktiski pastāvīgu ilgumu, vai ar vienošanos līdz noteiktam periodam (nomai). Pārējās divas intereses pārstāv īpašumtiesības uz dažādiem laika periodiem, bet ir samērā nesvarīgas.⁷⁸

---

⁷⁵ Dixon, M. 1999. *Principles of Land Law. Third Edition.* United Kingdom, Cavendish Publishing Limited., 4–5.

⁷⁶ *Ibid.*, 5–6.

⁷⁷ *Ibid.*, 6.

⁷⁸ *Ibid.*

Darba autora ieskatā, ņemot vērā īpašuma un zemes dzīļu īpašumtiesību neatraujamo saistību, attiecībā uz zemes dzīļu īpašumtiesībām arī būtu piemērojama izpratne, ka īpašniekam ir tikai tiesības uz zemes dzīlēm, ne īpašnieka absolūta vara par zemes dzīlēm. Un secīgi valsts ar tiesību normu palīdzību var noteikt dažādas īpašumtiesību formas un izmantošanas veidus, kā arī atlīdzību par zemes dzīļu izmantošanu.

Tiesības uz zemi dod īpašniekam īpašuma tiesības uz noteiktu laikposmu. Pretēji tam interesi par zemi var izmantot, lai apzīmētu tās īpašuma tiesības, kuras viena persona izmanto citas personas īpašumā. Tāpat kopš 1925. gada vienīgais patiesais īpašums ir tiesiskā nodeva, kas ir vienkārša no gadu likumīgā termiņa (nomas), jo visi citi īpašumi un intereses ir tikai kā taisnīgas intereses, bet, lai būtu vieglāk saprast intereses, tās nevar uzskatīt par tiesībām savā zemē, bet gan citas personas īpašumā. Labi piemēri ir tiesības uz citu zemi (atvieglojums) vai tiesības liegt īpašniekam veikt kādu konkrētu darbību uz savas zemes (nekāda tirdzniecība vai uzņēmējdarbība: ierobežojoša vienošanās). Tās ir pielīgtas intereses citas personas zemē. Tās var nodot vai pārdot citam un var būt saistošas pret jaunu īpašuma īpašnieku, pār kuru tās pastāv.⁷⁹

Autors secina, ka valstij jau vēsturiski ir tikušas paredzētas zemes un īpašumtiesības, kas noteikušas zemes piederības jautājumus, kā arī zemes dzīlēs esošās derīgās īpašības, šajā gadījumā arī dārgmetālus.

Politiskie filozofi, sākot no Platona un Aristoteļa līdz pat mūsdienām, kontrastējuši gan privāto, gan valsts īpašumu ar kopīgu īpašumu. Bieži vien šāds termins tiek izmantots kā sinonīms kādai grupas vai komunitāra īpašuma formai. Dažkārt to izmanto arī, lai atsauktos uz aktīvu, kas pieder valsts iestādei, kurai pieder kvazi īpašuma tiesības, ja tās funkcijas izpildei, kurai ir piešķirts šāds statuss, vairumā gadījumu ir nepieciešama piekļuve sabiedriskām vietām, piemēram, parkam vai automaģistrālēm. Anglijas tiesību aktos termins “kopīga zeme” attiecas vai nu uz zemi, uz kuru attiecas noteiktas kategorijas personu kopīgas tiesības (piemēram, ganīšanas tiesības), vai arī uz zemi, kas ir (vai bija) daļa no muižas atkritumu izgāztuves, uz kuru attiecas arī publiskās piekļuves tiesības. Jebkurā gadījumā pastāv zemes īpašnieks, bieži vien valsts iestāde, kam ir kvazi īpašuma tiesības, kuras tiesības uz maksas vienkāršo īpašumu ir jāreģistrē.⁸⁰

Ciktāl kopīgais īpašums atšķiras no šīm citām īpašuma formām, tas nosaka kontekstu, kurā neviens nevar, pamatojoties uz īpašuma vai kvazi īpašuma interesēm, apstrīdēt kādas citas personas tiesības izmantot kādu resursu. Izmantošanu var aizliegt visiem ar īpašumu neatkarīgiem aizliegumiem, tāpat kā ar aizliegumu noteikumiem, kas aizsargā dzīvniekus meža

---

⁷⁹ Dixon, M. 1999. *Principles of Land Law. Third Edition.* United Kingdom, Cavendish Publishing Limited., 7.

⁸⁰ Harris, J. W. 1996. *Property and Justice.* United States of America, Oxford University Press, 109.

zemē. Visiem var uzlikt pozitīvus ar resursiem saistītus pienākumus, piemēram, remonta pienākumus attiecībā uz meža zemes mājokļiem. Ja īpašums ir kopīgs, neviens nedrīkst teikt, ka tas ir viņa īpašums.⁸¹ Iepriekš minētajā nozīmē kopīgais īpašums tiek izmantots kā termins, lai noteiktu resursus, kas ir atbrīvoti ne tikai no īpašuma un kvazi īpašuma interesēm, bet arī no izmantošanas noteikumiem. Tas varētu šķist nevietā attiecībā uz jebkuru aktīvu, kura kontrole ir piešķirta kādai amatpersonai vai valsts aģentūrai, kas veic valsts funkcijas saskaņā ar izmantošanas noteikumiem, neatkarīgi no tā, vai amatpersonai vai aģentūrai ir vai nav piešķirta kvazi īpašuma līdzdalība.⁸²

Autora ieskatā, valstij ir svarīgi precīzi definēt tās intereses attiecībā gan uz privāto īpašumu, gan uz zemes dziļu īpašumtiesībām. Valsts attīstībai būtiskās zemes dziļu īpašības vai derīgos izrakteņus būtu nepieciešams noteikt pilnīgā valsts īpašumā un izņemt no vispārējās atsavināšanas iespējas civiltiesiskajā kārtībā starp privātajiem tiesību subjektiem.

Bieži tiek apgalvots, ka īpašums ir jēdziens, kuram ir trīs paralēli veidi: privātīpašums, valsts (vai kolektīva) īpašums un kopīpašums. Pirmais attiecas uz īpašnieku attiecībām, otrais un trešais neattiecas. Jaunzēlandes juridisko zinātņu un filozofijas prof. *Jeremy Waldron* īpašuma jēdzienu definē kā sistēmas koncepciju, kas regulē piekļuvi materiālajiem resursiem un to kontroli. Viņš apgalvo, ka privātīpašuma sistēmās šie noteikumi ir sakārtoti ap domu, ka konkrēti materiālie resursi pieder indivīdiem un ka kolektīvā īpašuma sistēmā pēc organizācijas idejas piekļuve un kontrole ir jāpiešķir, atsaucoties uz sabiedrības kopējām interesēm, un ka kopējā īpašuma sistēmā šādi piešķirumi jāveic, pamatojoties uz to, ka katrs resurss principā ir paredzēts katra sabiedrības pārstāvja izmantošanai.⁸³

Prof. *J. Waldron* uzsver, cik īpašumtiesībām ir neatsverama loma kā idejai privātīpašuma sistēmā. Līdzekļu piešķiršana, atsaucoties uz sabiedrības kolektīvajām interesēm kopumā, jeb iedalīšanas veids, pamatojoties uz to, ka katrs resurss principā ir paredzēts katra sabiedrības pārstāvja lietošanai, tikai atspēkojot privātīpašuma esamību.⁸⁴

Termins “komunitārs īpašums” (*communitarian property*) tiek izmantots jebkurā situācijā, kurā grupas dalībniekiem ir savstarpējas tiesības uz resursu, kas ir uzticams vienīgi atbilstoši viņu pašu tradīcijām, bet ko vispārējie izmantošanas noteikumi aizsargā pret pārējo sabiedrību.⁸⁵ Agrīnie ģermāņu un slāvu tiesību akti ir atzinuši komunitārus īpašumus zemē un norādīja uz līdzīgām īpašumtiesību formām viduslaiku Eiropā un mūsdienu valstīs citviet pasaulē.⁸⁶

---

⁸¹ Harris, J. W. 1996. *Property and Justice*. United States of America, Oxford University Press, 109.

⁸² *Ibid.*, 110–111.

⁸³ *Ibid.*, 111–112.

⁸⁴ *Ibid.*, 112.

⁸⁵ *Ibid.*, 115.

⁸⁶ *Ibid.*

Attiecībā uz zemi komunitārs īpašums vēsturiski atradās starp individuālām un grupas īpašuma interesēm un tas neietekmētu apgalvojumu par privātīpašuma loģisko prioritāti. Komunitārs īpašums ir jēdziens, ko izmanto vēsturnieki un antropologi ar dažādiem tituliem, lai nošķirtu kopienas saikni ar konkrētu resursu no individuālām vai grupas īpašumtiesībām.⁸⁷

Darba autora ieskatā, komunitārā īpašuma ieviešana zemes dzīļu īpašumtiesību noteikšanā Latvijas Republikas gadījumā nebūtu efektīvākais tiesību instruments un tālāk šī darba ietvaros netiek analizēta.

Šaurāks apgalvojums ir tāds, ka īpašums ir saistīts ar īpašumtiesībām uz objektu. Īpašums ir saistīts ar zemes un automašīnu īpašumtiesībām. Pirmais elements attiecas uz īpašuma īpašību, ka to var nopirkt un pārdot. Izņēmuma kārtā ir dažas īpašumtiesības, kuras nevar nodot. Daudzus līgumus var uzskatīt par tāda īpašuma iegādi, kas nav īpašums. Piemēram, var nopirkt personas klusēšanu attiecībā uz informāciju, kas ir neērta, taču tas nav saistīts ne ar vienu īpašumu. Tāpat var pārdot informāciju citai personai, pat ja šī informācija nav konfidenciāla un nav īpašumtiesību rakstura.⁸⁸

Īpašuma otrais elements attiecas uz tiesībām izslēgt citas personas. Ja man pieder automašīna, ir skaidrs, ka varu atturēt ikvienu citu no tās aizskaršanas. Šīm izslēgšanas tiesībām ir divi galvenie nosacījumi. Tas var darboties pret trešajām pusēm, kurām nav īpašumtiesību. Turklāt tas var tikt piemērots pret tiem, kam ir prasība pret īpašumu, kurš ir īpašnieku priekšā.⁸⁹

Autors secina, ka ne tikai angļu un romiešu tiesībās tikuši iezīmēti īpašumtiesību jautājumi un to dažādās iespējamās formas, bet arī agrīnie ģermāņu un slāvu tiesību akti ir atzinuši komunitārus īpašumus zemē.

Gan zemes īpašumu, gan nomnieku īpašumtiesību pazīme ir tāda, ka prasītājam nav jāpierāda absolūtas īpašumtiesības. Viss, kas nepieciešams, ir pierādīt labāku taisnību nekā otrai strīda pusei. Tā pieļauj, ka parasti atbildētājam nav pietiekami pierādīt, ka kādai citai personai ir labākas tiesības nekā prasītājam. Lielā mērā šo jautājumu par prasījumu relativitāti var uzskatīt kā iemeslu tam, ka neizmantojam īpašas darbības, lai īstenotu īpašuma tiesības. Tā vietā mēs izmantojam tādas darbības kā servitūta šķērsošana, kuru pamatā ir iejaukšanās cita īpašuma valdījumā. Līdz ar to tiesas mēdz vairāk interesēties par valdījumu un tiesībām uz valdījumu nekā par pašu īpašumu.⁹⁰

No iepriekš apskatītās tiesiskā regulējuma ģenēzes attiecībā uz īpašuma, zemes dzīļu un īpašumtiesību vēsturisko izpratnes attīstību pasaulē darba autors secina, ka tās pirmsākumi ir meklējami no latīņu valodā ieviestā *maxim* īpašumtiesību principa, kas tālāk evolucionējis

---

⁸⁷ Harris, J. W. 1996. *Property and Justice*. United States of America, Oxford University Press, 116.

⁸⁸ Smith, R. J. 2006. *Property Law. Fifth edition*. United Kingdom, Fearson Education Limited, 3.

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ *Ibid.*

ģermāņu, romiešu, slāvu un anglosakšu tiesībās, būtisku izpratnes attīstību piedzīvojot viduslaiku periodā, izpratnei attīstoties daudzu gadsimtu garumā.

1.2.2. Izpratnes ģenēze zemes dziļu īpašumtiesību jautājumos Latvijas Republikā

Šī darba ietvaros svarīgi arī apskatīt, kāda ir bijusi Latvijas Republikas izpratnes ģenēze zemes dziļu īpašumtiesību un ar to cieši saistītajos vispārējos īpašumtiesību izpratnes jautājumos, kas tiek apskatīts tālāk šajā apakšnodaļā.

Latvijas Republikā zemes dziļu īpašumtiesības ir atrunātas Civillikumā un vairākos speciālajos nozares likumos, proti, Enerģētikas likumā, likumā “Par zemes dziļēm”. Var teikt, ka zemes dziļu derīgās īpašības Latvijas Republikā nav plaši izmantotas, jo Latvijas Republikā līdz šim nav iegūti nedz energoresursi, nedz citi ķīmiskie elementi vai arī lietots, piemēram, ģeotermālais siltums, jo nav bijusi sabiedrības interese, ekonomiska rakstura stimulu un nav arī pietiekamas pētījumu bāzes par Latvijas Republikas zemes dziļu derīgajām īpašībām, ko varētu izmantot tautsaimniecības attīstības vajadzībām.

Civillikuma 1042. pants paredz, ka zemes īpašniekam pieder ne vien tās virsa, bet arī gaisa telpa virs tās, kā arī zemes slāņi zem tās un visi izrakteņi, kas tajos atrodas. Savukārt Civillikuma 1043. pants noteic, ka zemes īpašnieks var pēc sava ieskata rīkoties ar savas zemes virsu, gaisa telpu virs tās, kā arī zemes slāņiem zem tās, ja vien viņš ar to neskar svešās robežas. Likuma “Par zemes dziļēm” 3. panta pirmā daļa noteic, ka zemes dziļes un visi derīgie izrakteņi, kas tajās atrodas, pieder zemes īpašniekam.

Līdz ar to var secināt, ka Latvijas Republikas tiesību sistēmā pastāv no latīņu valodas ieviestais *maxim* īpašumtiesību princips, kad zemes virskārtas īpašniekiem pieder gan debess virs īpašuma, gan zemes dziļes zem īpašuma līdz pat zemes kodolam.

Latvijas Republikā ir ieviests īpašumtiesību modelis, kad zemes dziļēs esošie energoresursi pieder tam īpašniekam, kam pieder zemes virskārta. Šāds modelis ir ļoti reti sastopams Eiropas Savienībā.⁹¹

Ievērojot Civillikumā ietvertās normas, zemes gabala sastāvdaļas ir:

- 1) zemes dziļes un derīgie izrakteņi (Civillikuma 1042. pants);
- 2) ar zemi cieši savietotas būves (Civillikuma 968. pants);
- 3) koki un citi augi, kas laiduši zemē saknes, izsēta sēkla (Civillikuma 973. un 976. pants);
- 4) no jauna radusies sala, atstātā gultne un pieskalojums (Civillikuma 960. pants).

---

⁹¹ Piģēns, K., Kronis, I. 2021. *Aspects of Formation of Legal Status of Subterranean Depths*. Socrates. 2(20), 317–330.

Zemes dziļu un derīgo izrakteņu tiesiskā piederība Latvijas Republikas teritorijā ir nemainīga jau vismaz kopš 19. gadsimta. Civillikuma 1042. pants ir tāds pats, kā Baltijas vietējo civillikumu kopojumā 877. pants. Šī tiesību norma tika interpretēta tā, ka bez zemes gabala īpašnieka piekrišanas ir nepieļaujamas jebkādas darbības zemes dziļēs neatkarīgi no tā, kādā dziļumā tās tiek veiktas.⁹² Savukārt nedaudz vēlāk tiesību doktrīnā norādīts, ka faktiski tiesības uz zemes dziļēm attiecināmas tieši uz tajās esošajiem derīgajiem izrakteņiem, nevis uz zemes dziļēm vispār.⁹³ Turklāt tiek uzsvērts, ka “zemes īpašnieka tiesību būtība ir nodrošināt viņa tiesības uz zemes dziļu saturu tikai tiktāl, ciktāl sniedzas iespējas uz tām iedarboties”.⁹⁴

Ar šīm atziņām nostiprinās autora izvirzītā tēze, ka savā izpratnē Civillikuma 1042. pantā ietvertais zemes dziļu īpašumtiesību princips ir radies jau viduslaiku ērā un ir tiešs no latīņu valodā ieviestā *maxim* īpašumtiesību izpratnes princips, kas kodificēts Latvijas Republikas tiesību sistēmā.

Turpretī padomju civiltiesībās par lietām, kuras izņemtas no vispārējās apgrozības, tika uzskatītas zeme, tās dziļes, ūdeņi un meži (sk. Vēbers, 90).⁹⁵

Kā izriet no Civillikuma 1042. panta burtiskās jēgas, zemes gabala īpašniekam pieder ne tikai zemes virsa (ar ko cita starpā saprotama augsne un virszemes ūdeņi), bet arī “gaisa stabs” virs šī zemes gabala un “zemes konuss”, kas sniedzas no zemes virsas līdz zemeslodes centram (sal. Синайский, 56–57). Vadoties no šādas izpratnes, juridiskajā literatūrā atzīts, ka Civillikums “nepazīst augstuma vai dziļuma robežas” (resp., vertikālās robežas) un gadījumā, “ja kādam īpašniekam būtu kāda interese aizstāvēt savas tiesības lielā augstumā vai dziļumā, tad pēc mūsu civillikuma tas viņam vienmēr ir iespējams” (sk. Čakste, 53). Tomēr ikviena subjektīvā tiesība nozīmē ne tikai tiesisku, bet arī fizisku iespēju izlietot šo tiesību (sk. Синайский, 56; Sinaiskis, V. Saimniecības tiesību lietiskās normas, 694). Bez tam subjektīvās tiesības mērķis ir apmierināt (aizsargāt) noteiktas intereses, turklāt šim mērķim ir izšķirošā nozīme, nosakot attiecīgās tiesības izlietošanas robežas (sal. Brox, Rn 571; Larenz/Wolf, § 14 Rn 18 f).⁹⁶

Darba autors secina, ka pēc Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas 1990. gada 4. maijā Civillikumam, t. sk. tiesiskajam regulējumam attiecībā uz zemes dziļu īpašumtiesībām, bija nepieciešama būtiska modernizācija, jo bija pagājuši vairāk nekā 50 gadi kopš Civillikuma spēkā stāšanās brīža 1938. gada 1. janvārī. Tomēr Civillikums tika atjaunots tā vēsturiskajā

⁹² Буковский, В. (сост.). 1914. *Свод гражданских узаконений губерний Прибалтийских (съ продолжениемъ 1912–1914 г.г. и съ разъяснениями) въ 2 томахъ*. Томъ I, содержащий Введение, Право семейственное, Право вещное и Право наследования. – Рига: Г. Гемпель и Ко, 372.

⁹³ Тютрюмовъ, И. 1927. *Гражданское Право*. Изд. 2. – Тарту: Типография Г. Лаакманъ, 180.

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ Grūtups, A., Kalniņš, E. 2002. *Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Otrās papildinātais izdevums*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 28.

⁹⁶ *Ibid.*

redakcijā, un secīgi rodas tiesību kolīzijas, ņemot vērā jau mūsdienu sabiedrības vērtības un tehnoloģisko iekārtu perspektīvās iespējas.⁹⁷

Latvijas Civillikuma regulējums laika gaitā nav attīstīts un pielāgots mūsdienu tendencēm. Civillikuma pieeja īpašuma fiziskās vienotības jautājumā, kā arī nepietiekamais likuma “Par zemes dzīlēm” regulējums, kuru ietekmē arī Civillikuma pieeja zemes dziļu jautājumam, ir būtisks šķērslis investīciju piesaistīšanai derīgo izrakteņu izpētei un ieguvei. Tādēļ normatīvais regulējums šajā ziņā būtu pilnveidojams, lai nodrošinātu iespējas mūsdienīgai un ekonomiski efektīvai kalnrūpniecības nozares attīstībai.⁹⁸

Latvijas kā mazas valsts juridiskā zinātne un prakse nekad nebūs pietiekami apjomīga, lai radītu bāzi nopietnai, dziļai jurisprudencei visās tiesību sfērās. Tādēļ Latvijas iestāžu un tiesu praksei, kā līdz 1940. gadam, jāseko citu nelielu valstu paraugam un ikdienas darbā jāizmanto ne tikai nacionālās tiesību zinātnes un tiesvedības atziņas, bet jāpieslēdzas lielām nacionālām sistēmām ar plašu tradicionālo zinātnei un praksi.⁹⁹

Unikāls vai novecojis – tie ir daži no vērtējumiem, kā tiek raksturots Latvijā pastāvošais normatīvais regulējums, pēc kura zemes īpašniekiem pieder visas zemes dzīles līdz pat zemes centram. Iespējams, ka drīz taps normatīvo aktu grozījumi, kas noteiks zemes dziļu lietošanas tiesību aprobežojumus izpētes gadījumos.¹⁰⁰

Mūsdienās privāttiesības uz dabas resursu īpašumtiesībām arvien vairāk sašaurinās par labu kopējai sabiedriskajai interesei. Individuālajām tiesībām izmantot zemi vai apgūt derīgos izrakteņus vairāk nav priekšrocības par kopējo sabiedrisko interesi vides aizsardzībā.¹⁰¹

Darba autors secina, ka mūsdienās, kad strauji aug sabiedrības pieprasījums pēc enerģijas un arvien straujāk attīstās tehnoloģijas, lai nodrošinātu sabiedrības labklājību un energoresursus, to varētu apgūt arvien ekonomiskākā veidā un ir svarīgi spēt nodalīt sabiedrības kopējo interesi un privāttiesisko interesi par energoresursiem un derīgajiem izrakteņiem, kas atrodas zemes dzīlēs.¹⁰²

---

⁹⁷ Piģēns, K., Kronis, I. 2021. *Aspects of Formation of Legal Status of Subterranean Depths*. Socrates. 2(20), 317–330.

⁹⁸ Konceptija par zemes dziļu izmantošanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu potenciālo investīciju piesaistei: Ministru kabineta 2016. gada 8. decembra rīkojums Nr.752. 09.12.2016. *Latvijas Vēstnesis*. 240.

⁹⁹ Levits, E. 1998. *Latvijas un Eiropas Savienības Asociācijas līgums un Latvijas tiesību sistēmas transformācija. Baltijas valstis likteņgriežos*. Rīga, 184.

¹⁰⁰ Studente, L. 2017. *Diskusijas par iespējām izmantot zemes dzīles turpinās*. LV portāls.

¹⁰¹ McHarg, A., Barton, B., Bradbrook, A., Godden, L. 2010. *Property and The Law in Energy and Natural resources*. Oxford Scholarship Online, 78.

¹⁰² Piģēns, K., Kronis, I. 2021. *Aspects of Formation of Legal Status of Subterranean Depths*. Socrates. 2(20), 317–330.

21. gadsimtā Latvijas Republikas tiesiskajā regulējumā attiecībā uz zemes dziļu īpašumtiesībām nav veikta mūsdienu sabiedrības vajadzībām un tehnoloģiskajām iespējām atbilstoša tiesiskā regulējuma ieviešana, lai varētu gan kvalitatīvi veikt jaunu derīgo izrakteņu un citu zemes dziļu resursu meklēšanas un izpētes sistemātiskus darbus, gan, tos jau apzinot, izstrādāt valstiska līmeņa stratēģiju zemes dziļu izmantošanai.¹⁰³ Autors secina, ka zemes dziļu jēdziena izpratne neatkarīgajā un demokrātiskajā Latvijas Republikā kopš tās neatkarības atjaunošanas 1990. gada 4. maijā nav mainījusies.

Autors uzskata, lai arī Saeimā 2021. gada sākumā ir noslēdzies darbs pie grozījumiem likumā “Par zemes dziļēm”, kas uzlabos tiesisko situāciju ar zemes dziļu jautājumiem, tomēr kopumā Latvijas Republikas regulējumā attiecībā uz zemes dziļēm un to derīgajām īpašībām būtu nepieciešams veikt konceptuālākas izmaiņas.¹⁰⁴ Arī ar šīm likumdošanas procesā veiktajām izmaiņām konceptuāli netika mainītas zemes dziļu īpašumtiesības Latvijas Republikā.

Darba autors arī secina, ka Civillikumā esošais princips, ka personai, kurai pieder zeme, pieder viss, kas sniedzas līdz pat debesīm un zemes dziļumiem, ir radies viduslaiku ērā un būtu nepieciešams modernizēt Civillikumu un paredzēt, ka zemes dziļes pieder Latvijas Republikai kā juridiskam subjektam.¹⁰⁵ Šī darba noslēgumā autors piedāvā iespējamās tiesību normu formulējumus, kas nostiprinātu valsts tiesības uz zemes dziļu īpašumtiesībām Latvijas Republikā.

1.3. Zemes dziļu īpašumtiesību robežas citās valstīs

Šīs apakšnodaļas mērķis ir apskatīt citās valstīs pastāvošo zemes dziļu īpašumtiesību formu, kā arī vispārējos principus tieši šādu īpašumtiesību formu izvēlei, lai labāk varētu izprast Latvijas Republikā spēkā esošo zemes dziļu īpašumtiesību principu kontekstā ar citām pasaules valstīm un Latvijas Republikas kaimiņvalstīm, kuras ir līdzīgas daudzos apstākļos.

Lielākajā daļā valstu to likums vai valsts konstitūcija skaidri norāda, ka valsts ir īpašnieks visiem derīgajiem resursiem zem zemes. Valstis bieži piešķir uzņēmumiem tiesības izpētīt un izmantot derīgos izrakteņus, lai valsts varētu gūt labumu no kapitāla, privāto ieguves uzņēmumu zināšanām un praktiskās pieredzes. Kad uzņēmumi iegulda savus līdzekļus derīgo izrakteņu izpētē, arī valstis gūst zināmu labumu, izvairoties no finansiālā riska, kas saistīts ar sākotnējo izpētes procesu.¹⁰⁶ Lielākajā daļā pasaules valstu visi derīgie izrakteņi pieder valdībai

---

¹⁰³ Piļģēns, K., Kronis, I. 2021. *Aspects of Formation of Legal Status of Subterranean Depths*. Socrates. 2(20), 317–330.

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ *Ibid.*

¹⁰⁶ The Natural Resource Governance Institute. 2015. *Granting Rights to Natural Resources*. NRG Reader, 1.

un tas attiecas uz visiem vērtīgajiem iežiem, derīgajiem izrakteņiem, minerāliem, naftu un gāzi, kas atrodas uz zemes vai tās iekšienē. Organizācijas vai personas šajās valstīs nevar likumīgi izvilkt un pārdot nevienu minerālu, iepriekš nesaņemot valdības atļauju.¹⁰⁷

Visizplatītākais īpašuma tiesību princips ir latīņu *Cuius est solum, eius est usque ad coelum et ad inferos*, kas nozīmē, ka virsmas īpašniekam pieder arī debesis un zemes dziļums. Principā tas nozīmē, ka zemes īpašniekam pieder zeme līdz zemes centram, ja likumā nav noteikts dziļuma ierobežojums, piemēram, kā Norvēģijā, Zviedrijā, Nīderlandē un ASV un citās valstīs.¹⁰⁸

Valstīm ir suverenitāte attiecībā uz pazemes resursiem, kas atrodas to kontrolē vai jurisdikcijā esošajās teritorijās, ja vien šīs tiesības nav nodotas privātiem uzņēmumiem.¹⁰⁹ Lielākajā daļā tiesību sistēmu zemes dziļu tiesības pieder valstij, ja vien nav noteiktas koncesijas tiesības, – ASV ir izņēmums starp galvenajām fosilā kurināmā ražotājvalstīm.¹¹⁰

Ja apskata tieši ES dalībvalstu tiesisko regulējumu, tad 2017. gadā Eiropas Komisijas uzdevumā tika veikts visaptverošs pētījums¹¹¹ par tiesisko regulējumu derīgo izrakteņu ieguvei un atļaujas izsniegšanas procedūrām izpētei un izmantošanai. Konstatēts, ka desmit ES dalībvalstīs (Čehija, Igaunija, Francija, Īrija, Itālija, Luksemburga, Polija, Portugāle, Slovākija un Lielbritānija) augstas vērtības derīgie izrakteņi pieder valstij, bet zemas vērtības derīgie izrakteņi pieder zemes īpašniekam. Pilnīgas valsts īpašumtiesības uz visiem derīgajiem izrakteņiem noteiktas astoņās ES dalībvalstīs (Bulgārija, Kipra, Ungārija, Horvātija, Lietuva, Rumānija, Slovēnija un Spānija). Piecās ES dalībvalstīs (Beļģija, Dānija, Latvija, Malta, Nīderlande) derīgie izrakteņi pieder zemes īpašniekiem, izņemot piekrastes derīgos izrakteņus, kas pieder valstij. Ceturtajā grupā ir piecas ES dalībvalstis (Austrija, Vācija, Grieķija, Zviedrija un Somija), kurās mazāk vērtīgie derīgie izrakteņi pieder zemes īpašniekam un pārējie derīgo izrakteņu veidi ir brīvi pieejami jebkuram interesentam, kas var pieprasīt koncesijas tiesības valstij. Salīdzināmai uzskatāmībai skatīt 1.1. tabulu.

---

¹⁰⁷ King, M. H. *Mineral Rights. Basic information about mineral, surface, oil and gas rights*. Iegūts no: <https://geology.com/articles/mineral-rights.shtml> [sk. 28.09.2022.]

¹⁰⁸ Volchko, Y., Norrman, J., Ericsson, L. O., Nilsson, K. L., Markstedt, A., Öberg, M., Mossmark, F., Bobylev, N., Tengborg, P. 2020. *Subsurface planning: Towards a common understanding of the subsurface as a multifunctional resource*. Land Use Policy, Volume 90, ISSN 0264-8377. doi.org/10.1016/j.landusepol.2019.104316

¹⁰⁹ Richmond-Barak, D. 2018. *Sovereignty over the Underground. Underground Warfare* (New York; online edn, Oxford Academic, 18 Jan. 2018). doi.org/10.1093/oso/9780190457242.003.0003

¹¹⁰ Pellegrini, L., Arsel, M., Orta-Martínez, M., Mena, C. F., Muñoz, G. 2021. *Institutional mechanisms to keep unburnable fossil fuel reserves in the soil*. Energy Policy, Volume 149, ISSN 0301-4215. doi.org/10.1016/j.enpol.2020.112029

¹¹¹ European Commission, Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs. 2017. *Legal framework for mineral extraction and permitting procedures for exploration and exploitation in the EU: final report*. Publications Office, 2017. Iegūts no: <https://data.europa.eu/doi/10.2873/920344> [sk. 20.01.2023.]

Darba autors pirmšķietami nepiekrīt šajā pētījumā secinātajam attiecībā uz Latviju, jo likuma “Par zemes dzīlēm” 3. pants nosaka, ka zemes dzīles un visi derīgie izrakteņi, kas tajās atrodas, pieder zemes īpašniekam. Attiecīgi šī norma darbojas arī Latvijas Republikas teritorijā, kas atrodas Baltijas jūras un Rīgas jūras līča teritorijā. Autora ieskatā, šis aspekts būtu jāskata šķirti no valsts ekskluzīvajām īpašumtiesībām jūras akvatorijā, jo pastāv teorētiska iespēja izolēt kādu laukumu un attiecīgi izsoles uzvarētājs iegūtu īpašumtiesības uz zemes dzīlēm virs viņam piederošā laukuma Latvijas Republikas teritorijā Baltijas jūrā vai Rīgas jūras līcī.

1.1. tabula

Derīgo izrakteņu īpašumtiesību salīdzinājums

Valsts	Derīgo izrakteņu īpašumtiesību statuss
Austrija	Zemes dziļu vērtīgie derīgie izrakteņi – zemes īpašniekam; pārējos derīgos izrakteņus iespējams brīvi pieprasīt koncesijā.
Beļģija	Krasta zonā – zemes īpašniekam; piekrastē – valstij.
Bulgārija	Visi derīgie izrakteņi pieder valstij.
Kipra	Visi derīgie izrakteņi pieder valstij.
Čehija	Visi derīgie izrakteņi pieder valstij.
Vācija	Zemes dziļu vērtīgie derīgie izrakteņi – zemes īpašniekam; pārējos derīgos izrakteņus iespējams brīvi pieprasīt koncesijā.
Dānija	Krasta zonā – zemes īpašniekam; piekrastē – valstij.
Igaunija	Augstas vērtības derīgie izrakteņi – valstij; būvmateriāli – zemes īpašniekam.
Grieķija	Zemes dziļu vērtīgie derīgie izrakteņi – zemes īpašniekam; pārējos derīgos izrakteņus iespējams brīvi pieprasīt koncesijā.
Somija	Zemes dziļu vērtīgie derīgie izrakteņi – zemes īpašniekam; pārējos derīgos izrakteņus iespējams brīvi pieprasīt koncesijā.
Francija	Augstas vērtības derīgie izrakteņi – valstij; rūpnieciskie derīgie izrakteņi/būvmateriāli - zemes īpašniekam.
Horvātija	Visi derīgie izrakteņi pieder valstij.
Ungārija	Visi derīgie izrakteņi pieder valstij.
Īrija	Augstas vērtības derīgie izrakteņi – valstij; rūpnieciskie derīgie izrakteņi / būvmateriāli –zemes īpašniekam.
Itālija	Augstas vērtības derīgie izrakteņi – valstij; rūpnieciskie derīgie izrakteņi / būvmateriāli – zemes īpašniekam.
Latvija	Krasta zonā – zemes īpašniekam; piekrastē – valstij.
Lietuva	Visi derīgie izrakteņi pieder valstij.
Luksemburga	Augstas vērtības derīgie izrakteņi – valstij; rūpnieciskie derīgie izrakteņi / būvmateriāli – zemes īpašniekam.
Malta	Krasta zonā – zemes īpašniekam; piekrastē – valstij.
Nīderlande	Krasta zonā – zemes īpašniekam; piekrastē – valstij.
Polija	Augstas vērtības derīgie izrakteņi – valstij; rūpnieciskie derīgie izrakteņi / būvmateriāli – zemes īpašniekam.

Valsts	Derīgo izrakteņu īpašumtiesību statuss
Portugāle	Augstas vērtības derīgie izrakteņi – valstij; rūpnieciskie derīgie izrakteņi / būvmateriāli – zemes īpašniekam.
Rumānija	Visi derīgie izrakteņi pieder valstij.
Zviedrija	Zemes dziļu vērtīgie derīgie izrakteņi – zemes īpašniekam; pārējos derīgos izrakteņus iespējams brīvi pieprasīt koncesijā.
Slovēnija	Visi derīgie izrakteņi pieder valstij.
Slovākija	Augstas vērtības derīgie izrakteņi – valstij; rūpnieciskie derīgie izrakteņi / būvmateriāli – zemes īpašniekam.
Apvienotā Karaliste*	Augstas vērtības derīgie izrakteņi – valstij; rūpnieciskie derīgie izrakteņi / būvmateriāli – zemes īpašniekam.

* Apvienotā Karaliste 2020. gada 31. janvārī izstājās no ES. Avots: 2017. gada Eiropas Komisijas pētījums par tiesisko regulējumu derīgo izrakteņu ieguvei un atļaujas izsniegšanas procedūrām izpētei un izmantošanai, 28–31.¹¹²

Ja apskata detalizētā veidā ES valstu un citu pasaules valstu tiesisko regulējumu mūsdienās, tad redzami šādi īpašumtiesību principi, kuros galvenokārt iezīmējas tendence, ka valstij ir noteiktas konkrētas īpašumtiesības kāda dziļuma vai zemes slāņa ietvaros.

Saskaņā ar **Austrālijas** valsts / teritoriju tiesību aktiem derīgie izrakteņi pieder valstij / teritorijai. Derīgo izrakteņu tiesības nepieder zemes īpašniekam. Tikai štata / teritorijas valdība var piešķirt pusēm tiesības veikt izpēti vai darbības raktuvēs. Izpētes / raktuves tiesības regulē plaši un objektīvi administrēti valsts / teritorijas tiesību akti. Kalnrūpniecības nomas īpašnieki iegūst īpašumtiesības uz derīgajiem izrakteņiem, kas iegūti, kad derīgie izrakteņi tiek atdalīti no zemes.¹¹³

Austrijā gadā tiek iegūti aptuveni 80 miljoni tonnu derīgo izrakteņu gan no virszemes, gan apakšzemes ieguves. Celtniecības izejvielu jomā, tāpat kā ar smilti un granti, Austrija ir pašpietiekama. Attiecībā uz metāliem un fosilo kurināmo Austrija lielā mērā ir atkarīga no importa. Saskaņā ar Austrijas Minerālizejvielu likuma (*Mineralrohstoffgesetz, MinroG*) 185. pantu federālajam lauksaimniecības, reģionu un tūrisma ministram ir jāsiglabā paziņojumi par visām ieguves tiesībām, kā arī apsekojumu kartes par tām teritorijām, uz kurām tas attiecas, un jānodrošina atsevišķi dati brīvi pieejami tīmekļvietnē.¹¹⁴ Austrijā valsts īpašumā ir akmens sāls, ogļūdeņraži un ieži, kas satur urānu un toriju. Tiek izdalīti “brīvie derīgie izrakteņi”, piemēram, metālu rūdas, ģipsis, kaļķakmens, kvarcs, māli, kas nepieder zemes īpašniekam. Zemes īpašniekam pieder “pārējie derīgie izrakteņi”, tas ir, smilts, grants u.tml.¹¹⁵

¹¹² European Commission, Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs. 2017. *Legal framework for mineral extraction and permitting procedures for exploration and exploitation in the EU: final report*. Publications Office, 2017. Iegūts no: <https://data.europa.eu/doi/10.2873/920344> [sk. 20.01.2023.]

¹¹³ Cunsolo, B. Baker McKenzie. 2020. *Mining in Australia: overview*. Iegūts no: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/8-576-7530?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/8-576-7530?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)) [sk. 20.01.2023.]

¹¹⁴ Federal Ministry Republic of Austria. Iegūts no: <https://info.bml.gv.at/en/topics/mining/mining-in-austria/mining-in-austria.html> [sk. 20.01.2023.]

¹¹⁵ Konceptija par zemes dziļu izmantošanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu potenciālo investīciju piesaistei: Ministru kabineta 2016. gada 8. decembra rīkojums Nr. 752. 09.12.2016. *Latvijas Vēstnesis*. 240.

Saskaņā ar **Argentīnas** Nacionālo konstitūciju provinces ir to teritorijā esošo dabas resursu sākotnējie īpašnieki, lai gan tām nav atļauts tieši izmantot šos resursus. Attiecīgās ieguves tiesības provinces piešķir trešajām personām (individuālām vai juridiskām personām), izmantojot juridisku koncesiju. Kad ieguves koncesija ir piešķirta, īpašuma īpašniekam pieder visas derīgo izrakteņu atradnes īpašuma robežās neatkarīgi no tajās esošajiem derīgajiem izrakteņiem. Virszemes zemes īpašniekiem nav tiešu tiesību uz derīgo izrakteņu atradnēm, kuras var iegūt tikai ar juridisku koncesiju. Izņēmums ir attiecībā uz noteiktiem rūpniecisko un nemetālisko minerālu veidiem, uz kuriem virszemes zemes īpašniekiem ir prioritātes vai ekskluzivitātes tiesības atkarībā no derīgo izrakteņu veida.¹¹⁶

Brazīlijas konstitūcija (176. pants)¹¹⁷ paredz, ka visi derīgie izrakteņi (krastā un jūrā) pieder valstij (Brazīlijai). Tāpēc zemes īpašniekiem nepieder nekādi derīgie izrakteņi pazemē, un tiesības izpētīt un iegūt derīgos izrakteņus ir atkarīgas no Valsts kalnrūpniecības aģentūras (*National Mining Agency*) izsniegtajām licencēm. Fiziskas personas un juridiskas personas, kuras reģistrētas Brazīlijā un kuras kontrolē brazīlieši, var iegūt licences Valsts kalnrūpniecības aģentūrā (*National Mining Agency*).¹¹⁸

Bulgārijā visi pazemes resursi ekskluzīvi pieder Bulgārijas valstij.¹¹⁹ Visi pazemes derīgie izrakteņi Bulgārijā pieder tikai valstij.¹²⁰

Čehijas kalnrūpniecības tiesību akti nošķir “rezervētos” derīgos izrakteņus, kas pieder valstij, un “nerezervētos” derīgos izrakteņus, kas pieder zemes īpašniekam. Visi derīgie izrakteņi, izņemot būvniecībā izmantojamus derīgos izrakteņus, tiek definēti kā “rezervēti” derīgie izrakteņi.¹²¹

Saskaņā ar **Čīles** kalnrūpniecības tiesību aktiem Čīles valstij ir ekskluzīvas īpašumtiesības un kontrole pār visām minerālu atradnēm. Tomēr jebkura fiziska vai juridiska persona (gan Čīles, gan ārvalstu) var iegūt tiesības izpētīt vai izmantot šīs rūdas atradnes, ja tā ievēro attiecīgo procedūru. [...] Tomēr daži iegūstamie resursi netiek uzskatīti par derīgajiem

---

¹¹⁶ Martinez, A., Heredia, F. 2020. *In brief: mining rights in Argentina*. Iegūts no: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=430eb635-f862-4cfb-a0b7-0435fbf4a005> [sk. 20.01.2023.]

¹¹⁷ Constitution of the Federative Republic of Brazil. 2010. Iegūts no: <https://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2013/09/Brazil-constitution-English.pdf> [sk. 20.01.2023.]

¹¹⁸ LawsofBrazil. 2023. *Mining law*. Iegūts no: <https://lawsofbrazil.com/mining-law/> [sk. 20.01.2023.]

¹¹⁹ Subsurface Resources Act. 1999. Promulgated State Gazette No. 23/12.03.1999. Iegūts no: <https://www.me.government.bg/en/files/download?hash=5d49ebd6883aadd814d631b84f90db259cf06e97> [sk. 28.09.2022.]

¹²⁰ Nita, V., Garbossa, E., Ciuta, T. Bonollo, B., Mancini, L., Vidal-Legaz, B., Latunussa, C., Wittmer, D., Hamor, T., d'Elia, E., Unguru, M. and Manfredi, S. *EU Country profiles in the Raw Materials Information System (RMIS): Bulgaria*. EUR 30394 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-22973-5, doi:10.2760/113492, JRC122066.

¹²¹ Nita, V., Garbossa, E., Ciuta, T. Bonollo, B., Mancini, L., Vidal-Legaz, B., Latunussa, C., Wittmer, D., Hamor, T., Unguru, M. and Manfredi, S. *EU Country profiles in the Raw Materials Information System (RMIS): Czechia*. EUR 30449 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-25321-1, doi:10.2760/530675, JRC122320.

izrakteņiem, un uz tiem neattiecas ieguves režīms (piemēram, smiltis, grants, akmeņi un citi materiāli, ko izmanto būvniecībā, virszemes māls un sāls iegulas ezeru un okeānu krastos). Šie resursi pieder attiecīgajiem zemes vai sāls atradņu īpašniekiem.¹²²

Dānijā zemes īpašnieka tiesības izmantot zemi ir ierobežotas līdz noteiktam 250 metru dziļuma ierobežojumam.¹²³ Piekrastes derīgie izrakteņi pieder zemes īpašniekam, bet jūras resursi pieder valstij.¹²⁴

Grieķijas Kalnrūpniecības kodeksā (*The Greek Mining Code*) derīgie izrakteņi ir iedalīti divās kategorijās: a) “metāla minerāli”, kas ne virszemē, ne pazemē nepieder ne tās teritorijas zemes īpašniekam, kurā tie atrodas, ne valstij, un b) “karjeru derīgie izrakteņi”, kas pieder zemes īpašniekam. Metāliskie minerāli ietver (vietējos) metālus, visus metāla savienojumus, dārgakmeņus, radioaktīvos un enerģētiskos minerālus, sēru, talku, fluorīdu, azbestu, dolomītu ar MgO saturu > 21 %, laukšpatu, minerālsāli, organiskās nogulsnes un citus resursus. Karjeru minerāli ietver pildvielas, bumbiņas un citus dekoratīvos iežus, un gandrīz visus rūpnieciskos derīgos izrakteņus. Izpētes un izmantošanas tiesības uz metāliskiem derīgajiem izrakteņiem, izņemot enerģijas un radioaktīvos derīgos izrakteņus, var nodot ikvienam interesentam.¹²⁵

Horvātijā visi derīgie izrakteņi pieder valstij.¹²⁶

Indonēzijas Konstitūcija nosaka, ka Indonēzijas dabas resursi ir valsts pārziņā un tie ir jāizmanto, lai Indonēzijas iedzīvotāji gūtu maksimālu labumu. Likuma par ogļu un derīgo izrakteņu ieguvu (*Law 4/2009 on Coal and Mineral Mining (Law 4/2009)*) 4. panta 2. punkts ļauj centrālajai valdībai vai reģionālajai valdībai kontrolēt derīgo izrakteņu ieguves darbības. Tomēr Likuma grozījumu projekts (*the draft Amendment to Law 4/2009 (the Mining Law Amendment)*) likvidēja reģionālo valdību pilnvaras kontrolēt derīgos izrakteņus, un šīs pilnvaras pieder tikai centrālajai valdībai. Valdībai ir tiesības piešķirt noteiktām privātām pusēm kalnrūpniecības atļaujas, lai veiktu ieguves darbības. Kalnrūpniecības atļaujas nepiešķir

---

¹²² Bambach, J. P., Pulgar, M. P. 2020. *Mining in Chile: overview*. Iegūts no: <https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-020-5636?transitionType=Default&contextData=%28sc.Default%29> [sk. 20.01.2023.]

¹²³ Barker, M. 1991. *Legal and administrative issues in underground space use: a preliminary survey of ITA member nations*. Tunn. Undergr. Space Technol. Incorporating Trenchless, 6 (2) (1991), 191–209.

¹²⁴ Nita, V., Garbossa, E., Ciuta, T. Bonollo, B., Mancini, L., Vidal-Legaz, B., Latunussa, C., Wittmer, D., Hamor, T., d’Elia, E., Unguru, M. and Manfredi, S. *EU Country profiles in the Raw Materials Information System (RMIS): Denmark*. EUR 30424 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-24518-6, doi:10.2760/72796, JRC122321.

¹²⁵ Nita, V., Garbossa, E., Ciuta, T. Bonollo, B., Mancini, L., Vidal-Legaz, B., Latunussa, C., Wittmer, D., Hamor, T., d’Elia, E., Unguru, M. and Manfredi, S. *EU Country profiles in the Raw Materials Information System (RMIS): Greece*. EUR 30447 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-25318-1, doi:10.2760/87478, JRC122328.

¹²⁶ Nita, V., Garbossa, E., Ciuta, T. Bonollo, B., Mancini, L., Vidal, B., Latunussa, C., Wittmer, D., Hamor, T., d’Elia, E., Unguru, M. and Manfredi, S. *EU Country profiles in the Raw Materials Information System (RMIS): Croatia*. EUR 30395 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-22976-6, doi:10.2760/17, JRC122067.

īpašumtiesības uz zemē esošajiem derīgajiem izrakteņiem. Pēc autoratlīdzības maksājuma veikšanas īpašumtiesības uz minerāliem pāriet no valdības uz kalnrūpniecības atļaujas turētāja.¹²⁷

Derīgie izrakteņi **Īrijā** ir vai nu valsts īpašumā, vai privātīpašumā, bet var būt arī abu kombinācija. Privātas derīgo izrakteņu īpašumtiesības rodas galvenokārt tad, kad attiecīgās zemes nav izskatījusi Īrijas Zemes komisija. Īrijas derīgo izrakteņu ieguves likumā, kā arī derīgo izrakteņu attīstības likumos “plānotie derīgie izrakteņi” tiek nosaukta kā grupa, kas sastāv no galvenokārt metāliem un rūpnieciskiem derīgajiem izrakteņiem, piemēram, zelts, sudrabs, varš, svins, alva, sērs, dzīvsudrabs, barīti, krīts, māls, laukšpats, ģipsis u. c., kas pieder valstij. “Neplānoti” derīgie izrakteņi, piemēram, akmens, māls, grants un smiltis, pieder zemes īpašniekam.¹²⁸

Savukārt **Jaunzēlandē** valdībai pieder visi derīgie izrakteņi, ieskaitot naftu un gāzi, radioaktīvos derīgos izrakteņus, zeltu un sudrabu. Jebkuram indivīdam vai kompānijai, kas vēlas izpētīt zemes dzīles vai iegūt derīgos izrakteņus, ir jāsaņem speciāla atļauja, samaksājot speciālus nodokļus un nodevas.

Nīderlandē īpašumtiesību apjoms likumā nav noteikts, t. i., īpašumtiesības līdz zemes centram. Valstij pieder nafta, gāze un derīgie izrakteņi, kas atrodas zem 100 metru dziļuma.¹²⁹ Valsts īpašumā esošie derīgie izrakteņi ietver jūras šelfa derīgos izrakteņus – gliemežvāki, grants, smiltis un māls, kas atrodas kontinentālajā šelfā saskaņā ar Rakšanas likuma (*Excavation Act*) 4.b pantu, un kontinentālā šelfa nevirszemes derīgos izrakteņus (piem., sāls). Piekrastes virszemes derīgie izrakteņi (piemēram, būvizrakteņi) pieder zemes īpašniekam.¹³⁰

Norvēģijā ar derīgo izrakteņu izpēti un ieguvu saistītos jautājumus regulē Derīgo izrakteņu likums.¹³¹ Tas definē, kuri derīgie izrakteņi ir valsts īpašums, un nosaka, ka pārējie derīgie izrakteņi, izņemot naftu, ir zemes īpašnieka īpašums (skatīt Derīgo izrakteņu likuma 7. pantu).

---

¹²⁷ Mahiddin, F., Lintong, F. 2020. *Mining in Indonesia Mining Rights and Title*. Iegūts no: <https://www.ssek.com/blog/mining-in-indonesia-mining-rights-and-title> [sk. 20.01.2023.]

¹²⁸ Unguru, M., d'Elia, E., Bonollo, B., Nita, V., Garbossa, E., Ciutā, T., Latunussa, C., Hamor, T., Wittmer, D., Mancini, L., Vidal-Legaz, B. and Manfredi, S. *EU country profiles in the Raw Materials Information System (RMIS): Estonia, Ireland, Latvia, Lithuania, Luxembourg, Malta, Slovakia and Slovenia*. EUR 30957 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2022, ISBN 978-92-76-46488-4, doi:10.2760/562222, JRC128025.

¹²⁹ Volchko, Y., Norrman, J., Ericsson, L. O., Nilsson, K. L., Markstedt, A., Öberg, M., Mossmark, F., Bobylev, N., Tengborg, P. 2020. *Subsurface planning: Towards a common understanding of the subsurface as a multifunctional resource*. Land Use Policy, Volume 90, ISSN 0264-8377. doi.org/10.1016/j.landusepol.2019.104316.

¹³⁰ European Commission. 05/2017. *MINLEX – Netherlands Country Report*. 4. Iegūts no: https://rmis.jrc.ec.europa.eu/uploads/legislation/MINLEX_CountryReport_NL.pdf [sk. 20.01.2023.]

¹³¹ The Minerals Act. 2009. *Act of 19 June 2009 No. 101 relating to the acquisition and extraction of mineral resources (the Minerals Act)*. LEX-FAOC204853. Iegūts no: <https://www.fao.org/faolex/results/details/en/c/LEX-FAOC204853/> [sk. 20.01.2023.]

Norvēģijas Derīgo izrakteņu likumā ir nošķirti derīgie izrakteņi, kas pieder valstij un zemes īpašniekam. Valstij pieder metāli ar īpatnējo svaru 5 g/cm^3 vai lielāku un šo metālu rūdas. Tas ietver hromu, mangānu, molibdēnu, niobiju, vanādiju, dzelzi, niķeli, varu, cinku, sudrabu, zeltu, kobaltu, svinu, platīnu, alvu, volframu, urānu, kadmiju un toriju utt. Arsēns un titāns ir arī valstij piederošs. Visi pārējie derīgie izrakteņi pieder zemes īpašniekam. Pamatā zemes īpašnieku derīgos izrakteņus var sadalīt trijās galvenajās kategorijās: dabīgais akmens, neapstrādāti celtniecības materiāli un rūpnieciska rakstura derīgie izrakteņi.¹³²

Pašvaldības iestādes, izmantojot Norvēģijas Plānošanas pilnvaru un būvniecības likumā noteikto, regulē izejvielu ieguves jomas. Derīgo izrakteņu ieguvei jānotiek apstiprināta zonējuma plāna ietvaros. Pašvaldībai pieņemot lēmumu, jānovērtē pasākumu kopējā ietekme, vai zeme ir jāzonē derīgo izrakteņu ieguvei. Ja priekšlikumi pašvaldības plānojuma zemes ierīcības komponentei paredz iekļaut jaunas vai paplašinātas derīgo izrakteņu ieguves vietas un / vai apglabāšanu, to ietekme uz vidi un sabiedrību ir jāizvērtē. Tas ietver t. sk. ietekmi uz citām nozarēm, transportu, piesārņojumu, dabas daudzveidību, jūras resursiem, pārtikas drošību un kultūras pieminekļiem.¹³³

Saskaņā ar **Krievijas Federācijas** Konstitūcijas¹³⁴ 9. panta 1. punktu “Zemi un citus dabas resursus Krievijas Federācija izmanto un aizsargā kā pamatu attiecīgajā teritorijā dzīvojošo tautu dzīvei un darbībai”, savukārt 9. panta 2. punktā noteikts: “Zeme un citi dabas resursi var atrasties privātpašumā, valsts, pašvaldību un cita veida īpašumā.” Tieši no šiem pamatnoteikumiem likumdevēji izstrādā tiesību normas, kas nosaka īpašumtiesības uz zemes dzīlēm kopumā un to atsevišķām sadaļām Krievijas tiesību aktos.¹³⁵

Tāpat arī Krievijas Federācijā visas zemes dzīles un derīgie izrakteņi visā Krievijas Federācijas teritorijā pilnībā pieder valstij. Zemes dzīles Krievijas Federācijas teritorijā, ieskaitot pazemes telpu un minerālus, enerģētiskos resursus un citus zemes dzīlēs esošos resursus, ir valsts īpašums. Jautājumi par zemes dzīļu īpašumtiesībām, izmantošanu un apglabāšanu ir Krievijas Federācijas un Krievijas Federācijas veidojošo vienību kopīgā jurisdikcijā. Zemes dzīļu zemes gabalus nevar pirkt, pārdot, dāvināt, mantot, iemaksāt, iekļāt vai atsavināt jebkādā citā veidā. Zemes dzīļu izmantošanas tiesības var atsavināt vai nodot vienai personai citai, ciktāl to apriti atļauj federālie likumi. Derīgie izrakteņi un citi resursi, kas iegūti no zemes dzīlēm, saskaņā ar licences noteikumiem var būt federālās valsts īpašumā,

---

¹³² Norwegian Ministry of Trade and Industry. 03/2013. *Strategy for the Mineral Industry*. 60/61. Iegūts no: https://www.regjeringen.no/contentassets/3fe548d142cd496ebb7230a54e71ae1a/strategyforthemineralindustry_2013.pdf [sk. 20.01.2023.]

¹³³ *Ibid.*

¹³⁴ Конституция Российской Федерации. 1993. Iegūts no: <http://www.constitution.ru/> [sk. 20.01.2023.]

¹³⁵ Зайченко, В. Ю. 2005. *Право собственности на недра России и его применение в условиях рыночной экономики – состояние, проблемы, решения*. Iegūts no: <https://www.rosnedra.gov.ru/article/256.html> [sk. 20.01.2023.]

Krievijas Federācijas veidojošo vienību īpašumā, pašvaldību, privātajā un citās īpašumtiesībās.¹³⁶

Ķīnā zeme ir valsts īpašumā. Valstij pieder pilsētas zeme, zemes dziļes un tās resursi.¹³⁷

Saskaņā ar Derīgo izrakteņu likumu (*the Mineral Resources Law*) visas īpašuma tiesības un kontrole pār derīgo izrakteņu resursiem, kas atrodas uz jebkuras Ķīnas zemes, zem tās vai uz tās, Ķīnas tautas vārdā pieder Valsts padomei. Ķīnas valdība piešķir atļaujas derīgo izrakteņu meklēšanai vai ieguvei. Pēc tam tiesības uz derīgo izrakteņu resursiem pāriet personai(-ām), kurām ir piešķirtas derīgo izrakteņu likuma atļaujas. Ieguves atļauju var piešķirt privātpersonai, uzņēmumam vai kooperatīvam.¹³⁸

Kazahstānas Republikas Konstitūcijas 6. panta 1. punktā ir noteiktas valsts ekskluzīvas īpašumtiesības attiecībā uz zemes dziļēm un tās resursiem. Zemes dziļēm ir ārkārtīgi liela nozīme Kazahstānai, tā sniedz ievērojamus resursus. Zemes dziļes nav gluži kopīgs īpašums. Lielākajā daļā valstu zemes dziļu resursi satur valsts ekonomikai svarīgākos dabas resursus un tie pilnībā pieder valstij un nevienam citam. Valsts īpašumā ir zeme un tās resursi, ūdens, flora un fauna un citi dabas resursi. Bet šī zeme var būt arī privātpašumā. Nevienam nevar atņemt viņa īpašumu, izņemot ar tiesas lēmumu; īpašuma atsavināšanai publiskai lietošanai var tikt piemērota taisnīga atlīdzība.¹³⁹

Luksemburgā valstij pieder visi derīgie izrakteņi, kas atrodas dziļāk par 6 metriem, līdz 6 metru dziļumam derīgie izrakteņi pieder privātpersonām.¹⁴⁰ Saskaņā ar 1810. gada likumu derīgos izrakteņus Luksemburgā klasificē trijās kategorijās: “raktuves”, “seklās atklātās raktuves” un “karjeri”, kas definēti tikai, pamatojoties uz ieguves derīgo izrakteņu īpašībām. Virsma un pazemes derīgie izrakteņi, kas definēti kā “seklas atklātās raktuves” (izņemot aluviālo dzelzi, kūdru) un “karjeri” (galvenokārt rūpnieciskie derīgie izrakteņi un celtniecības materiāli), pieder zemes īpašniekam, izņemot “raktuves” (metāla resursi), kas pieder valstij.¹⁴¹

---

¹³⁶ Закон Российской Федерации “О недрах”. 1992. Iegūts no: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_343 [sk. 20.01.2023.]

¹³⁷ Barker, M. 1991. *Legal and administrative issues in underground space use: a preliminary survey of ITA member nations*. Tunn. Undergr. Space Technol. Incorporating Trenchless, 6 (2) (1991), 191–209.

¹³⁸ Wu, G., Li, Y., Jincheng Tongda & Neal. 2021. *Mining in China: overview*. Iegūts no: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-011-1348?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-011-1348?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)) [sk. 20.01.2023.]

¹³⁹ Nurmukhankyzy, D. 2014. *The Legal Issues of Investment Activity in Nature*. Procedia – Social and Behavioral Sciences. 109, 1001–1005, ISSN 1877-0428. doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.12.579

¹⁴⁰ Konceptija par zemes dziļu izmantošanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu potenciālo investīciju piesaistei: Ministru kabineta 2016. gada 8. decembra rīkojums Nr. 752. 09.12.2016. *Latvijas Vēstnesis*. 240.

¹⁴¹ Unguru, M., d’Elia, E., Bonollo, B., Nița, V., Garbossa, E., Ciută, T., Latunussa, C., Hamor, T., Wittmer, D., Mancini, L., Vidal-Legaz, B. and Manfredi, S. *EU country profiles in the Raw Materials Information System (RMIS): Estonia, Ireland, Latvia, Lithuania, Luxembourg, Malta, Slovakia and Slovenia*. EUR 30957 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2022, ISBN 978-92-76-46488-4, doi:10.2760/562222, JRC128025.

Saskaņā ar **Meksikas** Vispārējo konstitūciju (*Mexican General Constitution*) zeme un ūdens, kas atrodas Meksikā, pieder Meksikas valstij. Saskaņā ar Vispārējās konstitūcijas 27. pantu valstij ir tiešas īpašumtiesības uz derīgo izrakteņu atradnēm valsts teritorijā. Šādu valsts resursu izmantošana un izmantošana privātpersonām ir atļauta tikai saskaņā ar federālās valdības piešķirtām koncesijām. Meksikas Derīgo izrakteņu ieguves likums (*Mexican Mining Law*) ir federāls likums, kas reglamentē derīgo izrakteņu ieguves koncesiju piešķiršanu, izmantošanu, anulēšanu un izbeigšanu saskaņā ar Vispārējās konstitūcijas 27. pantu. Derīgo izrakteņu ieguves likums attiecas uz noteiktu derīgo izrakteņu un vielu sarakstu. Federālā valdība var izdot dekrētus, ar kuriem Derīgo izrakteņu ieguves likuma darbības jomā iekļauj papildu derīgos izrakteņus. Derīgo izrakteņu vai vielu izpēte, ieguve un pārstrāde, ko reglamentē Derīgo izrakteņu ieguves likums, tiek uzskatīta par sabiedriskā labuma darbību, un tāpēc tai ir prioritāte pār jebkuru citu zemes izmantošanu, ievērojot Derīgo izrakteņu ieguves likumā paredzētos nosacījumus.¹⁴²

Polijā valstij pieder derīgie izrakteņi, ko iegūst ar šahtu vai urbumu metodi, bet privātpersonām pieder derīgie izrakteni, ko iegūst ar karjeru metodi. Polijas Civillikuma 46. pantā noteikts, ka nekustamo īpašumu veido “zemes virsma [...] un pastāvīgi ar to saistītās būves [...]”.¹⁴³

Rumānijā visi derīgo izrakteņu resursi ir valsts publiskais īpašums.¹⁴⁴

Serbijā nacionālie normatīvie akti paredz Serbijas valsts pilnīgu varu pār tās nacionālajiem resursiem, kas iekļauj arī zemes dzīlēs esošos derīgos izrakteņus.¹⁴⁵

Singapūrā zemes dzīles pieder tam subjektam, kam pieder zemes virskārta.¹⁴⁶

Slovēnijā visi derīgie izrakteņi pieder valstij.¹⁴⁷

Somijā saskaņā ar Somijas Kalnrūpniecības likumu derīgie izrakteņi tiek iedalīti pieprasāmajos (no angļu val. – *claimable*) – metālu rūdas, industriālie derīgie izrakteņi u.tml. – un nepieprasāmajos (no angļu val. – *non-claimable*), t. i., plaši izplatītajos. Pieprasāmie derīgie

¹⁴² Ruiz, J. L., Porras, C. M. 2019. *Mining in Mexico: overview*. Iegūts no: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-020-0351?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-020-0351?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)) [sk. 20.01.2023.]

¹⁴³ Konceptija par zemes dzīļu izmantošanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu potenciālo investīciju piesaistei: Ministru kabineta 2016. gada 8. decembra rīkojums Nr. 752. 09.12.2016. *Latvijas Vēstnesis*. 240.

¹⁴⁴ Nita, V., Garbossa, E., Ciuta, T., Bonollo, B., Mancini, L., Vidal-Legaz, B., Latunussa, C., Wittmer, D., Hamor, T., d'Elia, E., Unguru, M. and Manfredi, S. *EU Country profiles in the Raw Materials Information System (RMIS): Romania*. EUR 30601 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021, ISBN 978-92-76-30474-6, doi:10.2760/068038, JRC123822.

¹⁴⁵ Konceptija par zemes dzīļu izmantošanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu potenciālo investīciju piesaistei: Ministru kabineta 2016. gada 8. decembra rīkojums Nr. 752. 09.12.2016. *Latvijas Vēstnesis*. 240.

¹⁴⁶ Lian, G. C. 2013. *Ownership of underground space: Law Ministry to study other countries*. The Straits Times, Singapore, 16 September 2013.

¹⁴⁷ Unguru, M., d'Elia, E., Bonollo, B., Niță, V., Garbossa, E., Ciută, T., Latunussa, C., Hamor, T., Wittmer, D., Mancini, L., Vidal-Legaz, B. and Manfredi, S. *EU country profiles in the Raw Materials Information System (RMIS): Estonia, Ireland, Latvia, Lithuania, Luxembourg, Malta, Slovakia and Slovenia*. EUR 30957 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2022, ISBN 978-92-76-46488-4, doi:10.2760/562222, JRC128025.

izrakteņi, kuri uzskaitīti Kalnrūpniecības likumā, pieder valstij neatkarīgi no tā, kam pieder zemes gabals virs attiecīgajām atradnēm. Ja kāda persona vēlas uzsākt šo derīgo izrakteņu ieguvu, tai jāsaņem attiecīga atļauja no valsts. Nepieprasāmie derīgie izrakteņi uzskatāmi par attiecīgā zemes gabala īpašniekam piederošiem, un tikai zemes gabala īpašnieks var noteikt, vai trešajām personām ļaut tos iegūt.¹⁴⁸

Vācijā īpašumtiesības uz zemi saskaņā ar Vācijas konstitūciju aizsargā 14. panta pirmās daļas 1. teikums, kas garantē privātīpašumu kā tiesību institūtu. Tā sauktā īpašumtiesību garantija ir paredzēta, lai saglabātu tiesību brīvību īpašniekam īpašuma tiesību jomā un tādējādi ļautu viņam attīstīt un veidot savu dzīvi ar savu atbildību. Līdz ar to īpašumtiesību juridisko saturu raksturo privāta lietderība (spēja izmantot savā labā) un pieejamība (ne vienmēr neierobežota). Zemes īpašumtiesības ikdienas tiesiskajās attiecībās tiek regulētas Vācijas Civillikumā (*Bundesgesetzbuch*). Attiecīgi jēdzienā “īpašumtiesības” definētas visplašākās tiesības uz absolūtas varas faktiskām (izmantošana, patēriņš) un tiesiskajām (apgrūtināšana, pārdošana) darbībām, ko tiesību sistēma pieļauj attiecībā uz kustamu un – zemes īpašumtiesību gadījumā – nekustamu lietu. Īpašumtiesības ir tā sauktās īpašuma tiesības (lietas). Īpašuma tiesības ir spēkā pret ikvienu, tas nozīmē, ka priekšmetam ir jābūt atpazīstamam kā atsevišķam priekšmetam un jāspēj norobežoties attiecībā pret citiem priekšmetiem (redzamības un atpazīstamības princips).¹⁴⁹

Ungārijā visi derīgie izrakteņi ir valsts īpašums.¹⁵⁰

Zviedrijā izdala koncesijas derīgos izrakteņus – derīgos izrakteņus, kas tiek uzskatīti par sabiedrībai būtiskiem (metāla rūdas, virkne industriālo derīgo izrakteņu, ogles, nafta), – un pārējos derīgos izrakteņus. Derīgo izrakteņu ieguvei paredzēto zemi pirkuma vai līzīngā ceļā pārņem kalnrūpniecības kompānija, slēdzot līgumu par kompensāciju ar līdzšinējo zemes īpašnieku. Ja par koncesijas derīgo izrakteņu ieguvu valsts ar zemes īpašnieku nevar vienoties, iespējama zemes piespiedu atpirkšana.¹⁵¹

---

¹⁴⁸ Konceptija par zemes dzīļu izmantošanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu potenciālo investīciju piesaistei: Ministru kabineta 2016. gada 8. decembra rīkojums Nr. 752. 09.12.2016. *Latvijas Vēstnesis*. 240.

¹⁴⁹ Attorney Jens Schwanen Consultant at the German Association of Publicly Appointed Surveyors. *The system of ownership protection for land in Germany*. Iegūts no: <https://www.bdvi.de/en/pas/ownership-protection-land-germany> [sk. 20.01.2023.]

¹⁵⁰ Nita, V., Garbossa, E., Ciuta, T., Bonollo, B., Mancini, L., Vidal-Legaz, B., Latunussa, C., Wittmer, D., Hamor, T., d'Elia, E., Unguru, M. and Manfredi, S. *EU Country Profiles in the Raw Materials Information System (RMIS): Hungary*. EUR 30477 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-26841-3, doi:10.2760/187479, JRC122508.

¹⁵¹ Konceptija par zemes dzīļu izmantošanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu potenciālo investīciju piesaistei: Ministru kabineta 2016. gada 8. decembra rīkojums Nr. 752. 09.12.2016. *Latvijas Vēstnesis*. 240.

No apskatīto valstu piemēriem redzams, ka tiesību aktu līmenī darba autors saskata skaidri noteiktas zemes dziļu īpašumtiesības, kurās ir paredzētas valsts tiesības vai arī skaidri definēts, kādu derīgo izrakteņu ieguve būtu visas sabiedrības un attiecīgi tautsaimniecības interesēs.

Vienlaikus, analizējot valstu tiesiskos regulējumus, svarīgi ir ņemt vērā arī apstākli, kāds tiesiskais regulējums ir Latvijas Republikas kaimiņvalstīs. Jo gadījumos, ja pastāv būtiskas atšķirības tiesiskajā regulējumā un nodokļu politikā, investori savu izvēli var balstīt uz šiem apsvērumiem, izvēloties, kurā valstī ieguldīt līdzekļus un veikt resursu izstrādi.

Lietuvas Pazemes likuma (*The Underground Law*)¹⁵² 2. pantā noteikts, ka attiecībā uz pazemes dziļēm valstij ir ekskluzīvas īpašumtiesības. Dabas resursu īpašumtiesības var būt publiskas, privātas un vispārīgas. Lietuvas Republikai ir ekskluzīvas īpašumtiesības attiecībā uz pazemes, iekšējiem ūdeņiem, mežiem, parkiem, valsts nozīmes ceļiem, vēsturiskiem, arheoloģiskiem un kultūras objektiem, uz gaisa telpu pār tās teritoriju, tās kontinentālo šelfu un ekonomisko zonu Baltijas jūrā. Ekskluzīvās valsts dabas resursu īpašumtiesības ir saistītas ar īpašo izmantošanas un aizsardzības režīmu, jo šāda veida dabas resursu izmantošana ir ierobežota vai aizliegta.¹⁵³ Lietuvā visu veidu derīgie izrakteņi pieder valstij. Lietuvas Civillikuma V nodaļas 4.40. panta trešajā daļā noteikts, ka zemes gabala īpašniekam pieder īpašumtiesības uz zemes virskārtu un derīgajiem izrakteņiem zemē, ciktāl tas atbilst normatīvajiem aktiem un ir nepieciešams zemes gabala izmantošanas mērķim. Savukārt Zemes dziļu likums paredz, ka zemes dzīles pieder valstij un to izmantošanai nepieciešama īpaša atļauja. Izvērtējot Lietuvas Zemes dziļu likumā minēto, zemes dziļu robeža sākas 2 m dziļumā – līdz šim dziļumam zemes īpašnieks var veikt derīgo izrakteņu ieguvi bez licences, ja vien ieguves platība nepārsniedz 0,5 ha.¹⁵⁴

Savukārt **Igaunijā** zemes dzīles ir zemes gabala īpašnieka īpašums. Vienlaikus Igaunijas Īpašuma tiesību likuma 127. panta pirmā daļa satur būtisku atrunu, ka tiesības uz īpašumu sniedzas līdz tādām dziļumam, līdz kuram “sniedzas īpašnieka intereses nekustamā īpašuma izmantošanā”. Savukārt 127. panta otrajā daļā noteikts, ka nekustamā īpašuma īpašnieks “neaižlieds darbības, kas notiek tādā [...] dziļumā, līdz kuram nesniedzas īpašnieka interese izmantot nekustamo īpašumu atbilstoši tā lietošanas mērķim”.¹⁵⁵ Tāpat saskaņā ar

---

¹⁵² The Underground Law of the Republic of Lithuania. 1995. Official Gazette, 1995, 63–1582, *Official Gazette*, 2001, 35–1164. Iegūts no: https://rmis.jrc.ec.europa.eu/uploads/legislation/LithuaniaUndergroundLaw_ENGLISH.pdf [sk. 12.10.2022.]

¹⁵³ Pranevičienė, B. 2013. *The utilization and conservation of natural resources in Lithuania*. Public security and public order 2013 (9) Scientific articles.

¹⁵⁴ Konceptija par zemes dziļu izmantošanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu potenciālo investīciju piesaistei: Ministru kabineta 2016. gada 8. decembra rīkojums Nr. 752. 09.12.2016. *Latvijas Vēstnesis*. 240.

¹⁵⁵ *Ibid.*

Igaunijas Zemes garozas likumu (*Earth's Crust Act*)¹⁵⁶ derīgie izrakteņi, kas ir svarīgi valsts ekonomiskajai attīstībai vai tās eksporta potenciālam, kā arī minerāļu resursi, kas var ietekmēt vidi pāri robežām, pieder valstij.

Attiecīgi Latvijas Republikas dienvidu kaimiņvalsts Lietuva ir paredzējusi valsts ekskluzīvas īpašumtiesības uz valsts dabas resursiem. Savukārt Latvijas Republikas ziemeļu kaimiņvalstī Igaunijā ir noteikts, ka derīgie izrakteņi, kas ir svarīgi valsts ekonomiskajai attīstībai vai tās eksporta potenciālam, kā arī minerāļu resursi, kas var ietekmēt vidi pāri robežām, pieder valstij.

Ja detalizētāk apskata **Kanādas un Amerikas Savienoto Valstu** zemes dzīļu īpašumtiesību aspektus kā kaimiņvalstis ar attīstītu derīgo izrakteņu attīstību un valstis, kurām būtu potenciāla interese par Latvijas Republikas zemes dzīļu ieguvu, tad Kanādā derīgo izrakteņu resursi pieder provincēm (pašvaldību līmenis), kamēr Amerikas Savienotajās Valstīs derīgo izrakteņu piederība ir vai nu saistīta ar zemes īpašniekiem (galvenokārt Amerikas Savienoto Valstu austrumu štatos), vai arī tos ir rezervējusi federālā valdība (galvenokārt Amerikas Savienoto Valstu rietumu štatos), un Kanādā derīgo izrakteņu izmantošanas tiesības patur Anglijas kronis vai provinces, kamēr Amerikas Savienotajās Valstīs derīgo izrakteņu iegūšanas tiesības ir privātpašumā. Šīs būtiskās atšķirības īpašuma tiesībās rada atšķirības regulatīvajos un nodokļu režīmos, kas ir prognozējamas, pamatojoties uz juridisko un ekonomisko situāciju. Normatīvais un nodokļu regulējums Kanādā kopumā ir labvēlīgāks ieguves rūpniecībai, galvenokārt tāpēc, ka ieguves rūpniecībai ir būtiska nozīme Kanādas ekonomikā. Tomēr privātpašuma tiesību dēļ Amerikas Savienotajās Valstīs pastāv derīgo izrakteņu izstrādes nozare un strīdi par zemes īpašumtiesībām ir mazāki, kas varētu atturēt no ieguldījumiem kalnrūpniecībā Amerikas Savienotajās Valstīs.¹⁵⁷

Amerikas īpašuma likums ļauj zemes īpašniekiem norobežoties un pārdot atsevišķas ar īpašumu saistītas intereses vai nodot tās uzreiz lietošanā trešajām personām. Šī īpašumtiesību struktūra dod daudziem cilvēkiem iespēju ekonomiski izmantot, piemēram, kādu zemes ceļu. Lai gan šī sistēma nodrošina elastīgumu derīgo izrakteņu izstrādātājiem un īpašniekiem, tās funkcionēšanai ir nepieciešama arī unikāla juridiska struktūra.

Kanāda, kas ir starp vadošajām pasaules valstīm derīgo izrakteņu ieguvē, kā vienu no savām būtiskajām priekšrocībām potenciālo investoru acīs izceļ faktu, ka derīgie izrakteņi ir valsts īpašums. Turklāt valsts iegulda līdzekļus un pūles brīvi pieejamu ģeoloģisko pētījumu

---

¹⁵⁶ Earth's Crust Act. 2004. Estonia, 23 November 2004. Iegūts no: <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/est98321E.pdf> [sk. 12.10.2022.]

¹⁵⁷ Dobra, J. 2014. *Divergent Mineral Rights Regimes. A Natural Experiment in Canada and the United States*. Yields Lessons, 23.

sagatavošanā, kas ir pamats potenciālajiem investoriem labāk izprast atradņu stāvokli un ekonomisko potenciālu.¹⁵⁸

Autors secina, ka valstīs, kuru zemes dzīlēs ir derīgie resursi un kuras tos arī apgūst, tiesiskais regulējums paredz īpašumtiesības valstij šos derīgos zemes dzīļu resursus apgūt visas sabiedrības interešu vārdā, nevis nosaka noteiktas konkrētu privātpersonu īpašumtiesības uz visām zemes dzīļu derīgajām īpašībām. Šādās valstīs tiesiskajā regulējumā parasti arī tiek atrunāta kārtība sākotnējo izpētes darbu veikšanai, piemēram, ģeoloģisko urbumu veikšanai, kas būtu nepieciešama, lai varētu kvalitatīvi apzināt potenciālo energoresursu apjomu un izvietojumu. Latvija ir viena no retajām valstīm ES un pasaulē, kurā zemes dzīles pilnībā aizvien pieder zemes īpašniekam līdz pat zemeslodes centram.

Ieviešot īpašumtiesību principus un paredzot dažādus ierobežojumus, lai saglabātu konkurētspēju un pievilcību investoru acīs, svarīgi ir ņemt vērā arī tuvāko kaimiņvalstu praksi un pieredzi, tādējādi uzlabojot iespējas piesaistīt investorus un sniedzot tiem skaidrus signālus un ilgtermiņa paredzamību, kas ir būtiska resursietilpīgu nozaru attīstībā, kāda ir zemes dzīļu izstrādes nozare. Šāda skaidrība mazina arī potenciālos korupcijas iespējamības riskus attiecībā uz zemes dzīļu izmantošanas nogabalu noteikšanas procesiem. Latvijas Republikas gadījumā pazemes dzīļu īpašumtiesību jautājumus vajadzētu harmonizēt ar Lietuvā un Igaunijā noteikto, kas paredz būtiskākas un skaidrākas īpašumtiesības tieši valstij.

---

¹⁵⁸ Government of Canada. 2014. *Canada's Positive Investment Climate for Mineral Capital*. Information Bulletin, November 2014 (published in January 2015). Iegūts no: <https://www.nrcan.gc.ca/science-data/science-research/earth-sciences/earth-sciences-resources/earth-sciences-federal-programs/canadas-positive-investment-climate-mineral-capital/8782> [sk. 22.07.2022.]

2. Zemes dzīļu īpašumtiesību tiesiskais statuss: noteikšana, izmaiņas un izbeigšana

Nodaļā autors apskata zemes dzīļu īpašumtiesību aspektus Latvijas Republikas tiesību politikas plānošanas līmenī, zemes dzīļu īpašumtiesību statusa noteikšanu, kā arī zemes dzīļu īpašumtiesību statusa izmaiņu un izbeigšanas procesus.

2.1. Zemes dzīļu īpašumtiesību problemātika Latvijas Republikas tiesību politikas plānošanas procesā

Diemžēl Latvijā jau gandrīz 20 gadus nenotiek zinātniski pamatoti, sistemātiski zemes dzīļu, tostarp jaunu derīgo izrakteņu un citu derīgo izrakteņu izejvielu, atradņu meklēšanas un izpētes darbi, tikai ierobežotās teritorijās ir veikta atsevišķu atradņu daļu detalizēta izpēte un uzraudzība racionālas izmantošanas nolūkā. Līdz ar zemes dzīļu bagātību izpētes darbu pārtraukumu Latvijā nevar notikt arī pilnvērtīga zinātniski ekonomiski pamatota inovatīvu jaunu materiālu izstrāde iekšzemes un ārvalstu tirgus vajadzībām, kā arī šo materiālu mūsdienīgu tehnoloģiju izstrāde ar investoru piesaisti. Ja arī dažreiz šādi darbi tiek veikti, tad tiem ir tikai gadījuma raksturs.¹⁵⁹

Autors uzsver, ka Latvijas Republikas zemes dzīlēm ir liels potenciāls, taču, lai to pilnībā izpētītu un apgūtu, ir nepieciešams skaidrs un korekts tiesiskais regulējums, kas veicinātu zemes dzīļu izpēti un izmantošanu. Un šāda tiesiskā regulējuma izstrāde neatraujami ir saistīta ar politikas plānošanas dokumentiem, kas tiek apskatīti šajā apakšnodaļā.

Ar Ministru kabineta 2014. gada 26. marta rīkojumu Nr. 130 tika apstiprinātas Vides politikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam, kurās kā viena no lielākajām reformām ir norādīta zemes dzīļu izmantošanas juridiskā ietvara pilnveidošana un institucionālās kapacitātes stiprināšana, nodrošinot efektīvu zemes dzīļu valsts pārvaldību un zemes dzīļu aizsardzību.¹⁶⁰

Daļēji šie uzdevumi tika izpildīti, 2021. gada 24. martā spēkā stājoties likuma grozījumiem likumā “Par zemes dzīlēm”. Darba autors secina: Latvijas Republikas kompetentās valsts iestādes atzīst, ka pašreizējā politika zemes dzīļu izmantošanā ir nepilnīga, un paredz veikt uzlabojumus gan normatīvā regulējuma pilnveidošanā, gan arī kompetento iestāžu kapacitātes uzlabošanā.

Apstiprinātajās Vides politikas pamatnostādnēs 2014.–2020. gadam kā aktuālākās problēmas zemes dzīļu izmantošanā tika norādītas vairākas problēmas:

---

¹⁵⁹ Segliņš, V., Sedmalis, U. 2011. Sadarbība Latvijas zemes dzīļu resursu izpētei un to izmantošanas tehnoloģiju izstrādei – Valsts pētījumu programma “Zemes dzīles”. *Materiālzinātne un lietišķā ķīmija*. 24, 9–13. ISSN 1407-7353.

¹⁶⁰ Vides politikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam: Ministru kabineta 2014. gada 26. marta rīkojums Nr. 130. 27.03.2014. *Latvijas Vēstnesis*. 62.

1. Trūkst valsts un pašvaldību zemju dziļu izmantošanas stratēģijas (plānošanas dokuments). Īpaši kritiski tas ietekmē kūdras ražošanas nozari, kura nevar plānot darbību ilgtermiņā. Nepietiekama privāto personu zemju pārraudzība, kuru rīcība var apdraudēt zemes dziļu resursu ilgtspējīgu izmantošanu.
2. Lielākā daļa ģeoloģiskās informācijas nav pieejama digitālā formā, netiek veikta informācijas analīze, veidotas prognozes. Ilgstoši nav risināti urbumu seržu kolekcijas saglabāšanas un pieejamības sabiedrībai jautājumi.
3. Informācija par zemes dziļu resursiem, ģeoloģiskajiem riskiem (mūsdienu ģeoloģiskajiem procesiem), inženierģeoloģiskajiem apstākļiem netiek pietiekami ņemta vērā attīstības plānošanas procesos. Informācija par zemes dziļēm sabiedrībai ir grūti un sarežģīti pieejama.
4. Zemes dziļu izmantošanas valsts pārvaldība ir sadrumstalota, attiecīgo institūciju kapacitāte nav pietiekama. Praktiski netiek veikti pētījumi, datu analīze, kontrole un uzraudzība. Nav nodrošināta urbumu tehniskā stāvokļa kontrole un ierīkojamo urbumu visaptveroša uzskaitē. Derīgo izrakteņu izpēte tiek veikta sadrumstaloti viena konkrēta zemes īpašuma robežās, kas kavē derīgo izrakteņu pārdomātu iegūvi.
5. Nav regulējuma zemes siltuma (zemes siltumsūkņu ierīkošanai), ģeotermālās un petrotermālās enerģijas izmantošanai, izpētei, ieguvei un uzskaitē, nav izstrādātas metodikas derīgo izrakteņu izpētei, ieguvei, uzskaitē, kontrolei un ieguves vietu rekultivācijai.
6. Nepietiekama starptautiskā sadarbība – gan kopdarbs ar kaimiņvalstīm, gan līdzdalība starptautiskajās organizācijās.
7. Nepietiekamas jauno speciālistu zināšanas praktiskajā zemes dziļu izmantošanā, ņemot vērā Latvijas Republikas tautsaimniecības vajadzības.

Autors secina, ka problemātika tiesiskajā regulējumā ir plaša un ir identificēta jau vairākus gadus senā pagātnē, kas iezīmē arī nepietiekamu regulējumu attiecībā uz zemes dziļu izmantošanas izmaiņām.

Ar Ministru kabineta 2020. gada 24. novembra rīkojumu Nr. 696¹⁶¹ tika apstiprinātas Kūdras ilgtspējīgas izmantošanas pamatnostādnes 2020.–2030. gadam. Tajās norādīta būtiska informācija, kas saistīta ar zemes dziļļu izmantošanas aspektiem:

1. Atjaunotās Latvijas Republikas zemes dziļļu izmantošanas politikas izveide tika aizsākta 1995. gadā, Ministru kabinetam apstiprinot koncepciju “Latvijas zemes dziļes” (apstiprināts Ministru kabinetā 1995. gada 9. maijā). Šīs koncepcijas uzdevums bija noteikt Latvijas Republikas zemes dziļļu izmantošanas pamatnostādnes valsts nodrošināšanai ar reģionālai plānošanai un ekonomikas attīstībai nepieciešamo informāciju par zemes garozas uzbūvi, tās derīgajām, bīstamajām īpašībām un resursiem, kā arī iezīmēt ģeoloģisko darbu realizācijas pamatvirzienus.
2. Valsts līmeņa attīstības plānošanas dokumentos, kā, piemēram, “Latvija 2030” (apstiprināts Saeimā 2010. gada 10. jūnijā¹⁶²), zemes dziļļu izmantošanas jautājums skarts vispārīgi.

2.1. “Latvija 2030” attiecībā uz dabas resursu izmantošanu minēts, ka ES ietvaros Latviju var uzskatīt par dabas kapitāla lielvalsti. Latvijas Republikas dabas kapitāla īpatsvars un sasniegtais dabas kapitāla saglabāšanā uzliek par pienākumu Latvijas Republikai būt ES valstīm par paraugu dabas kapitāla apsaimniekošanā arī jaunos attīstības izaicinājumos. Latvijas Republikas lielākās dabas bagātības ir gan meži, augsne, zemes dziļes un ūdens, gan flora un fauna.

Zemes dziļļu resursi ir pieminēti, bet “Latvija 2030” nav analizēti zemes dziļļu izmantošanas jautājumi vai sniegtas norādes turpmākām rīcībām. “Latvija 2030” saistībā ar attīstības virzieniem minēts: “Dažādot lauku ekonomiku, attīstot lauku tūrismu, amatniecību, bioloģisko lauksaimniecību, derīgo izrakteņu ieguvu un būvmateriālu ražošanu, transporta un citu pakalpojumu uzņēmumu attīstību, klasteru veidošanos u. c.,” – bet risinājumu sadaļā zemes dziļļu izmantošana vairs nav pieminēta. “Latvija 2030” norādīts, ka kūdra ir uzskatāma par vienu no neatjaunojamiem dabas resursiem kopā ar naftu, oglēm, iežiem, minerāliem, dabasgāzi u. c.

2.2. Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020. gadam (ar Saeimas deputātu priekšlikumiem apstiprināts Saeimā 2012. gada 20. decembrī) ievadā teikts, ka “Latvijas ekonomikas pamats ir efektīva, pārdomāta un koncentrēta resursu izmantošana, lai veicinātu uzņēmējdarbības attīstību valstī.

---

¹⁶¹ Par Kūdras ilgtspējīgas izmantošanas pamatnostādņēm 2020.–2030. gadam: Ministru kabineta 2020. gada 24. novembra rīkojums Nr. 696. 30.11.2020. *Latvijas Vēstnesis*. 231.

¹⁶² Saeima. 2010. 2010. gada 10. jūnija Saeimas paziņojums “Paziņojums par Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030. gadam apstiprināšanu”. 29.06.2010. *Latvijas Vēstnesis*. 101.

Nozīmīgākie ir tie uzņēmumi (lielie, vidējie un mazie), kas rada produktus un pakalpojumus eksportam”. Kūdras ieguves nozare tieši atbilst minētajam raksturojumam.

- 2.3. Informatīvā ziņojuma “Latvijas Enerģētikas ilgtermiņa stratēģija 2030 – konkurētspējīga enerģētika sabiedrībai” 3. sadaļā “Enerģētikas sektora attīstības pamatnosacījumi” kā viens no darbības virzieniem minēts: “11) veicināt vietējo energoresursu ieguves potenciālu, tajā skaitā kūdras ieguvi un slānekļa gāzes un naftas potenciāla tālāku izpēti, kā arī pieņemt atbilstošu regulējumu ogļūdeņražu izpētes un ieguves investīciju vides nostiprināšanai.” Lai gan kūdrai kā energoresursam ir potenciāls, nākotnē nav plānots veicināt kūdras izmantošanu enerģētikas vajadzībām, ņemot vērā virzību uz klimatneitralitāti. Klimatneitralitātes stratēģijas mērķis ir nodrošināt Latvijas Republikas klimatneitralitāti 2050. gadā. Lai to sasniegtu, ir izvirzīti divi stratēģiskie mērķi – SEG emisiju samazināšana visos tautsaimniecības sektoros un CO₂ piesaistes palielināšana. Klimatneitralitātes stratēģija paredz, ka 2050. gadā ir panākts ilgtspējīgs līdzsvars starp dažādiem zemes izmantošanas veidiem, ievērojot klimata, dabas aizsardzības, ekonomiskos un sociālos aspektus; Latvijas Republikas lauksaimniecība un mežsaimniecība ir resursu efektīva – panākta augsta produktivitāte, tiek ražoti produkti ar augstu pievienoto vērtību; ir veikta organisko augšņu izpēte, un tām tiek piemērota atbilstoša izmantošana; tiek maksimāli veicināta atjaunojamo energoresursu izmantošana enerģētikā; ražošanas procesi ir energoefektīvi.

Arī Valsts kontrole savā 2019. gada ziņojumā “Kā Zemkopības ministrija pārvalda valstij piederošu īpašumu – derīgos izrakteņus?” secinājusi, ka diemžēl Latvijā nav izstrādāta zemes dziļu izmantošanas stratēģija valsts un pašvaldību zemēs, līdz ar to nenotiek plānveidīga un sistemātiska jaunu zemes dziļu resursu izpēte, kā arī zināmo derīgo izrakteņu atradņu papildu izpētes darbi, lai nodrošinātu pēc iespējas racionālāku to izmantošanu. Valsts kontrole jau 2007. gadā revīzijā pašvaldībās par līdzīgu situāciju norādīja uz problēmu, ka maksa par tām piederošo derīgo izrakteņu ieguvi faktiski netiek iekasēta. Tikai 2014. gadā tika apstiprināts normatīvais akts¹⁶³, kas noteica publiskas personas zemesgabala, kurš tiek iznomāts zemes dziļu izmantošanai, nomas maksas aprēķināšanas kārtību, paredzot, ka šāda zemesgabala nomas maksa nosakāma atbilstoši sertificēta vērtētāja noteiktajai zemesgabala nomas maksai.

---

¹⁶³ Grozījumi Ministru kabineta 2007. gada 30. oktobra noteikumos Nr. 735 “Noteikumi par publiskas personas zemes nomu”: Ministru kabineta 2014. gada 6. maija noteikumi Nr. 238 (spēkā no 20.05.2014. līdz 30.06.2018.). 19.05.2014. *Latvijas Vēstnesis*. 95.

Minētajam principam būtu jānodrošina, ka zemes dziļņu izmantošanai iznomātā zemesgabala nomas maksa atbilst patiesai atlīdzībai par šāda zemesgabala lietošanu un tiek nodrošināta atbilstoša samaksa par iegūtajiem derīgajiem izrakteņiem.

Darba autors secina, ka Latvijas Republikas dažāda līmeņa politikas plānošanas dokumentos ir konstatēta situācija, ka zemes dziļņu izmantošanas regulējums nepastāv vai būtu uzlabojams. Tas sniedz vēl nozīmīgāku perspektīvu darba aktualitātei un priekšlikumiem šī darba nobeigumā.

Papildus, apskatot politikas plānošanas dokumentus, būtu norādāms, ka ar 2012. gada 20. decembra Latvijas Republikas Saeimas lēmumu tika apstiprināts Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam. Latvijas Republikas Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam bija galvenais vidēja termiņa valsts attīstības plānošanas dokuments Latvijas Republikā. Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam ietvēra arī tādu mērķi kā kultūras kapitāla resursu ilgtspējīga izmantošana. Savukārt kā viena no rīcībām šī mērķa sasniegšanai ir noteikta Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020. gadam 438. punktā, proti, stimulēt zemes un citu dabas resursu ilgtspējīgu izmantošanu un bioloģisko daudzveidību.

Savukārt Vides politikas pamatnostādnes 2022.–2027. gadam¹⁶⁴ efektīvai zemes dziļņu izmantošanas procesa nodrošināšanai ir paredzēti pieci pasākumi:

- 1) pilnveidot zemes dziļņu izmantošanas normatīvo regulējumu, lai mazinātu administratīvo slogu, pilnveidotu administratīvos procesus iesaistītajās iestādēs un celtu to kapacitāti;
- 2) pilnveidot derīgo izrakteņu krājumu akceptēšanas procesu un derīgo izrakteņu krājumu bilances sagatavošanas procesu;
- 3) uzlabot būvniecības un zemes dziļņu izmantošanas saistītos procesus BIS un digitālo atskaitīšanās kārtību par iegūto derīgo izrakteņu apjomu;
- 4) pilnveidot zemes dziļņu informācijas izvērtēšanas kārtību, kā arī zemes dziļņu izmantošanas un dabas resursu lietošanas dokumentācijas izsniegšanas un uzskaites kārtību;
- 5) ieviest tālīzpētes un citas tehnoloģijas, kā arī jaunas datu analīzes metodes zemes dziļņu izmantošanas kontroles procesā.

Redzams, ka arī laika posmā no 2022. līdz 2027. gadam tiek plānots pilnveidot zemes dziļņu izmantošanas normatīvo regulējumu, lai mazinātu administratīvo slogu, pilnveidotu administratīvos procesus iesaistītajās iestādēs un celtu to kapacitāti.

---

¹⁶⁴ Vides politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam: Ministru kabineta 2022. gada 31. augusta rīkojums Nr. 583. 06.09.2022. *Latvijas Vēstnesis*. 172.

Ar 2020. gada 2. jūlija Latvijas Republikas Saeimas lēmumu tika apstiprināts Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam.¹⁶⁵ Nacionālā attīstības plāna 2021.–2027. gadam 286. punktā kā rīcības virziens prioritātei (dzīves vides kvalitātes uzlabošana līdzsvarotai reģionu attīstībai) norādīta zemes dzīļu resursu apzināšana, izpēte, apsaimniekošanas plānošana vietējo resursu ilgtspējīgai izmantošanai un pārvaldībai.

Ministru kabineta 2016. gada 3. maija rīkojumā Nr. 275 “Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Māra Kučinska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai” bija iekļauts punkts par jauna regulējuma izstrādi zemes dzīļu izmantošanai.

Tāpat arī Ministru kabineta 2019. gada 7. maija rīkojumā Nr. 210 “Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai” ir iekļauti divi punkti par jauna regulējuma izstrādi zemes dzīļu izmantošanai.

Šos abus uzdevumus var uzskatīt par izpildītiem, jo 2021. gada 24. martā spēkā stājās likuma grozījumi likumā “Par zemes dzīlēm”, kuri piešķir Ministru kabinetam tiesības noteikt valsts nozīmes zemes dzīļu nogabalus, kuros pēc tam varētu uzsākt zemes dzīļu izpēti krāsaino metālu rūdu iegulu atrašanai. Kā arī ar Ministru kabineta 2020. gada 24. novembra rīkojumu Nr. 696¹⁶⁶ tika apstiprinātas Kūdras ilgtspējīgas izmantošanas pamatnostādnes 2020.–2030. gadam.¹⁶⁷

Līdz ar to darba autors secina, ka kopumā Latvijā darbojas mehānisms, kad zemes dzīļu īpašumtiesības saglabājas zemes virskārtas īpašniekam, taču vienlaikus Ministru kabinets ar atsevišķiem noteikumiem var lemt par kādu konkrētu Latvijas Republikas nogabalu noteikšanai par valsts nozīmes zemes dzīļu nogabalu ar visiem no tā izrietošajiem ierobežojumiem. Darba autora skatījumā, šāda tiesiskā nenoteiktība rada lielākus riskus jaunu investīciju piesaistei un attīstībai pretstatā situācijai, ja būtu zināms un skaidri normatīvajos aktos noteikts zemes dzīļu īpašumtiesību piederības statuss, nevis mehānisms, kad jebkurš zemes gabals Latvijas Republikas teritorijā teorētiski var tikt iekļauts valsts nozīmes zemes dzīļu nogabala ietvarā. Šāda nenoteiktība arī nevaro privāttiesību jomas stabilitāti, proti, zemes privātīpašnieku prognozējamību attiecībā uz zemes īpašuma izmantošanas veidiem.

Zemes dzīļu ilgtspējīgas izmantošanas veicināšana, kas ietver arī skaidru normatīvo regulējumu, iekļauta gan Nacionālajā attīstības plānā 2014.–2020. gadam, gan aktuālajā Nacionālajā attīstības plānā 2021.–2027. gadam. Tāpat šis jautājums bija skatīts gan Ministru kabineta 2016. gada 3. maija rīkojumā Nr. 275 “Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par

---

¹⁶⁵ Saeima. 2020. gada 2. jūlija Saeimas paziņojums “Par Nacionālo attīstības plānu 2021.–2027. gadam (NAP2027)”. 06.07.2020. *Latvijas Vēstnesis*. 127.

¹⁶⁶ Par Kūdras ilgtspējīgas izmantošanas pamatnostādņēm 2020.–2030. gadam: Ministru kabineta 2020. gada 24. novembra rīkojums Nr. 696. 30.11.2020. *Latvijas Vēstnesis*. 231.

¹⁶⁷ “Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai”: Ministru kabineta 2019. gada 7. maija rīkojums Nr. 210. 09.05.2019. *Latvijas Vēstnesis*. 91.

Māra Kučinska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai”, gan Ministru kabineta 2019. gada 7. maija rīkojumā Nr. 210 “Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai”, gan arī Vides politikas pamatnostādņēs 2014.–2020. gadam.

Valdības visā pasaulē arvien vairāk atzīst ģeotermālās enerģijas potenciālu enerģijas pārejai. Tas, vai ģeotermālā enerģija ir ilgtspējīgs siltuma un / vai elektroenerģijas avots, ir atkarīgs no tā, kā tā tiek izmantota konkrētos apstākļos. Tāpēc ir pārsteidzoši, ka no sociālo un humanitāro zinātņu perspektīvas ģeotermālajai enerģijai tiek pievērsta ierobežota uzmanība. Ģeotermālā enerģija lielā mērā tiek konceptualizēta kā tehnoloģisks un / vai ģeoloģisks jautājums gan zinātnē, gan praksē.¹⁶⁸

Mūsdienās zemes dziļū izmantošanu kopumā nosaka trīs svarīgākie faktori:

- 1) resursu izmantošana videi pieņemamā, drošā veidā;
- 2) tehnoloģiskā iespējamība;
- 3) ekonomiskais lietderīgums.¹⁶⁹

Tiem sekojot, pēdējos 40–50 gados ir veikta vairāk vai mazāk detāla Latvijas Republikā sastopamo dažādu derīgo izrakteņu vai zemes dziļū lietderīgo īpašību izpēte un apzināšana. Turpmākās Latvijas Republikas zemes dziļū izmantošanas perspektīvas varētu saistīties ar:

- 1) intensīvu turpmāku pazemes ūdeņu, gan dzeramo, gan balneoloģisko, izmantošanu kā vietējā tirgus, tā eksporta tirgus vajadzībām;
- 2) Latvijas Republikas šelfa ogļūdeņražu potenciālo ieguvu, piesaistot dažādas ārzemju firmas;
- 3) kūdras un sapropeļa krājumu izmantošanas atjaunošanos un intensifikāciju, paredzot šo materiālu eksportu;
- 4) turpmāko dažādu būvmateriālu izejvielu ieguvu, galvenokārt vietējām vajadzībām.¹⁷⁰

Prognozējot zemes dziļū izmantošanu nākotnē, ir nepieciešams izcelt trīs stratēģiskus aspektus:

1. Ģeotermālās enerģijas izmantošana, kas ir vietējais un videi drošs enerģijas avots.
2. Materiālu sagatavošana par struktūrām, kas nākotnē varētu tikt izmantotas kā dabas gāzes pazemes glabātuves.

¹⁶⁸ Spijkerboer, R. C., Turhan, E., Roos, A., Billi, A., Vargas-Payera, S., Opazo, J., Armiero, M. 2022. *Out of steam? A social science and humanities research agenda for geothermal energy*. Energy Research & Social Science, Volume 92, ISSN 2214-6296. doi.org/10.1016/j.erss.2022.102801.

¹⁶⁹ Valsts ģeoloģijas dienests. 1996. *Latvijas zemes dziļū resursi*. Rīga, 27. Iegūts no: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/vpp/mali_latvija/visp_geol/LATVIJAS_ZEMES_DZILU_RES_1998_pdf.pdf [sk. 28.09.2022.]

¹⁷⁰ *Ibid.*

3. Materiālu sagatavošana par rūpniecisko bromu saturošo ūdeņu izmantošanu. Interese par bromu pasaules tirgū pastāvīgi palielinās, ir pastāvīgs tirgus nepiesātinājums ar šo elementu. Turklāt Latvijā broma ieguve varētu tikt apvienota ar ģeotermālās enerģijas izmantošanu.¹⁷¹

Mg. iur. E. Pastars norāda, ka Latvijas Republikas tiesisko regulējumu nevar vienkārši un ar lēcienu pielāgot ārvalstīs raksturīgajam labajam standartam, uz ko raugās investori. “Ir jāatrod risinājums, kā sabalansēt abas intereses, nodrošinot derīgo izrakteņu ieguvi lielā teritorijā, valsts nozīmes nogabalā, neskarot zemes virskārtu, kur īpašniekam nav iespējams piekļūt un to izdarīt pašam vai pat kooperējoties. Tad nebūtu saprātīgi ļaut īpašniekam to aizliegt, jo tas neko nemaina viņa tiesību un interešu apjomā, bet tikai ļauj papildus nopelnīt, nedarot neko un nepieciešot neko.”¹⁷²

Autors pilnībā piekrīt šim apgalvojumam, ņemot vērā arī Latvijas Republikas zemes dziļu unikālo potenciālu. Savukārt Latvijas Republikas kaimiņvalstu Igaunijas un Lietuvas teritorijā pazemē derīgie iežu slāņi atrodas vairākas reizes lielākā dziļumā, kas šo zemes dziļu derīgo īpašību apgūšanu padara ekonomiski nerentablu. Attiecīgi Latvijai ir arī būtiska nozīme un iespēja izmantot zemes dziļu potenciālu reģionālā līmenī, vienlaikus veidojot skaidru normatīvo vidi, kas veicinātu arī ārvalsts investoru ienākšanu tieši Latvijas Republikas teritorijā.

Pēdējos gados Latvijas Republikas sabiedrībā ir īpaši aktualizēts jautājums par zemes dziļu īpašumtiesību tiesisko statusu un vajadzīgajām izmaiņām tiesiskā regulējuma uzlabojumos.

Kā jau tika minēts šī darba ievadā, Saeimas Ilgtspējīgas attīstības komisijas sēdē 2015. gadā, kur tika diskutēts par šo jautājumu, izskanēja viedoklis, ka tieši ārvalstu investīciju piesaiste ir bijusi galvenais motīvs, domājot par šī jautājuma risinājumu. Investori par Latviju interesējas, bet, uzzinot, ka tiesību akti viņu darbu šeit aprūtinā, no domas atsakās. Sēdē netika slēpts, ka šo jautājumu risināt tieši šobrīd likusi kāda Kanādas uzņēmuma interese par iespējām pētīt iespējamus derīgos izrakteņus Latvijā.¹⁷³

Augstas valsts amatpersonas mēģina apgalvot: likumā vienkārši vajagot noteikt, ka zemes dziļi ir valsts īpašums. Ģeologi šādu risinājumu piedāvāja, jau veidojot likumu “Par zemes dziļiem”, tobrīd tās it kā nevienam nepiederēja, šāda likuma norma būtu pilnīgi dabiska un atbilstu Eiropā pieņemtajiem priekšstatiem. Tagad šādā veidā mainīt likumu ir gandrīz

---

¹⁷¹ Valsts ģeoloģijas dienests. 1996. *Latvijas zemes dziļu resursi*. Rīga, 27. Iegūts no: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/vpp/mali_latvija/visp_geol/LATVIJAS_ZEMES_DZILU_RES_1998_pdf.pdf [sk. 28.09.2022.]

¹⁷² Studente, L. 2017. *Diskusijas par iespējām izmantot zemes dziļus turpinās*. LV portāls.

¹⁷³ *Ibid.*

neiespējami, jo tiesiskā sabiedrībā, par kādu vēlamies sevi uzskatīt, nevar vienkārši atņemt to, kas vakar ar likumu noteikts par kādas personas īpašumu. Stājas spēkā cita Civillikuma norma par taisnīgu atlīdzību. Tajā pašā laikā zemes dzīļu vērtība netiek ietverta zemes īpašuma kadastrālajā vērtībā un par to nav jāmaksā īpašuma nodoklis. Tā nu esam situācijā, ka, teiksim, vidēja lieluma dolomīta atradnes teritorijā ir 100–200 dažādu zemes īpašnieku un šiem simtiem jāvienojas, lai sāktu dolomīta ieguvu. Gandrīz vienmēr nepieciešama ūdens līmeņa pazemināšana karjera teritorijā. Ūdens, kā zināms, plūst (atšķirībā no dolomīta), un skarts tiek visu apkārtējo zemes īpašnieku zemes dzīlēs esošais derīgais izrakteis – pazemes ūdens. Kā dolomīta ieguvējs kompensēs un vienosies ar apkārtējiem zemes īpašniekiem par pazemes ūdens līmeņa pazemināšanu viņiem piederošajās dzīlēs?¹⁷⁴

2016. gada 8. decembrī Latvijas Republikā noslēdzās apjomīgs un vairāku gadu ilgs darbs pie koncepcijas par zemes dzīļu izmantošanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu potenciālo investīciju piesaistei¹⁷⁵ (turpmāk – Koncepcija) izstrādes un pieņemšanas procesā. Šis ir pirmais solis, lai uzlabotu tiesisko regulējumu Latvijā un nākotnē potenciāli varētu notikt jaunu derīgo izrakteņu un citu zemes dzīļu resursu meklēšanas un izpētes sistemātiski darbi, kā arī zināmo derīgo izrakteņu atradņu papildu izpētes darbi, lai nodrošinātu to racionālāku un kvalitatīvāku izmantošanu.

Ministru kabinets 2016. gada 8. decembra sēdē koleģiāli, balsojot nolēma atbalstīt Koncepcijā ietvertu B variantu, kas paredz, ka tiek pilnveidots spēkā esošais tiesiskais regulējums, nosakot zemes dzīļu lietošanas tiesību aprobežojumus zemes dzīļu izpētes gadījumos, kā arī paredzot iespēju noteikt valsts nozīmes zemes dzīļu nogabalus derīgo izrakteņu resursu izmantošanai. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija līdz 2019. gadam izstrādāja tiesisko regulējumu, kas nosaka, ka zemes īpašniekam pienākas kompensācija par zemes dzīļu izmantošanu, ja privātpersonai tiek aprobežotas tiesības uz zemes dzīlēm un to izmantošanu, un atlīdzība, ja izpētes gaitā nodarīts kaitējums viņa īpašumam. Uz šī darba izstrādes noslēgšanas brīdi 2022. gadā daļa no šiem normatīvajiem aktiem aizvien tika izstrādāti vai bija pieņemšanas procesā un nebija spēkā stājušies, kā to paredzēja Koncepcija, kā arī ar 2021. gada 1. janvāri Koncepcija ir zaudējusi spēku.

Apstiprinot Koncepciju, tika atbalstīts tāds variants Latvijas Republikas zemes dzīļu attīstībā, kas neparedz būtiskas esošā tiesiskā regulējuma izmaiņas. Ministru kabinets, apstiprinot Koncepciju ar iepriekš tekstā aprakstīto variantu, ir izvēlējis saglabāt Latvijas Republikā jau no brīvvalsts laikiem pastāvošo, nekur citur pasaulē neesošo tiesisko regulējumu,

¹⁷⁴ Gavena, I. 2001. Zemes dzīles kā īpašums. 08.05.2001. *Latvijas Vēstnesis*. 70.

¹⁷⁵ Koncepcija par zemes dzīļu izmantošanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu potenciālo investīciju piesaistei: Ministru kabineta 2016. gada 8. decembra rīkojums Nr. 752. 09.12.2016. *Latvijas Vēstnesis*. 240.

kad zemes īpašniekam pieder ne tikai zemes virsa, bet arī gaisa telpa virs tās, kā arī zemes slāņi zem tās un visi izrakteņi, kas tajos atrodas.

Tika paredzēts, ka koncepcijas ieviešanas rezultātā Latvijas Republikas spēkā esošajā tiesiskajā regulējumā tiks ieviesti ierobežojumi, kas būtu visas sabiedrības interesēs, pilnveidojot spēkā esošo tiesisko regulējumu un nosakot zemes dzīļu lietošanas tiesību aprobežojumus zemes dzīļu izpētes gadījumos, kā arī paredzot iespēju noteikt valsts nozīmes zemes dzīļu nogabalus derīgo izrakteņu resursu izmantošanai.¹⁷⁶

Tika arī nolemts, ka koncepcija gan neattiecas uz ogļūdeņražiem, pazemes ūdeņiem un zemes dzīļu derīgajām īpašībām un secīgi uz šiem neattieksies Latvijas Republikas normatīvajā vidē tuvākajā laikā sagaidāmie normatīvo aktu grozījumi. Šāds izņēmums varētu būt skaidrojams ar to, ka uz šīm izņēmuma grupām daļēji jau ir ieviests tiesiskais regulējums, piemēram, kopš 2011. gada spēkā ir Ministru kabineta 2011. gada 6. septembra noteikumi Nr. 696 “Zemes dzīļu izmantošanas licenču un bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļauju izsniegšanas kārtība”¹⁷⁷, kas nosaka valsts nozīmes derīgo izrakteņu (pazemes ūdeņu) izmantošanas kārtību.

Ja valsts saglabā tiesības uz zemes dzīlēm kādā noteiktā dziļumā, vai tās varētu pēc tam nodot vai iznomāt privātai lietošanai? Ja tā, tad droši vien virszemes platību īpašnieki pieprasītu kompensācijas par piekļuvi zemes dzīlēm. Ja ir noteikts, ka zemes dzīles saglabājas valstij, lai tas kalpotu esošajām un nākamajām paaudzēm, valsts nespētu nodot zemes dzīļu īpašumtiesības privātiem īpašniekiem, jo tas grautu sabiedrības uzticības doktrīnu.¹⁷⁸

Koncepcijas atbalstītais B variants nebija labākais, jo neparedzēja būtisku tiesiskā regulējuma modernizāciju, bet drīzāk bija hibrīda variants, kas daļēji uzlabo spēkā esošo situāciju, palielinot pilnvaras izpētei un ieguvei, vienlaikus saglabājot arī plašas tiesības zemes virskārtas īpašniekiem. Jāsecina, ka, izstrādājot grozījumus normatīvajos aktos, lai ieviestu praksē Ministru kabineta atbalstīto variantu, būtu rūpīgi jāizvērtē jaunā tiesiskā regulējuma tvērums, lai tajā paredzētie ierobežojumi zemes īpašniekiem būtu samērīgi ar Latvijas Republikas Satversmes 105. pantā atrunātajām tiesībām uz īpašumu un jaunais tiesiskais regulējums būtu samērojams ar visas Latvijas Republikas sabiedrības interesēm attiecībā uz zemes dzīļu izpēti atbilstoši mūsdienu tehnoloģiskajām iespējām un potenciālo derīgo izrakteņu ieguvei.

---

¹⁷⁶ Piģēns, K. 2017. *Zemes dzīļu izmantošanas tiesiskais regulējums: quo vadis*. Jurista Vārds, 04.07.2017., Nr. 28 (982), 25–27.

¹⁷⁷ Zemes dzīļu izmantošanas licenču un bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļauju izsniegšanas kārtība: Ministru kabineta 2011. gada 6. septembra noteikumi Nr. 696. 28.09.2011. *Latvijas Vēstnesis*. 153.

¹⁷⁸ Sax, J. L. 1970. *The Public Trust Doctrine in Natural Resource Law: Effective Judicial Intervention*. 68 Mich. L. Rev. 471.

Autora ieskatā, Ministru kabineta apstiprinātais B variants nebija valsts ilgtermiņa interesēm labākais risinājums un atbilstošāks būtu Konceptijā apskatītais C variants, kas ietvertu Civillikuma 1042. panta grozīšanu, nosakot, ka valstij ir ekskluzīvas tiesības uz derīgajiem izrakteņiem, ja tādi tiek atrasti, sākot no 150 metru dziļuma.

Zemes dziļu dziļuma ierobežojumus parasti izmanto, lai risinātu (I) zemes dziļu privātīpašumu (Singapūra), (II) privāto zemes īpašnieku (Japāna, Somija un Norvēģija) tiesības uz zemes dziļiem vai (III) īpašumtiesības uz tādiem zemes dziļu resursiem kā derīgie izrakteņi, nafta un gāze (Dānija un Nīderlande). Pirmie divi principi ir vērsti uz fiziskās zemes dziļu telpas izmantošanas atvieglošanu sabiedrības interesēs, savukārt trešā mērķis ir aizsargāt valsts (vai Anglijas kroņa) īpašuma tiesības uz zemes dziļu resursiem.¹⁷⁹

Lielākajā daļā valstu zemes dziļu likumīgā pārvaldība prasa grozīt Satversmi un / vai Civillikodu un / vai Likumu par valsts līdzekļiem, kuros tiek regulētas sākotnējās zemes dziļu īpašumtiesības. Šādos grozījumos būtu arī jānosaka skaidri noteikumi par absolūto vai relatīvo dziļumu, uz kuru attiecas zemes un virszemes iekārtu īpašumtiesības (t. i., stāvvietu līmeņi, pagrabi, siltumsūkņi, ģeotermālās akas). Alternatīvi kalnrūpniecības tiesību akti, kas nosaka īpašumtiesības uz derīgajiem izrakteņiem un fosilajiem kurināmajiem, var iekļaut arī šos uzlabotos noteikumus par zemes dziļu līmeņiem.¹⁸⁰

Taču Konceptija ir zaudējusi spēku ar 2021. gada 1. janvāri, tādēļ Konceptijā ietvertais nav juridisks šķērslis, lai šobrīd veiktu tiesiskā regulējuma uzlabojumus, kas tiek piedāvāti šī promocijas darba ietvaros. Vienlaikus gan Konceptija ir labs materiāls par zemes dziļu tvēruma analīzi.

Konceptijas C variantā kā robežlīnija tika piedāvāts noteikt 100 metru dziļumu, bet, darba autora ieskatā, lai izvairītos no riskiem efektīvi izstrādāt dažāda veida karjerus, kā arī, ņemot vērā, ka vērtīgie izrakteņi atrastos zem 150 metru robežlīnijas, autors piedāvā šo dziļumu kā kompromisa variantu starp zemes īpašnieku, karjeru un citu derīgo izrakteņu (līdz 150 metru dziļumam) izstrādātāju interesēm. Lai uzlabotu Latvijas Republikas sabiedrības izpratni par zemes dziļu izmantošanas problemātiku un valsts iesaisti potenciālajos risinājumos, kas ilgtermiņā nodrošinātu labumu visai sabiedrībai, būtu nepieciešams veikt arī apjomīgu publisko skaidrošanas darbu, lai uzlabotu cilvēku attieksmi pret potenciālajām izmaiņām. Darba autora

---

¹⁷⁹ Volchko, Y., Norrman, J., Ericsson, L. O., Nilsson, K. L., Markstedt, A., Öberg, M., Mossmark, F., Bobilev, N., Tengborg, P. 2020. *Subsurface planning: Towards a common understanding of the subsurface as a multifunctional resource*. Land Use Policy, Volume 90, ISSN 0264-8377. doi.org/10.1016/j.landusepol.2019.104316.

¹⁸⁰ Hámor-Vidó, M., Hámor, T., Czirok, L. 2021. *Underground space, the legal governance of a critical resource in circular economy*. Resources Policy, Volume 73, ISSN 0301-4207. doi.org/10.1016/j.resourpol.2021.102171.

ieskatā, Ministru kabineta līmenī būtu izstrādājama zemes dziļu izmantošanas kārtība, kompensāciju noteikšanas un uzraudzības noteikumi.

Mg. iur. J. Dzigulska savā 2016. gada apskatā izvirzīja tēzi¹⁸¹, ka Latvijas Republikas valdība var apsvērt, vai zemzemes īpašuma tiesības nesīs jebkādu vērtību zemes īpašniekiem, kuri pašlaik neizmanto zemi.

Pēc autora domām, izstrādājot šo Ministru kabineta kārtību un konkrētu kompensācijas noteikšanas mehānismu, vērā ņemams būtu faktors, kādiem mērķiem un vai vispār zeme tiek izmantota no zemes īpašnieka puses, piekrītot mg. iur. J. Dzigulskas 2016. gadā izvirzītajai tēzei. Autors uzskata, ka zemes īpašniekam kompensācija par zemes dziļu līmenī noteiktajiem ierobežojumiem nepienāktos, ja viņš savu zemi virskārtas līmenī neapkopj vai pilnīgā neizmanto jau vismaz trīs gadus.

2017. gada 8. novembrī Latvijas Republikas Investīciju un attīstības aģentūra rīkoja diskusiju par ieguves rūpniecības stimulēšanas iespējām, sakārtojot tiesisko regulējumu tā, ka ārvalstu investori būtu ieinteresēti investēt arī zemes dziļu izmantošanā, Latvijā iegūstot derīgos izrakteņus vidēji 1000 metru dziļumā, un tie nav nedz nafta, nedz gāze. Tas ir jaunums Latvijā, investoru interese ir ievērojama, tomēr likums “Par zemes dziļēm” nedeva atbildi uz investoru būtiskiem tiesību jautājumiem. Uz diskusiju bija aicināti dažādu valsts institūciju un uzņēmēju pārstāvji, kā arī *Inventus Mining* pārstāvji no Kanādas. Jau 2014. gadā Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas pasūtītā pētījumā tika secināts, ka Latvijas Republikas tiesiskais regulējums ir arhaisks, jo bez izņēmumiem un nosacījumiem īpašniekam paredz īpašumtiesības uz zemes dziļēm līdz pat zemes centram. Latvija šajā ziņā ir ierindojama unikālo valstu sarakstā. Balstoties uz pētījumu, kas paredzēja pieejas ieviešanu zem noteikta dziļuma vai attiecībā uz noteiktiem derīgajiem izrakteņiem, nav vajadzīga īpašnieka piekrišana, bet tikai informēšana, tomēr ar nosacījumu, ka zemes virskārta netiek aizskarta. Ministru kabinets, pamatojoties uz šo pētījumu, lēma atvieglot tikai izpētes veikšanu, neprasot slēgt atsevišķas vienošanās ar ievērojamu skaitu nekustamo īpašumu īpašniekiem par to, ko viņi paši nekad nevarētu izdarīt – pašu spēkiem vai pat kooperējoties nonākt tik ievērojamā dziļumā un veikt tur derīgo izrakteņu ieguvu.¹⁸²

Mūsdienās ir aktualizējies jautājums par potenciālajiem derīgajiem izrakteņiem pamatklintājā, kas iegul zem nogulumiežu segas 300 m (Latvijas Republikas ziemeļaustrumi) līdz 1900 m (Latvijas Republikas dienvidrietumi) dziļumā. Tajos Kurzemē ir pamats domāt pat

---

¹⁸¹ Dzigulska, J. 2016. *Subsurface property rights in Latvia: public interest over private rights?*. Rīga Graduate School of Law. Iegūts no: <https://www.rgsl.edu.lv/uploads/research-papers-list/9/dzigulska-julija-6-final.pdf> [sk. 28.09.2022.]

¹⁸² Pastars, E. 2017. *Diskutē par zemes īpašnieka un izmantotāja tiesību līdzsvaru zemes dziļu izmantošanā*. Jurista Vārds, 21.11.2017., Nr.48 (1002), 25.

par vara, niķeļa un platīna grupas metālu rūdām. To perspektīvas gan pagaidām ir ļoti neskaidras, iespējams, šādu resursu tur nav. Cita veida rūdas, iespējams, ir citur pamatklintājā. Tās vēl nav zināmas un nav pētītas. Lieli dzelzsrūdu resursi jau pirms vairākiem gadu desmitiem ir apzināti pie Staiceles, Gārsenes un vietām Latvijas Republikas centrālajā daļā.¹⁸³

Darba autora ieskatā, ar atsevišķām diskusijām nav bijis pietiekami, jo zemes dziļu regulējums skar visus zemes īpašniekus Latvijas Republikas teritorijā un tā ietekme uz tautsaimniecības attīstību ir ļoti būtiska.

Diskusijā tika secināts, ka nav obligāti jāmaina Civillikumā paredzētais īpašumtiesību sadalījums, kas būtu pareizā pieeja, kāda izmantota citviet (piemēram, Kvebekā), bet var noteikt īpašuma lietošanas tiesību aprobežojumus par labu valstij, kura tad tālāk licencē zemes dziļu izmantošanu, nodrošinot, ka bez īpašnieka piekrišanas netiek skarta zemes virskārta, kā arī gādā par to, lai īpašnieks saņemtu atlīdzību ne tikai par zaudējumiem, bet arī par derīgo izrakteņu ieguvī. Īpašnieka piekrišana būtu obligāta, ja tiek skarta zemes virskārta, it īpaši šahtas ieejas izbūves vietā. Ņemot vērā ārvalstu pieredzi, tika piedāvāts nodalīt vairāku līmeņu zemes kārtu atsavināšanu, proti, zemes virskārtas īpašumtiesības varētu tikt saglabātas, bet atsevišķi varētu atsavināt derīgo izrakteņu tiesības vai tiesības uz atlīdzību, ko persona varētu saņemt vēlāk. Gadījumā, ja derīgo izrakteņu ieguve nekādi neskar zemes virskārtu, šāda iespēja ir saprātīga un tiek piemērota vairākās valstīs. Latvijā līdz šim par to nebija pamata domāt. Tas pasargātu īpašniekus no uzmācīgiem piedāvājumiem zemi pārdot spekulatīvā nolūkā, kā arī neceltu zemes kadastrālo vērtību darījumu pieauguma rezultātā, kas ir īpaši būtiski lauksaimniekiem. Citās valstīs derīgo izrakteņu tiesību un zemes virsmas tiesību reģistrācija ir nodalīta (piemēram, zemesgrāmatā vai papildus citā reģistrā). Tomēr kā visbūtiskāko diskusijas ārvalstu viesi norādīja to, ka derīgo izrakteņu ieguvē no kristāliskā pamatklintāja (Latvijā – ap 1000 metru dziļumā) būtu jāpiemēro ogļūdeņražu ieguves tiesiskajā regulējumā paredzētais, ka izpētes licence dod ekskluzīvas tiesības derīgos izrakteņus arī iegūt, nevis pastāvētu situācija, kāda tā ir šobrīd, ka pēc derīgā izrakteņa atrašanas ieguves tiesības varētu saņemt cits.¹⁸⁴

Šīs diskusijas atziņas, pēc autora domām, liecina par to, ka civiltiesību nozarē esošais tiesiskais regulējums attiecībā uz zemes dziļu īpašumtiesību jautājumiem nav pilnvērtīgs un funkcionējošs, kā arī pilnībā izdiskutēts un būtu nepieciešams turpināt diskusijas par atbilstošākā tiesību mehānisma izveidi.

---

¹⁸³ Studente, L. 2017. *Diskusijas par iespējām izmantot zemes dzīles turpinās*. LV portāls.

¹⁸⁴ Pastars, E. 2017. *Diskutē par zemes īpašnieka un izmantotāja tiesību līdzsvaru zemes dziļu izmantošanā*. Jurista Vārds, 21.11.2017., 48 (1002), 25.

2.2. Zemes dziļu īpašumtiesību statusa noteikšana

2.2.1. Zemes dziļu īpašumtiesību statusa problemātikas identificēšana

Ja paskatās praksē, bieži pastāv situācijas, kurās zemes dzīles tiek apgūtas, bet līgumiski šīs darbības nav noregulētas starp privāto tiesību subjektiem. Atbildīgs ir zemes īpašnieks, ja vien viņš nav noslēdzis līgumu un deleģējis to kādam citam (atbildību uz nomas laiku vai kā citādi). Praksē ir konstatētas problēmas ar atbildības tvērumu, kas iekļauts tiesiskajā regulējumā, jo bieži vien īpašnieks pieņem visus darbus, bet izrādās, kas tas nav bijis atbilstoši tiesiskajam regulējumam. Derīgo izrakteņu īpašnieks ir atbildīgs arī par teritorijām, kas ir ieguves ietekmes zonā. Tā, piemēram, ja blakus ir māja un mājas sētā ir aka, tad tiem subjektiem, kas iegūst derīgo izrakteni, rodas arī obligāts pienākums veikt akas padziļināšanu, lai nodrošinātu cilvēkus ar tīro dzeramo ūdeni un tas nebūtu atkarīgs no derīgo izrakteņu ieguves.

Zemes īpašuma vērtēšana, kas ietver dažādas mākslīgi definētu tiesību atšķirības, sniedz visai atšķirīgu, ne pilnīgi konsekventu pieeju. Šajā skatījumā nekustamā īpašuma likums distancējas no zemes fiziskās realitātes un nonāk konceptuālā pasaulē, ko daži teiktu matemātiskā terminā – abstrakcijā. Krasā pretstatā skarbi empīriskajiem īpašuma pamatiem, proti, faktam, ka īpašuma kā tiesību vīzija balstās uz zemes īpašumu un interešu savstarpējo interešu aprēķiniem, kas visi balstās uz politisko teoriju, kura izriet no netiešās valdīšanas doktrīnas. Attiecīgi visas īpašuma attiecības ar zemi tiek analizētas vienā reizē, proti, izmantojot mantojuma procesu vai interesi par zemi. Neviens pilsonis nevar apgalvot, ka viņam pieder fiziskā īpašuma daļa, bet var apgalvot tikai to, ka viņam ir kādas vienotas tiesības šajā īpašumā vai pār to. Cilvēkam ir abstraktas tiesības, nevis īpašums fiziskā ziņā.¹⁸⁵

Zeme var tikt pārvērsta par priekšrocību daudzos veidos, kas savā ziņā pārklājas, tā var radīt iedzīvošanās, baudīšanas, patēriņa, investīciju, ekspluatācijas, apmaiņas, līdzekļu piešķiršanas, estētiskās un tamlīdzīgas vērtības. Visiem šiem lietderības elementiem ir jābūt kaut kādā veidā līdzsvarotiem, jābūt noteiktam, kādā veidā katrai zemes vienībai precīza īpašuma izmantošanas mērķa balansēšana, piemēram, komunālo pakalpojumu sniegšana ar valsts iejaukšanos tiek pakļauta vispārīgam publiski noteiktas atbildības kritērijam. Turklāt no tā izriet, ka gadījumā, ja kāda persona ir pievienojusi vai atņēmusi komunālo pakalpojumu sniegšanu kādai personai, var prezumēt, ka notikusi īpašuma pārvietošana vai darījums – priekšlikums ne tikai par godprātīgu autoritāti saskaņā ar Anglijas tiesību aktiem, bet arī par mūsdienu prasībām attiecībā uz vides regulēšanu un kompensāciju.¹⁸⁶

---

¹⁸⁵ Bright, S., Dewar, J. 2005. *Land Law: Themes and Perspectives*. United Kingdom, Oxford University Press, 27.

¹⁸⁶ *Ibid.*, 40.

Šīs atziņas autoram liek izdarīt secinājumu, ka zemei arī mūsdienu sabiedrībā ir būtiska vērtība un, ņemot vērā tehnoloģiju pieejamību, ir nepieciešams aktīvāk domāt par zemes dziļu izmantošanu un attiecīgi veidot labu tiesisko vidi, lai investoriem un zemes īpašniekiem būtu interese apgūt zemes dzīlēs esošos resursus.

Modernās valdības loma zemes izmantošanas regulēšanā tagad ir tik ļoti izplatīta, ka šos lietderības elementus vislabāk var uzskatīt par tādiem, ko dažādās kombinācijās pieņem valsts, pakļaujoties tikai uz atsevišķiem un neregulāriem tiesiskā regulējuma grozījumiem, ko veic vai nu privāta darījuma ietvaros, vai arī konkrētās kopienas politikas pārcentīgi apsvērumi. Regulatīvā kontrole dažādās jomās, sākot no pilsētplānošanas un beidzot ar dabas resursu saglabāšanu, liecina par to, ka modernā valsts pastāvīgi iesaistās zemes izmantotāja ierobežošanā, lai nodrošinātu sabiedrības laipnību un labklājību. Līdz ar to īpašuma tiesības tiek pastāvīgi nošķirtas no sociāli atļautās varas uz zemes resursiem, un zemes īpašuma režīms sastāv tikai no valsts atzīto izmantotāju dažādiem modeļiem, kas katrs lielā mērā ir atkarīgs no sabiedrības interesēm. Faktiski zemes īpašumu veido tās publiski apstiprinātās lietotāju vadlīnijas, kuras valsts pēc saviem ieskatiem ļauj indivīdiem baudīt saistīti ar lielām sabiedriskās kārtības un sociālās koncepcijas stratēģijām. Īpašums nav nekas vairāk kā privilēģija pilsonim.¹⁸⁷

Kā sociāli atļauto zemes lietojumu apvienošana zemes īpašums sastāv ne tik daudz no fakta vai tiesībām, bet drīzāk no valsts virzītas atbildības, lai palīdzētu optimāli izmantot visus zemes resursus sabiedrības labumam. Šāds īpašuma modelis ietver jēdzienu nevis par tiesībām, bet par atturību. Īpašums vairs nepauž tiesību augstprātību, bet pauž pienākuma vienveidību. Tālu no tā, ka īpašums ir neapvaldītas tiesības, īpašumu no visām pusēm var ierobežot mainīga pilsoniskās atbildības izjūta. Uz visiem zemes īpašumiem attiecas un tos no jauna definē attiecībā uz strādnieku šķiru. Muižas īpašnieks dažkārt var ticēt, ka viņam ir tik neierobežotas tiesības, ka viņš var darīt, ko grib, ar savu zemi, bet viņa rīcības brīvība ir krasi ierobežota. Tā kā viņam ir vai nu privāti iegūta vienošanās, vai (mūsdienās parasti) likumā noteiktā plānošanas kontrole, viņam ir nelielas vai vispār nekādas tiesības mainīt savu zemi, attīstīt vai paplašināt to, mainīt tās izmantošanu vai iznīcināt, ja viņš tā vēlētos. Turklāt viņa zeme ir neaizsargāta pret obligātu valsts veiktu pirkumu ar mazāk apmierinošiem noteikumiem.¹⁸⁸

Īpašuma struktūra nav absolūta, autonoma un pretēja, to norobežo spēcīga kopienas mērķa izjūta, un tā sakņojas savstarpējā ierobežojuma kontekstā ar valsts iestāžu starpniecību. Īpašums kļūst nevis par individualizētas spējas summēšanu ar ierobežotajiem resursiem, bet par

---

¹⁸⁷ Bright, S., Dewar, J. 2005. *Land Law: Themes and Perspectives*. United Kingdom, Oxford University Press, 40.

¹⁸⁸ *Ibid.*

piešķiršanas mehānismu, lai veicinātu efektīvu vai ekoloģiski piesardzīgu šādu resursu izmantošanu.¹⁸⁹

Autors secina, ka atsevišķs īpašuma kopums vienā un tajā pašā zemē var tikt sadalīts vienlaikus starp vairākām personām un vienībām (tostarp valsti). Katrs šāda veida īpašums ietver dažus nozīmīgus zemes izmantošanas veidus, kas ir vērsti un koordinēti attiecībā uz noteiktu kopīgu precī, un uz katra īpašuma daudzumu vienā un tajā pašā zemē var attiecināt izmaiņas, izmantojot vai nu privātus darījumus, vai tiešu valsts iejaukšanos. Būtiski, ka šāda atvieglojuma saņēmējs saskaņā ar īpašuma mērķi un interešu loku tiek atzīts par tādu, kam pieder vai nu likumīgā, vai taisnīgā veidā īpašumā iegūta zeme.

Īpašnieka intereses, ko radīja savstarpēji ierobežojošas saistības, faktiski nodrošināja katru tirgus daļu kopējā zemes izmantošanas stratēģijā, lai konstruktīvi koordinētu attiecīgās lietotāju vajadzības. Privāto režīmu, kas ir atkarīgs no individuāli iegūtiem ierobežojošiem noteikumiem, daudzējādā ziņā ir aizstājuši mūsdienu plānošanas un vides tiesību aktos noteiktie socializētie pienākumi. No vienas puses, šī attīstība tikai uzsver to, ka modernā valsts saglabā ievērojamu teritoriju vai sevišķi svarīgu īpašumu visās zemēs, iespējams, visnozīmīgākajā Anglijas kroņa tiesību aspektā, proti, nodrošina valstij dominējošu lomu zemes izmantošanas prioritāšu noteikšanā. Tāpat var apgalvot, ka valsts plānošanas kontroles režīma pastāvēšana ļauj visiem pilsoņiem pieprasīt noteiktu īpašumu daudzumu citu valstu zemē. Tomēr ir skaidrs, ka zemes īpašumi neatkarīgi no tā, vai empīriski vai abstrakti, ir neaizsargāti pret sociāli atvasinātu zemes izmantošanas noteikumu visaptverošo ietekmi. Pašlaik zemes īpašuma jēdziens var nozīmēt ne vairāk kā tikai uz laiku licencētu pakalpojumu vai lietotāju privilēģiju, ko var paplašināt, mainīt vai atsaukt tikai pēc valsts ieskatiem un saskaņā ar tās noteiktiem noteikumiem.¹⁹⁰

Daži no aktuālākajiem jautājumiem, kas saistīti ar 21. gadsimta zemes tiesību aktiem, visticamāk, būs saistīti ar noteikumiem, ar kuriem valsts iejaukšanās var mainīt to komunālo pakalpojumu apjomu, kas jebkurā laikā veido pilsoņa īpašumu zemē. Ņemot vērā aizvien pieaugošās bažas par vides kvalitāti, valsts veic arvien lielāku uzraudzību pār pieļaujamiem zemes izmantošanas veidiem un īpašuma definīciju, kas pēkšņi ir kļuvusi par vienu no galvenajiem mainīgajiem rādītājiem vides aspektos. Daudzām vides aizsardzības problēmām ir jēga tikai tad, ja to īpašuma dimensija tiek atzīta – un tās patiešām tiek atzītas nevis empīrisku faktu vai abstraktu tiesību ziņā, bet gan kā individuālas sabiedrības elementi. Tomēr Anglijas

---

¹⁸⁹ Bright, S., Dewar, J. 2005. *Land Law: Themes and Perspectives*. United Kingdom, Oxford University Press, 40.

¹⁹⁰ *Ibid.*, 43.

tiesas, kas atrodas nedaudz tālāk no saviem kolēģiem citās kopējās tiesību sistēmas jomās, ļoti lēni atzinušas īpašuma daļu, kas raksturīga šādiem jautājumiem.¹⁹¹

Lietā *R v. Thurrock Borough Council, ex p. Blue Circle Industries* Anglijas apelācijas tiesa atteicās atzīt, ka ierosinātā nomas noteikumu atvieglošana būtu atsavināšana nomniekam saistībā ar līgumā ietverto jēdzienu “jebkādas intereses par zemi vai pār zemi”, uzskatot, ka šāda frāze attiecas tikai uz kaut kādu vēl būtiskāku īpašumtiesību nodošanu. Lietā dalībnieki uzskatīja par neiespējamu aprakstīt zemes īpašnieka tiesības kontrolēt zemes izmantošanu kā īpašnieka interesi par īpašumu vai kā interesi par zemi, jo tās bija ne tikai tiesības attiecībā uz zemi, bet arī tiesības uz pazemi. Tālejošas sekas izriet no tā, ka šī nespēja atzīt, ka nomnieka atļautā zemes izmantošana piešķirtu vairāk īpašumtiesības nomniekam šajā zemes gabalā. Apelācijas tiesas lēmums faktiski ļāva nomniekam sajaukt zemē uzglabātos atkritumus ar ne tik veselīgiem atkritumu veidiem un pat neļāva vietējai varas iestādei vietējās sabiedrības vārdā saņemt naudas kompensāciju par šādu darbību. Šis gadījums skaidri parāda, kā parastā koncentrēšanās uz īpašumu kā kristālisku tiesību kopumu var liegt reālistiskāku izpratni par īpašumu kā dažādu komunālo pakalpojumu izmantošanas risinājumu.¹⁹²

Autors arī šī darba ietvaros īpašumtiesības apskata plašākajā jēdziena tvērumā, ar dažādu īpašumtiesību izmantošanas mērķi, attiecīgi arī formulējot priekšlikumus darba noslēgumā.

Daudz mūsdienīgāka valdības darbība ietver nevis tiešu obligātu zemes maksu, kas ir vienkārša vai nomas interese no valsts puses, bet gan būtisku, uz sabiedrību orientētu ierobežojumu piemērošanu attiecībā uz brīvu īpašumu izmantošanu. Tāpēc mūsdienās visbiežāk sastopamās jurisdikcijas arvien vairāk satrauc jautājums par to, vai plaša vides regulējuma ieviešana kādreiz var izraisīt īpašuma pārņemšanu no pilsoņiem, kam ir jāmaksā valsts finansēta kompensācija. Piemēram, plānošanas iestādes būvju plāna grozīšana vai teritorijas noteikšana par aizsargājamu teritoriju, vai ēkas uzskatīšana par tādu, kam ir īpaša arhitektūra vai vēsturiska interese, var radīt nopietnu finansiālu ietekmi uz zemes attīstības potenciālu. Tomēr svarīgais jautājums neattiecas uz normatīvo pasākumu reglamentējošo kompetenci dabas vai kultūras mantojuma aizsardzībā. Tā vietā tas attiecas uz precīza avota noteikšanu, kam būtu jāsedz vides aizsardzības izmaksas, kuras mēs visi vēlamies ieviest. Vides labsirdība pastāvīgi notiek par cenu, kas jāmaksā vai nu sabiedrībai kopumā, vai daļai no tās.¹⁹³

---

¹⁹¹ Bright, S., Dewar, J. 2005. *Land Law: Themes and Perspectives*. United Kingdom, Oxford University Press, 43.

¹⁹² *Ibid.*, 44.

¹⁹³ *Ibid.*, 45.

Anglijā ir vērojama konsekventa tendence samazināt valsts kompensācijas pieejamību par zemes izmantošanas regulējuma nelabvēlīgo ekonomisko ietekmi. Ar 1991. gadā pieņemto Plānošanas un kompensācijas likumu (*The Planning and Compensation Act*) no kompensācijas mehānisma darbības jomas tika izņemti praktiski visi īpašie apstākļi. Lai gan valsts nodokļu politika bez šaubām ir pārdomāta, vispārīgais kompensācijas atteikums arī ir saistīts ar ievērojamu tiesisko interesi, jo rodas uzskats, ka īpašuma īpašnieku komunālo pakalpojumu veidi nesaraucjami ierobežo noteiktas sociālās vai uz sabiedrību vērstas saistības.¹⁹⁴

Savukārt, apskatot situāciju Austrālijā, kā piemēru var minēt tiesvedību *Newcrest Mining (WA) Ltd. v. Commonwealth of Australia* – kalnrūpniecības uzņēmums iegādājās nomas tiesības uz raktuvju izmantošanu, ko vēlāk Austrālijas federālā valdība iekļāva Kakadu nacionālajā parkā. Kalnrūpniecības uzņēmumam ar federālo likumu bija aizliegtas jebkādas darbības, kas saistītas ar derīgo izrakteņu apstrādi. Radās diskusija, vai šīs reglamentējošās darbības rezultātā federālā valdība ir iegādājusies īpašumu, uzņēmumam pieprasot maksāt taisnīgu kompensāciju. Austrālijas Augstākā tiesa atteicās to interpretēt kā īpašumu iegādi, jo īpaši pamatojoties uz to, ka kalnrūpniecības kompānijas īpašuma intereses zemes un derīgo izrakteņu jomā turpināsies tāpat kā iepriekš. Federālās valdības regulatīvā darbība tikai apdraudēja uzņēmuma tiesības izmantot šīs intereses. Austrālijas sabiedrībai jau piederēja intereses attiecībā uz zemi un derīgajiem izrakteņiem, un gan pēc būtības, gan pēc formas sabiedrība neieguva neko tādu, kas tai vēl nebija.¹⁹⁵

Tomēr šī pieeja neguva atbalstu no citiem Augstākās tiesas locekļiem, un, pasludinot galveno vairākuma spriedumu, tiesnesis *J. Gummow* uzskatīja, ka federālās valdības rīcībai ir sekas, liedzot uzņēmumam izmantot savas tiesības saskaņā ar kalnrūpniecības regulējumu. Tiesneša skatījumā, šajā gadījumā bija runa par attiecīgo īpašumu veidojošo tiesību efektīvu ierobežošanu, tā radot konstitucionālo prasību par taisnīgu kompensāciju. Tāpat tiesnesis uzskatīja, ka nav pareizi paplašināt valsts daļu sabiedriskā labuma vajadzībām tādās parka daļās, kuru tiesības tiek efektīvi izmantotas un ir jāatsavina, lai sasniegtu šo mērķi.¹⁹⁶

Darba autora ieskatā, nosakot zemes dzīļu īpašumtiesību statusu, noteikti ir jāņem vērā apstākļi, vai šī īpašumtiesību statusa noteikšanai ir privāttiesību ierobežojums un subjektam, kura tiesības tiek ierobežotas, nerodas tiesības uz taisnīgu atlīdzinājumu, ka viņa privāttiesības tiek aprobežots visas sabiedrības interesēs.

---

¹⁹⁴ Bright, S., Dewar, J. 2005. *Land Law: Themes and Perspectives*. United Kingdom, Oxford University Press, 45.

¹⁹⁵ *Ibid.*, 47.

¹⁹⁶ *Ibid.*, 48.

Kaln rūpniecības raktuves gadījums var skaidri parādīt, ka īpašuma tiesību atņemšana ir precīzāk identificēta, atsaucoties uz lietderības maiņu, nekā veicot formālo tiesību aktu analīzi. Tomēr nevar būt tā, ka visi zemes īpašnieka noteiktie tiesību ierobežojumi veido atlīdzināmu īpašuma atsavināšanu. Tiesnesis *W. Holms* norādīja, ka valdība diez vai varētu turpināt darbu, ja zināmā mērā nebūtu iespējams samazināt vērtības, kas saistītas ar īpašumu, nemaksājot par visām šādām zemes izmantošanas ierobežojumu izmaiņām, kas tiek iekļautas tiesību aktos. Turklāt dažos gadījumos vides aizsardzības regulējums nerada nekādus zaudējumus skartajam zemes īpašniekam, piemēram, ja sabiedriskais izdevīgums nodrošina izdevīgus nosacījumus visiem iesaistītajiem. Juridisko zinātņu profesors *E. Freyfogle* atzina, ka zemes lietošanas ierobežojumi ne tik daudz ierobežo īpašuma tiesības, kā veicina un aizsargā tās.¹⁹⁷

Līdz ar to vides īpašuma mūsdienīgās judikatūras uzdevums ir diskriminēt tos zemes īpašuma elementus, kuru vērtības samazināšanās ir īpašuma (un tāpēc ir atlīdzināma) un citu elementu faktiskā pārņemšana (bez kompensācijas), lai atteiktos no sabiedriskā labuma. ASV tiesas ir atzinušas, piemēram, ka dažas regulatīvās iejaukšanās formas, radot ekonomisku kaitējumu, neiejaucas interesēs, kas bija pietiekami saistītas ar zemes īpašnieka pamatotajām cerībām veidot īpašumu. Šajā brīdī ir zīmīgi, ka tiek atjaunots pilns loks jēdzienam “īpašums” un patiesi dziļš īpašuma zemteksts ietekmē visu īpašuma sociālo un juridisko definīciju. Līdz ar to ASV tiesas jau sen ir noliegušas, ka jebkura attaisnojama ņemšana notiek, ja ir noteikts ierobežojums aizsargāt sabiedrības veselību, drošību vai morāli.¹⁹⁸

Arī ASV tiesas ir gatavas uzskatīt, ka zemes īpašniekam pieejamās lietas pēc būtības ir ierobežotas ar kopienas prasību saglabāt un veicināt vides iezīmes. Tieši šī ierobežojumu noteikšana zemes lietotājiem ir kļuvusi par vissarežģītāko un pretrunīgāko jautājumu saistībā ar moderno uzņēmumu tiesību aktiem, efektīvi pārvēršot vides aspektu debates nopietnā cīņā par zemes īpašuma definīciju.¹⁹⁹

Līdz ar to autors atzīst, ka zemes dzīļu īpašumtiesību tiesiskā statusa noteikšanā svarīga ir valsts interešu noteikšana, privāttiesību un īpašnieku interešu samērīga aizsargāšana un samērīgs balanss starp šiem abiem tiesību elementiem.

---

¹⁹⁷ Bright, S., Dewar, J. 2005. *Land Law: Themes and Perspectives*. United Kingdom, Oxford University Press, 48.

¹⁹⁸ *Ibid.*, 40.

¹⁹⁹ *Ibid.*, 50.

2.2.2. Zemes dziļu īpašumtiesību statusa noteikšana Latvijas Republikā

Kā jau pieminēts darba 1. nodaļā, Latvija ir viena no retajām valstīm, kur atbilstoši tiesību aktiem zemes īpašniekam pieder ne vien virszeme, bet arī zemes dziļes, tostarp iespējamie dziļēs esošie derīgie izrakteņi. Tas ne tikai rada grūtības šo bagātību iegūt un pētīt vietējiem uzņēmumiem, bet arī kavē potenciālos investorus.²⁰⁰

Pašlaik Latvijā daudzus no minerālām izejvielām vēl nesenā pagātnē iegūtus materiālus un izstrādājumus ievēd no ārvalstīm, piemēram, no Lietuvas – kvarca smiltis stikla rūpniecībai, dolomītu būvniecībai, ceļu būvei; no Igaunijas – keramzītu un keramzīta blokus, dolomīta apdares plāksnes, kaļķakmeni javu saistvielu ieguvei, kārneņus; no Somijas – akustiskos un siltumizolācijas materiālus; no Baltkrievijas – portlandcementu, keramzītu un keramzīta blokus; no Polijas – romāncementu un dažādus sausos maisījumus, keramiskos apdares materiālus (flīzes), siltumizolācijas stiklveida un keramiskos izstrādājumus; no Vācijas – klinkera izstrādājumus, sausos maisījumus; no Itālijas un Spānijas – keramiskos apdares materiālus (flīzes) u. c. Visus minētos materiālus labā kvalitātē varētu ražot no Latvijas Republikas minerālām izejvielām. Nesenā pagātnē gandrīz visi šie materiāli tika ražoti Latvijas Republikā, un šajā jomā ir uzkrāta zināma pieredze. Diemžēl šādu piemēru ir ļoti daudz.²⁰¹

Lai ierobežotu šīs tautsaimniecībai nevēlamās tendences un nākotnē likvidētu izveidojušos stāvokli Latvijā minerālo izejvielu apzināšanā, izpētē un racionālā izmantošanā, t. i., materiālu izstrādē uz to bāzes, ir nepieciešams atzīt šos darbus par prioritāriem un īpaši atbalstāmiem. Var pat teikt, ka pašlaik Latvijas Republikas zemes bagātību apzināšana, izpēte un racionāla izmantošana ir Latvijas Republikas valdības nepamatoti aizmirsta nozare. Zemes bagātību mērķtiecīga un racionāla izmantošana tautsaimniecībā varētu palielināt iekšzemes kopproduktu līdz pat 5 %, ievērojami ierobežojot materiālu importu un aizstājot tos ar atbilstošas vai augstākas kvalitātes iekšzemes ražojumiem.²⁰²

Speciālais likums (likums “Par zemes dziļēm”) nosaka, ka valstij ir ekskluzīvas tiesības lemt par nākotnē potenciāli iegūstamo derīgo izrakteņu (metālu rūdas un dimanti) izmantošanu. Valsts normatīvajos aktos noteiktā kārtībā piešķir tiesības šajā apakšpunktā minēto derīgo izrakteņu izpētei un ieguvei.²⁰³ Derīgie izrakteņi Latvijas Republikas teritorijā atainoti 2.1. attēlā.

²⁰⁰ Studente, L. 2017. *Diskusijas par iespējām izmantot zemes dziļes turpinās*. LV portāls.

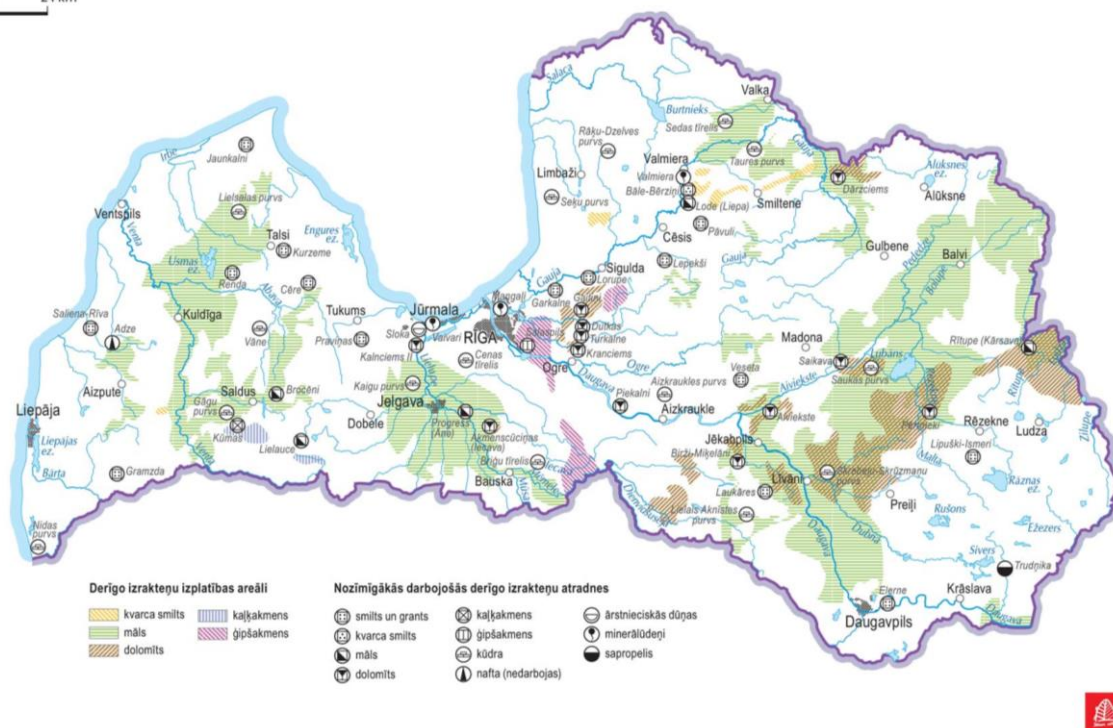
²⁰¹ *Ibid.*

²⁰² Segliņš, V., Sedmalis, U. 2011. Sadarbība Latvijas zemes dziļu resursu izpētei un to izmantošanas tehnoloģiju izstrādei – Valsts pētījumu programma “Zemes dziļes”. *Materiālzinātne un lietišķā ķīmija*. Nr. 24, 9–13. ISSN 1407–7353.

²⁰³ Konceptija par zemes dziļu izmantošanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu potenciālo investīciju piesaistei: Ministru kabineta 2016. gada 8. decembra rīkojums Nr. 752. 09.12.2016. *Latvijas Vēstnesis*. 240.

Derīgie izrakteņi

0 24 km

2.1. attēls. Derīgie izrakteņi Latvijas Republikas teritorijā

Avots: Nacionālā enciklopēdija.²⁰⁴

Vienlaikus Enerģētikas likums nosaka Inčukalna pazemes dabasgāzes krātuvju pazemes daļas (ģeoloģiskā struktūra zemes dziļēs) nosacījumus, kas ir lielākā zemes dziļi derīgo īpašumu izmantošanas struktūra Latvijas Republikas teritorijā, izņemot siltumsūkņus, kuru darbības procesā tiek izmantots zemes dziļēs esošais ģeotermālais siltums. Tāpat ar Ministru kabineta 2016. gada 13. decembra noteikumiem Nr. 773 “Noteikumi par valsts nozīmes zemes dziļi nogabala “Inčukalna dabasgāzes krātuve” noteikšanu” Inčukalna PGK tika piešķirts nogabala statuss. Ar Ministru kabineta 2017. gada 8. augusta noteikumiem Nr. 439 “Valsts nozīmes zemes dziļi nogabala “Inčukalna dabasgāzes krātuve” izmantošanas noteikumi”²⁰⁵ tika noteikti valsts nozīmes zemes dziļi nogabala “Inčukalna dabasgāzes krātuve” no zemes virsmas līdz kristāliskajam pamatklintājam AR-PR izmantošanas nosacījumi.

2022. gadā Ministru kabineta noteikumi tika faktiski no jauna izdoti, ņemot vērā veiktās izmaiņas likuma “Par zemes dziļēm” 10. panta pirmās daļas 3. punktā un astotajā daļā. Ministru kabineta 2022. gada 22. marta noteikumos Nr.186 “Valsts nozīmes zemes dziļi nogabala “Inčukalna dabasgāzes krātuve” izmantošanas noteikumi”²⁰⁶ ir noteikts valsts nozīmes zemes

²⁰⁴ Stinkulis, Ģ. 2022. *Derīgie izrakteņi Latvijā*. Nacionālā enciklopēdija.

²⁰⁵ Valsts nozīmes zemes dziļi nogabala “Inčukalna dabasgāzes krātuve” izmantošanas noteikumi: Ministru kabineta 2017. gada 8. augusta noteikumi Nr. 439. 10.08.2017. *Latvijas Vēstnesis*. 158.

²⁰⁶ Valsts nozīmes zemes dziļi nogabala “Inčukalna dabasgāzes krātuve” izmantošanas noteikumi: Ministru kabineta 2022. gada 22. marta noteikumi Nr. 186. 24.03.2022. *Latvijas Vēstnesis*. 59.

dzīļu nogabals “Inčukalna dabasgāzes krātuve” no zemes virsmas līdz kristāliskajam pamatklintājam AR-PR, tā izmantošanas nosacījumus un tiesību aprobežojumu. Šo noteikumu 5. punktā tika noteikts, ka zemes īpašnieks nedrīkst ierobežot vai traucēt veikt zemes dzīļu derīgo īpašību izpēti, monitoringu vai derīgo īpašību izmantošanu. Par izpētes un monitoringa darbu veikšanas vietu un laiku licences saņēmējs attiecīgo zemes īpašnieku informē rakstiski vismaz divas nedēļas pirms darbu uzsākšanas, izņemot avārijas situāciju novēršanu, lokalizāciju vai likvidāciju.

Vienlaikus ar Ministru kabineta 2022. gada 22. marta noteikumiem Nr. 187 “Valsts nozīmes zemes dzīļu nogabala “Dobeles struktūra” izmantošanas noteikumi”²⁰⁷ tika noteikts valsts nozīmes zemes dzīļu nogabals “Dobeles struktūra” un tā izmantošanas noteikumi, kā arī kārtība, kādā Valsts vides dienests izsniedz zemes dzīļu izmantošanas licenci, ņemot vērā, ka minētā nogabala pazemes derīgās īpašības šobrīd netiek izmantotas.

Savukārt, pamatojoties uz likuma “Par zemes dzīlēm” 12.¹ panta otro daļu, 2022. gada 22. martā Ministru kabinets pieņēma noteikumus Nr. 185 “Atlīdzības aprēķināšanas un izmaksāšanas kārtība par zemes dzīļu īpašuma tiesību aprobežojumu valsts nozīmes zemes dzīļu nogabalos”²⁰⁸, kas nosaka kārtību, kādā aprēķina un izmaksā atlīdzību zemes īpašniekam par zemes dzīļu īpašuma tiesību aprobežojumu valsts nozīmes zemes dzīļu nogabalos, ja sabiedrības un valsts interesēs nepieciešams izmantot zemes dzīles.

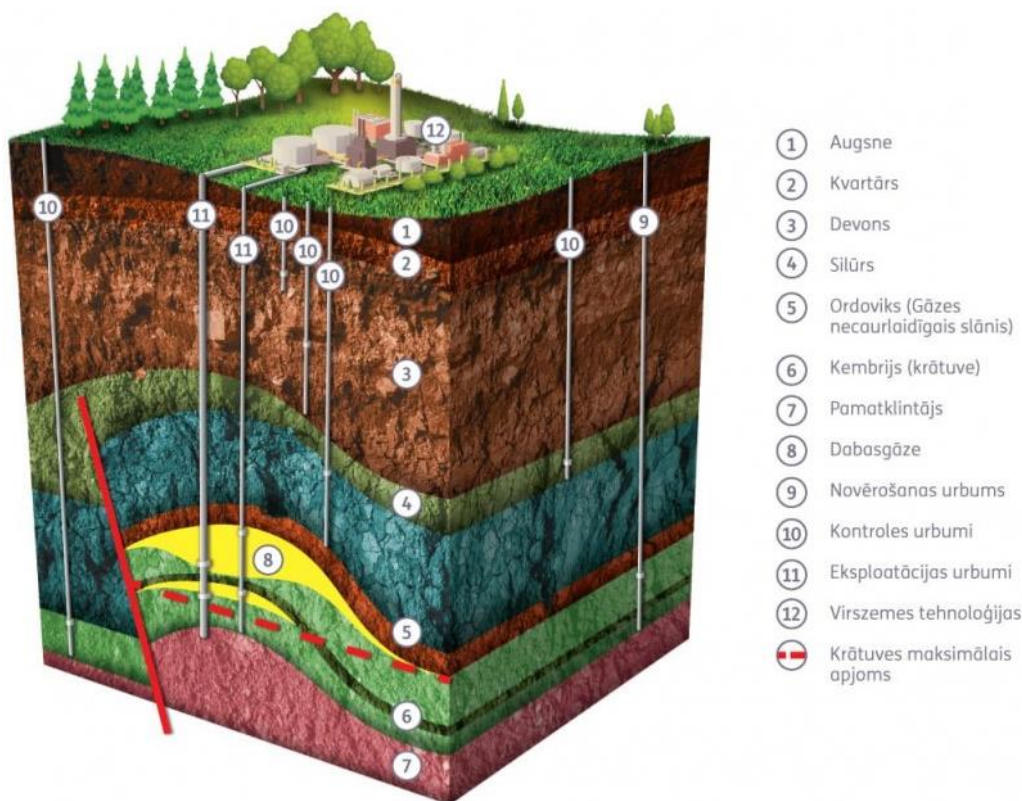
Ja apskatās detalizētāk nogabala “Inčukalna dabasgāzes krātuve” izmantošanu, redzams, ka Murjāņu–Raganas–Inciema apkārtnē pazemē esošais porainā smilšakmens slānis veido savdabīgu “cepuri” un to no visām pusēm ieskauj blīvi gāzi necaurlaidīgi iežu slāņi. Inčukalna PGK (skatīt 2.2. attēlu) veido pazemes ģeoloģiskie veidojumi, kuros tiek uzglabāta dabasgāze, un virszemes tehnoloģiskās iekārtas, kas veic gan gāzes iesūkņēšanu plastā, gan kurināmā padevi no krātuves maģistrālo gāzesvadu sistēmas.

Pazemē gāze atrodas porainajā smilšakmens slānī nepilnu 83 km² platībā, un šis pazemes dabasgāzes lauks stiepjas no “Sēnītes” līdz pat Inciemam divu novadu teritorijā – Siguldas un Saulkrastu novados.

---

²⁰⁷ Valsts nozīmes zemes dzīļu nogabala “Dobeles struktūra” izmantošanas noteikumi: Ministru kabineta 2022. gada 22. marta noteikumi Nr. 187. 24.03.2022. *Latvijas Vēstnesis*. 59.

²⁰⁸ Atlīdzības aprēķināšanas un izmaksāšanas kārtība par zemes dzīļu īpašuma tiesību aprobežojumu valsts nozīmes zemes dzīļu nogabalos: Ministru kabineta 2022. gada 22. marta noteikumi Nr. 186. 24.03.2022. *Latvijas Vēstnesis*. 59.

2.2. attēls. Inčukalna pazemes gāzes krātuves pazemes shēma

Avots: AS *Conexus Baltic Grid*.

Latvijas Republikas dabaszgāzes pārvades sistēmas operators, akciju sabiedrība *Conexus Baltic Grid*, skaidro, ka Inčukalna PGK ar 24 TWh projektēto jaudu ir lielākā dabaszgāzes krātuve Baltijas jūras reģionā un tā vēsturiski ir veidota, balstoties uz iesūknētās dabaszgāzes dabīgu izņemšanu. Tas nozīmē, ka noteiktu dabaszgāzes atlikumu gadījumā krātuvē dabaszgāzes izņemšanu tiešā veidā ietekmē spiediena starpība starp dabaszgāzes uzglabāšanas un pārvades sistēmām. Izņemšanas sezonu noslēgumos, kad krājumu atlikums ir zems, izņemšanas plūsmas nosaka krātuves iespējas – krātuvē esošais dabaszgāzes daudzums un spiediens.

Darba autors konstatē, ka Inčukalna PGK ir vienīgais gadījums, kad tiek izmantotas zemes dzīles lielā dziļumā, apgūstot unikālo Latvijas Republikas zemes dzīļu potenciālu (poras), veicinot tautsaimniecības attīstību, enerģētisko neatkarību un Latvijas Republikai arī ieņemot nozīmīgu vietu reģionālā līmenī dabaszgāzes tirgū.

Tomēr zemes īpašniekiem vairumā gadījumu nav ne zināšanu, ne finansiālo iespēju, ne arī motivācijas veikt vai pasūtīt ģeoloģisko izpēti lielā dziļumā. Valsts un pašvaldību zeme veido 33,3 % no Latvijas Republikas teritorijas (neskaitot šelfa un ekonomiskās zonas platības). Tādējādi no valsts puses attīstīt un mērķtiecīgi plānot vai veicināt derīgo izrakteņu ieguvu vai kalnrūpniecību ir problemātiski, jo derīgie izrakteņi parasti nemēdz ievērot cilvēka noteiktas virszemes robežas.²⁰⁹

²⁰⁹ Studente, L. 2017. *Diskusijas par iespējam izmantot zemes dzīles turpinās*. LV portāls.

Jāpiemin, ka arī Latvijas valsts nespēj pietiekami efektīvi apzināt un izmanto derīgo izrakteņu potenciālu un Valsts kontrole savā 2019. gada ziņojumā, kas jau tika pieminēts iepriekš šajā darbā, uzrakstījusi divus ieteikumus, proti:

- Lai atbilstoši labas pārvaldības principiem nodrošinātu efektīvu un ilgtspējīgu valstij piederošo derīgo izrakteņu apsaimniekošanu, Zemkopības ministrijai sadarbībā ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju un akciju sabiedrību “Latvijas valsts meži” izstrādāt Zemkopības ministrijas valdījumā esošo zemes dziļu ilgtspējīgas apsaimniekošanas plānu, kurā būtu iekļauts skaidri noteikts valsts redzējums derīgo izrakteņu ilgtspējīgā apsaimniekošanā, mērķi, ekonomiskie aprēķini, kā arī plānoti iespējamie ieņēmumi.
- Zemkopības ministrijai kā valsts meža zemju, tai skaitā tajās ietilpstošo zemes dziļu resursu, pārvaldītājai regulāri izvērtēt zemes dziļu resursu aktīvu atdevi un ekonomisko izdevīgumu, kā arī informēt sabiedrību par ministrijas un akciju sabiedrības “Latvijas valsts meži” darbību un rezultātiem valstij piederošo zemes dziļu resursu apsaimniekošanā.

Derīgo izrakteņu ieguves rūpniecības atkritumu apsaimniekošanas kārtību šobrīd reglamentē Ministru kabineta 2011. gada 21. jūnija noteikumi Nr. 470 “Derīgo izrakteņu ieguves atkritumu apsaimniekošanas kārtība”²¹⁰, un tie attiecas uz tādu ieguves atkritumu apsaimniekošanu, ko rada ģeoloģiskā izpēte, derīgo izrakteņu ieguve atbilstoši normatīvajiem aktiem par zemes dziļēm, derīgo izrakteņu apstrāde un uzglabāšana, ja ieguves atkritumus glabā A kategorijas ieguves atkritumu apsaimniekošanas objektā.

Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātes asociētais profesors Ģ. Stinkulis norāda, ka “izpētes un ieguves darbus var iedalīt divās dažādās kategorijās. Daļa izpētes darbu (ģeofizikālā izpēte) vispār neietekmē zemes virspusi un zemes dzīles. Nopietnākā izpētes daļa ir urbšana, jo bez urbumiem derīgos izrakteņus sīkāk izpētīt nevar. Urbums ir punkts zemes virsmā, un tas ir šaurs, līdz 10–15 cm plats caurums zemes dzīlēs. Urbšanas darbus veic ar pārvietojamu vai stacionāru agregātu, kas ietekmē zemes gabalu, maksimāli, līdz 500–1000 m² teritorijā – bojā zemsedzi, rada netīrību, taču, visu darot pareizi, nerada vides piesārņojumu”.²¹¹ Pēc urbuma noslēgšanas zemei var pilnībā atjaunot iepriekšējo lietojumu. Kompānijai, kas veic urbšanas darbus, ir jāuzņemas atbildība un jāsniedz garantijas par to, ka urbums būs kvalitatīvs un tajā tiks atbilstoši ievietotas apvalkcaurules, kā arī veikta cementācija, lai nenotiktu ūdens pārplūde starp dažādā dziļumā esošiem ūdens horizontiem, kā

²¹⁰ Derīgo izrakteņu ieguves atkritumu apsaimniekošanas kārtība: Ministru kabineta 2011. gada 21. jūnija noteikumi Nr. 470. 29.06.2011. *Latvijas Vēstnesis*. 99.

²¹¹ Studente, L. 2017. *Diskusijas par iespējām izmantot zemes dzīles turpinās*. LV portāls.

arī lai iespējamais virsmas piesārņojums nenonāktu zemes dziļēs. Kopumā urbšanas darbi paliekošu iespaidu uz attiecīgo teritoriju neatstāj.²¹²

Citāda situācija gan veidojas, kad derīgie izrakteņi ir konstatēti un tiek veikti to ieguves darbi. “Ja tā ir pazemes ieguve, ir nepieciešamas viena vai vairākas šahtas, kas ved pazemē, tornis virs tām (kur ir liftu aprīkojums u. c.), lielāka vai mazāka ēka un cita infrastruktūra. Tomēr tā ir salīdzinoši neliela teritorija. Platība, kurā aizvijas pazemes izstrādes (t. sk. horizontālas ejas), var būt vairāki kvadrātkilometri, desmiti un pat simti kvadrātkilometru. Ja tā ir dziļāk par 100 m (Latvijas pamatklintāja gadījumā un konkrēti Kurzemē visur dziļāk par 700 m), tiešas ietekmes uz zemes virspusi nav. Tāpat kā urbšanas darbos, uzņēmumiem ir jāuzņemas garantija un finansiālas saistības, ka nekas nekur neiebruks, ka nebūs vides piesārņojuma un, veicot visu mūsdienīgi, tik dziļi veikta pazemes ieguve zemes virspusi nekā neietekmē. Vecās šahtas un sāņejas tiek nostiprinātas, aizbērtas vai aizcementētas. Zemes īpašniekam būtu jāzina, kas notiek pazemē, viss jāšaskaņo ar viņu, taču īpašniekam arī pienāktos finansiāls ieguvums no šiem ieguves darbiem. Domāju, ka kopumā zemes gabala īpašniekam būtu jābūt ieinteresētam, ka dziļi pazemē iegūst derīgos izrakteņus,” secina Ģ. Stinkulis.²¹³

Autors pilnībā piekrīt Ģ. Stinkuļa kunga viedoklim, ka zemes īpašniekam būtu jāzina, kas notiek pazemē, visas darbības jāšaskaņo ar zemes īpašnieku, taču īpašniekam arī pienāktos finansiāls ieguvums no šiem ieguves darbiem zemes dziļēs.

Cilvēku attieksmes pamatā var būt psiholoģiski iemesli. Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes Psiholoģijas nodaļas vadītājs I. Austers skaidro, ka jebkuram varētu būt grūti pieņemt to, ka kaut kas tiek atņemts. Tas sasaucas ar Latvijas Civillikumu, kurā cilvēka privātīpašums ir postulēts kā viens no pamatiem. Cilvēku uztvere ir tendēta uz to, ka privātīpašuma robežas ir jāciena. Mēs gluži saprotami nevaram iedomāties uzrakstus par to, ka kādā teritorijā ir valsts vai pašvaldības īpašums un tajā nevar ieiet. Līdz ar to cilvēkiem būs ļoti grūti pieņemt faktu, ka tiem kaut ko atņems, pat ja viņi paši to neizmanto un šī atņemšana ir drīzāk simboliska.²¹⁴

Tālāk nodaļā nedaudz apskatīsim faktisko situāciju Latvijas Republikas zemes dziļu ieguvē, kas šobrīd faktiski aprobežojas ar karjeru izmantošanu un dažādu smilts un grants apgūšanu. Praktiski smilti un granti nav ekonomiski izdevīgi iegūt, ja vešanas attālums pārsniedz 20 km (ir izņēmuma gadījumi, bet to ir salīdzinoši maz). Līdz ar to derīgo izrakteņu ieguve ir ļoti atkarīga no būvniecības procesiem reģionā, kurā ir ieguves vieta un tieši no ceļu

---

²¹² Studente, L. 2017. *Diskusijas par iespējām izmantot zemes dziļes turpinās*. LV portāls.

²¹³ *Ibid.*

²¹⁴ *Ibid.*

būves objektu tuvuma. Zemes gabala īpašniekiem pašiem ir resursietilpīgi apgūt karjerus, tādēļ lielākoties tie tiek izīrēti uzņēmumiem – būvniecības kompānijām, ceļu būves firmām, citiem komersantiem, kas veic derīgā izrakteņa iegūvi un pēc tam atbilstoši sertificētu mērnieku veiktam atzinumam maksā nomu par iegūto derīgā resursa kubatūru. Šeit ir svarīgs aspekts, ka par iegūtu resursu uzskata tādu, kas nav dabīgā sagulumā. Tā, piemēram, ja ir kaudze karjera vidū, bet tā nav pārdota, tā skaitās iegūta un par to ir jāmaksā gan dabas resursu nodoklis, gan arī maksa zemes īpašniekam.

Praksē šo punktu ļoti daudzi pārkāpj un maksā tikai par izvesto derīgā izrakteņa daudzumu no teritorijas, kurā atrodas ieguves vieta. Būtisks aspekts ir procesā izmantotās uzmērīšanas metodes un kļūdu lielums. Bieži praksē rodas situācija, kad uzmērījums nesakrīt, jo, izrokot derīgo izrakteni, tam ir vairāk gaisa klāt, tādēļ kaudzēs derīgais izraktenis uzskaitās vairāk. Strīdus situācijas rodas gadījumos, ja zemes īpašnieks aicina neatkarīgu mērnieku, kas uzmēra derīgā izrakteņa norakto apjomu, un uzrādās cita kubatūra. Šeit ir būtisks apsvērums, tieši kādas ir uzmērīšanas metodes, tilpuma aprēķināšanas metodes un, kas būtiskākais, uzmērīšanas laiks un pret kādu virsmu rēķina resursa iegūvi.

Dinamiskos derīgā resursa ieguves karjeros mainība ir ļoti liela un dienas laikā var tikt norakti ļoti daudzi derīga izrakteņa resursi. Būtiski, ka reti kur (gandrīz nekur) derīgais izraktenis sākas uzreiz virskārtā, tādēļ ir jānoņem vispirms nederīgā virskārta un tikai tad ir derīgā virskārta, un praksē rodas situācija, kad par nederīgo virskārtu īpašnieks cenšas piedzīt samaksu. Protams, svarīga ir rekultivācija, jo pēc nomas beigām īpašnieks būs atbildīgs, vai rekultivācija ir veikta vai nav. Lai izvairītos no riskiem, kā iespējamais risinājums varētu būt noslēgt līgumu, kurā būtu noteikta ķīlas nauda, kas būtu 50–70 % robežās no rekultivācijai paredzētās summas, tādējādi zemes īpašnieki būtu pārliecināti, ka rekultivācija tiks veikta.

Latvijas Republikas tiesu praksē, piemēram, Daugavpils tiesas 2022. gada 10. februāra spriedumā,²¹⁵ pieminēts, ka no zemes dziļēm iegūto derīgo izrakteņu smilts un grants īpašumtiesības apliecinošs dokuments ir iznomātāja vai pārdevēja izrakstīta pavadzīme un par precī izpildīta apmaksa.

Līdz ar to darba autors prezumē, ka šobrīd zemes dziļu īpašumtiesības praksē tiek noteiktas arī ar pavadzīmes palīdzību starp diviem privāttiesību subjektiem, no kuriem viens ir veicis zemes dziļu iegūvi, savukārt otrs ir iegādājies šo produktu, konkrētajā gadījumā, granti.

Likuma “Par zemes dziļēm” 1. panta 20. punktā zemes dziļes definētas kā zemes garozas daļa, kas atrodas zem augsnes, iekšzemes un jūras ūdeņiem līdz dziļumam, kurā ekonomiski un tehniski ir iespējama tās izmantošana.

---

²¹⁵ Daugavpils tiesas 2022. gada 10. februāra spriedums lietā Nr. C-0056-22/19, 5. Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [sk. 31.10.2022.]

Likuma “Par zemes dzīlēm” 5. panta otrajā daļā noteikts, ka Ministru kabinets ir tiesīgs juridiskajām un fiziskajām personām piederošo zemi un tās dzīles likumos noteiktajos gadījumos apgrūtināt ar valstij nepieciešamajiem īpašuma tiesību aprobežojumiem. Savukārt likuma “Par zemes dzīlēm” 5. panta trešā daļa nosaka, ka nacionālās drošības, vides un zemes dzīļu aizsardzības vajadzībām, valsts nozīmes derīgo izrakteņu un atradņu, kā arī valsts nozīmes zemes dzīļu nogabalu izmantošanai, valstiski nozīmīgu būvju ierīkošanai un ekspluatācijai īpašniekiem var atsavināt zemi saskaņā ar likumu “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts un sabiedriskajām vajadzībām”.

Zemes dzīļu resursus veido tagad vai nākotnē izmantojamie nogulumi, ieži un minerāli, iežos sastopamās šķidrās derīgās vielas, zemes dzīļu siltums un saimnieciskai izmantošanai derīgas ģeoloģiskās struktūras. Latvijas Republikas zemes dzīļu resursus var nosacīti grupēt divās grupās atkarībā no ģeoloģiskās informācijas pilnīguma:

- 1) izmantojamie (būvmateriālu izejvielas, kūdra, sapropelis, pazemes dzeramais ūdens un ārstnieciskie minerālūdeņi);
- 2) perspektīvie (nafta, struktūras gāzes krātuvju ierīkošanai, zemes siltums).²¹⁶

Portālā Latvija.lv, kurā vienkopus pieejama informācija par valsts un pašvaldību iestāžu sniegtajiem publiskajiem pakalpojumiem uz 2022. gada 8. decembri ir pieejami trīspadsmit pakalpojumi, kas saistīti ar zemes dzīļu izmantošanu, proti:

- 1) uzņēmumu reģistrācija ES Vides pārvaldības un audita sistēmā (EMAS);
- 2) apstrīdēto administratīvo aktu un faktisko rīcību izskatīšana vides aizsardzības jomā;
- 3) bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļauja (Olaines novads);
- 4) atļaujas izsniegšana bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguvei Balvu novadā;
- 5) lēmuma saņemšana atļaujai būvniecības / derīgo izrakteņu ieguves / grunts rakšanas vai pārvietošanas darbiem valsts autoceļa aizsargjoslā;
- 6) derīgo izrakteņu krājumu akceptēšana, pamatojoties uz Valsts ģeoloģijas fonda materiālu izvērtēšanu;
- 7) derīgo izrakteņu krājumu akceptēšana, pamatojoties uz iesniegto pārskatu par pazemes ūdeņu izpēti un krājumu aprēķinu;
- 8) atļaujas izsniegšana bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguvei (Rēzeknes novads);
- 9) bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļauja (Ventspils novada pašvaldība);
- 10) ģeoloģiskās informācijas sagatavošana;
- 11) iedzīvotāju pieteikumu izskatīšana ministrijas kompetences jomās;

---

²¹⁶ Daugavpils tiesas 2022. gada 10. februāra spriedums lietā Nr. C-0056-22/19, 7. Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [sk. 31.10.2022.]

12) hidroģeoloģiskās informācijas sagatavošana;

13) zemes dziļļu izmantošanas licence.

Līdz ar to Latvijas Republika ir paredzējusi darbību veikšanu ar zemes dziļēm, sniedzot arī atsevišķus pakalpojumu veidus portālā Latvija.lv.

Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs norāda, ka Latvijas Republikā viena no nozīmīgākajām zemes dziļļu bagātībām ir ģeoloģiskās struktūras (lokālpacēlumi zemes dziļēs), kuras varētu būt piemērotas ne tikai pazemes dabasgāzes glabātavu izveidošanai, bet arī siltumnīcas efektu izraisošo gāzu uzglabāšanai.

CCS zemes dziļēs ir process, kas iekļauj CO₂ atdalīšanu no rūpnieciskiem un enerģētiskiem avotiem, transportēšanu uz uzglabāšanas vietu un ilglaicīgu izolāciju no atmosfēras.

Blīvi apdzīvotās valstīs trūkst svarīgu elementu, kas nepieciešami, lai plānotu “zemas oglekļa emisijas” enerģijas ražošanu ierobežotās teritorijās. Daži no svarīgiem nepieciešamajiem priekšnosacījumiem ir: (i) pazemes telpa uzglabāšanai un ģeotermālās enerģija izmantošanai, (ii) ūdens uz virszemes, (iii) sabiedrības akcepts un (iv) zinātnieki, kas apskata konkrēto tehnoloģiju. Jaunu tehnoloģiju, piemēram, CCS, iekļaušana ir ne tikai viens no vispārpieņemtajiem veidiem, kā samazināt siltumnīcefekta gāzu emisijas, bet arī viens no ātrākajiem un uzticamākajiem risinājumiem nepārtraukti augošajam enerģijas pieprasījumam.²¹⁷

Starp pasākumiem, kuri ir steidzami jāievieš, lai mazinātu klimata pārmaiņas un paskābināšanas procesus okeānos, nozīmīga loma varētu būt CO₂ uztveršanai un uzglabāšanai (CCS). Tās rezultātā CO₂ var samazināties par 33 %, kas ir nepieciešamais apjoms līdz 2050. gadam. CCS nozīmē CO₂ uztveršanu gāzes un ogļu elektrostacijās, kā arī rūpniecības iekārtās (tērauda un cementa rūpnīcas, naftas pārstrādes rūpnīcas u.tml.), CO₂ transportēšanu pa cauruļvadiem vai ar kuģiem līdz uzglabāšanas vietai un CO₂ iesūkņēšanu, izmantojot urbumus, piemērotos iežos zemes dziļēs ilgstošai uzglabāšanai.²¹⁸

Autors secina, ka šobrīd CO₂ uzglabāšana nav plaši izpētīta un ieviesta, taču tuvākajā desmitgadē šim jautājumam paredzama būtiska attīstība, un, pēc autora domām, Latvija ar tās unikālo zemes dziļļu poru īpašībām var kļūt arī par reģionālu spēlētāju CO₂ tirgū.

---

²¹⁷ Quattrocchi, F., Boschi, E., Spena, A., Buttinelli, M., Cantucci, B., Procesi, M. 2013. *Synergic and conflicting issues in planning underground use to produce energy in densely populated countries, as Italy: Geological storage of CO₂, natural gas, geothermics and nuclear waste disposal*. Applied Energy, 101, 2013, 393–412, ISSN 0306-2619. doi.org/10.1016/j.apenergy.2012.04.028.

²¹⁸ CO₂GeoNet Eiropas Ekselences centrs. 2012. *Ko īstenībā nozīmē CO₂ uzglabāšana zemes dziļēs?* Iegūts no: http://www.cgseurope.net/UserFiles/file/Hot%20of%20the%20press/Latvia_final%20protected.pdf [sk. 28.09.2022.]

Rezultāti liecina, ka uztvertā CO₂ tirdzniecība varētu samazināt reģionālo CO₂ uzglabāšanas jaudas ierobežojumu ietekmi. Starpreģionu tirdzniecība ar uztverto CO₂ ir spekulatīvs, bet iespējams risinājums, lai palīdzētu sasniegt CCS plaša mēroga izvēršanu. Veiktā uztvertā CO₂ globālā tirgus analīze pēc būtības ir pētnieciska, taču tā liecina, ka šādā tirgū varētu būt noteikti ieguvēji un zaudētāji. Reģioni ar labi raksturotiem uzglabāšanas resursiem, kas pārsniedz iekšzemes pieprasījumu, jo īpaši Tuvie Austrumi, bet arī ASV, ES un Krievija, varētu gūt labumu no globālā tirgus, pārdodot CO₂ uzglabāšanu citiem reģioniem. Ķīna, Indija, Dienvidamerika un citas valstis varētu būt pircēji šajā tirgū, jo tām var būt grūtības novērtēt un attīstīt liela mēroga iekšzemes CO₂ uzglabāšanu. Lai izveidotu uztverto CO₂ globālo tirgu, būtu nepieciešama liela mēroga jauna infrastruktūra, tirdzniecības sistēmas izstrāde un, pats galvenais, CO₂ tirgus.²¹⁹

Pastāv trīs CO₂ uzglabāšanas iespējas: 1) izstrādātas dabas gāzes un naftas atradnes, kas ir labi izpētītas, pateicoties to meklēšanai un ekspluatācijai, ir labvēlīgas vietas ātri realizējamai CO₂ uzglabāšanai; 2) mineralizēti pazemes ūdens horizonti piedāvā lielas CO₂ uzglabāšanas iespējas, taču tie nav tik labi izpētīti; 3) izstrādei nepiemēroti ogļu slāņi – nākotnes uzglabāšanas veids, jo nav atrisināta liela apjoma CO₂ iesūkšanās zemas caurlaidības ogļu slāņos.²²⁰

No juridiskās puses, šobrīd pastāv divi lielākie izaicinājumi sekmīgai CO₂ izmantošanai. Pirmkārt, noteikt īpašumtiesības zemes slāņiem, kuros varētu uzlabāt CO₂ un, otrkārt, paredzēt kārtību jebkādu bojājumu novēršanai un kompensēšanai, kas rastos CO₂ pārvietošanās gadījumā zemes dzīlēs.²²¹

Pilnvērtīgi tehniskie risinājumi jau ir izstrādāti, un pašlaik pasaules sabiedrība pārliecinoši uzsāk izmēģinājumus. Papildus tehnoloģisko risinājumu attīstībai tiek izstrādātas likumdošanas, normatīvu, ekonomiskās un politiskās koncepcijas, kā arī novērtēta sabiedrības izpratne un atbalsts.²²²

ES līmenī tiesiskais ietvars CO₂ regulēšanai tika izveidots 2009. gadā, pieņemot Eiropas Parlamenta un Padomes 2009. gada 23. aprīļa direktīvu Nr. 2009/31/EK par oglekļa dioksīda ģeoloģisko uzglabāšanu un grozījumiem Padomes Direktīvā 85/337/EEK, Eiropas Parlamenta

---

²¹⁹ Grant, N., Gambhir, A., Mittal, S., Greig, C., Köberle, A. C. 2022. *Enhancing the realism of decarbonisation scenarios with practicable regional constraints on CO₂ storage capacity*. International Journal of Greenhouse Gas Control Volume 120, ISSN 1750-5836. doi.org/10.1016/j.ijggc.2022.103766.

²²⁰ Valsts ģeoloģijas dienests. 1996. *Latvijas zemes dzīļu resursi*. Rīga, 27. Iegūts no: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/vpp/mali_latvija/visp_geol/LATVIJAS_ZEMES_DZILU_RES_1998_pdf.pdf [sk. 28.09.2022.]

²²¹ Morgan, J. 2013. Digging deep: property rights in subterranean space and the challenge of carbon capture and storage. *The International and Comparative Law Quarterly*. 62(4), 813–837.

²²² CO₂GeoNet Eiropas Ekselences centrs. 2012. *Ko īstenībā nozīmē CO₂ uzglabāšana zemes dzīlēs?* Iegūts no: http://www.cgseurope.net/UserFiles/file/Hot%20of%20the%20press/Latvia_final%20protected.pdf [sk. 28.09.2022.]

un Padomes Direktīvās 2000/60/EK, 2001/80/EK, 2004/35/EK, 2006/12/EK, 2008/1/EK un Regulā (EK) Nr. 1013/2006²²³ (turpmāk – Direktīva 2009/31/EK).

Lai nodrošinātu Direktīvas 2009/31/EK normu pārņemšanu, tika izstrādāts gan likumprojekts “Grozījumi likumā “Par piesārņojumu””²²⁴, kas Saeimā tika pieņemts 2011. gada 14. jūlijā un stājās spēkā 2011. gada 4. augustā, gan Ministru kabineta 2011. gada 11. oktobra noteikumi Nr. 780 “Oglekļa dioksīda plūsmas transportēšanas kārtība”²²⁵. Tāpat 2011. gadā arī tika veikti grozījumi likumā “Par ietekmes uz vidi novērtējumu”²²⁶, to papildinot ar objektiem un darbībām, kas saistītas ar oglekļa dioksīda uztveršanu un transportēšanu uz ģeoloģiskās struktūrās ierīkotām uzglabāšanas vietām.

Ar 2011. gada 14. jūlija likuma “Grozījumi likumā “Par piesārņojumu”” 8¹. pantu tika noteikts, ka Latvijas Republikas teritorijā, tās ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā un kontinentālajā šelfā ir aizliegta oglekļa dioksīda uzglabāšana ģeoloģiskās struktūrās, kā arī vertikālajā ūdens slānī (atbilstoši Direktīvā 2009/31/EK 4. panta pirmajā punktā noteiktajām Dalībvalstu tiesībām). Saskaņā ar likuma “Grozījumi likumā “Par piesārņojumu”” pārejas noteikumu 32. punktu 8¹. pants ir spēkā līdz 2012. gada 31. decembrim.

2013. gada 31. martā ar likumu “Grozījumi likumā “Par piesārņojumu””²²⁷ tika precizēti nosacījumi (likums “Par piesārņojumu” papildināts ar 8². pantu), kas izslēdza normu īslaicīgam oglekļa dioksīda uzglabāšanas ierobežojumam līdz 2012. gada 31. decembrim, paredzot, ka oglekļa dioksīda uzglabāšana ģeoloģiskās struktūrās, kā arī vertikālajā ūdens slānī Latvijas Republikas teritorijā, tās ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā un kontinentālajā šelfā ir aizliegta. Minētā tiesību norma un tajā paredzētais aizliegums ir spēkā arī uz šī darba izstrādes brīdi.

Taču Direktīvā 2009/31/EK 4. pants nosaka, ka dalībvalstis saglabā tiesības noteikt apgabalus, kuros var izvēlēties uzglabāšanas vietas saskaņā ar šīs direktīvas prasībām. Tas ietver dalībvalstu tiesības aizliegt jebkādu uzglabāšanu atsevišķās savas teritorijas daļās vai visā valsts teritorijā. Tādējādi aizliegums neizriet no ES līmeņa dokumentiem un ir apzināta Latvijas Republikas izvēle un pieņemts lēmums.

---

²²³ Eiropas Parlaments un Padome. Direktīva Nr. 2009/31/EK par oglekļa dioksīda ģeoloģisko uzglabāšanu un grozījumiem Padomes Direktīvā 85/337/EEK, Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvās 2000/60/EK, 2001/80/EK, 2004/35/EK, 2006/12/EK, 2008/1/EK un Regulā (EK) Nr. 1013/2006. 23.04.2009. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. L 140/114, 5.6.2009.

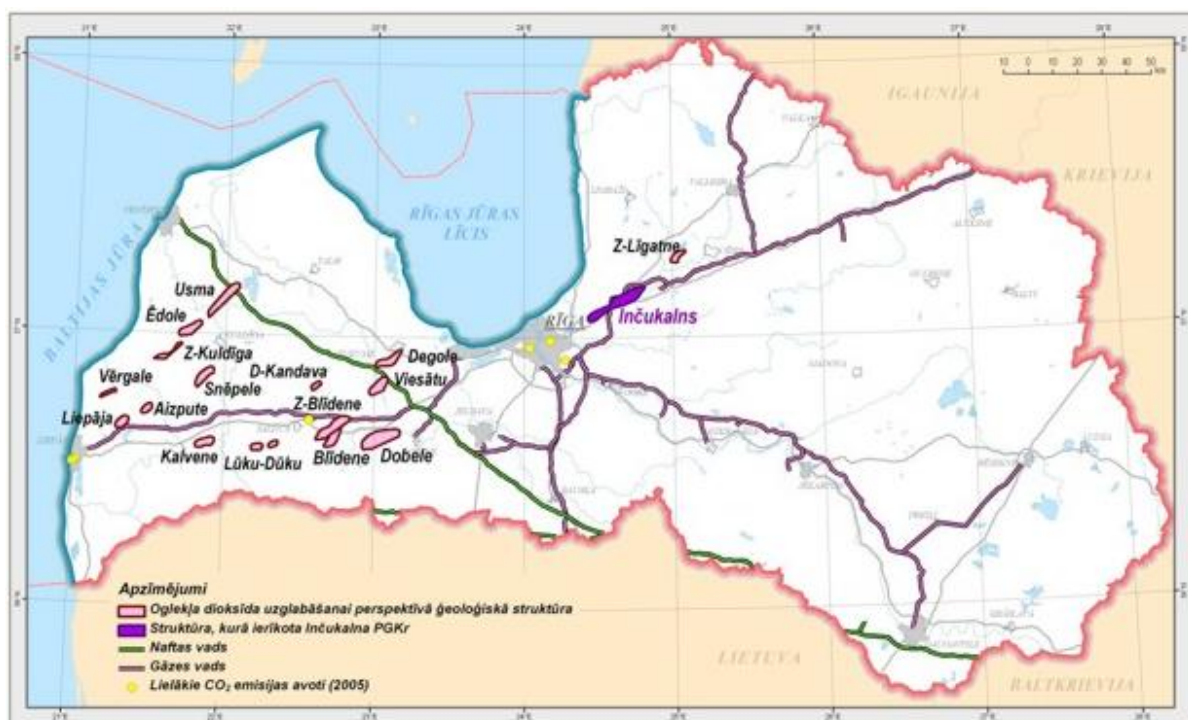
²²⁴ Grozījumi likumā “Par piesārņojumu”: Latvijas Republikas likums. 03.08.2011. *Latvijas Vēstnesis*. 120.

²²⁵ Oglekļa dioksīda plūsmas transportēšanas kārtība: Ministru kabineta 2011. gada 11. oktobra noteikumi Nr. 780. 11.10.2011. *Latvijas Vēstnesis*. 162.

²²⁶ Grozījumi likumā “Par ietekmes uz vidi novērtējumu”: Latvijas Republikas likums. 14.12.2011. *Latvijas Vēstnesis*. 196.

²²⁷ Grozījumi likumā “Par piesārņojumu”: Latvijas Republikas likums. 20.02.2013. *Latvijas Vēstnesis*. 36.

Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs skaidro, ka saskaņā ar pašreizējo ģeoloģiskās izpētes pakāpi no 60 zināmām ģeoloģiskām struktūrām CO₂ uzglabāšanai zemes dziļēs perspektīvākās struktūras ir: Dobeles (gadījumā, ja tajā neveidos dabasgāzes pazemes glabātavu), Snēpeles, Degoles, Ziemeļblīdenes un Blīdenes, Liepājas, Aizputes, Usmas, Ēdoles, Kalvenes, Vērgales, Ziemeļkuldīgas, Dienvidkandavas, Viesātu, Lūku-Dūku, Ziemeļlīgatnes. Tās ir izvietotas Latvijas Republikas rietumu un centrālajā daļā. CO₂ uzglabāšanai perspektīvāko struktūru izvietojumu var skatīt 2.3. attēlā.

2.3. attēls. CO₂ uzglabāšanai perspektīvāko struktūru izvietojums

Avots: Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs.

Vienlaikus Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs skaidro, ka bez minētajām arī citas Latvijas Republikā konstatētās ģeoloģiskās struktūras (pēc jaunu pētījumu veikšanas) varētu tikt aplūkotas kā potenciālie ģeoloģiskie objekti CO₂ uzglabāšanai. Turklāt Baltijas jūrā esošās vairāk nekā 10 struktūras nākotnē varētu radīt interesi CO₂ uzglabāšanai naftas (ja tāda tiks atklāta un izstrādāta) izstrādes procesā, CO₂ izmantojot naftas pieteces intensifikācijai. Dabasgāzes vai siltumnīcas efektu izraisošo gāzu uzglabāšanas rezervuārs (kolektors) ir kembrija sistēmas nogulumi – samērā viendabīgs smilšakmens ar labām filtrācijas un ietilpības īpašībām. Rajonos, kur atrodas visperspektīvākie lokālpacēlumi (struktūras) CO₂ uzglabāšanai, rezervuāra virsma iegūl optimālā – 700–1100 m zjl. – dziļumā. Struktūru augstums (amplitūda) svārstās no 25 līdz 100 m, platība – no 10 līdz 100 km², tilpums – no 2 līdz 60 miljardiem m³.

Kā jau pieminēts iepriekš, CO₂ uzglabāšanas projekti pamatā tiek diferencēti atkarībā no trim faktoriem: sauszemes un piekrastes; noplicinātās naftas un gāzes lauki un dziļurbumi kā iespēja atkārtoti izmantot esošās akas. Izmaksu aplēses, kas dokumentētas, atšķiras no 1–7 eiro par tonnu CO₂, ko uzglabā lētākajam variantam (suszemes un piekrastes; noplicinātās naftas un gāzes lauki ar atkārtoti izmantojamām iedobēm), līdz 6–20 eiro par tonnu CO₂, ko uzglabā dārgākajā variantā (atklātā jūrā). Nenoteiktības robežas katrā gadījumā galvenokārt izriet no uzglabāšanas kandidātu dabiskās mainības (t. i., rezervuāra ietilpība un sasniedzamība).²²⁸

Latvijas Republikā pastāv ģeoloģiskais potenciāls CO₂ uzglabāšanai, taču šobrīd tehnoloģijas, iespējams, vēl nav nobriedušas līdz līmenim, lai šādas darbības būtu ekonomiski izdevīgas. Vienlaikus, lai Latvijas Republikai ES būtu priekšrocības, kad šāds risinājums kļūtu ekonomiski izdevīgs, ir jau savlaicīgi nepieciešams tiesiskajā regulējumā paredzēt iespējamību šādu zemes dziļu derīgo īpašību izmantošanai un noteikt skaidrus nosacījumus normatīvajos aktos, paredzot skaidras valsts tiesības un nosakot īpašumtiesību robežas privāttiesībās.

Darba autora ieskatā, būtu jāpārvērtē 2013. gadā likuma “Par piesārņojumu” 8.² pantā ietvertais (pirms tam 2011. gadā kā pagaidu noregulējums tika iekļauts likuma “Par piesārņojumu” 8.¹ pantā) oglekļa dioksīda uzglabāšanas ģeoloģiskās struktūrās, kā arī vertikālajā ūdens slānī Latvijas Republikas teritorijā, tās ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā un kontinentālajā šelfā aizliegums, ņemot vērā tehnoloģiju attīstības tendences, ekonomiskos ieguvumus un Latvijas Republikas zemes dziļu unikālo ģeoloģisko struktūru potenciālu. Likuma “Par piesārņojumu” 8.² pantā būtu jāveic izmaiņas, aizstājot vārdu “aizliegta” ar vārdu “atļauta”.

Vienlaikus autors arī secina, ka Latvijas Republikai ir CO₂ uzglabāšanas potenciāls un jau laikus būtu nepieciešams tiesiskajā regulējumā paredzēt šādu zemes dziļu derīgo īpašību izmantošanu. Tāpat jau 2011. gadā Ministru kabinets ir pieņēmis Ministru kabineta 2011. gada 11. oktobra noteikumu Nr. 780 “Oglekļa dioksīda plūsmas transportēšanas kārtība”, kas nosaka kārtību, kādā nodrošināma uztvertās CO₂ plūsmas transportēšana pa cauruļvadiem uz uzglabāšanas vietām ģeoloģiskās struktūrās, oglekļa dioksīda plūsmas tīrības kritērijus un kārtību, kādā izskatāmi strīdi par piekļuvi transporta tīkliem un uzglabāšanas vietām. Uz 2022. gada 19. oktobri minētie Ministru kabineta noteikumi bija spēkā esoši. Darba autors prezumē, ja ir paredzēta un spēkā esoša kārtība CO₂ plūsmas transportēšanai pa cauruļvadiem uz glabāšanas vietām ģeoloģiskās struktūrās, tad valsts pilnībā nav izslēgusi šādu iespējamību.

---

²²⁸ The Advisory Council of the European Technology Platform for Zero Emission Fossil Fuel Power Plants. *The Costs of CO₂ Storage*. Iegūts no: <https://www.globalccsinstitute.com/archive/hub/publications/119816/costs-co2-storage-post-demonstration-ccs-eu.pdf> [sk. 28.09.2022.]

Attiecībā uz ģeotermālās enerģijas īpašumtiesībām tiesību aktos ir skaidri jānosaka resursa piederība valsts līmenī. Valsts īpašumtiesības uz ģeotermiskajiem enerģijas resursiem ir jādefinē tiesību aktos tāpat, kā citiem dabīgiem resursiem (piemēram, derīgajiem izrakteņiem, ogļūdeņražiem, gruntsūdeņiem vai termālajiem ūdeņiem). Tiesību aktos būtu jāparedz, ka valstij ir tiesības izmantot resursu un piešķirt atļaujas izpētei, ģeotermiskās enerģijas attīstībai un ražošanai.²²⁹

Kopumā, kā jau autors atzina iepriekš, tikai nostiprinās iepriekš darbā secinātais, ka tiesiskais regulējums Latvijas Republikā šobrīd neparedz skaidru regulējumu zemes dziļū efektīvai apgūšanai atbilstoši mūsdienu tehnoloģiskajām iespējām, piemēram, ģeotermālās siltumenerģijas izmantošana, un ir aizliegta oglekļa dioksīda (CO₂) uzglabāšana zemes dziļēs.

Būtu jāpieņem konceptuāls lēmums valstiskā līmenī par Latvijas pazemes krātuvju potenciāla izmantošanas mērķiem, attiecīgi arī to nostiprinot Latvijas normatīvo aktu sistēmā un stratēģiskajos politikas plānošanas dokumentos. Proti, izvēlēties starp dabasgāzes (ieskaitot arī citu gāzveida vielu – biogāze, ūdeņradis) vai potenciālo CO₂ uzglabāšanu, ņemot vērā tautsaimniecības intereses, kā arī noteikt valsts un zemes īpašnieku robežas attiecībā uz zemes dziļū īpašumtiesībām, lai potenciālajiem investoriem būtu skaidras garantijas un interese attīstīt resursietilpīgos zemes dziļū potenciāla apgūšanas projektus Latvijā.²³⁰

Ja, autora ieskatā, tiek ieviests šī darba 2.1. apakšnodaļā sniegtais piedāvājums, nosakot, ka Latvijas Republikai būtu ekskluzīvas tiesības uz derīgajiem izrakteņiem, ja tādi tiek atrasti, sākot no 150 metru dziļuma, savukārt privātpersonām būtu tiesības izmantot zemi, augsni, iegūt derīgos izrakteņus, kas atrodas līdz 150 metru dziļumā, būtu nepieciešams arī ieviest sistēmu, kā šie privāttiesību ierobežojumi tiek juridiski korekti fiksēti. Autors uzskata, ka tiesiski korekts risinājums būtu paredzēt šādu valsts noteiktu apgrūtinājumu reģistrēšanu zemesgrāmatas nodalījumiem zemes īpašumos, izmantojot, ka jau esošajā nodalījumu sistēmā pastāv nodaļa par nekustamā īpašuma apgrūtinājumiem saskaņā ar Zemesgrāmatu likuma²³¹ 14. pantu. Tādējādi arī tiktu nostiprinātas valstij piekrietošās saistītās tiesības, kas ir viens no zemesgrāmatas mērķiem, proti, Zemesgrāmatu likuma 1. pants nosaka, ka zemesgrāmatās

---

²²⁹ Goodman, R., Pasquali, R., Dumas P., Hámor, T., Jaudin, F., Kepinska, B., Reay, D., Rueter, H., Sanner, B., Heekeren, V., Bussmann, W., Jones, G. 2010. *GTR-H – geothermal legislation in Europe*. Proceedings World Geothermal Congress (2010), 8. Bali, Indonesia.

²³⁰ Piģēns, K., Bogdanova, O., Spiridonovs, J. *Zaļais kurss – virzība uz klimatneitralitāti 2050. gadā. Stratēģiskie investīciju virzieni eksporta potenciāla attīstībai. Nākotnes tehnoloģijas un investīciju projekti Latvijai*. Latvijas Universitātes Biznesa, vadības un ekonomikas fakultātes Produktivitātes zinātniskais institūts “Latvijas Universitātes domnīca LV PEAK”, 42. Iegūts no: https://www.lvpeak.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/lvpeak.lu.lv/LU_domnīca_LV_PEAK/Projekti/investīcijas_produkivitāte/L_VPEAK_nodēvums_Zalais_kurss.pdf [sk. 20.01.2023.]

²³¹ Zemesgrāmatu likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 16/17, 29.04.1993.; Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, 38, 30.12.1937.; Diena, 87, 07.05.1993.

ieraksta nekustamus īpašumus un nostiprina ar tiem saistītās tiesības. Zemesgrāmatas ir visiem pieejamas, un to ierakstiem ir publiska ticamība. Nekustamo īpašumu ierakstīšana un lietu tiesību nostiprināšana ir obligāta. Detalizēti priekšlikumi tiek sniegti šī darba noslēgumā.

Zemesgrāmatas izmantošanu kā tiesisku instrumentu attiecībā uz zemes dzīlēm ietver arī Ministru kabineta 2022. gada 22. marta noteikumu Nr. 185 "Atlīdzības aprēķināšanas un izmaksāšanas kārtība par zemes dzīļu īpašuma tiesību aprobežojumu valsts nozīmes zemes dzīļu nogabalos" 2. punkts, kurā noteikts, ka zemes īpašniekam ir tiesības uz atlīdzību, ja viņa īpašuma tiesības uz zemi nostiprinātas zemesgrāmatā un ja viņš ir plānojis zemes dzīļu izmantošanu, sagatavojot dokumentus atbilstoši zemes dzīļu izmantošanas licences saņemšanu un būvniecību regulējošo normatīvo aktu prasībām, bet saņēmis no zemes dzīļu izmantotāja valsts nozīmes zemes dzīļu nogabalā atteikumu zemes dzīļu izmantošanai.

Saistībā ar valsts noteiktajiem apgrūtinājumiem attiecībā uz zemes dzīļu izmantošanu reģistrēšanu zemesgrāmatā reģistrēt būtu nepieciešams arī informāciju tajos zemes gabalos, kuru zemes dzīļu līmenī ir noteikti nogabala ierobežojumi saskaņā ar Ministru kabineta 2016. gada 13. decembra noteikumiem Nr. 773 "Noteikumi par valsts nozīmes zemes dzīļu nogabala "Inčukalna dabasgāzes krātuve" noteikšanu", 2022. gada 22. marta noteikumiem Nr. 187 "Valsts nozīmes zemes dzīļu nogabala "Dobeles struktūra" izmantošanas noteikumi", kur nogabalu robežu noteikšanai ir tikusi izmantota koordināšu sistēma, attiecīgi aizskartie zemesgabali būtu identificējami, tādējādi arī valstij skaidri iezīmējot īpašumtiesību robežas un zemes īpašniekiem esot informētiem par iespējamiem apgrūtinājumiem.

Lietu tiesības atbilstoši Civillikuma 927. pantam ir absolūtas tiesības, un tās ir spēkā pret jebkuru trešo personu, tāpēc to pastāvēšanai un saturam jābūt darītam zināmam trešajām personām. Šajā ziņā par lietu tiesību publicitātes līdzekli kalpo zemesgrāmatas.²³²

Tiesību doktrīnā atzīts, ka lietu tiesību uz nekustamu lietu labticīga ieguvēja aizsardzība izriet no 1) Civillikuma 994. panta pirmajā daļā paredzētās t. s. nekustamā īpašuma piederības prezumpcijas un 2) Zemesgrāmatu likuma 1. pantā ietvertā "zemesgrāmatu publiskās ticamības principa". Noteikumi par nekustamās lietas iegūšanu īpašumā paredz būtisku un praksē ļoti nozīmīgu izņēmumu no principa, kuram atbilstoši neviens nevar nodot citam vairāk tiesību, kā pieder viņam pašam; to mērķis ir nodrošināt civiltiesiskās apgrozības stabilitāti un uzticības aizsardzību (sk. Andris Grūtups, Erlens Kalniņš. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības, 198).²³³

---

²³² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2010. gada 12. maija spriedums lietā Nr. SKC-11. Iegūts no: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs> [sk. 31.10.2022.]

²³³ *Ibid.*

Savukārt mg. iur. J. Dzigulska savā 2016. gada apskatā sniedza priekšlikumu²³⁴, ka būtu jāizveido privātīpašumā esošo zemes gabalu karte, kurā būtu iezīmēti gan privātīpašnieku zemes gabali, gan Latvijas Republikas valstij piederošie. Ņemot vērā, ka viena trešdaļa Latvijas Republikas teritorijas pieder valstij, iespējams, ka var izpētīt un iegūt zemes dziļu resursus bez īpašuma režīma izmaiņām. Šādu karti, kur būtu redzami Latvijas Republikas valstij piederošie īpašumi un zemes dziļu potenciāla vietas, Latvijas Republikas valdība varētu izmantot, lai apsvērtu par labu Konceptijas B, C vai D scenārijam, lai sasniegtu Konceptijas mērķus.

Darba autora ieskatā, ja, izmantojot zemesgrāmatas sniegto funkcionalitāti, tiktu fiksēti ierobežojumi saistībā ar zemes dziļu nogabalu statusa reģistrēšanu, tas varētu būt sākums, lai saprastu apjomu, kādā zemes dziļes attiecīgajos nogabalos atrodas valsts īpašumā un kādā privātīpašumā. Tas uzlabotu pieejamos datus izsvērtāku lēmumu pieņemšanā nākotnē, tajā skaitā, piemēram, attiecībā uz Dobeles nogabala potenciāla izmantošanu, iespējamo kompensāciju apjomu, aizskarto privātīpašnieku interesēm, un citus faktorus, kas noteikti arī veicinātu kopējo tiesiskuma līmeņa pieaugumu Latvijas Republikā.

2.3. Zemes dziļu īpašumtiesību statusa izmaiņas un izbeigšana

Ja izvērtē Latvijas Republikas nacionālo regulējumu, var redzēt, ka zemes dziļu izmantošanai ir piešķirta pat nacionālās drošības līmeņa svarīguma pakāpe, kas vēlreiz uzsver korekta zemes dziļu izmantošanas regulējuma esamību Latvijas Republikā. Un šis regulējums ierobežo izmaiņu veikšanu komercsabiedrībās, kas izmanto arī zemes dziļu derīgās īpašības. Attiecībā uz izmaiņām zemes dziļu īpašumtiesību jautājumos var iezīmēt šādu šobrīd spēkā esošo tiesisko situāciju.

Saskaņā ar Nacionālās drošības likuma²³⁵ 1. panta pirmo daļu “nacionālā drošība ir valsts un sabiedrības īstenotu vienotu, mērķtiecīgu pasākumu rezultātā sasniegts stāvoklis, kurā ir garantēta valsts neatkarība, tās konstitucionālā iekārta un teritoriālā integritāte, sabiedrības brīvas attīstības perspektīva, labklājība un stabilitāte”. Savukārt saskaņā ar Nacionālās drošības likuma 1. panta otro daļu “nacionālās drošības garantēšana ir valsts pamatpienākums”.

Enerģētika ir viens no sektoriem, kas tieši ietekmē valsts ekonomikas izaugsmi un atsevišķās nozarēs, īpaši apstrādes rūpniecībā, veido ievērojamu daļu kopējās izmaksās. Rūpniecības izaugsmei svarīgākais faktors ir un būs ilgtspējīgi zemākā iespējamā enerģijas

---

²³⁴ Dzigulska, J. 2016. *Subsurface property rights in Latvia: public interest over private rights?* Riga Graduate School of Law. Iegūts no: <https://www.rgsl.edu.lv/uploads/research-papers-list/9/dzigulska-julija-6-final.pdf> [sk. 28.09.2022.]

²³⁵ Nacionālās drošības likums: Latvijas Republikas likums. 29.12.2000. *Latvijas Vēstnesis*. 473/476.

cena, kas ietver arī drošumu un kvalitāti. Enerģijas sektora attīstībai ir nepieciešamas ievērojamas investīcijas, kuru piesaistei vajadzīga stabila un prognozējama investīciju vide.²³⁶

Atbilstoši Latvijas Republikas Saeimas 2015. gada 26. novembrī apstiprinātajai Nacionālā drošības plāna 4.1. un 4.6. sadaļai ekonomiskā drošība ir viens no būtiskākajiem nacionālās drošības aspektiem, kuras pamatā ir spēja nodrošināt ekonomiskās vides stabilitāti un ilgtspējīgu izaugsmi. Šajā sakarā ir jānorāda, ka svarīgs elements ekonomiskajai drošībai ir nacionālajai drošībai nozīmīgās privātās komercsabiedrības, kurām pieder valstij stratēģiski svarīgi īpašumi vai kuras sniedz vai ražo sabiedrībai nozīmīgus pakalpojumus vai precis. Šo komercsabiedrību darbības nepārtrauktība un darbības atbilstība sabiedrības interesēm ir svarīga, lai neapdraudētu valsts pārvaldību un drošību.²³⁷

Latvijas Republikas tiesiskais regulējums neparedzēja valsts rīcību gadījumos, ja nacionālajai drošībai nozīmīgās komercsabiedrībās ietekmi iegūst persona, kuras darbība varētu būt vērsta pret Latvijas Republiku, kā arī ES vai Ziemeļatlantijas līguma organizācijas interesēm. Atsevišķos normatīvajos aktos ir paredzēti risinājumi, ka līdzīgi jautājumi tiek vērtēti, izsniedzot licenci (atļauju) vai arī bloķējot noteiktu līdzdalības apjomu skarošu darījumu. Tomēr šāda pieeja ir fragmentāra, kā arī neparedz detalizētu kārtību, lai attiecīgos ierobežojumus nevarētu apiet, ņemot vērā komercietībās pastāvošās iespējas elastīgi organizēt saimniecisko darbību. Turklāt jāmin, ka vairākas ES dalībvalstis šādu trūkumu ir novērsušas un ieviesti “aizsardzības mehānismi” attiecībā uz noteiktām komercsabiedrībām.²³⁸

Latvijas Republikas Satversmes²³⁹ 116. pants nosaka, ka personas tiesības, kas noteiktas Satversmes 96., 97., 98., 100., 102., 103., 106. un 108. pantā, var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību.

2017. gada 29. martā spēkā stājās grozījumi Nacionālās drošības likumā²⁴⁰ un grozījums Komerclikumā²⁴¹, kas ierobežo personu tiesības iegūt kapitāla daļas vai akcijas vai kļūt par biedru nacionālai drošībai nozīmīgās komercsabiedrībās, kuras darbojas izteikti regulētās nozarēs, piemēram, enerģētikas, telekomunikāciju nozares.

Tā kā kritiskā infrastruktūra ir būtiska svarīgu sabiedrības funkciju īstenošanas, cilvēku veselības aizsardzības, drošības, ekonomiskās vai sociālās labklājības nodrošināšanai un kuru iznīcināšana vai darbības traucējumi būtiski ietekmētu valsts funkciju īstenošanu, tad nevar

²³⁶ Ministru kabinets. 2013. gada 28. maija informatīvais ziņojums “Latvijas Enerģētikas ilgtermiņa stratēģija 2030 – konkurētspējīga enerģētika sabiedrībai”. Iegūts no: <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40263360&mode=mk&date=2013-05-28> [sk. 28.09.2022.]

²³⁷ Likumprojekta “Grozījumi Nacionālās drošības likumā” (Nr. 849/Lp12) anotācija.

²³⁸ *Ibid.*

²³⁹ Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. 01.07.1993. *Latvijas Vēstnesis*. 43.

²⁴⁰ Grozījumi Nacionālās drošības likumā: Latvijas Republikas likums. 28.03.2017. *Latvijas Vēstnesis*. 64.

²⁴¹ Grozījums Komerclikumā: Latvijas Republikas likums. 28.03.2017. *Latvijas Vēstnesis*. 64.

pieļaut tādu iespēju, ka kritiskās infrastruktūras objekti nonāktu trešo valstu pilsoņu vai juridisko personu īpašumā vai tiesiskā valdījumā, kuri varētu veikt mērķtiecīgas darbības, lai traucētu to darbību.²⁴²

Ar tiesisko regulējumu tiek paredzēta situācija, ka kritiskās infrastruktūras nodošanai valdījumā vai īpašumā citai personai ir nepieciešama Ministru kabineta atļauja. Tāpat Ministru kabinetam ir piešķirtas tiesības rīkoties arī *post factum*, tas ir, pieprasīt pārdot akcijas vai kapitāla daļas vai izbeigt biedra statusu, ja akcionāra vai dalībnieka, kuram pastāv līdzdalība vai izšķirošā ietekme, vai biedra darbības apdraud nacionālo drošību. Savukārt komersantam, kas iegūst nacionālajai drošībai nozīmīgas komercsabiedrības statusu, būs jāsniedz noteikta veida informācija Ministru kabinetam, esošajiem akcionāriem vai dalībniekiem, kā arī valsts iestādēm, kas nepieciešama, lai Ministru kabinets varētu pieņemt lēmumu par atļaujas apstiprināšanu vai noraidīšanu.

Tādējādi, pieņemot grozījumus Nacionālās drošības likumā un grozījumu Komerclikumā, likumdevējs (Saeima) pieņēma regulējumu, kas nodrošina papildu instrumentus nacionālo drošības interešu aizsardzībai, faktiski veicot Latvijas Republikas tiesiskās sistēmas modernizāciju atbilstoši mūsdienu nacionālās drošības situācijai reģionā.

Enerģētikas nozīmi mūsdienu pasaulē ir grūti pārvērtēt. Enerģija vistiešākā veidā ietekmē ekonomiku, valsts iedzīvotājus un komercsabiedrības. Stabilitāte energoapgādē ir būtisks priekšnoteikums veiksmīgai saimnieciskajai darbībai un visas valsts tautsaimniecības veselīgai attīstībai. Bez enerģijas izmantošanas nav iedomājama neviena mūsdienu cilvēka ikdienas dzīve un tā pamatvajadzību apmierināšana. Ikvienai valstij ir būtiski stiprināt tās enerģētisko neatkarību, lai garantētu saviem iedzīvotājiem kvalitatīvu un nepārtrauktu enerģijas pieejamību un nodrošinātu atbilstīgu labklājības līmeni.

Ar pieminētajiem 2017. gada grozījumiem Nacionālās drošības likumā (37. pants) par nacionālajai drošībai nozīmīgu komercsabiedrību enerģētikā tika atzīti vairāki komercsabiedrību veidi. Nacionālās drošības likuma 37. panta 3. punkts nosaka, ka nacionālajai drošībai nozīmīga komercsabiedrība, uz kuru attiecas ierobežojumi, ir tāda komercsabiedrība, kas Latvijas Republikā ir saņēmusi licenci dabasgāzes pārvadei, sadalei, uzglabāšanai vai kam pieder sašķidrinātās dabasgāzes iekārta, kura savienota ar pārvades sistēmu.

Autora ieskatā, Inčukalna PGK ir stratēģiski svarīga nozīme enerģētikas nozares Latvijas Republikas valsts politikas veidošanā, drošas energoapgādes nodrošināšanā Latvijas Republikas un Baltijas reģionā, kā arī energoatkarības no Krievijas mazināšanā. Autors secina, ka tādēļ arī zemes dzīļu unikālo īpašību izmantošana ir atzīta par nacionālajai drošībai svarīgu

---

²⁴² Likumprojekta "Grozījumi Nacionālās drošības likumā" (Nr. 849/Lp12) anotācija.

aspektu. Ar pieminētajiem 2017. gada grozījumiem Komerclikumā un Nacionālās drošības likumā 2017. gadā zemes dzīļu izmantošana (Inčukalna PGK) ir atzīta par nacionālo interešu jautājumu ekonomiskās drošības segmentā.

Enerģētikas nozarei ir būtiska nozīme Latvijas Republikas tautsaimniecības un kvalitatīva iedzīvotāju dzīves līmeņa nodrošināšanai. Secīgi bija nepieciešams veikt grozījumus Nacionālās drošības likumā un grozījumu Komerclikumā, kas nodrošina papildu instrumentus nacionālo drošības interešu aizsardzībai, veicot tiesiskās sistēmas modernizāciju atbilstoši mūsdienu faktiskajai drošības situācijai Austrumeiropas reģionā, t. sk. pastarpināti atzīstot, ka zemes dzīļu izmantošana Inčukalna PGK vajadzībām ir nacionālās drošības jautājums ekonomiskās drošības segmentā.

Šobrīd Nacionālās drošības likuma 22.⁴ panta pirmā daļa paredz, lai novērstu potenciālu apdraudējumu valsts drošībai, var tikt ierobežota pieejamība nacionālajai drošībai un valsts aizsardzībai svarīgai informācijai (ģeotelpiskajai informācijai, tehniskajai dokumentācijai un datiem, kā arī citai objektu raksturojošai informācijai) valsts informācijas sistēmās par šādiem nekustamā īpašuma objektiem: 1) kritiskās infrastruktūras, tajā skaitā Eiropas kritiskās infrastruktūras, objektiem; 2) Aizsardzības ministrijas, Iekšlietu ministrijas, Tieslietu ministrijas un to padotības institūciju objektiem.

Pēc autora domām, būtu nepieciešams precizēt tiesisko regulējumu, uzlabojot Nacionālās drošības likuma 22.⁴ panta pirmo daļu, paredzot, ka Latvijas Republikai nelojāli cilvēki neiegūst detalizētu informāciju par zemes dzīļu derīgajām īpašībām, apdraudot nacionālo drošību. Lai arī tā tiktu aizskartas tiesības uz informācijas pieejamību, kas tiktu izmantota privāttiesību jomā, piemēram, zemes dzīļu īpašumtiesību izmaiņu gadījumos, tomēr šāda ierobežojuma noteikšana būtu samērīga ar sabiedrības kopējām interesēm.

Papildinot tiesisko regulējumu, kas ietekmē arī zemes dzīļu īpašumtiesības, būtu norādāms, ka saskaņā ar 2014. gada 6. maijā pieņemtajiem grozījumiem Ministru kabineta 2007. gada 30. oktobra noteikumos Nr. 735 "Noteikumi par publiskas personas zemes nomu"²⁴³ tika pievienota jauna III¹. nodaļa "Publiskas personas zemesgabala nomas maksas aprēķināšanas kārtība, ja publiskas personas zemesgabals tiek iznomāts zemes dzīļu izmantošanai", kas nosaka jaunu nomas maksas aprēķināšanas kārtību, sākot no 2015. gada 1. janvāra, publiskas personas zemesgabaliem, kuri tiek iznomāti zemes dzīļu izmantošanai. Šos noteikumus aizstāja ar 2018. gada 19. jūnijā pieņemtajiem Ministru kabineta noteikumiem Nr. 350 "Publiskas personas zemes nomas un apbūves tiesības noteikumi", kuri vairs neattiecas uz zemesgabala iznomāšanu zemes dzīļu izmantošanai.

---

²⁴³ Noteikumi par publiskas personas zemes nomu: Ministru kabineta 2007. gada 30. oktobra noteikumi Nr. 775. 08.11.2007. *Latvijas Vēstnesis*. 180.

Pamatā zemes piederību Latvijas Republikas teritorijā iedala divos līmeņos – pašvaldībai piederošajās zemēs un pārējiem (fiziskas personas, juridiskas, valsts). Pēc darba autora domām, problemātika šī brīža spēkā esošajā tiesiskajā regulējumā varētu būt, ka derīgo izrakteņu ieguvējam ir jāvēršas pašvaldībā, lai mainītu detālplānojumu, piemēram, karjeru iegulām, tā arī pēc šī brīža tiesiskā regulējuma ir lielākā pašvaldību iesaiste zemes dziļu izmantošanā.

Lai veiktu kardinālas izmaiņas zemes dziļu tiesiskajā regulējumā, autors uzskata, būtu nepieciešams veikt izmaiņas arī ietekmes uz vidi novērtējuma procesā, un tādos gadījumos pašvaldība nav tiesīga ierobežot (ietekmes uz vidi novērtējums satur atzinumus no visām institūcijām un publisko apspriešanu). Jautājumā par pašvaldību īpašumā esošajām zemēm, apskatot praksi, pašvaldības ir rīkojušās samērā radoši – ir tādas, kas nodod nomā zemi, ir tādas, kas pašas apgūst. Likuma “Par zemes dziļēm” 11. panta pirmās daļas 1. punktā noteikts, ka zemes īpašnieki vai pilnvarotās personas zemes dziļes, izņemot ogļūdeņražus, sava zemes īpašuma robežās izmanto bez zemes dziļu izmantošanas licences vai bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļaujas, iegūstot likuma “Par zemes dziļēm” pielikumā noteiktos bieži sastopamos derīgos izrakteņus kopējā platībā līdz 0,5 hektāriem un līdz 2 metru dziļumam, ja iegūtos derīgos izrakteņus izmanto sava zemes īpašuma robežās. Šo tiesiskā regulējuma tiesību normu pašvaldības bieži izmanto, ja ir jālabo grants ceļi (izskalojumi vai citu negadījumu laikā), lai nebūtu jāveic darbības speciālas licences iegūšanai. Šādas darbības gan veicina situāciju, kad nepilnīgi tiek uzskaitīta un kontrolēta valsts resursu ieguve.

Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumi Nr. 1055 “Noteikumi par valsts nodevu par zemes dziļu izmantošanas licenci, bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļauju un atradnes pasi”²⁴⁴ paredz, ka par zemes dziļu izmantošanas licenci, bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļauju un derīgo izrakteņu atradnes pasi ir maksājama valsts nodeva.

Saskaņā ar Civillikuma 1042., 1043. pantu un likuma “Par zemes dziļēm” 3. panta pirmo daļu zemes īpašnieks var vai nu pats izmantot zemes dziļes, vai vienoties ar citu personu par zemes dziļu izmantošanas tiesību nodošanu, noslēdzot attiecīgu atlīdzības vai bezatlīdzības līgumu, kam būtu jābūt obligātam priekšnoteikumam zemes dziļu izmantošanas atļaujas saņemšanai likuma “Par zemes dziļēm” noteiktajā kārtībā.²⁴⁵

Līdz ar to, ja pašvaldība pati izmanto savā īpašumā esošajā zemes gabalā zemes dziļu derīgās īpašības, pašvaldībai ir jāsaņem attiecīga atļauja un par to jāmaksā valsts nodeva. Praksē

---

²⁴⁴ Noteikumi par valsts nodevu par zemes dziļu izmantošanas licenci, bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļauju un atradnes pasi: Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumi Nr. 1055. 22.12.2006. *Latvijas Vēstnesis*. 204.

²⁴⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2014. gada 5. februāra Civillietu departamenta spriedums lietā Nr. SKC-4/2014. Iegūts no: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs> [sk. 31.10.2022.]

arī redzams, ka Latvijas Republikā ļoti daudzi cenšas apiet spēkā esošajā tiesiskajā regulējumā ietvertās prasības, piemēram, norādot, ka veiks dīķa rakšanu, bet īstenībā veic karjeru ierīkošanu un zemes dziļu derīgā resursa ieguvu.

Kā piemēru var norādīt situāciju ar ūdenstilpēm – dīķiem. Dīķis ir hidrotehniska būve, tāpēc tā ierīkotājam ir saistoši Ministru kabineta 2014. gada 16. septembra noteikumi Nr. 550 “Hidrotehnisko un meliorācijas būvju būvnoteikumi” un Ministru kabineta 2014. gada 19. augusta noteikumi Nr. 500 “Vispārīgie būvnoteikumi”.

Darba autors secina, ka praksē, ierīkojot dīķi, zemes īpašniekam ir jāņem vērā, ko paredzēts darīt ar rakšanas rezultātā iegūto materiālu. Likums “Par zemes dziļēm” paredz, “ja dīķa būvniecības rezultātā tiek iegūti derīgie izrakteņi un tos paredzēts realizēt, piemēram, pārdot, nepieciešama Valsts vides dienesta reģionālās vides pārvaldes izsniegta dabas resursu lietošanas atļauja”. Atļauja nav nepieciešama, ja dīķa rakšanas rezultātā iegūtie izrakteņi ir mazāk nekā 1000 kubikmetru apjomā. Nepieciešamie dokumenti šīs atļaujas saņemšanai jā sagatavo saskaņā ar prasībām, kas izriet no Ministru kabineta 2007. gada 19. jūnija noteikumiem Nr. 404 “Kārtība, kādā aprēķina un maksā dabas resursu nodokli, izsniedz dabas resursu lietošanas atļauju un auditē apsaimniekošanas sistēmas”.

Vienlaikus jā rēķinās ar vēl vienas atļaujas nepieciešamību. Ja dīķa rakšanas rezultātā tiek iegūti derīgie izrakteņi, zemes dziļu izmantošanas atļauju nepieciešams saņemt, ja:

- 1) dīķi iecerēts rakt derīgo izrakteņu atradņu reģistrā iekļauto derīgo izrakteņu atradnes teritorijās;
- 2) viena vai vairāku dīķu rakšanas rezultātā iecerēts iegūt likuma “Par zemes dziļēm” pielikumā minētos derīgos izrakteņus vairāk nekā 20 000 kubikmetru apjomā;
- 3) dīķa rakšanas rezultātā paredzēts iegūt derīgos izrakteņus, kas nav minēti likuma “Par zemes dziļēm” pielikumā.

Valsts vides dienesta zemes dziļu izmantošanas licences un pašvaldības atļaujas bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguvei izsniegšanas kārtību nosaka Ministru kabineta 2011. gada 6. septembra noteikumi Nr. 696 “Zemes dziļu izmantošanas licenču un bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļauju izsniegšanas kārtība, kā arī publiskas personas zemes iznomāšanas kārtība zemes dziļu izmantošanai”. Valsts vides dienesta licences saņemšanai dienestā jā iesniedz iesniegums, kurā jāietver minēto Ministru kabineta noteikumu 22. un 23. punktā norādītā informācija, savukārt pašvaldības atļaujas saņemšanai iesniegumā jānorāda 26. un 27. punktā prasītā informācija.

Dīķiem ir noteikta platība, līdz kurai var veikt rakšanas darbus, tad faktiski zeme var tikt sadalīta tādos gabalos, ka teritorijā paredzēti, piemēram, pieci dīķi, katrs līdz 0,1 hektāra apjomam, bet faktiski dabā tie ir pieci dīķi, kuros tiek iegūts derīgais resurss. Šāds risinājums

ir izdevīgs, jo nav jāmaksā dabas resursu nodoklis, nav jāveic ietekmes uz vidi novērtējums. Tikai tad, ja tiek apvienoti šie pieci karjeri, ir nepieciešams ietekmes uz vidi novērtējums, jo tas pārsniedz noteikto platību.

Likuma "Par zemes dzīlēm" 11. panta pirmās daļas 1. punktā noteikts, ka zemes īpašnieki vai pilnvarotās personas zemes dzīles sava zemes īpašuma robežās izmanto bez zemes dzīļu izmantošanas licences vai bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļaujas, iegūst bieži sastopamos derīgos izrakteņus kopējā platībā līdz 0,5 hektāriem un līdz divu metru dziļumam un iegūtos derīgos izrakteņus izmanto savas zemes īpašuma robežās.

Derīgo izrakteņu īpašniekiem un to apstrādes tiesību nomniekiem ir tiesības nodalīt derīgos izrakteņus no citiem cilvēkiem piederošas zemes. Ieguves un urbšanas operācijas būtu neiespējamas, ja derīgie izrakteņu ieguves procesā nevarētu skart zemes īpašumu, jo pazemes derīgo izrakteņu ieguve, protams, traucē citiem zemes izmantošanas veidiem. Līdz ar to derīgo izrakteņu tiesības ir arī ar netiešu ietekmi par virszemi, dodot derīgo izrakteņu īpašniekam tiesības pēc vajadzības pienācīgi izmantot virszemi, lai pabeigtu savas derīgo izrakteņu ieguves darbības. Laika gaitā tiesību aktos ir iestrādātas vairākas metodes, lai risinātu šos jautājumus, kas rodas no zemes virskārtas un apakšzemes īpašumu pretrunīgiem izmantošanas veidiem. Piemēram, nevar izmantot derīgo izrakteņu izmantošanu, lai attaisnotu nepamatotu iejaukšanos virszemes īpašumā, kā arī tas nedrīkst traucēt blakus esošā īpašuma izmantošanu.

Šajā situācijā svarīgi ir arī skaidri noteikti mehānismi, kā notiek zemes dzīļu īpašumtiesību nomaiņa un kā šis statuss beidzas. Kā jau pieminēts darbā iepriekš, zemes dzīļu izmantošanu Latvijas Republikā regulē likums "Par zemes dzīlēm" un uz tā pamata izdotie Ministru kabineta noteikumi. Savukārt derīgo izrakteņu ieguves kārtību nosaka Ministru kabineta 2012. gada 21. augusta noteikumi Nr. 570 "Derīgo izrakteņu ieguves kārtība".²⁴⁶

Pieminētajos Ministru kabineta noteikumos tiek ietverts princips, proti, ja tiek iegūts smilts un grants vai citi bieži sastopamie derīgie izrakteņi, derīgo izrakteņu ieguves veikšanai ir jāsaņem vietējās pašvaldības izsniegta atļauja (atsevišķos likumā noteiktos gadījumos Valsts vides dienesta izsniegta licence), kurā pašvaldība var noteikt ierobežojumus saskaņā ar saviem saistošajiem noteikumiem. Bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļauja piešķir adresātam tiesības izmantot zemes dzīles noteiktās robežās noteiktu laiku, ievērojot atļaujas nosacījumus. Gadījumos, kad zemes dzīļu derīgās īpašības tiek izmantotas, izstrādājot resursu, vietējā pašvaldība izsniedz atļauju, kurā arī nosaka zemes derīgo īpašību izmantošanas laiku un tiesību izbeigšanu.

---

²⁴⁶ Derīgo izrakteņu ieguves kārtība: Ministru kabineta 2012. gada 21. augusta noteikumi Nr. 570. 24.08.2012 *Latvijas Vēstnesis*. 134.

Autora pētījumā šis ir vienīgais identificētais gadījums, ko var norādīt kā skaidri definētu zemes dzīļu īpašumtiesību izbeigšanas procesu, kas atrunāts tiesību aktos. Savukārt attiecībā uz vispārējiem zemes īpašumtiesību gadījumiem spēkā ir no Civillikuma izrietošie īpašumtiesību izbeigšanas gadījumi. Šie gadījumi ir uzskaitīti četros Civillikuma pantos, proti:

“1032. Ar īpašnieka gribu viņa īpašuma tiesība uz kādu lietu izbeidzas, kad viņš lietu atmet, nenododams citam, kā arī kad viņš īpašuma tiesību uz to atdod citam.

1033. Bez īpašnieka gribas īpašuma tiesība izbeidzas:

- 1) kad lieta iet bojā;
- 2) kad īpašums pāriet uz citu personu ar savienojumu vai ar ieilgumu;
- 3) ar tiesas spriedumu, ar kuru lieta piespriesta citam vai ar kuru kā sods noteikta tās konfiskācija valstij par labu;
- 4) kad īpašums iegūts tikai uz noteiktu laiku vai ar atceļošu nosacījumu – laikam notekot vai nosacījumam iestājoties;
- 5) uz piegūtiem savvaļas dzīvniekiem – kad tie aizbēg no īpašnieka uzraudzības vai atmet paradumu atgriezties mājās;
- 6) atsavinot likumā paredzētā kārtībā īpašumu valsts vai sabiedriskām vajadzībām.

1034. Ar īpašnieka nāvi īpašuma tiesība pāriet uz viņa mantiniekiem.

1035. Ja kāds zaudējis tās personīgās īpašības, kas nepieciešamas zināma nekustama īpašuma iegūšanai, tad šā apstākļa dēļ viņš, kā arī viņa likumiskie mantinieki nezaudē viņiem jau piederošo nekustamo īpašumu.”

Autors uzskata, ka ir pietiekami skaidri definētas situācijas, kad izbeidzas īpašumtiesības, un šie paši noteikumi arī ir tieši attiecināmi uz īpašumtiesību izbeigšanas zemes dzīļu aspektā.

Pēc derīgo izrakteņu (izņemot bieži sastopamo) ieguves ir jāveic papildu inventarizācija. Attiecīgi derīgo izrakteņu ieguves process noslēdzas ar rekultivāciju un tālāk zemes īpašniekam ir jādomā par zemes tālāko izmantošanu. Darba autors norāda, ka šobrīd, piemēram, izstrādātajos kūdras purvos Latvijas Republikā tiek izskatīta iespēja izbūvēt vēja elektrostacijas.

Savukārt, ja paskatās detalizētā veidā no privāttiesību viedokļa attiecībā uz īpašumtiesību izbeigšanu, kas Latvijas Republikas gadījumā arī attiecas uz īpašumtiesībām uz zemes dzīlēm, tad persona tiesības nomainīt nekustamo īpašumu var realizēt, iesniedzot atbilstošu nostiprinājuma līgumu zemesgrāmatu nodaļai par personas īpašuma tiesību dzēšanu uz konkrēto nekustamo īpašumu. Ja persona nevēlas saglabāt īpašuma tiesības uz nekustamo īpašumu, tā var arī nekustamo īpašumu:

- 1) dāvināt: Civillikuma 1912. pants nosaka, ka dāvinājums ir tiesisks darījums, ar kuru kāds aiz devības piešķir otram bez atlīdzības kādu mantisku vērtību;
- 2) vai pārdot: Civillikuma 2003. pants nosaka, ka pārdot var katrs, kam ir tiesība pārdodamo priekšmetu brīvi atsavināt.

Likuma "Par pašvaldībām" 78. pantā ir noteikts, ka pirmpirkuma tiesības ir arī vietējām pašvaldībām, ja pašvaldību administratīvajā teritorijā tiek atsavināts nekustamais īpašums un tas nepieciešams, lai pildītu likumā noteiktās pašvaldību funkcijas. Tas nozīmē, ka nekustamā īpašuma pārdevējam par darījumu ar pircēju ir jāpaziņo pašvaldības domei, lūdzot domi no pirmpirkuma tiesībām atteikties. Nekustamā īpašuma pārdevējam iesniegums un pirkuma līgums vai tā kopija (uzrādot pirkuma līguma oriģinālu) pirms īpašuma tiesību nostiprināšanas zemesgrāmatās jāiesniedz attiecīgajai vietējās pašvaldības domei. Dome pēc pirkuma līguma vai tā kopijas saņemšanas izsniedz izziņu, šo izziņu nosūtot Valsts vienotajai datorizētajai zemesgrāmatai, tādēļ pārdevējam nav jādodas uz pašvaldību pēc pieprasītās izziņas, ko vēlāk iesniegt zemesgrāmatā.

Ņemot vērā šajā nodaļā apkopoto informāciju, autors secina, ka zemes dzīļu īpašumtiesību izmaiņas un izbeigšanu regulē tās pašas tiesību normas, kas regulē īpašumtiesību izbeigšanu vispārējos gadījumos, ja vien noteiktos gadījumos nozares speciālajā tiesiskajā regulējumā netiek noteikta speciāla un atsevišķa kārtība attiecībā uz zemes dzīlēm vai ar tiem saistītiem jautājumiem.

3. Zemes dzīļu normatīvais regulējums no tiesību politikas viedokļa

Nodaļā autors apskata zemes īpašnieku rīcības brīvību privāttiesībās tiešā kontekstā ar zemes dzīļu aspektu. Nodaļā tiek apskatītas arī valsts pārvaldes robežas privāttiesībās un starptautisko tiesību ietekme uz Latvijas Republikas zemes dzīļu regulējumu un privāttiesībām.

3.1. Zemes īpašnieku rīcības brīvība privāttiesībās

Visā cilvēktiesību vēsturē brīvības un īpašuma jēdzieni ir bijuši savstarpēji saistīti.²⁴⁷ Privātīpašuma koncepts zemei ir būtisks elements kapitālisma ekonomikas modelī, tās mērķis ir radīt labklājību sistēmā, kuras pamatā ir nepārtraukta ekonomiskā izaugsme. Taču pats ilgtspējas jēdziens ir pretrunā ar neierobežotu ekonomisko izaugsmi, jo neierobežota īpašuma tiesību izmantošana var radīt neatgriezenisku kaitējumu videi. Īpašuma tiesības tradicionāli tiek izmantotas, lai noteiktu privilēģijas, nevis pienākumus zemes un īpašuma īpašniekiem.²⁴⁸

Valsts politika bieži vien ir vērsta uz resursu un vides aizsardzību kopējam sabiedrības labumam attiecībā pret privātīpašuma brīvību. Privātīpašuma tiesību un ilgtspējīgas attīstības mērķu sadursme tiek uzskatīta par taisnīgas pārejas fokusu, īpaši saistībā ar vides saglabāšanu.²⁴⁹

Var uzskatīt, ka jebkurā mūsdienu sabiedrībā, kuras darbību regulē normatīvajos aktos noteikti principi un vērtības, tiek arī noteiktas robežas starp zemes īpašnieku rīcības brīvību un sabiedrības interesēm no otras puses. Īpašumtiesības kā daļa no cilvēktiesībām tiek detalizētā veidā aplūkota darba 3.3. apakšnodaļā.

Zemes dzīļu izmantošana balstās uz principiem, kas noteic, ka, pirmkārt, zemes dzīles ir neatjaunojama vērtība, kas izmantojama vienlaikus zemes īpašnieku, valsts un sabiedrības labā. Otrkārt, zemes dzīļu vērtība netiek ietverta īpašuma kadastrālajā vērtībā un par zemes dzīlēm nav jāmaksā īpašuma nodoklis. Zemes dzīļu izmantotāji personisko vajadzību apmierināšanai zemes dzīles to īpašumā vai pastāvīgā lietošanā esošajā zemē izmanto bez maksas. Zemes dzīļu izmantošana peļņas nolūkā ir pieļaujama, ja saņemta attiecīga atļauja (licence) šā likuma noteiktajā kārtībā. Treškārt, zemes dzīļu izmantošanā jāievēro īpaši aizsargājamo dabas teritoriju un objektu aizsardzības un izmantošanas noteikumi, kultūras

²⁴⁷ Loof, J. P., Ploeger, H. D., Steur, A. 2001. *The Right to Property: the Influence of Article 1 Protocol No. 1 ECHR on Several Fields of Domestic Law*. Shaker Publishing (2001).

²⁴⁸ Lähteenmäki-Uutela, A., Lonkila, A., Huttunen, S., Grmelová, N. 2021. *Legal rights of private property owners vs. sustainability transitions?* Journal of Cleaner Production, Volume 323, ISSN 0959-6526. doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.129179.

²⁴⁹ Girlington, D. Taylor, P. 2011. *Property rights and sustainability: towards a new vision of property*. D. Girlington, P. Taylor (Eds.), *Property Rights and Sustainability: the Evolution of Property Rights to Meet Ecological Challenges*, Brill.

pieminekļu aizsardzības noteikumi, kā arī citi zemes dziļū izmantošanu ierobežojoši noteikumi. Ceturtkārt, nodrošinot zemes dziļū racionālu izmantošanu un aizsardzību, valsts un pašvaldības likumā “Par zemes dziļēm” un citos normatīvajos aktos paredzētajos gadījumos un noteiktajā kārtībā var ierobežot, apturēt vai pārtraukt jebkuru juridisko un fizisko personu darbību zemes dziļū izmantošanā.²⁵⁰

Ja apskatās uz zemes dziļū īpašumtiesību noteicošo un spēkā esošo regulējumu privāttiesībās, tas viennozīmīgi ir Civillikums. Civillikuma 1042. pants zinātniskā līmenī tika analizēts 2002. gadā A. Grūtupa un E. Kalniņa grāmatā “Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrais papildinātais izdevums”. Tālākā tekstā ir iekļauts izvilkums no šīs grāmatas, kas atspoguļo galvenos principus saistībā ar zemes dziļū īpašumtiesību interpretāciju Latvijas Republikā un, kas būtiski, lai izprastu zemes dziļū ietvaru civiltiesību nozarē.

1. *Zeme kā īpašuma priekšmets.* Zeme, t. i., zemes gabals vai vairāki zemes gabali, kas veido vienu hipotekāro (hipotēku) vienību, ir nekustama lieta, resp., telpiski norobežots trīsdimensionāls objekts (sk. Civillikuma 927. panta komentāra 2. tēzi). Tāpēc atbilstoši Civillikuma 1042. pantā ietvertajam vispārīgajam noteikumam īpašnieka tiesība attiecas ne tikai uz zemes virsu (kā horizontāli norobežotu plakni), t. sk. uz zemes gabala daļu zem virszemes ūdeņiem, bet arī uz gaisa telpu virs zemes virsas un zemes slāņiem (visiem izrakteņiem) zem tās. Citiem vārdiem, Civillikuma 1042. pantā vispārīgi regulētas īpašuma izlietošanas telpiskās robežas (sk. arī Civillikuma 1043. pantu). Noskaidrojot īpašnieka tiesiskās varas apjomu, jāņem vērā zemes gabala horizontālās un vertikālās robežas, kuras to norobežo “uz ārpusi” (attiecībā pret blakus esošiem zemes gabaliem). Turklāt jāņem vērā arī tas, uz kādiem objektiem minēto robežu ietvaros (atbilstoši t. s. aksesijas principam) attiecas zemes gabala īpašnieka īpašums (sal. TtompīOMoet, 177–178; SC/W»K/, N 875 f).
2. *Zemes gabala horizontālās robežas tiek noteiktas ar robežpunktu (robežzīmju) un zemes robežu plāna palīdzību.* Pirmajā gadījumā ir runa par zemes gabala faktiskajām robežām, bet otrajā gadījumā – par tiesiskajām robežām (sal. TtompīOMoet, c178; Schmid, N 877; Rey, N 1057). [..]
3. *Zemes gabala vertikālās robežas.* Kā izriet no Civillikuma 1042. panta burtiskās jēgas, zemes gabala īpašniekam pieder ne tikai zemes virsa (ar ko cita starpā

---

²⁵⁰ Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. 2014. *Latvijas Republikas sākotnējais ziņojums par 1966. gada Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām izpildi Latvijas Republikā laika posmā līdz 2002. gada 1. janvārim.* Rīga, 2014. gada 2. decembris, 3.

saprotama augsne un virszemes ūdeņi, sk. lik. "Par zemes dziļēm" l. p. 1., 20. pk.), bet arī "gaisa stabs" virs šī zemes gabala un "zemes konuss", kas sniedzas no zemes virsas līdz zemeslodes centram (sal. Синайский, 56–57). Vadoties no šādas izpratnes, juridiskajā literatūrā atzīts, ka Civillikums "nepazīst augstuma vai dziļuma robežas" (resp., vertikālās robežas), un gadījumā, "ja kādam īpašniekam būtu kāda interese aizstāvēt savas tiesības lielā augstumā vai dziļumā, tad pēc mūsu civillikuma tas viņam vienmēr ir iespējams" (sk. Čakste, 53). Tomēr ikviena subjektīvā tiesība nozīmē ne tikai tiesisku, bet arī fizisku iespēju izlietot šo tiesību (sk. Синайский, 56; Sinaiskis, V. Saimniecības tiesību lietiskās normas, 694). Bez tam subjektīvās tiesības mērķis ir apmierināt (aizsargāt) noteiktas intereses, turklāt šim mērķim ir izšķirošā nozīme, nosakot attiecīgās tiesības izlietošanas robežas (sal. Brox, Rn 571; Larenz/Wolf, § 14 Rn 18 f).

a) *Īpašnieka interese*. No zemes gabala vertikālo robežu viedokļa īpašuma izlietošana pirmām kārtām ir aprobežota ar īpašnieka interesi. Citiem vārdiem, īpašniekam jānodrošina iespēja netraucēti izmantot savu zemes gabalu tādā augstumā vai dziļumā, kurā praktiski iespējama cilvēka piekļūšana (sk. Буковский, I, 373; sal. Тютрюмовъ, 179–180), turklāt tiktāl, ciktāl attiecībā uz šādu īpašuma izlietošanu vispār pastāv īpašnieka pamatota un aizsargājama interese. Līdz ar to minēta interese uzskatāma par zemes gabala vertikālo robežu noteikšanas pamatkritēriju (sal. Rey, N 1068 ff; Schmid, N 886; Schwab/Prütting, Rn310; sk. arī Покровский, И. Основные проблемы гражданского права. Москва, 1998, 203; Strautmanis, J. Ekoloģisko tiesību pamati. Dabasvides tiesiskā aizsardzība, 133., 213).

Jautājums par to, vai un ciktāl pastāv šāda interese attiecībā uz zemes gabala netraucētu izmantošanu, izšķirams, ņemot vērā visus konkrētā gadījuma apstākļus, bet jo īpaši attiecīgā zemes gabala dabiskās īpašības un tā izmantošanas mērķi (iespējas). Īpašnieka interesei nav obligāti jābūt ar mantisku (saimniecisku) raksturu; tā var būt arī estētiska interese (piem., attiecībā uz skata saglabāšanu) vai zinātniska interese (piem., attiecībā uz zondes palaišanu meteoroloģisko datu iegūšanai atmosfēras augšējos slāņos) (sal. Rey, N 1071 ff; Schmid, N 886). Īpašnieka pamatotajai un aizsargājamai interesei ir nozīme ne tikai īpašuma (pozitīvas) izlietošanas ziņā. Praksē šī norobežošanas kritērija aktualitāte ir saistīta ar īpašnieka iespēju aizsargāt savu īpašumu attiecībā pret trešo personu iedarbību uz viņam piederošo zemes gabalu (sk. Civillikuma 1039. pantu), resp., īpašnieks nav tiesīgs aizliegt šādu iedarbību vienīgi tajā gadījumā, ja tā tiek veikta tādā augstumā vai tādā dziļumā, kur vairs nepastāv viņa interese to aizliegt. Tā, piem., īpašumu aizskaroša iedarbība pastāv gadījumā, ja pār īpašnieka zemes

gabalu sniedzas, piem., kaimiņa izvietota nojume vai gaismas reklāma (sk. arī Civillikuma 1090., 1098., 1099. pantu) vai, piem., bez viņa piekrišanas gaisa telpā virs zemes gabala tiek ierīkotas telekomunikāciju līnijas un sadalījuma ierīces (sk. lik. “Par telekomunikācijām” 16. panta otro daļu). Turpretī zemes gabala pārlidošana ar gaisa kuģi pēc vispārīgā principa nav uzskatāma par īpašumu aizskarošu (prettiesīgu) iedarbību (sk. arī lik. “Par aviāciju” 45. pantu). Tāpat šāda iedarbība nepastāv gadījumā, ja, piem., pazemes tunelis tiek būvēts tādā dziļumā, ka uz īpašnieka zemes gabala esošo būvju pamatu satricinājumi vai nosēšanās ir pilnībā izslēgti. Ja tomēr vēlāk būves pamati saplaisā vai nosēžas, īpašniekam ir tiesība prasīt turpmākas iedarbības novēršanu (sk. Rey, N 1077 ff; Schwab/Prütting, Rn 310; Baur/Stürner, § 25 Rn 3).

- b) *Gaisa telpa Civillikuma 1042. panta izpratnē* ir telpa virs zemes virsas, kuru no pārējās gaisa telpas norobežo ar attiecīgā zemes gabala horizontālajām robežām sakrītoša (nosacīta) vertikāla plakne. Jāņem vērā, ka īpašniekam pieder gaisa telpa, bet nevis atmosfēras gaiss; pēdējais nav uzskatāms par ķermenisku lietu un līdz ar to nevar būt par īpašuma priekšmetu (sal. TwmptoMoeh, 179; sk. arī Civillikuma 929. p. koment. 4. tēzi). Bez tam saistībā ar vārdiem “īpašniekam pieder” teorētiski var būt runa nevis par īpašumu (īstā nozīmē), bet gan par īpašumam atbilstošu, īpaša veida absolūtu tiesību uz gaisa telpu virs zemes gabala (sk. Rey, N 1067), turklāt praksē šai tiesībai galvenokārt ir nozīme no īpašuma aizsardzības viedokļa.
  - c) *Zemes slāņi jeb zemes dzīles* ir zemes garozas daļa, kas atrodas zem augsnes un virszemes ūdeņiem līdz dziļumam, kurā ekonomiski un tehniski ir iespējami ģeoloģiskie pētījumi, derīgo izrakteņu ieguve vai arī tās izmantošana (sk. lik. “Par zemes dzīlēm” l. p. 20. pk.). Civillikuma 1042. panta izpratnē ar zemes dzīlēm saprotama tā zemes garozas daļa (iepriekš raksturotajā nozīmē), kuru no pārējām zemes dzīlēm norobežo ar attiecīgā zemes gabala horizontālajām robežām sakrītoša (nosacīta) vertikāla plakne. Gan atbilstoši Civillikuma 1042. pantam, gan likuma “Par zemes dzīlēm” 3. panta pirmajai daļai zemes dzīles un visi derīgie izrakteņi, kas tajās atrodas, pieder attiecīgā zemes gabala īpašniekam. Tas nozīmē, ka īpašnieks, ievērojot likumā noteiktos īpašuma aprobežojumus, ir tiesīgs, piem., veikt pazemes būvju celtniecību un ekspluatāciju, zemes dziļu ģeoloģisko izpēti vai derīgo izrakteņu ieguvi (sk. lik. “Par zemes dzīlēm” 6.–14. pantu). Praksē īpašnieka tiesībai uz zemes dzīlēm galvenokārt ir nozīme no īpašuma (pozitīvas) izlietošanas viedokļa.
4. *Aksesijas princips*. Atbilstoši aksesijas (jeb pieauguma, piesaistījuma) principam lietas “sastāvdaļas” seko “galvenās lietas” liettiesiskajam liktenim (sk. Rey, N 392;

Schmid, N 79; sal. Višņakova, Balodis, 18). Citiem vārdiem, attiecībā uz galveno lietu pastāvošās lietu tiesības (piem., īpašums, ķīlas tiesība) aptver arī tās “blakus lietas” (sk. Civillikuma 851. pantu), kuras uzskatāmas par galvenās lietas sastāvdaļām (sk. Civillikuma 853. pantu). Kamēr sastāvdaļa nav atdalīta no galvenās lietas, tā nevar būt par patstāvīgu lietu tiesību objektu (sk. Erdmann, 1, S. 150; Konrādis, Valters, 19; Hillners, E. Fabrikas mašīnas tiesiskais stāvoklis¹²; sal. CL 852. p.); izņēmuma kārtā galvenās lietas sastāvdaļa var būt par servitūta tiesības (piem., dzīvokļa tiesības, sk. Civillikuma 1192. p., 1227. p.) priekšmetu. [..]²⁵¹

No apkopotajiem Civillikuma 1042. panta komentāriem autors pilnībā piekrīt secinājumam, ka atbilstoši Civillikuma 1042. pantā ietvertajam vispārīgajam noteikumam īpašnieka tiesība attiecas ne tikai uz zemes virsu (kā horizontāli norobežotu plakni), t. sk. uz zemes gabala daļu zem virszemes ūdeņiem, bet arī uz gaisa telpu virs zemes virsas un zemes slāņiem (visiem izrakteņiem) zem tās.

Ikdienas praksē rīcība ar zemes slāņiem jeb zemes dziļēm galvenokārt izpaužas kā derīgo izrakteņu (t. sk. pazemes ūdeņu) ieguve, pazemes būvju celtniecība un ekspluatācija un zemes dziļu izmantošanas tiesības nodošana citai personai. Tā kā zemes dziļes ir neatjaunojama vērtība, tās izmantojamas vienlaikus zemes īpašnieku, valsts un sabiedrības labā. Ņemot vērā šo interešu saskaņošanas principu, kā speciāls zemes dziļu izmantošanas aprobežojums paredzēta to izmantošana atļaujas kārtībā. Turklāt, piem., Ministru kabinets ir tiesīgs juridiskajām un fiziskajām personām piederošos zemes gabalus (to robežās esošās zemes dziļes) apgrūtināt ar valstij nepieciešamiem īpašuma lietošanas tiesības aprobežojumiem, piem., noteikt servitūta tiesību par labu Valsts ceļu dienestam, Valsts mežu dienestam vai pašvaldībai. Nacionālās drošības, vides un zemes dziļu aizsardzības vajadzībām, valsts nozīmes derīgo izrakteņu un atradņu, kā arī valsts nozīmes zemes dziļu nogabalu izmantošanai, valstiski nozīmīgu būvju ierīkošanai un ekspluatācijai var tikt veikta īpašuma uz attiecīgo zemes gabalu piespiedu atsavināšana.²⁵²

Jau 2014. gadā Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas pasūtītā pētījumā tika secināts, ka Latvijas Republikas tiesiskais regulējums ir arhaisks, jo bez izņēmumiem un nosacījumiem īpašniekam paredz īpašumtiesības uz zemes dziļēm līdz pat zemes centram. Latvija šajā ziņā ir ierindojama unikālo valstu sarakstā. Balstoties uz pētījumu, kas paredzēja pieejas ieviešanu zem noteikta dziļuma vai attiecībā uz noteiktiem derīgajiem izrakteņiem, nav

---

²⁵¹ Grūtups, A., Kalniņš, E. 2002. *Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Otrās papildinātais izdevums*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 353.

²⁵² *Ibid.*, 207–208.

vajadzīga īpašnieka piekrišana, tikai informēšana, tomēr ar nosacījumu, ka zemes virskārta netiek aizskarta.²⁵³

2021. gada 24. martā spēkā stājās likuma grozījumi likumā “Par zemes dzīlēm”, kuri piešķir Ministru kabinetam tiesības noteikt valsts nozīmes zemes dziļu nogabalus, kuros pēc tam varētu uzsākt zemes dziļu izpēti krāsaino metālu rūdu iegulu atrašanai. Šajos zemes nogabalos par labu valstij Ministru kabinets noteiktu zemes dziļu lietošanas tiesību ierobežojumus, vienlaikus paredzot atlīdzību zemes īpašniekiem, ja krāsaino metālu rūdu atradnes tiktu atrastas un sāktos to faktiskā ieguve. Cita starpā šie grozījumi paredz, ka zemes īpašniekam par viņam piederošā īpašuma iekļaušanu valsts nozīmes zemes dziļu nogabalā un par plānotajiem īpašuma tiesību aprobežojumiem paziņo tad, kad Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija ir sagatavojusi Ministru kabineta noteikumus par konkrēto valsts nozīmes zemes dziļu nogabalu, kas apskatīts šī darba 2. nodaļā.

Vēl Latvijas Republikā zemes īpašnieku tiesības tiek regulētas Zemes pārvaldības likumā.²⁵⁴ Zemes pārvaldības likuma 3. panta 4. punktā noteikts, ka zemes izmantošanā un aizsardzībā ievēro to, ka zemes īpašnieks, valdītājs un lietotājs nerada zemei kaitējumu un ievēro samērīgumu starp sabiedrības vajadzībām un īpašnieku tiesībām. Šī paša likuma 5. panta piektajā daļā noteikts, ka atbildīgā institūcija var pieņemt pamatotu lēmumu, kas aizliedz turpināt uzsāktu nekustamā īpašuma izmantošanu būvniecībai vai zemes dziļu izmantošanai, ja nekustamais īpašums atbilstoši būvprojektam minimālā sastāvā vai būvprojektam, vai Ministru kabineta vai pašvaldības izdotam administratīvajam tiesību aktam būs atsavināms sabiedrības vajadzībām un uzsāktā nekustamā īpašuma izmantošana apgrūtinā iecerētā infrastruktūras projekta īstenošanu vai būtiski palielina iespējamus papildu izdevumus. Šāda atbildīgās institūcijas lēmuma apstrīdēšana un pārsūdzēšana neaptur tā darbību.

Autora ieskatā, attiecīgais instruments paredz, ka valstij ir tiesības arī aizliegt turpināt zemes dziļu izmantošanu, ja saistītais nekustamais īpašums būs atsavināms sabiedrības vajadzībām un uzsāktā nekustamā īpašuma izmantošana apgrūtinā iecerētā infrastruktūras projekta īstenošanu vai būtiski palielina iespējamus papildu izdevumus.

Kā jau pieminēts iepriekš, pēc darba autora domām, ir būtiski uzsvērt atkārtoti: attiecībā uz zemes dziļu resursu izmantošanu Latvijas Republikā ir īpatnēja situācija – saskaņā ar Civillikumu zemes dzīles, tajā skaitā derīgie izrakteņi, pieder zemes īpašniekam. Tomēr, lai nodrošinātu resursu ilgtspējīgu izmantošanu, valsts izvirza savus nosacījumus. Izmantojot likuma “Par zemes dzīlēm”, likuma “Par ietekmes uz vidi novērtējumu” un citu normatīvo aktu

---

²⁵³ Pastars, E. 2017. *Diskutē par zemes īpašnieka un izmantotāja tiesību līdzsvaru zemes dziļu izmantošanā*. Jurista Vārds, 21.11.2017., Nr. 48 (1002), 25.

²⁵⁴ Zemes pārvaldības likums: Latvijas Republikas likums. 15.11.2014. *Latvijas Vēstnesis*. 228.

regulējumu, tiek panākts kompromiss starp zemes īpašnieku interesēm, attīstības vajadzībām un vides aizsardzības prasībām.

Spēkā esošie Ministru kabineta 2012. gada 18. septembra noteikumi Nr. 633 “Zemes dziļu izmantošanas kārtība iekšzemes publiskajos ūdeņos un jūrā”²⁵⁵ nosaka zemes dziļu izmantošanas kārtību iekšzemes publiskajos ūdeņos, zemes dziļu izmantošanas kārtību iekšējos jūras ūdeņos, Latvijas Republikas teritoriālajā jūrā un ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā, kā arī kārtību, kādā zemes dziļu izmantotājs (licenciāts) maksā ikgadēju valsts nodevu par tiesībām izmantot zemes dziļes iekšzemes publiskajos ūdeņos, Latvijas Republikas teritoriālajā jūrā un ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā, un šīs nodevas apmēru.

Zemes dziļu izmantošanas jomā noteiktais regulējums var attiekties uz privātām upēm ar minētajiem nosacījumiem, piemēram, kad gultnes tīrīšanas vai padziļināšanas rezultātā tiek iegūti derīgie izrakteņi vairāk nekā 20 000 kubikmetru apjomā. Vienlaikus jāatzīmē, ka atšķirībā no iekšzemes publiskajiem ūdeņiem un jūras par privātajām upēm valsts nav izdevusi atsevišķus noteikumus zemes dziļu izmantošanas kārtības jautājumā. Tomēr tas nenozīmē, ka pašreizējais zemes dziļu izmantošanas regulējums attiecībā uz, piemēram, atļauju saņemšanu neattiektos uz aktivitātēm privātajās upēs.²⁵⁶

Likums “Par zemes dziļēm” zemes dziļes definē kā zemes garozas daļu, kas atrodas zem augsnes, iekšzemes un jūras ūdeņiem līdz dziļumam, kurā ekonomiski un tehniski ir iespējama tās izmantošana.

Atbilstoši likumā “Par zemes dziļēm” pirmās daļas 15². apakšpunktā dotajai definīcijai zemes dziļu derīgās īpašības ir iežu fizikālās īpašības (porainība, caurlaidība, blīvums, izolētspēja, termālā enerģija u. c.), kā arī ģeoloģiskās struktūras, kuras var izmantot tautsaimniecībā.

Saskaņā ar likuma “Par zemes dziļēm” 3. pantu zemes dziļes un visi derīgie izrakteņi, kas tajās atrodas, pieder zemes īpašniekam. Zemes īpašnieks vai tā attiecīgi pilnvarota persona, ja zemes īpašnieks ir valsts vai pašvaldība, var rīkoties ar zemes dziļēm, ciktāl šis likums un citi normatīvie akti neierobežo viņa tiesības. Valsts pārvaldes robežas privāttiesībās tiek apskatītas šī darba 3.2. apakšnodaļā.

Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātes Pamatiežu ģeoloģijas katedras vadītājs asociētais profesors Ģ. Stinkulis Latvijas Republikā pastāvošo likumdošanu sauc par novecojušu. “Mūsu zemes dziļu likumdošana ir novecojusi. Nevarētu teikt, ka tā būtu

²⁵⁵ Zemes dziļu izmantošanas kārtība iekšzemes publiskajos ūdeņos un jūrā: Ministru kabineta 2012. gada 18. septembra noteikumi Nr. 633. 25.09.2012. *Latvijas Vēstnesis*. 151.

²⁵⁶ Mikosa, Ž. *Ziņojums par normatīvo regulējumu par tiesībām un pienākumiem ūdeņu apsaimniekošanā*. Iegūts no: https://www.bef.lv/wp-content/uploads/2020/02/Pielikums-3_Normativo-aktu-analize.pdf [sk. 28.09.2022.]

ļoti slikta, bet vienkārši zemes dzīles pieder īpašniekam. Ir savi ierobežojumi, ir savas īpatnības jūras akvatorijā, ir savas īpatnības valsts nozīmes atradnēs un nogabalos. Tur ir runa, pieņemsim, par pazemes struktūrām, kur izmanto nevis iežus kā tādus, bet gan iežu īpašības. Tomēr, raugoties no citu valstu pieredzes, mūsdienīgāk būtu gan nodalīt zemes virsmas tiesības no derīgo izrakteņu jeb minerālu tiesībām,” uzskata prof. Ģ. Stinkulis.²⁵⁷

Autors piekrīt prof. Ģ. Stinkuļa 2015. gadā izteiktajam viedoklim, jo arī 2022. gada izskaņā tiesiskais regulējums nav būtiski uzlabots, taču zemes dzīļu īpašumtiesības aizvien pieder īpašniekam un aizvien nav skaidrs nodalījums starp zemes dzīlēm un zemes virskārtu.

Kā jau pieminēts iepriekš šajā darbā, Latvijas Republikā aizvien pastāv kopš 1937. gada Civillikumā ieviestais vispārējais princips par zemes dzīļu īpašuma tiesībām, tomēr, ņemot vērā mūsdienu nepieciešamību, ar nozares regulējumu tiek paredzētas izņēmuma situācijas, tā cenšoties risināt mūsdienu vajadzībām nepieciešamo tiesisko regulējumu. Tomēr pamata problēma saglabājas, jo tiek saglabāts princips par zemes dzīļu piederību zemes virskārtas īpašniekam. Lai to novērstu, būtu nepieciešams uzlabot Civillikuma 1042. pantu. Autors priekšlikumu iespējamiem tiesiskā regulējuma uzlabojumiem piedāvā darba noslēgumā, uzskatot: lai nodrošinātu efektīvu zemes dzīļu derīgo īpašību izmantošanu Latvijas Republikā un veicinātu vispārēju tautsaimniecības attīstību, būtu steidzami nepieciešams uzlabot spēkā esošo normatīvo regulējumu, paredzot vēl lielākas tiesības tieši valstij uz zemes dzīļu derīgo īpašību izpēti un izmantošanu, nekā to nodrošina šobrīd spēkā esošās tiesību normas vispārējos un speciālajos normatīvajos aktos.

Darba autora ieskatā, apskatot zemes īpašnieku rīcības brīvību privāttiesībās, būtu nepieciešams arī aplūkot, vai krimināltiesībās ir noteikti kādi ierobežojumi (kalpo arī preventīvos nolūkos). Autors secina, ka šobrīd (2022. gada 8. decembrī) Krimināllikumā ir iekļauts viens sastāvs par zemes dzīļu aizskārumu. Proti, Krimināllikuma 96. pants, kas paredz, ka par zemes, tās dzīļu, ūdeņu vai mežu apsaimniekošanas vai izmantošanas noteikumu pārkāpšanu, ja ar to radīts būtisks kaitējums dabas videi, cilvēku veselībai, mantiskajām vai saimnieciskajām interesēm, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.

Apskatot saistītos dokumentus saistībā ar Krimināllikuma 96. pantu, redzams, ka sankciju daļa ir grozīta 2010. gadā un 2012. gadā, precizējot naudas soda lielumu, tomēr pamata sastāva norma nav aizskarta. Vienlaikus zemes dzīļu aizskārums no krimināltiesību viedokļa varētu kvalificēties kā būtisks kaitējums valsts tautsaimniecības interesēm, ja ir ticis nodarīts

---

²⁵⁷ LSM.lv portāls. 04.08.2015. *Pēc kanādiešu ģeologu pamudinājuma grib mazināt šķēršļus zemes dzīļu izpētei.* Iegūts no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/zinu-analize/pec-kanadiesu-geologu-pamudinajuma-grib-mazinat-skerslus-zemes-dzilu-izpetei.a140090/> [sk. 09.11.2022.]

materiālais zaudējums vienai vai vairākām personām lielā apmērā, piemēram, nelikumīgā zemes dziļļu ieguvē.

Autora ieskatā, lai novērstu noziedzīgu nodarījumu pret stratēģiski svarīgiem energoapgādes objektiem Latvijas Republikas teritorijā, kā viens no instrumentiem būtu vispārējās prevencijas nolūkā iestrādāt samērīgus kriminālsodus par noziedzīgiem nodarījumiem, kas vērsti tieši pret stratēģiski svarīgiem energoapgādes objektiem. Enerģētikas likuma izpratnē par šādu stratēģiski svarīgu objektu būtu uzskatāma Inčukalna PGK, kas ir vienīgais šobrīd praksē konstatētais gadījums zemes dziļļu derīgo īpašību izmantošanā zem 150 metru dziļuma.

3.2. Valsts pārvaldes robežas privāttiesībās

Privāttiesības virzās pa tiem pašiem attīstības posmiem, kādu piedzīvojuši valsts pēdējo divu gadsimtu laikā – kodifikācijā sakārtotās sistēmās, ieguldījums valsts veidošanā un, iespējams, saistīšanās ar politiku un ideoloģiju.²⁵⁸

Valstīs, kurās ir attīstīta derīgo izrakteņu ieguves industrija, valdība ar tiesiskā regulējuma palīdzību centusies veidot funkcionējošu derīgo izrakteņu ieguves tirgu. Veicinošs faktors ir bijusi valsts īpašumtiesību nodibināšana ar likumu uz derīgajiem izrakteņiem neatkarīgi no to atrašanās vietas. Tādējādi valsts faktiski izslēdz iespēju, ka zemes īpašnieks, kuram nav ne iespēju, ne intereses apgūt zemes dziļēs esošos derīgos izrakteņus, varētu aizkavēt šo procesu. Papildus investīcijas veicinošs faktors citās valstīs ir saprotami un skaidri kompensācijas mehānismi zemes īpašniekiem par tiem piederošo zemes gabalu izmantošanu derīgo izrakteņu ieguvē. Līdz ar to tiek izslēgtas zemes īpašnieku nepamatoti augstās prasības šajā aspektā, savukārt potenciālajiem investoriem ir pilnīgs priekšstats par attiecīgo izdevumu pozīciju, plānojot katra investīciju projekta budžetu.²⁵⁹

Kā jau pieminēts 3.1. apakšnodaļā, zemes dziļļu īpašumtiesības nevar būt zemes īpašniekiem absolūtas, valsts arī var noteikt savas robežas attiecībā uz īpašumtiesību aspektiem, t. sk. attiecībā uz zemes dziļēm.

---

²⁵⁸ Caruso, D. 2006. *Private Law and State-Making in the Age of Globalization*. No. 06–09 Boston University School of Law, Public Law Research Paper (2006), 76.

²⁵⁹ Zvērinātu advokātu birojs "Raidla, Lejiņš & Norcouc". 2014. *Juridiskās analīzes ziņojums "Par zemes dziļļu izmantošanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu potenciālo investīciju piesaistei"*. Iegūts no: https://www.varam.gov.lv/sites/varam/files/content/files/2014-10-21_zinojums_final.pdf [sk. 28.09.2022.]

Visām valstīm ir tiesības regulēt zemes izmantošanu savas valsts robežās, un tās viegli varētu paplašināt, lai ietvertu zemes dzīles. Patiešām, šīs pilnvaras zināmā mērā jau tiek izmantotas.²⁶⁰

Savukārt, ja ņem vērā tiesisko regulējumu, var secināt, ka Latvijas Republikā ir izveidota normatīvo aktu sistēma jeb bāzes regulējums, kas reglamentē zemes dziļu izmantošanu. Ir skaidri noteikta zemes dziļu izmantošanas licenču un bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļauju izsniegšanas kārtība, ģeoloģiskās informācijas izmantošanas kārtība, derīgo izrakteņu ieguves kārtība. Par zemes dziļu resursu izmantošanu un pārraudzību ir noteiktas vairākas valsts institūcijas: Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas padotības iestāde Valsts vides dienests, Latvijas Vides ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs, lielas platības apsaimnieko Zemkopības ministrijas kapitālsabiedrība – akciju sabiedrība “Latvijas valsts meži”, vietējās pašvaldības. Būvniecības valsts kontroles biroja atbildībā ir ogļūdeņražu meklēšanas, izpētes un ieguves administratīvā pārraudzība. Šādā situācijā ir grūti nodrošināt vienotu zemes dziļu apsaimniekošanas politiku un precīzi definēt zemes dziļu jēdziena tvērumu. Pilnvērtīgu visaptverošu zemes dziļu resursu izpēti un izmantošanas kontroli traucē zemes īpašnieku tiesības neatļaut savā īpašumā veikt pat valsts pasūtīto pētījumu izpildei nepieciešamos darbus, pārbaudīt ūdens apgādes urbuma stāvokli u. c. sabiedrībai nozīmīgas darbības. Latvijā jau 20 gadus nenotiek plānveidīgi jaunu derīgo izrakteņu un citu zemes dziļu resursu meklēšanas un izpētes darbi, kā arī zināmo resursu atradņu detalizētas izpētes darbi, lai nodrošinātu atradņu racionālāku izmantošanu. Kaut arī ģeoloģiskās informācijas sistēmā tiek uzglabāta ģeoloģiskā informācija, to būtu nepieciešams digitalizēt.²⁶¹ Ģeoloģiskās informācijas sistēmas saturu un tās izmantošanas noteikumus Latvijā reglamentē Ministru kabineta 2012. gada 28. augusta noteikumi Nr. 578 “Noteikumi par ģeoloģiskās informācijas sistēmu”.²⁶²

Vides aizsardzības likuma²⁶³ 1. panta 1. punktā noteikts, ka dabas resursi ir dabas sastāvdaļas, to skaitā gaiss, ūdeņi, flora, fauna, augsne, zemes dzīles. Tādējādi arī normatīvā akta līmenī zemes dzīles Latvijas Republikā noteiktas kā dabas resursi.

Apskatot Latvijas Republikas normatīvos aktus un tajos noteiktos ierobežojumus attiecībā uz zemes dziļēm, pieminams būtu arī Vides aizsardzības likuma 1. panta 6. punkts, kurā definēts, ka kaitējums augsnei vai zemes dziļēm – jebkāda pārveidošana vai piesārņojums,

²⁶⁰ Hagman, D. G. 1974. *Planning the Underground Uses in Legal, Economic, and Energy Considerations in the Use of Underground Space Sciences*; Swenson, G. S. 1979. *Zoning Ordinances as Obstacles to Earth Sheltered Housing: A Minnesota Perspective*. *Underground Space*, 3 No. 4 (Jan/Feb 1979), 165–174.

²⁶¹ Vides politikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam: Ministru kabineta 2014. gada 26. marta rīkojums Nr. 130. 27.03.2014. *Latvijas Vēstnesis*. 62.

²⁶² Noteikumi par ģeoloģiskās informācijas sistēmu: Ministru kabineta 2012. gada 28. augusta noteikumi Nr. 578. 30.08.2012. *Latvijas Vēstnesis*. 137.

²⁶³ Vides aizsardzības likums: Latvijas Republikas likums. 15.11.2006. *Latvijas Vēstnesis*. 183.

ko izraisa ķīmisko vielu, maisījumu, organismu vai mikroorganismu tieša vai netieša ievadīšana augsnē vai zemes dziļēs un kas rada risku cilvēku veselībai vai būtiski nelabvēlīgi ietekmē cilvēku veselību vai vidi. Savukārt Vides aizsardzības likuma 24. pantā noteikts kaitējums videi, kur kaitējums videi ietver arī kaitējumu, ko izraisījušas gaisu piesārņojošas vielas, ja tās rada kaitējumu īpaši aizsargājamām dabas teritorijām, mikroliegumiem vai īpaši aizsargājamām sugām un biotopiem, ūdeņiem, augsnei un zemes dziļēm.

Galvenās prasības, kas ir jāievēro zemes dziļu izmantotājiem zemes dziļu aizsardzībā saskaņā ar likuma “Par zemes dziļēm” nosacījumiem, ir šādas: zemes dziļu pilnīga un kompleksa izpēte; racionāla derīgo izrakteņu ieguve, kā arī atradnēs sastopamo blakusproduktu izmantošana; zemes dziļu izmantošana, nepieļaujot kaitīgu ietekmi uz derīgo izrakteņu krājumiem un zemes dziļu īpašībām; zemes dziļu izmantošana, nepieļaujot piesārņošanu ar pazemes un virszemes būvēs un krātuvēs glabājamām ekoloģiski bīstamām vielām, kā arī notekūdeņiem; zemes dziļu izmantošanas regulēšana un kontrole.²⁶⁴

Atbilstoši likuma “Par piesārņojumu”²⁶⁵ 1. panta 6. punktam piesārņojoša darbība ir augsnes, zemes dziļu, ūdens, gaisa, iekārtu vai ēku un citu stacionāru objektu izmantošana, kas var radīt vides piesārņojumu vai avāriju risku, kā arī darbība, kas tiek veikta piesārņotā vietā un var izraisīt piesārņojuma izplatīšanos. Savukārt saskaņā ar likuma “Par piesārņojumu” 1. panta 11. punktu atļauja ir Valsts vides dienesta izdots administratīvs akts, kas atļauj veikt piesārņojošu darbību ar nosacījumu, ka iekārta vai tās daļa funkcionē atbilstoši vides aizsardzību regulējošos normatīvajos aktos un šajā administratīvajā aktā noteiktajām prasībām. Tātad tas ir administratīvais akts, kas noteic prasības tam, kādā veidā šī akta adresāts var veikt piesārņojošu darbību. Tāpat saskaņā ar Ūdens apsaimniekošanas likuma²⁶⁶ 1. panta 20. punktu ūdens resursu lietošana ir virszemes un pazemes ūdens resursu izmantošana fizisko vai juridisko personu vajadzībām, kā arī ūdenssaimniecības pakalpojumi un citas saimnieciskās, tai skaitā piesārņojošas, darbības, kuras būtiski ietekmē virszemes vai pazemes ūdeņu kvalitāti vai kvantitāti.

Darba autors uzskata, ka Latvijas Republikā zemes dzīles un to aizskārums (kaitējums) ir veidota kā daļa no vides tiesību nozares un attiecīgi ar vides aizsardzību atbildīgās iestādes veic uzraudzības pasākumus.

---

²⁶⁴ Par Latvijas Republikas sākotnējo ziņojumu par 1966. gada 16. decembra Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām izpildi Latvijas Republikā laikposmā līdz 2002. gada 1. janvārim: Ministru kabineta 2003. gada 16. aprīļa rīkojums Nr. 225. 17.04.2003. *Latvijas Vēstnesis*, 60.

²⁶⁵ Likums “Par piesārņojumu”: Latvijas Republikas likums. 29.03.2001. *Latvijas Vēstnesis*, 51.; 03.05.2001. *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*, 9.

²⁶⁶ Ūdens apsaimniekošanas likums: Latvijas Republikas likums. 01.10.2002. *Latvijas Vēstnesis*, 140.; 24.10.2002. *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*, 20.

Likuma “Par zemes dzīlēm” 8. panta pirmajā daļā noteikts, ka zemes dzīles izmanto:

- 1) zemes īpašnieks;
- 2) zemes īpašnieka pilnvarotā persona;
- 3) persona, kas ar zemes īpašnieku vai pilnvaroto personu noslēgusi līgumu, kurā norādīts zemes dzīļu izmantošanas veids. Šis līgums ir obligāts priekšnoteikums zemes dzīļu izmantošanas licences vai bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļaujas saņemšanai. Ja Ministru kabineta noteiktajos gadījumos zemes dzīļu izmantošanas licenci izsniedz zemes dzīļu izmantošanai visā Latvijas Republikas teritorijā, līgumu ar zemes īpašnieku vai pilnvaroto personu noslēdz pirms zemes dzīļu izmantošanas uzsākšanas;
- 4) iekšzemes publiskajos ūdeņos – persona, kurai izsniegta zemes dzīļu izmantošanas licence vai dabas resursu lietošanas atļauja;
- 5) Latvijas Republikas iekšējos jūras ūdeņos, teritoriālajā jūrā un ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā Ministru kabineta noteiktajos licenču laukumos – persona, kurai izsniegta zemes dzīļu izmantošanas licence vai dabas resursu lietošanas atļauja;
- 6) zinātniskā institūcija, kuras pamatdarbība ir saistīta ar pētniecību dabaszinātņu jomā un kurai piešķirti publisko tiesību vai starptautisko publisko tiesību subjektu finanšu resursi šā likuma 7. panta 1. punktā minētās izpētes veikšanai.

Savukārt likuma “Par zemes dzīlēm” 7. pantā skaidrots, ka zemes dzīļu izmantošanas veidi ir šādi:

- 1) ģeoloģiskā, hidroģeoloģiskā, inženierģeoloģiskā, ģeoeoloģiskā vai ģeofizikālā izpēte;
- 2) zemes dzīļu monitoringa sistēmas izveide vai monitoringa veikšana;
- 3) derīgo izrakteņu meklēšana, izpēte vai ieguve;
- 4) zemes dzīļu derīgo īpašību izmantošana;
- 5) urbuma ierīkošana, konservācija un likvidācija, izņemot urbuma ierīkošanu, izmantojot zemes dzīles šā panta 1. un 2. punktā minētajā veidā.

Likuma “Par zemes dzīlēm” 10. panta pirmajā daļā noteikts, ka uzsākt zemes dzīļu izmantošanu drīkst tikai tad, ja Ministru kabineta noteiktajā kārtībā (izņemot šā likuma 11. pantā minētos gadījumus) saņemta: 1) vietējās pašvaldības izsniegta atļauja – šā likuma 4. panta piektajā daļā noteiktajos gadījumos; 2) Būvniecības valsts kontroles biroja izsniegta licence – šā likuma 4. panta ceturtajā daļā noteiktajos gadījumos. No minētā regulējuma izriet, ja persona vēlas veikt zemes dzīļu izmantošanu, tai konkrētajā gadījumā nepieciešama pašvaldības izsniegta atļauja. Ja persona, kura vēlas veikt zemes dzīļu izmantošanu, nav zemes

īpašnieks, tai nepieciešams pirms zemes dzīļu izmantošanas uzsākšanas ar zemes īpašnieku vai zemes īpašnieka pilnvaroto personu noslēgt līgumu par zemes dzīļu izmantošanas veidu.²⁶⁷

Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs skaidro, ka vietējo resursu izpēte un derīgo izrakteņu krājumu novērtējums ir ļoti būtisks tautsaimniecības attīstībai. Šī informācija ir nepieciešama ne tikai esošās derīgo izrakteņu pārstrādes rūpniecības attīstībai, bet arī jaunu tehnoloģiju ieviešanai, izmantojot izpētītos derīgos izrakteņus. Tikai tādā veidā iespējama to pilnvērtīga un racionāla izmantošana. Ne mazāk svarīga ir jaunu derīgo izrakteņu, tajā skaitā enerģētisko resursu (naftas, termālo ūdeņu, kurināmās kūdras), turpmākā izpēte un ekonomiskais novērtējums.

Lai varētu šādu informāciju par potenciālo resursu esamību zemes dzīlēs efektīvi iegūt un kvalitatīvi apstrādāt, darba autora ieskatā, Latvijas Republikā būtu nepieciešams tāds tiesiskais regulējums, kas pieļautu šādu zemes dzīļu izpēti arī citu personu piederošajos nekustamajos īpašumos.

Vienlaikus būtiskas izmaiņas attiecībā uz kūdras apgūšanu paredz 2022. gada 14. jūlija Ministru kabineta rīkojums Nr. 531²⁶⁸, proti, lai veicinātu ekonomikas zaļo pārkārtošanas virzībā uz klimatneitralitāti, Taisnīgas pārkārtošanās teritoriālā plāna ietvaros Latvija plāno atteikties no kūdras izmantošanas enerģētikā līdz 2030. gadam, t. sk. Latvija noteica starpuzdevumu atbildīgajām nozaru ministrijām 2023. gadā izstrādāt un iesniegt apstiprināšanai attiecīgus grozījumus normatīvajos aktos.²⁶⁹ Tāpat paredzēta pāreja no cietā fosilā kurināmā, t. sk. kūdras, apkures iekārtu izmantošanas uz ilgtspējīgiem apkures veidiem. 2019. gadā Latvijā kūdras nozarē darbojās 64 uzņēmumi, spēkā esošas 130 zemes dzīļu izmantošanas licences 98 purvos.²⁷⁰

Piebilstams tiesu praksē konstatētais, ka zemes dzīļu izmantošanas licence dod tiesības iegūt derīgos izrakteņus, bet dabas resursu lietošanas atļauja – realizēt dabas resursus.²⁷¹

Kā jau norādīts šī darba ievadā, arī Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija skaidro, ka attiecībā uz zemes dzīļu resursu izmantošanu Latvijas Republikā ir īpatnēja situācija – saskaņā ar Civillikumu zemes dzīles, tajā skaitā derīgie izrakteņi, pieder zemes īpašniekam. Tomēr, lai nodrošinātu resursu ilgtspējīgu izmantošanu, valsts izvirza savus

---

²⁶⁷ Rīgas pilsētas Pārgaujas tiesas 2020. gada 4. novembra spriedums lietā Nr. A68041320, 4. Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [sk. 31.10.2022.]

²⁶⁸ Par Taisnīgas pārkārtošanās teritoriālo plānu: Ministru kabineta 2022. gada 14. jūlija rīkojums Nr. 531. 21.07.2022. *Latvijas Vēstnesis*. 139.

²⁶⁹ Ministru kabineta 2021. gada 14. septembra sēdes protokollēmuma Nr. 61 (46.§) 4. punkts. Iegūts no: <https://tapportals.mk.gov.lv/meetings/protocols/3fd373e9-dc46-43dc-b0df-bd7b6f379a84> [sk. 28.09.2022.]

²⁷⁰ Par Taisnīgas pārkārtošanās teritoriālo plānu: Ministru kabineta 2022. gada 14. jūlija rīkojums Nr. 531. 21.07.2022. *Latvijas Vēstnesis*. 139.

²⁷¹ Administratīvās rajona tiesas 2021. gada 23. februāra spriedums lietā Nr. A42-00835-21/36, 1. Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [sk. 31.10.2022.]

nosacījumus. Izmantojot likuma “Par zemes dzīlēm”, likuma “Par ietekmes uz vidi novērtējumu” un citu normatīvo aktu regulējumu, tiek panākts kompromiss starp zemes īpašnieku interesēm, attīstības vajadzībām un vides aizsardzības prasībām.

Savukārt, kā pieminēts darba ievadā, Valsts kontrole 2019. gadā ir secinājusi nepilnības zemes dzīļu derīgo resursu ieguvē un uzskaitē. Tā, piemēram, attiecībā uz kūdras izmantošanu valstij piederošajos īpašumos Valsts kontrole konstatējusi, ka lielākā daļa akciju sabiedrības “Latvijas valsts meži” apsaimniekotie kūdras ieguves nomas līgumi ir pārņemti no citām institūcijām, kas tos bija noslēgušas līdz 2000. gadam saskaņā ar tā laika normatīvo regulējumu, un tajos noteiktā kūdras atradņu nomas maksa ir ievērojami zemāka nekā kūdras atradņu nomas maksas tirgus vērtība.

Ar mērķi veicināt zemes dzīļu efektīvāku izmantošanu un zemes īpašnieku plašāku iesaisti to izpētē 2021. gada 24. martā spēkā stājās likuma grozījumi likumā “Par zemes dzīlēm”²⁷². Likums “Par zemes dzīlēm” papildināts ar 1. panta 12¹) apakšpunktu, kas noteic, ka valsts nozīmes ģeoloģiskās izpētes mērķis ir iegūt svarīgu informāciju par teritorijas ģeoloģisko uzbūvi, ģeoloģiskajiem procesiem un derīgajiem izrakteņiem (izņemot ogļūdeņražus), kam var būt sevišķi svarīga nozīme valsts ekonomikas, aizsardzības un citās jomās.

Šo grozījumu pavadošajā sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumā (anotācijā) skaidrots, ka valsts nozīmes derīgo izrakteņu klāstu paredzēts papildināt ar kristāliskā pamatklintāja iežiem. Likuma izmaiņu autori akcentējuši, ka šie ieži var saturēt īpaši vērtīgus metālus, no kuriem daudzi Eiropā atzīti kā kritiskās izejvielas, jo galvenokārt tiek importēti. Šie metāli ir neaizvietojami dažādu elektronisko iekārtu ražošanā. Izmaiņas paredz nosacījumus kristāliskā pamatklintāja iežu ieguvei valsts nozīmes zemes dzīļu nogabalā, tostarp izmantotājam pirms licences saņemšanas būs jāiesniedz Valsts vides dienestā finanšu nodrošinājums. Tas nepieciešams, lai nodrošinātu derīgo izrakteņu ieguves vietas rekultivāciju un smagu negadījumu seku novēršanu. Savukārt, ja komersants par saviem līdzekļiem būs veicis kristāliskā pamatklintāja iežu ģeoloģisko izpēti bez valsts atbalsta un pārkāpumiem un vēlēsies saņemt licenci iežu ieguvei valsts nozīmes zemes dzīļu nogabalā, viņam būs iespēja to saņemt bez konkursa.

Šo grozījumu pavadošajā sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumā (anotācijā) arī norādīts, lai varētu veikt izpēti, izmaiņas paredz precizēt zemes dzīļu lietošanas tiesību aprobežojumus. Zemes īpašniekam būs tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību, ja tie radušies valsts nozīmes zemes dzīļu nogabala izmantošanas dēļ. Paredzēts noteikt, ka par atlīdzības apmēru turpmāk būs jāslēdz rakstveida vienošanās. Plānots, ka turpmāk zemes dzīļu izmantošanas

---

²⁷² Grozījumi likumā “Par zemes dzīlēm”: Latvijas Republikas likums. 10.03.2021. *Latvijas Vēstnesis*. 48.

licenci varēs saņemt, ja viena vai vairāku virszemes ūdensojektu ierīkošanas gaitā paredzēts iegūt derīgos izrakteņus vairāk nekā 10 000 kubikmetru apjomā līdzšinējo 20 000 kubikmetru vietā. Apjoma samazināšana nepieciešama, lai ierobežotu iespējamās pretlikumīgās darbības, kas saistītas ar derīgo izrakteņu realizāciju bez licences, teikts likumprojekta anotācijā.

Ja zemes dzīles tiks izmantotas sabiedrības un valsts interesēs, grozījumi paredz noteikt gadījumus, kad līguma slēgšana ar zemes īpašnieku nebūs nepieciešama. Tas paātrinās derīgo izrakteņu meklēšanas un ģeoloģiskās izpētes procesu plašās teritorijās, kurās ir liels skaits zemes īpašnieku, norādījuši likumprojekta autori. Tāpat likumā plānots definēt rekultivāciju, nosakot, ka tā veicama pēc derīgo izrakteņu ieguves, lai sagatavotu derīgo izrakteņu ieguves vietu turpmākai zemes izmantošanai atbilstoši plānotajam zemes lietošanas mērķim. Likumprojekta autori anotācijā skaidrojuši, ka patlaban likums neveicina investoru interesi par derīgajiem izrakteņiem, kas atrodas dziļākajos zemes slāņos, tostarp kristāliskajā pamatklintājā.

Šobrīd jebkuri zemes dzīļu izmantošanas darbi ir tieši atkarīgi no zemes īpašnieka, tāpēc veikt ģeoloģisko kartēšanu vai citus izpētes darbus bieži vien nav iespējams. Investoram vai zinātniskajai institūcijai jāvienojas ar katru zemes īpašnieku par derīgo izrakteņu meklēšanas, izpētes vai ieguves darbu veikšanu vēl pirms zemes dzīļu izmantošanas licences saņemšanas, norādījuši izmaiņu autori. Pagājušā gadsimta otrajā pusē veiktā ģeoloģiskā kartēšana liecina, ka Latvijas Republikā ir potenciāli pieejami derīgie izrakteņi – ogļūdeņraži, dažādu metālu rūdas un citi, kas atrodas ne tikai nogulumiežos, bet arī kristāliskajā pamatklintājā. Perspektīvajiem derīgo izrakteņu resursiem nepieciešama papildu detalizēta izpēte, teikts likumprojekta anotācijā.

Autora ieskatā, kontekstā ar valsts pārvaldes robežām privāttiesībās svarīgi ir aplūkot instrumentus, ar kuru palīdzību Latvijas Republikā tiek izvērtēts, vai tiesību ierobežojumi tiek noteikti tiesiski korektā veidā un privāttiesību ierobežojumi ir sabalansēti ar visas sabiedrības interesēm.

Lai panāktu, ka valsts nepārkāpj pieļaujamās īpašuma tiesību ierobežošanas pilnvaras, un līdz ar to nodrošinātu efektīvu cilvēktiesību īstenošanu īpašuma tiesībās, tiesiskai valstij ir jānodrošina trīs funkcijas:

- 1) jārada kritēriji, kā noteikt robežas, cik tālu valsts drīkst ierobežot īpašuma tiesības. Tas sākotnēji ir likumdevēja uzdevums. Latvijas Republikas likumdevējs šos kritērijus ir noteicis Satversmes 105. pantā, kura pareiza interpretācija garantē, ka valsts ievēro cilvēktiesības robežu robežās. Taču Satversmes 105. pantā noteiktie kritēriji satur tikai vadlīnijas, kas jāinterpretē ar interpretācijas metodoloģijas palīdzību;

- 2) valstij ir jāorganizē sava darbība tā, lai tā savā rīcībā ievērotu cilvēktiesību teorijas un dogmatikas konkretizētās robežas un nepārkāptu savu atļauto cilvēktiesību ierobežošanas pilnvaras īpašuma tiesību jomā;
- 3) valstij ir jānodrošina efektīvs valsts rīcības apstrīdēšanas mehānisms īpašuma tiesību aizsardzībā.²⁷³

Ievērojot vispārējo cilvēktiesību teoriju, pārbaude, vai valsts noteiktais īpašuma tiesību ierobežojums ir attaisnojams, veicama trijos loģiskos soļos:

- jākonstatē tiesības uz īpašumu saturs (kas tiek aizsargāts),
- jākonstatē, vai valsts rīcība kvalificējama kā šo īpašuma tiesību aizskārums,
- jānoskaidro, vai īpašuma tiesību aizskārums ir attaisnojams.²⁷⁴

Tiesiskas valsts iekārtas publisko tiesību pamatprincipi, kas dominē arī īpašuma tiesību aizsardzībā Eiropas Cilvēktiesību konvencijas izpratnē, ir samērīguma jeb proporcionalitātes, vienlīdzības un diskriminācijas aizlieguma princips jeb tiesiskās paļāvības princips, tiesiskās aizstāvības princips, legalitātes princips, efektivitātes princips u. c.²⁷⁵

Samērīguma jeb proporcionalitātes princips tiek uzskatīts par vienu no svarīgākajiem Rietumu tiesību sistēmas pamatprincipiem. Tas kā virsprincips darbojas visās publisko tiesību jomās un “caurauž” ne vien administratīvās tiesības un krimināltiesības, bet arī valsts tiesības (ieskaitot konstitucionālās tiesības). Tā kā arī konstitucionālās tiesības ir jāinterpretē šī principa gaismā, tam pēc būtības ir konstitucionālais rangs.²⁷⁶

Samērīguma princips kļuvis par principu, kuram ir būtiska nozīme īpašuma tiesību aizsardzībā, tajā skaitā īpašuma atsavināšanas gadījumos par labu valstij, sabiedriskajām vajadzībām.²⁷⁷

Valstij ir pienākums pašai ievērot īpašuma tiesības kā cilvēktiesības. To nosaka Satversmes 89. pants. Šī konstitucionālā norma ir saistoša visai Latvijas valsts varai – gan likumdevējam, gan izpildvarai, gan tiesu varai. Tā iekļauj cilvēktiesības neatkarīgi no to atrašanās vietas – Satversmē, likumos vai Latvijai saistošos līgumos – un piešķir tai konstitucionālu rangs.²⁷⁸

Tas nozīmē, ka valsts uzdevums ir organizēt savu darbību tā, lai tā neaizskar īpašuma tiesības un lai šīs tiesības valsts ikdienas praksē kļūtu pašrealizējošas. Ja valsts atsevišķos

²⁷³ Neimane, I. 2005. Īpašuma tiesības kā cilvēka pamattiesības. 05.04.2005. *Latvijas Vēstnesis*, pielikums “Jurista Vārds”.

²⁷⁴ *Ibid.*

²⁷⁵ *Ibid.*

²⁷⁶ Levits, E. 2000. *Samērīguma princips publiskajās tiesībās*. Likums un Tiesības, 2000, Nr. 9.

²⁷⁷ Neimane, I. 2005. Īpašuma tiesības kā cilvēka pamattiesības. 05.04.2005. *Latvijas Vēstnesis*, pielikums “Jurista Vārds”.

²⁷⁸ *Ibid.*

gadījumos nespēj nodrošināt personas tiesības uz īpašumu, tās tiesību aizsardzība izriet arī no Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 1. Protokola 1. panta. Tāpēc svarīgi zināt un mācēt praksē pareizi piemērot Konvencijas 1. Protokola 1. panta tulkojumu atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksei, kas saistīta ar aizsargājamo īpašuma tiesību spektru un valsts iejaukšanās pieļaujamiem kritērijiem.²⁷⁹

Autors vairākkārt secinājis, ka īpašumtiesības ir uzskatāmas par cilvēktiesībām un jebkādi īpašumtiesību ierobežojumi prasa rūpīgu samērīguma izvērtējumu, kas tiek ņemts vērā, autoram darba noslēgumā sniedzot priekšlikumus zemes dzīļu īpašumtiesību sistēmas uzlabošanai.

Īpašuma tiesības kā cilvēktiesības ir starptautisko tiesību sastāvdaļa. Nacionālajās tiesībās tās ir publisko tiesību, tajā skaitā arī konstitucionālo tiesību, sastāvdaļa. Tas nozīmē, ka īpašuma tiesības kā cilvēktiesības ietver gan starptautisko tiesību, gan nacionālo tiesību vispārējās teorētiskās un dogmatiskās atziņas. Īpašuma tiesību starptautiski vēsturiskā attīstība liecina, ka tiesības uz īpašumu starptautiskajās tiesībās galvenokārt lokalizējas līgumtiesībās, taču tās var atrasties arī paražu tiesībās un vispārējos tiesību principos. Nacionālajās tiesībās tās galvenokārt atrodas publisko tiesību sastāvā, tai skaitā konstitucionālo tiesību sastāvā (Latvijas Republikas Satversmes 105. pants).²⁸⁰

Tiesības uz īpašumu kā cilvēktiesību attīstība ir viens no svarīgākajiem priekšnoteikumiem, lai Satversmes 105. pantā un Eiropas Cilvēktiesību konvencijā garantētās īpašuma tiesības Latvijā varētu tikt praktiski piemērotas un tās kļūtu par tiesībām praksē. Cilvēktiesību galvenā funkcija ir nodrošināt cilvēka tiesības pret valsti. Tātad tās ir indivīda tiesības prasīt noteiktu rīcību no valsts.²⁸¹

Balstoties uz šiem apgalvojumiem, autors secina, ka īpašumtiesībām veidojas mūsdienās arvien ciešāka izpratne un sasaiste kontekstā arī ar vispārējām cilvēktiesībām.

Dažas cilvēktiesības nav pakļautas ierobežojumiem no valsts puses. Tās ir absolūtas cilvēktiesības, kuras nekādā gadījumā nedrīkst ierobežot (piemēram, tiesības uz dzīvību). Tomēr lielākā daļa cilvēktiesību, tai skaitā tiesības uz īpašumu, ir saprātīgi jāierobežo, lai saskaņotu daudzu indivīdu dažādās tiesības.²⁸²

Demokrātiskā, tiesiskā, liberālā valsts un sabiedrības iekārtā vispārējās cilvēktiesību teorijas, iestāžu un tiesu prakses uzdevums ir cilvēktiesības formēt tā, lai ar vismazākajiem

---

²⁷⁹ Neimane, I. 2005. Īpašuma tiesības kā cilvēka pamattiesības. 05.04.2005. *Latvijas Vēstnesis*, pielikums "Jurista Vārds".

²⁸⁰ *Ibid.*

²⁸¹ *Ibid.*

²⁸² *Ibid.*

ierobežojumiem saglabātu pēc iespējas lielāku indivīda brīvību un lai vienlaikus novērstu indivīda cilvēktiesību sadursmes ar kopējām interesēm un citu indivīdu cilvēktiesībām.²⁸³

Lielu daļu cilvēktiesību, tai skaitā tiesības uz īpašumu, valsts var ierobežot. Šādas valsts pilnvaras satur pati cilvēktiesību sistēma. Valsts noteiktie ierobežojumi ir tiesiski tikai tad, ja tie atrodas šo pilnvaru robežās, kuras cilvēktiesību vispārējā teorijā nosauktas par cilvēktiesību robežu robežām.²⁸⁴

Autors secina, lai arī īpašumtiesības ir neaizskaramas, tomēr valsts tās var ierobežot, ja noteiktie ierobežojumi atrodas to pilnvaru robežās, kuras cilvēktiesību vispārējā teorijā nosauktas par cilvēktiesību robežu robežām. Šo pašu īpašumtiesību principu var attiecināt gan uz zemes īpašumu, gan arī uz zemes dziļu īpašumtiesību noteikšanas principiem.

Kā jau pieminēts iepriekš darbā, Enerģētikas likuma 20. pantā noteikts, ka stratēģiski svarīgi energoapgādes objekti, proti, pazemes dabasgāzes krātuvju pazemes daļas, ir saglabājami valsts īpašumā. Atbilstoši Civillikuma 1042. pantam zemes īpašniekam pieder ne vien tās virsa, bet arī gaisa telpa virs tās, kā arī zemes slāņi zem tās un visi izrakteņi, kas tajos atrodas. Tālāk apskatīšu konkrēti situāciju ar vienu Latvijas Republikas teritorijā esošu stratēģiski svarīgu objektu – Inčukalna PGK.

Lai mazinātu pastāvošās interpretācijas un veicinātu normatīvā regulējuma skaidrību ar Ministru kabineta 2016. gada 13. decembra noteikumiem Nr. 773 “Noteikumi par valsts nozīmes zemes dziļu nogabala “Inčukalna dabasgāzes krātuve” noteikšanu” Inčukalna PGK tika piešķirts nogabala statuss, un 2017. gada 8. augustā tika pieņemti Ministru kabineta noteikumi Nr. 439 “Valsts nozīmes zemes dziļu nogabala “Inčukalna dabasgāzes krātuve” izmantošanas noteikumi”. 2013. gada 14. oktobrī Eiropas Komisija akceptēja 248 kopīgu interešu projektus enerģētikā. Šo projektu sarakstā ir iekļauta arī Inčukalna PGK modernizācijas un rekonstrukcijas turpināšana un krātuves paplašināšana kā stratēģiski svarīgs objekts Latvijas Republikas un Baltijas valstu mērogā.

Publiskajā pārskatā par Drošības policijas darbību 2015. gadā norādīts, ka nozīmīga loma Latvijas Republikas enerģētiskās drošības stiprināšanā ir arī ES kopējām iniciatīvām enerģētikas politikas jomā. Pārskata periodā Eiropas Komisija izvirzīja noteikumu, kas paredz, ka līdz 2020. gadam Eiropas Enerģētikas savienībai jāspēj nodrošināt vienota ES iekšējā enerģētikas tirgus funkcionēšanu. Latvijas Republikas gadījumā šādas savienības izveide ir pozitīvi vērtējams apstāklis, kuru var izmantot kā platformu turpmākai virzībai uz vienotu un savstarpēji integrētu Eiropas enerģētikas tirgu.

---

²⁸³ Levits, E. 2003. *Vispārējās cilvēktiesību teorijas pamati*. Rakstu krājums, Rīga, 2003, 821.

²⁸⁴ Neimane, I. 2005. Īpašuma tiesības kā cilvēka pamattiesības. 05.04.2005. *Latvijas Vēstnesis*, pielikums “Jurista Vārds”.

Autora ieskatā, pieminētie normatīvie akti un dokumenti rada izpratni par Inčukalna PGK kā Latvijas Republikas valstij stratēģiski nozīmīgu objektu.

Administratīvā rajona tiesas Rīgas tiesu nams savā 2014. gada 5. augusta sprieduma administratīvajā lietā Nr. A420487913 atzina Inčukalna PGK Latvijas Republikas valstij stratēģisko nozīmi. Tiesa secina, ka Inčukalna PGK funkcionālam nodrošinājumam ir piederīgi arī zemesgabali, uz kuriem atrodas Inčukalna PGK darbības nodrošināšanai nepieciešamās ēkas, būves un tehnoloģiskās iekārtas. Pretējā gadījumā netiktu sasniegts stratēģiski svarīga objekta uzdevums, jo pazemes dabasgāzes krātuvju pazemes daļai nevarētu piekļūt. Tas neatbilstu valsts interesēm, kuras likumdevējs ir paredzējis Enerģētikas likuma 20. pantā.²⁸⁵

Līdz ar to kopumā var secināt, ka Inčukalna PGK ir stratēģiski svarīga nozīme enerģētikas nozares Latvijas Republikas valsts politikas veidošanā, drošas energoapgādes nodrošināšanā Latvijas Republikā un Baltijas reģionā, kā arī energoatkarības no Krievijas mazināšanā.²⁸⁶

Autors secina, ka šobrīd Latvijas Republikā saistībā ar Inčukalna PGK ir noteikti detalizētākie un apjomīgākie privāttiesību ierobežojumi no valsts puses tiesiskā regulējuma tvērumā, ņemot vērā, ka šī Inčukalna PGK ir vienīgā Latvijas Republikā un Baltijā izmantotā zemes dziļu pazemes daļa ar stratēģisku nozīmi un prasa noteiktu aizsardzību un tiesisko attiecību regulējumu, veicot arī īpašnieku tiesību aprobežojumus privāttiesību jomā.

Saistībā ar valsts robežām privāttiesībās, pēc autora domām, papildu uzmanība būtu vērsta uz 2020. gada 1. jūlijā Latvijas Republikā spēkā stājušos administratīvo sodu reformu. Likumā “Par zemes dzīlēm” tika iestrādāta nodaļa, kas definē administratīvos pārkāpumus zemes dziļu izmantošanas jomā un kompetenci administratīvo pārkāpumu procesā.

Likuma “Par zemes dzīlēm” 25. pants nosaka administratīvo atbildību zemes dziļu izmantošanas jomā, paredzot, ka:

“(1) Par zemes dziļu izmantošanu, neievērojot derīgo izrakteņu ieguves vai zemes dziļu monitoringa veikšanas prasības, piemēro naudas sodu fiziskajai personai no sešām līdz simt četrdesmit naudas soda vienībām, bet juridiskajai personai – no divdesmit astoņām līdz divsimt astoņdesmit naudas soda vienībām.

(2) Par zemes dziļu izmantošanu bez zemes dziļu izmantošanas licences vai bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļaujas piemēro naudas sodu fiziskajai personai no četrpadsmit līdz divsimt desmit naudas soda vienībām, bet juridiskajai personai – no divdesmit astoņām līdz četrsimt divdesmit naudas soda vienībām.”

²⁸⁵ Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama 2014. gada 5. augusta spriedums administratīvajā lietā Nr. A42048791, 11. Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [sk. 31.10.2022.]

²⁸⁶ Piģēns, K. 2017. *Strategically essential energy supply objects importance in the criminal law*. Administratīvā un Kriminālā Justīcija. 4, 81 (2017), 31–35. doi.org/10.17770/acj.v4i81.2847.

Administratīvā pārkāpuma procesu par likuma “Par zemes dzīlēm” 25. pantā minētajiem pārkāpumiem veic Valsts vides dienests. Administratīvo pārkāpumu reformas ietvaros 2020. gadā sagatavotā likumprojekta “Grozījumi likumā “Par zemes dzīlēm”” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumā (anotācijā)²⁸⁷ ir vislabāk raksturota administratīvās nozares problemātika. Anotācijā norādīts, ka saskaņā ar likuma “Par zemes dzīlēm” 14. panta 1. punktu zemes dzīļu izmantotāju pienākums ir ievērot normatīvo aktu prasības, zemes dzīļu izmantošanas licences, bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļaujas nosacījumus, veicot darbus, kas saistīti ar zemes dzīļu izmantošanu. Ņemot vērā minēto, likuma “Par zemes dzīlēm” 25. panta pirmajā daļā noteikta administratīvā atbildība par zemes dzīļu izmantošanu, neievērojot prasības derīgo izrakteņu ieguvei vai zemes dzīļu monitoringa veikšanai. Administratīvā atbildība izriet no tādu prasību neievērošanas, kas noteiktas likumā, uz likuma pamata izdotajos Ministru kabineta noteikumos un licencē vai atļaujā, kas būs specifiskas tieši individuālajam zemes dzīļu objektam.

Pienākumus un gadījumus, kad personai jāsaņem licence vai atļauja, nosaka likums “Par zemes dzīlēm” un uz tā pamata izdotie normatīvie akti. Likuma “Par zemes dzīlēm” 25. panta otrajā daļā minēto pienākumu saņemt licenci vai atļauju paredz, piemēram:

- 1) likuma “Par zemes dzīlēm” 10. panta pirmā daļa, 11. panta pirmās daļas 2. punkts, 11.¹ panta trešā daļa;
- 2) Ministru kabineta 2011. gada 6. septembra noteikumu Nr. 696 “Zemes dzīļu izmantošanas licenču un bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļauju izsniegšanas kārtība, kā arī publiskas personas zemes iznomāšanas kārtība zemes dzīļu izmantošanai” 10. un 57. punkts;
- 3) Ministru kabineta 2008. gada 7. jūlija noteikumu Nr. 524 “Valsts nozīmes zemes dzīļu nogabala “Dobeles struktūra” izmantošanas noteikumi” 4. un 11. punkts (Ministru kabineta noteikumi zaudējuši spēku 2022. gada 1. janvārī);
- 4) Ministru kabineta 2017. gada 8. augusta noteikumu Nr. 439 “Valsts nozīmes zemes dzīļu nogabala “Inčukalna dabasgāzes krātuve” izmantošanas noteikumi” 4. un 6. punkts (Ministru kabineta noteikumi zaudējuši spēku 2022. gada 1. janvārī);
- 5) Ministru kabineta 2015. gada 22. decembra noteikumu Nr. 805 “Noteikumi par ogļūdeņražu meklēšanu, izpēti un ieguvī”²⁸⁸ 26. punkts.

Saskaņā ar likuma “Par zemes dzīlēm” 1. panta 22. punktu zemes dzīļu izmantošanas licence ir administratīvais akts, kas tā adresātam piešķir tiesības izmantot zemes dzīles noteiktās

²⁸⁷ Grozījumi likumā “Par zemes dzīlēm”: Latvijas Republikas likums. 22.06.2020. *Latvijas Vēstnesis*. 119C.

²⁸⁸ Noteikumi par ogļūdeņražu meklēšanu, izpēti un ieguvī: Ministru kabineta 2015.gada 22.decembra noteikumi Nr.805. 11.01.2016. *Latvijas Vēstnesis*. 6.

robežās, noteiktā veidā un noteiktu laiku, ievērojot licences noteikumus. Secināms, ka licences pamatdaļu veido noteiktās robežas, veids un laiks, tādēļ šo prasību pārkāpums var tikt klasificēts kā rīcība bez licences. Tikmēr likuma “Par zemes dzīlēm” 1. panta 2.¹ punktā noteikts, ka bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļauja ir administratīvais akts, kas tā adresātam piešķir tiesības izmantot zemes dzīles noteiktās robežās un noteiktu laiku, ievērojot atļaujas noteikumus. Secināms, ka atļaujas pamatdaļu veido noteiktās robežas un laiks, tādēļ šo prasību pārkāpums var tikt klasificēts kā rīcība bez atļaujas.

Vienlaikus, skaidrojot, kāpēc derīgo izrakteņu ieguves limita vai licences laukuma robeža uzskatāma par licences nosacījumu, jānorāda, ka atļauja vai licence derīgo izrakteņu ieguvei tiek izsniegta noteiktā derīgo izrakteņu atradnē. Likuma “Par zemes dzīlēm” 10. panta pirmā daļa cita starpā paredz, ka uzsākt zemes dzīļu izmantošanu drīkst tikai tad, ja Ministru kabineta noteiktajā kārtībā saņemta licence: gadījumā, ja bieži sastopamo derīgo izrakteņu atradne ietilpst vairāku pašvaldību administratīvajā teritorijā, vai gadījumā, kad derīgo izrakteņu atradnē papildus bieži sastopamajiem derīgajiem izrakteņiem ir akceptēti citi derīgo izrakteņu krājumi u. c. gadījumos. Derīgo izrakteņu atradnes laukums tiek noteikts ģeoloģiskās izpētes rezultātā, kuras laikā izvērtē derīgo izrakteņu daudzumu, kvalitāti un ieguves apstākļus un praktiskās izmantošanas iespējas. Derīgo izrakteņu ieguves limita vai licences laukuma robežu noteikšana daļēji ierobežo adresātam piešķirtās tiesības iegūt derīgos izrakteņus atradnē, jo limits nereti tiek noteikts mazāks nekā akceptētie krājumi atradnē, kā arī licences laukums nereti tiek noteikts mazāks nekā atradnes laukums. Šie nosacījumi ir iekļauti ar mērķi savstarpēji saskaņot zemes dzīļu izmantotāja un sabiedrības (vides) intereses, piemēram, lai netiktu veikta ieguve aizsargjoslās vai samazinātu ietekmi uz īpaši aizsargājamu teritoriju. Derīgo izrakteņu ieguves limits vai licences laukums nevar pastāvēt bez piešķirtajām tiesībām veikt derīgo izrakteņu ieguvi noteiktā atradnē, jo limits un licences laukums ir pakārtots iepriekš noteiktajam atradnes laukumam un atradnē akceptētajiem krājumiem. Ja zaudē spēku atradnē akceptētie krājumi un noteiktās robežas, automātiski zaudē spēku arī limits un licences laukums. Tāpat jāatzīmē, ka limits vai licences laukums netiek ietverts visās zemes dzīļu izmantošanas licencēs.

Likuma “Par zemes dzīlēm” 8. pantā noteikti zemes dzīļu izmantotāji, paredzot, ka zemes dzīles izmanto zemes īpašnieks, tā pilnvarotā persona un persona, kas ar zemes īpašnieku vai pilnvaroto personu noslēgusi līgumu, kurā norādīts zemes dzīļu izmantošanas veids. Šis līgums ir obligāts priekšnoteikums zemes dzīļu izmantošanas licences vai bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļaujas saņemšanai. Piespiedu zemes noma piešķir tiesības nomniekam uzturēt un apsaimniekot sev piederošo nekustamo īpašumu, bet nedod tiesības nomniekam izmantot zemes īpašniekam piederošās zemes dzīles, jo par to izmantošanu

atbildētājam kā komersantam ar zemes īpašnieku ir slēdzams zemes dzīļu izmantošanas līgums, kā to nosaka likuma “Par zemes dzīlēm” 8. panta pirmās daļas 3. punkts.²⁸⁹

Piemēram, saskaņā ar likuma “Par zemes dzīlēm” 11. panta pirmās daļas 2. punktu zemes dzīļu izmantošanas licence jāsaņem pazemes ūdens ieguves urbumiem (neizdalot, vai tie ir spiediena vai bez spiediena ūdeņi), kas dziļāki par 20 metriem vai kam plānots lielāks patēriņš par 10 m³ ūdens diennaktī. Attiecīgi, ja tiek konstatēts, ka ir ierīkots ūdens ieguves urbums, kas dziļāks par 20 metriem, bet nepieciešamo licenci uz konkrētā ūdens ieguves urbuma ierīkošanu zemes dzīļu izmantotājs nav saņēmis, tiks piemērots administratīvais sods atbilstoši likuma “Par zemes dzīlēm” 25. panta otrajai daļai. Tāpat tiks uzskatīts, ka zemes dzīļu izmantošana veikta bez licences, ja konstatēts, ka licence ir saņemta, bet ūdens ieguves urbums ierīkots, pārkāpjot kādu no licences pamatdaļas prasībām – licencēto objektu (zemes īpašums) vai termiņu (administratīvais akts zaudējis spēku), vai pārkāpts licencē noteiktais zemes dzīļu izmantošanas veids – licence ir bijusi izsniegta uz ūdens ieguves urbuma ierīkošanu, bet tā vietā veikta ūdens ieguves urbuma likvidācija.

Darba autors, iepazīstoties ar minētajiem anotācijā konstatētajiem zemes dzīļu problemātikas aspektiem, izdara secinājumu. Praksē konstatēts, ka zemes dzīļu izmantošana notiek bez zemes dzīļu izmantošanas licences vai bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļaujas un šis pārkāpums visnegatīvāk ietekmē zemes dzīles, radot neatgriezenisku kaitējumu zemes dzīlēs sastopamo derīgo izrakteņu apjomam un kvalitātei, jo nav saņemti nekādi nosacījumi zemes dzīļu racionālai, vidi saudzējošai un ilgtspējīgai izmantošanai. Lai uzlabotu iespējamās kontroles mehānismus, zemes dzīļu īpašumtiesības vajadzētu pilnībā noteikt valstij, kas spēj ar efektīvākiem instrumentiem veikt zemes dzīļu uzraudzības un sodīšanas funkcijas.

Lai gan valsts var būt zemes dzīlēs esošo derīgo izrakteņu īpašniece, licencēšanas sistēmas ietvaros ir jāņem vērā zemes īpašnieku intereses, kam pieder virszeme. Zemes dzīlēs esošo derīgo izrakteņu ieguves uzņēmumiem ir jābūt tiešai piekļuvei zemei, lai varētu īstenot rakšanas un derīgo izrakteņu iegūšanas darbības. Ja konkrētās valsts valdībai vēl nepieder zeme, tā bieži mēģina iegūt īpašumtiesības, izmantojot īpašuma ekspropriācijas procesu, kas dažās valstīs zināms kā *eminent domain*. Ekspropriācija nozīmē, ka valdība cenšas kļūt par zemes īpašnieku, lai to varētu izmantot visas sabiedrības labā, šajā gadījumā pārdodot dabas resursus, kas atrodas zemes dzīlēs. Citos gadījumos, pat ja valsts neatņem privātpersonai vai juridiskajai personai piederošo zemi, valdībai un ieguves uzņēmumiem ir mehānismi, kas liek zemes īpašniekiem atļaut veikt izpēti vai zemes dzīļu izmantošanu viņu īpašumā. Starptautiskās tiesības un vairums valstu konstitūciju paredz, ka valdība nodrošina taisnīgas kompensācijas

---

²⁸⁹ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2021. gada 31. maija spriedums lietā Nr. CA-0136-21/20, 4., 6. Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [sk. 31.10.2022.]

zemes īpašniekiem. Saskaņā ar starptautiskajām tiesībām un standartiem kompensācijā jāietver samaksa par zemes vērtību, maksājums par jebkādu zemes uzlabojumu vai būvju vērtību un kompensāciju, lai risinātu savienojuma zaudēšana attiecībā uz ceļiem, iztikas līdzekļiem un senču zemes mantojuma vērtību. Šo pārcelšanu un kompensācijas procesu parasti veic valdības un uzņēmumu amatpersonas. Gadījumos, kad tas tiek slikti izpildīts, tas kalpo par pamatu lietvedības ierosināšanai un uzņēmumam var tikt atņemta licence darbībai zemes dzīļu izstrādē. Process var sarežģīties, kad valdībai nav skaidri dokumenti, vai tiesiskais regulējums nosaka to, ka valstij ir zemes dzīļu īpašumtiesības.²⁹⁰

Būtu piebilstams, ka šobrīd spēkā ir Ministru kabineta 2012. gada 8. maija noteikumi Nr. 321 “Noteikumi par valsts nozīmes derīgo izrakteņu atradnēm”²⁹¹, kas saskaņā ar likuma “Par zemes dzīlēm” 1. panta 18. punktu nosaka valsts nozīmes derīgo izrakteņu atradnes un to atrašanās vietu, krājumu apjomu, derīgā izrakteņa izmantošanas veidu.

Vienlaikus papildus anotācijā uzskaitītajām tiesībām valsts pusei tiesu praksē ir nostiprinājusies atziņa: tā kā ne visas prasības, kas jāievēro operatoram, ir konkrēti noteiktas vides aizsardzību regulējošajos normatīvajos aktos un Valsts vides dienestam, izlemjot jautājumu par atļaujas izdošanu, ir rīcības brīvība izvirzīt attiecībā uz piesārņojošo darbību tādas prasības, kuru ievērošana nepieciešama, lai nodrošinātu cilvēku veselības aizsardzību un sasniegtu augstu vides aizsardzības līmeni kopumā – gaisa, virszemes ūdeņu, pazemes ūdeņu, augsnes un zemes dzīļu aizsardzību.²⁹²

Papildinot ierobežojumus zemes īpašniekiem attiecībā uz derīgo izrakteņu ieguvu, varētu minēt 2020. gada 16. oktobrī spēkā stājušos grozījumus Teritorijas plānošanas noteikumos²⁹³, pievienojot 144. punktam jaunu tiesību normu, kurā noteikts: plānojot derīgo izrakteņu ieguves vietas, teritorijas plānojumā papildus paredzami drošības attālumi līdz dzīvojamai un publiskai apbūvei, nosakot tajos teritorijas izmantošanas aprobežojumus (144.3. apakšpunkts). Kā norādīts grozījumu anotācijā: piemērojot praksē noteikumu normas, ir konstatētas vairākas nepilnības spēkā esošajā regulējumā, kā arī atsevišķu normu dažāda interpretācija, kas ar grozījumiem novērsts.²⁹⁴

---

²⁹⁰ The Natural Resource Governance Institute. 2015. *Granting Rights to Natural Resources*. NRG Reader, March 2015, 6.

²⁹¹ Noteikumi par valsts nozīmes derīgo izrakteņu atradnēm: Ministru kabineta 2012. gada 8. maija noteikumi Nr. 321. 10.05.2012. *Latvijas Vēstnesis*. 72.

²⁹² Administratīvās apgabaltiesas 2021. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. A420206620, 6. Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [sk. 31.10.2022.]

²⁹³ Vispārīgie teritorijas izmantošanas, plānošanas un apbūves noteikumi: Ministru kabineta 2013. gada 30. aprīļa noteikumi Nr. 240. 21.05.2013., *Latvijas Vēstnesis*. 96.

²⁹⁴ Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2022. gada 3. marta spriedums lietā Nr. A420205319, SKA-273/2022, 3. Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [sk. 31.10.2022.]

Autora ieskatā, šāda veida nosacījumus var uzskatīt par valsts noteiktiem ierobežojumiem privāttiesībās tieši attiecībā uz zemes dziļu izmantošanu, proti, derīgo izrakteņu izstrādes procesu.

Tāpat, pēc autora domām, par valsts noteiktiem ierobežojumiem varētu traktēt nodokļu politiku, ar kuras palīdzību tiek veidota nozares politika vai arī noteikts virziens indivīda darbībām, ņemot vērā sabiedrības kopējās intereses.

OECD uzsver, ka valstu pienākums ir veidot stimulējošu ietvaru, kurā uzņēmumi varētu attīstīties, pateicoties drošai biznesa videi. Tāpat arī tiek uzsvērta paredzamība un drošība, kā arī vienkārša un saprotama nodokļu sistēma. Tiesiskā regulējuma jomā tiek norādīts uz nepieciešamību nodrošināt skaidri definētas un saprotamas pušu tiesības un pienākumus īpašumtiesību jautājumos.²⁹⁵

Dabas resursu nodokļa likuma²⁹⁶ 2. pantā noteikts, ka dabas resursu nodokļa mērķis ir veicināt dabas resursu ekonomiski efektīvu izmantošanu, ierobežot vides piesārņošanu, samazināt vidi piesārņojošas produkcijas ražošanu un realizāciju, veicināt jaunu, vidi saudzējošu tehnoloģiju ieviešanu, atbalstīt tautsaimniecības ilgtspējīgu attīstību, kā arī finansiāli nodrošināt vides aizsardzības pasākumus.

Saskaņā ar Dabas resursu nodokļa likuma 3. panta pirmās daļas pirmo apakšpunktu nodokļu maksātājs ir persona, kura saņēmusi vai kurai saskaņā ar vides aizsardzības vai zemes dziļu izmantošanas normatīvajiem aktiem bija pienākums saņemt vides aizsardzības normatīvajos aktos noteikto atļauju, licenci vai reģistrēt C kategorijas piesārņojošu darbību un kura Latvijas Republikas teritorijā, kontinentālajā šelfā vai ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā:

- 1) iegūst ar nodokli apliekamus dabas resursus;
- 2) realizē ar nodokli apliekamus dabas resursus, kas iegūti tādā saimnieciskajā darbībā, kura neattiecas uz derīgo izrakteņu iegūvi no zemes dziļēm;
- 3) izmanto zemes dziļu derīgās īpašības, iesūknējot ģeoloģiskajās struktūrās dabasgāzi;
- 4) emitē vidē ar nodokli apliekamas piesārņojošas vielas, apglabā atkritumus atkritumu poligonā, sadedzina atkritumus atkritumu sadedzināšanas vai līdz sadedzināšanas iekārtā;
- 5) lieto ūdens resursus elektroenerģijas ražošanai hidroelektrostacijā.

Valsts ieņēmumu dienests skaidro, ka ar dabas resursu nodokli apliek dabas resursus; zemes dziļu derīgo īpašību izmantošanu; atkritumu apglabāšanu un piesārņojošu vielu emisiju vidē; emitēto siltumnīcefekta gāzu apjomu, kas nav ietverts nodoto emisijas kvotu skaitā; videi

---

²⁹⁵ Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija. 04.07.2006. *Best – Practice Guide for a Positive Business and Investment Climate*. Iegūts no: <http://www.osce.org/eea/19768?download=true> [sk. 22.07.2022.]

²⁹⁶ Dabas resursu nodokļa likums: Latvijas Republikas likums. 29.12.2005. *Latvijas Vēstnesis*, 209; 26.01.2006. *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*, 2.

kaitīgas preces; iepakojumu un vienreiz lietojamus galda traukus un piederumus; radioaktīvās vielas; ogles; koksu un lignītu; transportlīdzekļus; ugunošanas ierīces u. c.²⁹⁷

Zemes dzīļu ieguve atsevišķos gadījumos tiek aplika arī ar nodevu. Tā, piemēram, Ministru kabineta 2012. gada 18. septembra noteikumi Nr. 633 “Zemes dzīļu izmantošanas kārtība iekšzemes publiskajos ūdeņos un jūrā” paredz, ka zemes dzīļu izmantotājs (licenciāts) maksā ikgadēju valsts nodevu par tiesībām izmantot zemes dzīles iekšzemes publiskajos ūdeņos. Savukārt Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumi Nr. 1055 “Noteikumi par valsts nodevu par zemes dzīļu izmantošanas licenci, bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļauju un atradnes pasi” paredz, ka par zemes dzīļu izmantošanas licenci, bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļauju un derīgo izrakteņu atradnes pasi ir maksājama valsts nodeva. Tāpat arī Ministru kabineta 2009. gada 18. augusta noteikumos Nr. 942 “Noteikumi par ogļūdeņražu ieguves valsts nodevu”²⁹⁸ noteikts, ka ir jāmaksā nodeva par Latvijas Republikas ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā vai Latvijas Republikas teritorijā valsts īpašumā esošajās zemēs iegūtiem ogļūdeņražiem.

Autors secina, ka šobrīd Latvijas Republika ar konkrētiem nodokļu un nodevu nomaksas pienākumiem attiecībā uz zemes dzīļu derīgo īpašību izmantošanu cenšas primāri veicināt dabas resursu ekonomiski efektīvu izmantošanu un ierobežot vides piesārņošanu. Autora ieskatā, ja tiktu atbalstīts modelis par CO₂ uzglabāšanu Latvijas Republikas zemes dzīlēs, vajadzētu arī paredzēt attiecīgu valsts nodevu.

3.3. Starptautisko tiesību robežas Latvijas Republikas zemes dzīļu privāttiesiskajā statusā

Valstu starptautisko attiecību regulēšanai paredzēts plašs starptautisko tiesību instrumentu klāsts. Pamatā tos var iedalīt divās kategorijās – saistošie un nesaistošie instrumenti. Juridiski saistošie starptautisko tiesību avoti ir līgumi, paražas (valstu prakse un *opinio iuris*) un starptautisko tiesību principi. Starptautiskie līgumi ir vienošanās starp valstīm. Valstis atzīst līgumu par saistošu, to ratificējot, parakstot vai akceptējot. Valstis, kas jau spēkā esošu līgumu nav parakstījušas, arī var kļūt par tā dalībniecēm, lietojot vienkāršotu procedūru – pievienošanās. Atzīstot līgumu par saistošu, valsts var pievienot atrunas vai interpretējošās deklarācijas, kam ir atšķirīgas juridiskās sekas. Līgumtiesību autoritatīvākais avots ir Vīnes

²⁹⁷ Valsts ieņēmumu dienests. 14.09.2015. Dabas resursu nodoklis. Iegūts no: <https://www.vid.gov.lv/lv/dabas-resursu-nodoklis> [sk. 26.07.2022.]

²⁹⁸ Noteikumi par ogļūdeņražu ieguves valsts nodevu: Ministru kabineta 2009. gada 18. augusta noteikumi Nr. 942. 27.08.2009. *Latvijas Vēstnesis*. 136.

Līgumtiesību konvencija, kas ir paražu kodifikācija. Būtiski ir atzīmēt, ka juridiski saistošo starptautisko tiesību avotu starpā nepastāv hierarhija.²⁹⁹

Nesaistošie instrumenti pamatā ietver deklarācijas un rezolūcijas, tomēr, starptautiskajā sabiedrībā iegūstot plašu atbalstu, to tiesiskais statuss var būt arī citāds. Deklarācijām, principiem, vadlīnijām, noteikumiem un rekomendācijām nepiemīt tiesiski saistošs raksturs, bet šiem instrumentiem ir vairāk morāls spēks, un tie sniedz valstīm praktiskus ieteikumus. Juridiski nesaistošiem tiesību avotiem, to skaitā atzītu tiesību ekspertu atzinumiem, ir papildavotu spēks. Tas nozīmē, ka jebkuram paziņojumam, arī augstu valsts amatpersonu paziņojumiem, var būt normatīvas sekas.³⁰⁰

Latvijas Republikai ir saistoši daudzi starptautiskie līgumi un konvencijas, kas ietekmē zemes dzīļu tiesību tvērumu Latvijā. Kā jau iepriekš konstatēts un aprakstīts šajā darbā, zemes dzīļu īpašumtiesības ir cieši saistītas ar īpašumu un īpašuma tiesībām. Šajā kontekstā tiesības uz zemes dzīļu īpašumtiesībām starptautiskā aspektā jāskata kopsakarībā ar tiesībām uz īpašumu.

Derīgo izrakteņu ieguves regulējumu Latvijas Republikas kontinentālajā šelfā un ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā nosaka Jūras vides aizsardzības un pārvaldības likums³⁰¹, kurā noteiktas Latvijas Republikas valsts suverēnās tiesības un jurisdikcija saimniekot tās kontinentālajā šelfā un ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā, ievērojot starptautisko līgumu nosacījumus. Latvijai saistoša ir arī ANO Jūras tiesību konvencija³⁰². Konvencijas V daļa regulē valstu tiesības ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā, savukārt Konvencijas VI daļa – valstu tiesības kontinentālajā šelfā. Kontinentālā šelfa dabas resursi ir Latvijas Republikas īpašums. Latvijai ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā ir suverēnas tiesības pētīt, aizsargāt, izmantot un pārvaldīt ekskluzīvās ekonomiskās zonas dabas resursus, kas atrodas jūras dibenā, tā dzīlēs un ūdeņos, un pārvaldīt šo resursu izmantošanu, kā arī veikt citas darbības, kas nepieciešamas ekskluzīvās ekonomiskās zonas izpētei un izmantošanai.³⁰³ ANO Jūras tiesību konvencija arī paredz ieguves nodevas noteikšanas aspektus.

Latvijas Republikas Tiesībsargs skaidro, ka cilvēktiesību ietvaros jēdzienā “īpašums” ietilpst ķermeniskas lietas, piemēram, dzīvoklis, zeme, telefons, kā arī bezķermeniskas lietas, par kurām pastāv ekonomiska interese, piemēram, mantiska rakstura tiesības, kas izriet no

---

²⁹⁹ Ārlietu ministrija. 16.03.2015. *Starptautisko tiesību instrumenti*. Iegūts no: <https://www2.mfa.gov.lv/geneva/informacija-par-ano/starptautiskas-tiesibas/starptautisko-tiesibu-instrumenti> [sk. 26.07.2022.]

³⁰⁰ *Ibid.*

³⁰¹ Jūras vides aizsardzības un pārvaldības likums: Latvijas Republikas likums. 17.11.2010. *Latvijas Vēstnesis*. 183.

³⁰² ANO Ģenerālā asambleja. *Apvienoto Nāciju Organizācijas Jūras tiesību konvencija*. 10.12.1982. *Latvijas Vēstnesis*. 17.11.2004., 183.

³⁰³ Konceptija par zemes dzīļu izmantošanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu potenciālo investīciju piesaistei: Ministru kabineta 2016. gada 8. decembra rīkojums Nr. 752. 09.12.2016. *Latvijas Vēstnesis*. 240.

kapitāldaļām, akcijām, autortiesībām. Tiesības uz īpašumu attiecas tikai uz jau pastāvošu īpašumu – nākotnes ienākumi nerada īpašumtiesības, ja vien tie jau nav nopelnīti vai nākotnē ir jāveic tikai maksājums. Atbilstoši starptautisko cilvēktiesību doktrīnā pastāvošajai izpratnei par īpašuma tiesību saturu Satversmes 105. pants neparedz personai subjektīvas tiesības uz valsts garantētu īpašuma minimumu, piemēram, dzīvokli. Īpašuma institucionālā garantija nodrošina personai tiesisku iespēju iegūt īpašumā lietas vai kļūt par mantiska rakstura tiesību subjektu. Savukārt individuālā garantija aizsargā personas iegūtās tiesības uz īpašumu. Latvijas Republikas Satversmes 105. pants nosaka: “Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību.” Tiesības uz īpašumu aizsargā arī ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas³⁰⁴ 17. pants, ES Pamattiesību hartas 17. pants, Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Pirmā protokola 1. pants.

Tāpat arī ANO Deklarācijas par sociālo progresu un attīstību³⁰⁵ 9. pantā norādīts, ka sociālais progress un ekonomiskā augšupeja prasa, lai tiktu atzīta visu nāciju kopīgā ieinteresētība pētīt, saglabāt, izmantot un ekspluatēt vienīgi miermīlīgos nolūkos un visas cilvēces interesēs saskaņā ar ANO Statūtos ietvertajiem mērķiem un principiem tādus vides reģionus kā kosmos, jūras un okeāna dibens un zemes dzīles zem tā ārpus nacionālās jurisdikcijas robežām.

Prof. A. Lazdiņš savā promocijas darbā (tika aizstāvēts 2016. gadā) “Latvijas reģionu minerālo resursu tirgus attīstība”³⁰⁶ ir identificējis starptautiskos dokumentus, kas būtu arī pastarpināmi attiecināmi saistībā ar zemes dzīļu izmantošanu:

- Konvencija informācijas jomā: “Par 1988. gada 25. jūnija Orhūzas konvenciju par pieeju informācijai, sabiedrības līdzdalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem”, kurai Latvija pievienojusies 1998. gada 25. jūnijā un kuras mērķis ir vērsts uz vides informācijas publiskas pieejamības nodrošināšanu, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespējām vērsties tiesu iestādēs ar vides jautājumiem.”³⁰⁷ Atbilstošs normatīvais regulējums

³⁰⁴ ANO Ģenerālā asambleja. 1948. *Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējā cilvēktiesību deklarācija*. 10.12.1948. Iegūts no: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/lat.pdf [sk. 22.07.2022.]

³⁰⁵ ANO Ģenerālā asambleja. 1969. *Apvienoto Nāciju Organizācijas Deklarācija par sociālo progresu un attīstību*. 11.12.1969. Iegūts no: <https://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/tiesibu-akti/ano-dokumenti/deklaracija-par-socialo-progresu-un-attistibu-pasludinata-1969gada-11decembri> [sk. 22.07.2022.]

³⁰⁶ Lazdiņš, A. 2016. Promocijas darbs “Latvijas reģionu minerālo resursu tirgus attīstība”, 34.

³⁰⁷ Likums “Par 1998. gada 25. jūnija Orhūzas konvenciju par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem”: Latvijas Republikas likums. 26.04.2002. *Latvijas Vēstnesis*, 64; 23.05.2002. *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*, 10.

šajā jomā Latvijas nacionālajā līmenī tika iekļauts Vides aizsardzības likumā³⁰⁸ (2006. gads).

- Likums “Par 1979. gada Bernes konvenciju par Eiropas dzīvās dabas un dabisko dzīvotņu aizsardzību”.³⁰⁹ Konvencijas mērķis ir aizsargāt savvaļas floru un to dabiskās dzīvotnes, īpaši tās sugas un dzīvotnes, kuru aizsardzībai nepieciešama vairāku valstu sadarbība.
- Likums “Par 1992. gada 5. jūnija Riodežaneiro Konvenciju par bioloģisko daudzveidību”³¹⁰, kura mērķis ir bioloģiskās daudzveidības saglabāšana, dzīvās dabas ilgtspējīga izmantošana un godīga, līdzsvarota ģenētisko resursu patērēšanā iegūto labumu sadale.
- Eiropas Padomes Direktīva 92/43/EEK³¹¹ par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību, kuras mērķis ir noteikt retu un aizsargājamu augu un dzīvnieku sugu, kā arī biotopu īpašus aizsardzības pasākumus.
- Zemes dzīļu ieguvi ietekmē arī ANO Vispārējā konvencija “Par klimata pārmaiņām”³¹² un Eiropas Parlamenta un Padomes lēmums Nr. 280/2004/K par monitoringa mehānismu attiecībā uz siltumnīcas efektu izraisošu gāzu emisiju un Kioto protokola īstenošanu Kopienas ietvaros.³¹³

Prof. A. Lazdiņa promocijas darbā uzskaitītie starptautiskie dokumenti tiek piemēroti Latvijas Republikā, un uz to bāzes ir veidoti arī atbilstoši vides nozares normatīvie akti, kas tika apskatīti šajā sadaļā un kas tieši un pastarpināti arī ir ņemti vērā, izveidojot zemes dzīļu regulējuma Latvijas Republikā tvērumu.

Autors secina, ka Latvijas Republikas zemes dzīļu un to ietekmējošo nosacījumu tiesiskais regulējums ir veidots, ņemot vērā arī ES kompetento institūciju pieņemto tiesisko regulējumu, kura transponēšana Latvijas Republikas normatīvo aktu sistēmā vai tieša piemērošana ir saistoša Latvijas Republikai un arī apskatīta šajā darbā.

---

³⁰⁸ Vides aizsardzības likums: Latvijas Republikas likums. 15.11.2006. *Latvijas Vēstnesis*. 183.

³⁰⁹ Likums “Par 1979. gada Bernes konvenciju par Eiropas dzīvās dabas un dabisko dzīvotņu aizsardzību”: Latvijas Republikas likums. 03.01.1997. *Latvijas Vēstnesis*, 1/2; 13.02.1997. *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*, 3.

³¹⁰ Likums “Par 1992. gada 5. jūnija Riodežaneiro Konvenciju par bioloģisko daudzveidību”: Latvijas Republikas likums. 08.09.1995. *Latvijas Vēstnesis*, 137; 25.01.1996. *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*, 2.

³¹¹ Eiropas Savienības Padome. Direktīva Nr. 92/43/par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību. 21.05.1992. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. OV L 206, 22.7.1992. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1992/43/oj/?locale=LV>

³¹² ANO Ģenerālā asambleja. 1992. Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējā konvencija “Par klimata pārmaiņām”. 09.05.1992. *Latvijas Vēstnesis*, 09.03.1995., 37; 27.04.1995. *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*, 8.

³¹³ Eiropas Parlaments un Padome. 2004. Lēmums Nr. 280/2004/EK par monitoringa mehānismu attiecībā uz siltumnīcas efektu izraisošu gāzu emisiju un par Kioto protokola īstenošanu Kopienā. 11.02.2004. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. OV L 49, 19.2.2004.

Līdz ar pievienošanos ES Latvija ir kļuvusi ne tikai par vienu no ES dalībvalstīm, bet arī uzņēmusies virkni saistību, kuras nepieciešams ievērot gan attiecībā uz nacionālās tiesību sistēmas sakārtošanu, gan arī attiecībā uz ES tiesību pareizu piemērošanu praksē. Atbilstoši Līguma par Eiropas Savienību³¹⁴ 4. panta 3. punktam un Līguma par Latvijas pievienošanos Eiropas Savienībai³¹⁵ 2. pantam Latvijas Republikai ir jāveic attiecīgi pasākumi, lai nodrošinātu ne tikai tos pienākumus, kas radušies pēc Latvijas Republikas pievienošanās ES, bet arī to saistību apjomu, kas ir pieņemts pirms Latvijas Republikas pievienošanās ES.

Līguma par Eiropas Savienības darbību³¹⁶ 288. pants paredz piecu veidu tiesību aktus, kurus var pieņemt ES institūcijas: regulas, direktīvas, lēmumus, atzinumus un ieteikumus.

Enerģijas resursi ir tradicionālās ES politikas un regulējuma jomas kopš Eiropas Ogļu un tērauda kopienas (1951. gadā) un *Euratom* līguma (1957. gadā). Izejvielu iniciatīvas mērķis ES līmenī ir risināt problēmas, kas saistītas ar piekļuvi izejvielām. Uz arodveselību, tehnisko drošību, atkritumu apsaimniekošanu, ietekmi uz vidi un piegādes drošību attiecas *Acquis*,³¹⁷ taču sīkāka informācija par īpašumtiesībām un resursu pārvaldību ir atstāta dalībvalstu ziņā. Ieguves atkritumu direktīvā (2006/21/EK) ir īpaši noteikumi par tukšumu apsaimniekošanu, piemēram, aizbēršanu.³¹⁸

Darba autora ieskatā, ES šobrīd nav noteikusi konkrētu tvērumu zemes dzīļu īpašumtiesību jautājumos, jo ES dalībvalstīs ir dažādas tiesību situācijas, zemes dzīļu potenciāls, privātīpašuma aspekti, tādēļ zemes dzīļu īpašumtiesību jautājumu katra dalībvalsts var izlemt patstāvīgi, neiejaucoties civiltiesību nozarē, un valstīm saglabājas liela autonomija privāttiesību noteikšanas nosacījumu definēšanā.

Lielākajā daļā valstu derīgie izrakteņi *in situ*³¹⁹ ir valsts vai dažreiz reģionālie aktīvi, bet vairākās valstīs būvniecībai derīgie izrakteņi pieder zemes īpašniekam, piemēram, Austrija,

---

³¹⁴ Līgums par Eiropas Savienību: ES tiesību akts. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 30.03.2010., C83, 53. sējums.

³¹⁵ Līgums starp Beļģijas Karalisti, Dānijas Karalisti, Vācijas Federatīvo Republiku, Grieķijas Republiku, Spānijas Karalisti, Francijas Republiku, Īriju, Itālijas Republiku, Luksemburgas Lielhercogisti, Nīderlandes Karalisti, Austrijas Republiku, Portugāles Republiku, Somijas Republiku, Zviedrijas Karalisti, Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti (Eiropas Savienības dalībvalstīm) un Čehijas Republiku, Igaunijas Republiku, Kipras Republiku, Latvijas Republiku, Lietuvas Republiku, Ungārijas Republiku, Maltas Republiku, Polijas Republiku, Slovēnijas Republiku, Slovākijas Republiku par Čehijas Republikas, Igaunijas Republikas, Kipras Republikas, Latvijas Republikas, Lietuvas Republikas, Ungārijas Republikas, Maltas Republikas, Polijas Republikas, Slovēnijas Republikas un Slovākijas Republikas pievienošanos Eiropas Savienībai: ES tiesību akts. 23.09.2003. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, L 236. 12.11.2003. *Latvijas Vēstnesis*. 159.

³¹⁶ Līgums par Eiropas Savienības darbību: ES tiesību akts. 13.12.2007. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. C 326, 26.10.2012.

³¹⁷ Eiropas Savienības (ES) *acquis* ir kopīgu tiesību un pienākumu krājums, kas veido ES tiesību aktu kopumu un ir iekļauts ES dalībvalstu tiesību sistēmās.

³¹⁸ Hámor-Vidó, M., Hámor, T., Czirik, L. 2021. *Underground space, the legal governance of a critical resource in circular economy*. Resources Policy, Volume 73, ISSN 0301-4207. doi.org/10.1016/j.resourpol.2021.102171.

³¹⁹ Latīņu frāze, kas nozīmē "vietā" vai "pozīcijā".

Francija, Nīderlande. Iespējams, tas ir viens no iemesliem, kāpēc dalībvalstis var neatbalstīt jaunas iniciatīvas, lai regulētu, piemēram, vienotu derīgo izrakteņu krājumu klasifikāciju vai “sabiedriskas nozīmes derīgo izrakteņu atradņu” definēšanu ES mērogā. Daudzas valstis izšķir stratēģiskos (vai kritiskos, rezervētos) derīgos izrakteņus, un piekļuve to izpētes un ieguves tiesībām ir sarežģītāka (piemēram, izmantojot koncesiju konkursu).³²⁰

Tomēr pašlaik neviens no ES juridiskajiem instrumentiem neregulē īpašumtiesību režīmu zemes dziļu dabas resursiem. Ņemot vērā Līguma par ES darbību 345. pantu, valstis saglabā savas tiesības pieņemt tiesību aktus īpašuma tiesību jomā tiktāl, ciktāl valstu tiesību akti nav pretrunā ES tiesībām. Tomēr tas nenozīmē, ka ES tiesiskums nevar ietekmēt tiesību normas, kas attiecas uz dalībvalstu zemes dziļu resursiem. ES enerģētikas politika ir lielisks piemērs par ES iekšējā tirgus saskaņošanu attiecībā uz enerģijas resursiem, neiejaucoties dalībvalstu īpašumtiesību režīmos.³²¹

Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas³²² Pirmā protokola 1. pantā noteikts, ka jebkurai fiziskai vai juridiskai personai ir tiesības uz īpašumu. Nevienam nedrīkst atņemt viņa īpašumu, izņemot, ja tas notiek sabiedrības interesēs un apstākļos, kas noteikti ar likumu un atbilst vispārējiem starptautisko tiesību principiem. Minētie nosacījumi nekādā veidā nedrīkst ierobežot valsts tiesības izdot tādus likumus, kādus tā uzskata par nepieciešamiem, lai kontrolētu īpašuma izmantošanu saskaņā ar vispārējām interesēm vai lai nodrošinātu nodokļu vai citu maksājumu vai sodu samaksu.

Lai gan dalībvalstīm ir tiesības patstāvīgi veidot savus īpašuma tiesību noteikumus, tās nevar liegt ES sniegto ekonomisko brīvību. Attiecīgie Līguma par Eiropas Savienības darbību noteikumi jo īpaši attiecas uz personu un kapitāla brīvu pārvietošanos (Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. un 63. pants), kas šajā ziņā kļūst par “negatīviem ietekmes nosacījumiem” attiecībā uz īpašumtiesību robežām.³²³

Kopumā autors uzskata, ka Latvijas Republikai ir saistoši daudzi starptautiskie līgumi un konvencijas, kas ietekmē zemes dziļu tiesību tvērumu Latvijas Republikā, kā arī tie tiek ņemti vērā, veidojot tiesu praksi zemes dziļu jautājumos. Tomēr starptautiskie līgumi un konvencijas šobrīd neierobežo Latvijas Republikas tiesības normatīvajos aktos noteikt dažādas

---

³²⁰ Dzigulska, J. 2016. *Subsurface property rights in Latvia: public interest over private rights?* Rīga Graduate School of Law. Iegūts no: <https://www.rgsl.edu.lv/uploads/research-papers-list/9/dzigulska-julija-6-final.pdf> [sk. 28.09.2022.]

³²¹ *Ibid.*

³²² Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: ES tiesību akts. 13.06.1996. *Latvijas Vēstnesis*. 143/144.

³²³ Stankovics, P., Montanarella, L., Kassai, P., Tóth, G., Tóth, Z. 2020. *The interrelations of land ownership, soil protection and privileges of capital in the aspect of land take*. Land Use Policy, Volume 99, ISSN 0264-8377. doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.105071.

zemes dziļņu piederības formas (valsts, pašvaldība, juridiska vai fiziska persona), kā arī dažādas zemes dziļņu izmantošanas variācijas, piemēram, ģeotermālā siltuma apgūšana vai CO₂ uzglabāšana, ja šādai nepieciešamībai ir veikts atbilstošs izvērtējums un pastāv kopēja sabiedrības interese, neierobežojot personu un kapitāla brīvu pārvietošanos. Attiecīgi, ņemot vērā Latvijas Republikai starptautiskajos dokumentos noteiktos pienākumus un piešķirto rīcības brīvības tvērumu, šī darba noslēgumā tiek sniegti priekšlikumi zemes dziļņu īpašumtiesību sistēmas uzlabojumiem, kas nebūtu pretrunā starptautiskajās tiesībās noteiktajiem principiem.

Nobeigums

Attīstoties valstij un sabiedrībai kopumā, pieaug tās patēriņš un prasības pēc energoresursiem un enerģijas, lai apmierinātu dažādas valsts tautsaimniecības vajadzības. Pēdējos gados enerģētikas neatkarības jautājums ES un jo īpaši Latvijas Republikai ir kļuvis aktuāls, ņemot vērā gan pasaules enerģijas tirgus tendences, gan Ukrainas–Krievijas krīzi, kas radīja negatīvas indikācijas par valstu enerģētisko vajadzību nodrošināšanu un enerģētisko neatkarību kopumā, gan arī Covid-19 pandēmijas radīto krīzi un to, ka valstis vairāk sāka domāt par spējām sevi apgādāt ar resursiem un nepieciešamajiem materiāliem, t.sk. tiem neapgūtajiem resursiem, kas pieejami valstīm to zemes dzīlēs. Šajā darbā ir rastas atbildes uz izvirzītajiem zinātniskajiem jautājumiem.

Pētījuma noslēgumā autors izvirza divus galvenos secinājumus:

- 1. Latvijas Republikai ir būtiska nozīme un iespēja izmantot zemes dziļu potenciālu reģionālā līmenī, vienlaikus jāveido skaidra normatīvā vide, kas veicinātu arī ārvalsts investoru ienākšanu tieši Latvijas Republikas teritorijā.**
- 2. Latvijas tiesību sistēmā zemes dziļu regulējums īpašumtiesību aspektā prasa uzlabojumus, modernizējot Civillikumu, likumu “Par zemes dzīlēm” un tiem pakārtotos normatīvos aktus, skaidrāk nosakot robežu starp valsti un privāttiesību subjektiem.**

Vienlaikus, apskatot šī darba ietvaros izvirzīto 1. pētniecisko jautājumu “Kā būtu definējams zemes dziļu jēdziena tvērums?”, var secināt:

Mūsdienās, kad strauji aug sabiedrības pieprasījums pēc enerģijas un arvien straujāk attīstās tehnoloģijas, lai nodrošinātu sabiedrības labklājību un energoresursus varētu apgūt arvien ekonomiskākā veidā, ir svarīgi spēt nodalīt sabiedrības kopējo interesi un privāttiesisko interesi uz energoresursiem un derīgajiem izrakteņiem, kas atrodas zemes dzīlēs.

Zemes dziļu uzbūve, derīgo īpašību un resursu izplatības robežas un dziļums ir tikai relatīvi nosakāms, un tas nesakrīt ar Latvijas Republikā noteiktajām zemes īpašumu vai administratīvajām robežām virszemē un attiecīgi zemes īpašnieka iespējām īstenot efektīvu zemes dziļu izpēti un izmantošanu.

Darba autors secina, ka mūsdienās ar zemes dzīlēm Latvijas Republikā var saprast visus zemes slāņus līdz zemes kodolam, kas sevī neietver tikai zemes virskārtas daļu, tādēļ zemes dziļu jēdziens būtu definējams plaši. Savukārt par zemes dziļu derīgajām īpašībām var uzskatīt visas pazīmes, kas rada augļus vai ekonomisko labumu, veicot darbības zemes dzīlēs.

Autora ieskatā, lai izvairītos no riskiem efektīvi izstrādāt dažāda veida karjerus, kā arī ņemot vērā, ka vērtīgie izrakteņi atrastos zem 150 metru robežlīnijas, autors piedāvā šo dziļumu kā kompromisa variantu starp zemes īpašnieku, karjeru un citu derīgo izrakteņu (līdz 150 metru

dziļumam) izstrādātāju interesēm. Attiecīgi zemes virskārtas elements nebūtu ietverams zemes dziļu jēdzienā.

Apskatot šī darba ietvaros izvirzīto 2. pētniecisko jautājumu “Kāds tiesību apjoms būtu nosakāms zemes īpašnieku tiesībām?”, var secināt:

Valstīs, kuru zemes dziļēs ir derīgi resursi un kuras tos arī apgūst, tiesiskais regulējums paredz īpašumtiesības valstij šos derīgos zemes dziļu resursus apgūt visas sabiedrības interešu vārdā un tikai retos gadījumos nosaka noteiktas konkrētu privātpersonu īpašumtiesības uz visām zemes dziļu derīgajām īpašībām. Zemes īpašnieka zemes dziļu tiesības nav neierobežotas, un šādās valstīs tiesiskajā regulējumā parasti arī tiek atrunāta kārtība sākotnējo izpētes darbu veikšanai, piemēram, ģeoloģisko urbumu veikšanai, kas būtu nepieciešama, lai varētu kvalitatīvi apzināt potenciālo energoresursu apjomu un izvietojumu, kā arī noteiktu resursu vai visu zemes dziļu īpašumtiesības valstij. Darba autors secina, ka Latvija ir viena no retajām valstīm pasaulē, kurā zemes dziļes pilnībā bez būtiskiem ierobežojumiem pieder zemes īpašniekam līdz pat zemeslodes centram. Šī darba ietvaros autors atzīst, ka zemes īpašnieka tiesības uz zemes dziļu īpašumtiesībām var nebūt absolūtas.

Apskatot šī darba ietvaros izvirzīto 3. pētniecisko jautājumu “Kā būtu nosakāmas valsts ietekmes robežas privāttiesībās attiecībā uz zemes dziļu īpašumtiesībām?”, var secināt:

21. gadsimtā Latvijas Republikas tiesiskajā regulējumā attiecībā uz zemes dziļu īpašumtiesībām nav ieviests mūsdienu sabiedrības vajadzībām un tehnoloģiskajām iespējām atbilstošs tiesiskais regulējums, lai varētu kvalitatīvi veikt gan jaunu derīgo izrakteņu un citu zemes dziļu resursu meklēšanas un izpētes sistemātiskus darbus, gan, tos jau apzinot, izstrādāt valstiska līmeņa stratēģiju zemes dziļu izmantošanai.

Apstiprinot koncepciju, tika atbalstīts tāds variants Latvijas Republikas zemes dziļu attīstībā, kas neparedz būtiskas tiesiskā regulējuma izmaiņas. Ministru kabinets, apstiprinot koncepciju ar iepriekš darbā aprakstīto variantu, ir izvēlējis saglabāt Latvijā jau no brīvvalsts laikiem pastāvošo, nekur citur pasaulē neesošo tiesisko regulējumu, kad zemes īpašniekam pieder ne tikai zemes virsa, bet arī gaisa telpa virs tās, kā arī zemes slāņi zem tās un visi izrakteņi, kas tajos atrodas. Tomēr arī šāds regulējums nodrošina valsts ietekmi pār zemes dziļu īpašumtiesībām. Vienlaikus jāņem vērā, ka koncepcijas atbalstītais variants netika pilnībā ieviests un koncepcija ir zaudējusi spēku. Darba autora ieskatā, pastāv nepieciešamība un aktualitāte uzlabot zemes dziļu īpašumtiesību jautājumu Latvijā.

Ieviešot īpašumtiesību principus un paredzot dažādus ierobežojumus, lai saglabātu konkurētspēju un pievilcību investoru acīs, svarīgi ir ņemt vērā arī tuvāko kaimiņvalstu (Lietuvas un Igaunijas) praksi un pieredzi, tā uzlabojot iespējas piesaistīt investorus un sniegtot tiem skaidrus signālus un ilgtermiņa paredzamību, kas ir būtiska resursietilpīgu nozaru attīstībā,

kāda ir zemes dzīļu izpētes un izstrādes nozare. Šāda tiesiskā skaidrība mazina arī potenciālos korupcijas riskus attiecībā uz zemes dzīļu izmantošanas nogabalu noteikšanas procesiem.

Autors secina: praksē tiek konstatēts, ka zemes dzīles izmantotas bez zemes dzīļu izmantošanas licences vai bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļaujas un šis pārkāpums visnegatīvāk ietekmē zemes dzīles, radot neatgriezenisku kaitējumu zemes dzīlēs sastopamo derīgo izrakteņu apjomam un kvalitātei, jo nav saņemti nekādi nosacījumi zemes dzīļu racionālai, vidi saudzējošai un ilgtspējīgai izmantošanai. Lai uzlabotu iespējamās kontroles mehānismus, autora ieskatā, zemes dzīļu īpašumtiesības vajadzētu noteikt valstij, kas spēj ar efektīvākiem instrumentiem veikt zemes dzīļu izmantošanas uzraudzības funkcijas. Pēc autora domām, ir svarīgi tiesiskajā regulējumā pēc iespējas konkrētāk noteikt valsts ietekmes robežas privāttiesībās attiecībā uz zemes dzīļu īpašumtiesībām.

Apskatot šī darba ietvaros izvirzīto 4. pētniecisko jautājumu “Kādā veidā zemes dzīļu īpašumtiesības būtu piešķiramas valstij?”, var secināt:

Lai Latvijas Republikas tautsaimniecība varētu iegūt materiālu labumu no zemes dzīļu derīgo īpašību izmantošanas, autora ieskatā, Latvijā būtu nepieciešams tāds tiesiskais regulējums, kas pieļautu šādu zemes dzīļu izpētes veikšanu arī citu personu piederošajos nekustamajos īpašumos (zemes virskārtas tvērumā), kā arī paredzētu tiešu atbildības un īpašumtiesību sadalījumu derīgo izrakteņu iegūšanas gadījumos un citu zemes dzīļu derīgo īpašību apgūšanai, kā arī noteiktu konkrētus kompensācijas mehānismus zemes īpašniekiem.

Darba ietvaros veiktajā pētījumā ar salīdzinošo metodi ir pierādīts, ka zemes dzīļu izmantošanas tiesiskais regulējums Latvijā ir unikāls, ja salīdzina ar citās valstīs esošo tiesisko situāciju, kā arī šī brīža Latvijā spēkā esošais tiesiskais regulējums prasa uzlabojumus atbilstoši mūsdienu modernās sabiedrības un tehnoloģisko iespēju prasībām, lai uzlabotu tautsaimniecības efektivitāti un zemes dzīļu izmantošanas potenciālu pārskatāmā nākotnē.

Latvijas Republikai ir saistoši daudzi starptautiskie līgumi un konvencijas, kas ietekmē zemes dzīļu tiesību tvērumu Latvijā, kā arī tiek ņemti vērā, veidojot tiesu praksi zemes dzīļu jautājumos. Tomēr starptautiskie līgumi un konvencijas neierobežo Latvijas Republikas tiesības normatīvajos aktos noteikt dažādas zemes dzīļu piederības formas (valsts, juridiskas vai fiziskas personas).

Pētījumā identificēto problēmu pamatā ir trūkumi normatīvajos aktos. Esošais zemes dzīļu īpašumtiesību pamatprincips Civillikumā ir izveidojies 20. gadsimta sākumā, kad veidojās Latvijas Republikas privāttiesību regulējums. Kopš šī laika zemes dzīļu tiesiskais regulējums nav modernizēts, bet tiesību sistēma ir papildināta ar tiesību aktiem, kas ar atsevišķiem

izņēmumiem, pastarpināti atstāj ietekmi uz kvalitatīvu zemes dziļu īpašumtiesību noteikšanas principiem kopumā un sadrumstalo īpašumtiesību stāvokli, kā arī rada neskaidrības privātīpašumu īpašniekos.

Darbā arī secināts, ka Latvijas Republikā pastāv ģeoloģiskais potenciāls CO₂ uzglabāšanai, taču šobrīd tehnoloģijas, iespējams, vēl nav nobriedušas līdz līmenim, lai šādas darbības būtu ekonomiski izdevīgas. Taču vienlaikus, lai Latvijas Republikai ES būtu priekšrocības, kad šāds risinājums kļūtu ekonomiski izdevīgs, ir savlaicīgi nepieciešams tiesiskajā regulējumā paredzēt iespējamību šāda veida zemes dziļu derīgo īpašību izmantošanai un noteikt skaidrus īpašumtiesību nosacījumus normatīvajos aktos, skaidri iezīmējot privāttiesību un valsts īpašumtiesību robežas, piešķirot būtiskas tiesības valstij jautājumā par zemes dziļu izpēti un izmantošanu.

Izvērtējot konstatētās tiesiskā regulējuma nepilnības to kopsakarībā un šī pētījuma ietvaros izvirzītajiem diviem galvenajiem secinājumiem, kā arī papildus uz šī pētījuma četriem pētnieciskajiem jautājumiem rastajām atbildēm, autora ieskatā, pastāv nepieciešamība zemes dziļu tiesiskajā regulējumā veikt uzlabojumus, un autors izvirza šādus **priekšlikumus**:

1. Civillikumā esošais princips, ka personai, kurai pieder zeme, pieder viss, kas sniedzas līdz pat debesīm un zemes dziļumiem, ir radies viduslaiku ēras sākumā, un to būtu nepieciešams pielāgot mūsdienu prasībām, modernizējot Civillikumu un paredzot, ka zemes dzīles pieder Latvijas Republikai kā juridiskam subjektam. Šis jautājums arī noteiktu skaidras robežas attiecībā uz ģeotermālā siltuma izmantošanu, kur mājsaimniecību līmenī nepastāvētu izmaiņas (zemes siltumsūkņi darbojas dziļumā līdz 150 metriem), taču rūpnieciskā līmenī apgūstamai ģeotermālajai enerģijai jau būtu skaidri definēta valsts īpašumtiesība uz šo enerģijas veidu. Darba autora ieskatā, būtu nepieciešams īstenot Konceptijā ietverto C risinājumu ar modificētu tvērumu, paredzot 150 metru robežlīniju, ko paredz 1. priekšlikumā piedāvātā redakcija. Secīgi Latvijas Republikai būtu ekskluzīvas tiesības uz derīgajiem izrakteņiem, ja tādi tiek atrasti, sākot no 150 metru dziļuma. Tāpat Latvijas Republikai būtu tiesiski nosakāmas tiesības uz zemes dziļu porām (brīva telpa starp iežiem, kur iespējams uzglabāt gāzveida vielas). Privātpersonām būtu tiesības izmantot zemi, augsni, iegūt derīgos izrakteņus, kas atrodas līdz 150 metriem dziļumā. Tiesības uz derīgajiem izrakteņiem jeb minerālresursu tiesības ļauj pētīt un iegūt derīgos izrakteņus, kas atrodas dziļāk par 150 metriem no zemes virsmas. Tiek novilkta nosacīta robežlīnija zemes dzīlēs, no kuras tiesības uz derīgo izrakteņu izmantošanu pieder valstij. Šī robežlīnija atrodas 150 metru dziļumā, taču tā neietekmē zemes īpašnieka privāttiesības un iespējas izmantot

zemes virsmu un gūt visus labumus no tās izmantošanas. Lai to nodrošinātu, darba autors piedāvā šādu Civillikuma pilnveidojumu.

1.1. Izteikt Civillikuma 1042. pantu šādā redakcijā:

“1042. Zemes īpašniekam pieder ne vien tās virsa, bet arī gaisa telpa virs tās. Zemes slāņi zem tās un visi izrakteņi (un zemes dziļu derīgās īpašības), kas tajos atrodas līdz 150 metru (ieskaitot) dziļumam. Derīgie izrakteņi (un zemes dziļu derīgās īpašības), kas atrodas zem 150 metru dziļuma, pieder valstij Latvijas Republikas personā.”

2. Pilnveidojot Civillikumu, darba autora ieskatā, būtu nepieciešams veikt izmaiņas arī speciālajā likumā, kas regulē zemes dziļu tvērumu, – likumā “Par zemes dzīlēm”, kurā būtu veicami šādi grozījumi.

2.1. Izteikt likuma “Par zemes dzīlēm” 3. panta pirmo daļu šādā redakcijā:

“(1) Zemes dzīles, visi derīgie izrakteņi (un zemes dziļu derīgās īpašības), kas atrodas zemes dzīlēs, sākot no 150 metru dziļuma, pieder valstij Latvijas Republikas personā. Ja valstij vai tās deleģētam subjektam zemes dziļu ieguves procesa ietvaros ir jāierobežo zemes virskārtas īpašnieka tiesības, zemes īpašniekam ir tiesības uz Ministru kabineta noteiktu kompensāciju.”

2.2. Papildināt likuma “Par zemes dzīlēm” 3. pantu ar trešo daļu:

“(3) Zemes dziļu izmantošanas kārtību, kompensāciju noteikšanu un uzraudzības noteikumus nosaka Ministru kabinets.”

2.3. Papildināt likuma “Par zemes dzīlēm” Pārejas noteikumus ar 29. punktu:

“29. Ministru kabinets līdz 2023. gada 31. decembrim izdod šā likuma 3. panta trešajā daļā minētos noteikumus.”

2.4. Darba autors piedāvā šādu Ministru kabineta noteikumu projektu, kas būtu ieviešams, ja tiktu īstenots šī darba 2.2. un 2.3. priekšlikums. Tiesiskā regulējuma tvērumam ar zināmu analogiju varētu izmantot spēkā esošos un zemes īpašuma lietošanas tiesību ierobežošanas kompensācijas praksē piemērotos Ministru kabineta 2006. gada 25. jūlija noteikumus Nr. 603 “Kārtība, kādā aprēķināma un izmaksājama atlīdzība par energoapgādes objekta ierīkošanai vai rekonstrukcijai nepieciešamā zemes īpašuma lietošanas tiesību ierobežošanu”³²⁴, kuros noteikta kārtība, kādā aprēķina un izmaksā atlīdzību nekustamā īpašuma īpašniekiem par zaudējumiem, kas tieši

---

³²⁴ Kārtība, kādā aprēķināma un izmaksājama atlīdzība par energoapgādes objekta ierīkošanai vai rekonstrukcijai nepieciešamā zemes īpašuma lietošanas tiesību ierobežošanu: Ministru kabineta 2006. gada 25. jūlija noteikumi Nr. 603. 27.07.2006. *Latvijas Vēstnesis*. 118.

saistīti ar jaunu energoapgādes komersanta objektu ierīkošanu vai esošo objektu ekspluatācijas un remonta nodrošināšanu.

Izstrādājot Ministru kabineta kārtību, vērā ņemams, kādiem mērķiem un vai vispār zemes virskārta tiek izmantota no zemes īpašnieka puses. Autora ieskatā, zemes īpašniekam kompensācija par zemes dziļu līmenī noteiktajiem ierobežojumiem nepienāktos, ja viņš savu zemi virskārtas līmenī neapkopj vai pilnībā neizmanto vismaz trīs gadus. Tas gan nebūtu attiecināms uz gadījumiem, kad zeme tiktu atsavināta.

*“Ministru kabineta noteikumi Nr. [..]
Rīgā [..]. gada [..]. [..] (prot. Nr. [..]. §)*

Kārtība, kādā tiek noteikta kompensācija par zemes dziļu izmantošanu

Izdoti saskaņā ar likuma
“Par zemes dziļēm” 3. panta trešo daļu

I. Vispārīgie jautājumi

1. Noteikumi nosaka zemes dziļu izmantošanas kārtību, kompensāciju noteikšanas un uzraudzības nosacījumus.
2. Latvijas Republikas valsts pilnvarotais subjekts zemes dziļu ieguvē un zemes īpašnieks slēdz savstarpēju līgumu (turpmāk – līgums), kurā nosaka atlīdzības summu un citus būtiskus nosacījumus pēc pušu ieskatiem.

II. Atlīdzības aprēķināšana

3. Zemes platību, par kuru zemes īpašniekam aprēķināma atlīdzība, aprēķina šādi:
  - 3.1. pamatojoties uz objekta novietojuma plānu, nosaka tās zemes platības konfigurāciju, par kuru zemes īpašniekam aprēķināma atlīdzība, un iezīmē minēto zemes platību objekta novietojuma plānā;
  - 3.2. zemes platību aprēķina kvadrātmetros, noapaļojot līdz vienam kvadrātmetram.
4. Maksājamās atlīdzības summu aprēķina, reizinot šo noteikumu 3. punktā minētajā kārtībā aprēķināto zemes platības vienību skaitu ar atlīdzības apmēru par vienu vienību.
5. Ja par zemes platības lietošanas tiesību ierobežojumu šajos noteikumos ir paredzētas vairākas dažādu lielumu atlīdzības, aprēķina vienu lielāko atlīdzību.

6. Atlīdzību par zemes platības vienības lietošanas tiesību ierobežojumu nosaka šādi:
  - 6.1. par zemes platību, kuru nav iespējams izmantot agrākajiem nekustamā īpašuma lietošanas mērķiem, – divkārtā šīs zemes platības kadastrālās vērtības apmērā, bet ne mazāku kā 1,42 *euro* par kvadrātmetru;
  - 6.2. par zemes platību, kuru turpmāk ir iespējams izmantot agrākajiem nekustamā īpašuma lietošanas mērķiem, bet ar lietošanas tiesību ierobežojumiem – saskaņā ar šo noteikumu 1. pielikumu;
  - 6.3. par izcērtamajiem kokiem, ogulājiem, košumkrūmiem un likvidējamiem kultūraugu stādījumiem – saskaņā ar abu pušu vienošanos.
7. Fizisko un juridisko personu īpašumā vai lietošanā esošajos mežos un pārējā mežsaimniecībā izmantojamā zemē atlīdzību par zemes lietošanas tiesību ierobežojumu nepiešķir, ja zemes virskārtas līmenī zeme nav apkopta vai izmantota vismaz trīs gadus.
8. Fizisko un juridisko personu īpašumā vai lietošanā esošajos mežos un pārējā mežsaimniecībā izmantojamā zemē atlīdzību par zemes platības atsavināšanu vai lietošanas tiesību ierobežojumu tādā mērā, ka to turpmāk nevar izmantot agrākajam nekustamā īpašuma lietošanas mērķim, nosaka divkārtā šīs zemes platības vienības kadastrālās vērtības apmērā, bet ne mazāku kā 1,42 *euro* par kvadrātmetru.
9. Pie zemes (izņemot fizisko un juridisko personu īpašumā vai lietošanā esošos mežus un pārējo mežsaimniecībā izmantojamo zemi), kuru turpmāk nav iespējams izmantot agrākajiem nekustamā īpašuma lietošanas mērķiem, pieder zemes platība, ko aizņem seklāk par 0,3 metriem novietotas pazemes gāzapgādes iekārtas un būves, gāzes noliktavas un krātuves.

III. Atlīdzības apmēra saskaņošana

10. Latvijas Republikas valsts pilnvarotais subjekts zemes dzīļu ieguvē iesniedz zemes īpašniekam:
  - 10.1. līguma projektu;
  - 10.2. jaunā objekta plānu vai objekta rekonstrukcijas plānu, norādot tajā aizsargjoslas robežas un no kokiem un krūmiem attīrāmās joslas robežas, piebraucamo ceļu, kā arī būvdarbu laikā izmantojamās zemes robežas ārpus aizsargjoslas;
  - 10.3. informāciju par būvdarbu raksturu, plānoto būvdarbu sākumu un ilgumu;
  - 10.4. atlīdzības aprēķinu par zemes īpašuma lietošanas tiesību ierobežošanu.

11. Ja objekta ierīkošanai vai rekonstrukcijai nepieciešams izcirst kokus, ogulājus, košumkrūmus vai likvidēt kultūraugu stādījumus ārpus fizisko vai juridisko personu īpašumā vai lietošanā esošiem mežiem un pārējās mežsaimniecībā izmantojamās zemes, energoapgādes komersants papildus šo noteikumu 10. punktā minētajiem dokumentiem iesniedz zemes īpašniekam rakstisku informāciju par attīrāmās joslas novietojumu un priekšlikumu kopīgi veikt izcērtamo koku, ogulāju, košumkrūmu vai likvidējamo kultūraugu stādījumu novērtējumu.
12. Ja energoapgādes komersants un zemes īpašnieks nevar vienoties par atlīdzības apmēru, minētās personas ir tiesīgas vērsties tiesā ar pieteikumu par atlīdzības apmēra noteikšanu.

IV. Noslēguma jautājums

13. Noteikumi stājas spēkā nākamajā dienā pēc to publicēšanas oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis".

2.5. Kā jau pieminēts darbā, arī Konceptijā saistībā ar C varianta ieviešanu par derīgo izrakteņu ieguvu, kas atrodas dziļāk par likumā noteikto robežlīniju, zemes īpašnieks varētu saņemt kompensāciju, kuras apmērs piesaistīts iegūto (vai pārdoto) derīgo izrakteņu apjomam vai procentam no zemes dziļu derīgo īpašību (gāzes vai CO₂ uzglabāšanas brīvajās porās) izmantošanas rezultātā gūtajiem ienākumiem, tādējādi nodrošinot, ka arī nākotnē atklātie derīgie izrakteņi nodrošinātu īpašnieka tiesību ievērošanu. Darba autora ieskatā, šādu kārtību varētu noteikt Ministru kabinets un šādu deleģējumu ietvertu 2.2. priekšlikums. Vienlaikus kā alternatīvu variantu, lai nostiprinātu tiesības uz kompensāciju likuma tvērumā, likuma "Par zemes dziļēm" trešo daļu varētu izteikt šādā redakcijā (tvērums plašāks nekā 2.1. priekšlikumā):

"(1) Zemes dziļes, visi derīgie izrakteņi (un zemes dziļu derīgās īpašības), kas atrodas zemes dziļēs, sākot no 150 metru dziļuma, pieder valstij Latvijas Republikas personā. Par derīgo izrakteņu ieguvu, kas atrodas dziļāk par 150 metriem, zemes īpašnieks saņem kompensāciju, kuras apmērs piesaistīts iegūto (vai pārdoto) derīgo izrakteņu apjomam, tādējādi nodrošinot, ka arī nākotnē atklātie derīgie izrakteņi nodrošinātu īpašnieka tiesību ievērošanu."

3. Ieviešot 2. priekšlikumu, darba autora ieskatā, tiesiski korekts risinājums būtu paredzēt arī šādu valsts noteiktu apgrūtinājumu reģistrēšanu zemesgrāmatas nodalījumiem visos aizskartajos zemes īpašumos, izmantojot, ka jau esošajā nodalījumu sistēmā pastāv nodaļa par nekustamā īpašuma apgrūtinājumiem saskaņā ar Zemesgrāmatu likuma 14. pantu. Šo funkciju veikt varētu uzticēt Valsts

zemes dienestam. Tādējādi tiesiskā veidā tiktu nostiprināta robeža starp privāttiesību subjektiem (zemes īpašniekiem) un Latvijas Republiku kā tiesību subjektu.

- 4.** Pēc autora domām, izmantojot 3. priekšlikumā ietvertu ideju par valsts noteikto apgrūtinājumu attiecībā uz zemes dzīļu izmantošanas reģistrēšanu zemesgrāmatā, būtu nepieciešams reģistrēt arī informāciju tajos zemes gabalos, kuru zemes dzīļu līmenī jau ir noteikti un spēkā esoši nogabala ierobežojumi saskaņā ar Ministru kabineta 2016. gada 13. decembra noteikumiem Nr. 773 “Noteikumi par valsts nozīmes zemes dzīļu nogabala “Inčukalna dabasgāzes krātuve” noteikšanu”, 2022. gada 22. marta noteikumiem Nr. 187 “Valsts nozīmes zemes dzīļu nogabala “Dobeles struktūra” izmantošanas noteikumi”, kur nogabalu robežu noteikšanai ir izmantota koordināšu sistēma, attiecīgi aizskartie zemesgabali būtu identificējami, tādējādi arī valstij skaidri iezīmējot noteiktās zemes dzīļu īpašumtiesību robežas starp privāttiesību subjektiem (zemes īpašniekiem) un Latvijas Republiku kā tiesību subjektu.
- 5.** Darba autora ieskatā, būtu nepieciešams pārvērtēt likuma “Par piesārņojumu” 8.² pantā ietvertu aizliegumu CO₂ uzglabāšanai ģeoloģiskās struktūrās, kā arī vertikālajā ūdens slānī Latvijas Republikas teritorijā, tās ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā un kontinentālajā šelfā, ņemot vērā tehnoloģiju attīstības tendences, ekonomiskos ieguvumus un Latvijas Republikas zemes dzīļu unikālo ģeoloģisko struktūru potenciālu. Tādējādi tiktu nostiprinātas Latvijas Republikas kā tiesību subjekta robežas privāttiesību aspektā attiecībā uz zemes dzīļu izmantošanas veidu.
  - 5.1.** Autors ierosina likuma “Par piesārņojumu” 8.² pantā veikt izmaiņas, aizstājot vārdu “aizliegta” ar vārdu “atļauta”.
  - 5.2.** Ieviešot 5.1. priekšlikumu, būtu nepieciešama arī Ministru kabineta kārtība, kas konkrēti raksturotu CO₂ uzglabāšanu ģeoloģiskās struktūrās. Secīgi Ministru kabinetam būtu paredzams deleģējums izstrādāt konkrētas CO₂ uzglabāšanas prasības. Darba autors ierosina papildināt likuma “Par piesārņojumu” 11. panta otro daļu ar 22. punktu šādā redakcijā: “oglekļa dioksīda uzglabāšanas prasības Latvijas Republikas ģeoloģiskajās struktūrās”.
  - 5.3.** Ieviešot 5.2. priekšlikumā ietvertu Ministru kabineta kārtību, autors piedāvā Ministru kabineta noteikumu tiesību normu projektu, kas paredzētu uz tirgus principiem balstītu pieeju, kā arī nodrošinātu augstāku konkurenci starp CO₂ uzglabātājiem, tādējādi arī nodrošinot lielākus ienākumus Latvijas

Republikai no nodokļiem. Tiesiskā regulējuma tvērumam ar zināmu analogiju varētu izmantot spēkā esošos un zemes dziļu izmantošanas praksē piemērotos Inčukalna pazemes gāzes krātuves lietošanas noteikumus³²⁵. Darba autora ieskatā, protams, svarīgi ir ņemt vērā atšķirību starp uzglabājamiem produktiem (CO₂ un dabasgāze) un to fizikālajām īpašībām, kā arī krātuvju izmantošanas atšķirības un iespējamās pakalpojumus. Ņemot vērā, ka pastāv arī potenciāls CO₂ izmantošanai³²⁶, krātuve varētu nodrošināt gan CO₂ iesūkņēšanas, gan CO₂ izsūkņēšanas funkciju. Darba autora piedāvātajā Ministru kabineta noteikumu projektā netiktu aizskarti privāttiesību subjekti (zemes īpašnieki), taču tiktu noteikta uz konkurences un brīva tirgus nosacījumiem balstīta piekļuve ģeoloģiskajām struktūrām.

*“Ministru kabineta noteikumi Nr. [..]
Rīgā [..]. gada [..]. [..] (prot. Nr. [..]. §)*

Oglekļa dioksīda uzglabāšanas prasības Latvijas Republikas ģeoloģiskajās struktūrās

Izdoti saskaņā ar likuma
“Par piesārņojumu” 11. panta otrās daļas 22. punktu

I. Vispārīgie jautājumi

1. Noteikumi nosaka:
  - 1.1. ģeoloģisko struktūru izmantošanas kārtību;
  - 1.2. CO₂ uzglabāšanas pakalpojuma (turpmāk – uzglabāšanas pakalpojums) saņemšanas kārtību;
  - 1.3. ģeoloģiskās struktūras (krātuves) CO₂ uzglabāšanas funkcijas pārvaldnieka (turpmāk – pārvaldnieks) un CO₂ uzglabāšanas sistēmas lietotāja (turpmāk – sistēmas lietotājs) tiesības, pienākumus un atbildību;
  - 1.4. kārtību, kādā notiek informācijas apmaiņa starp pārvaldnieku un sistēmas lietotāju;
  - 1.5. uzglabāšanas pakalpojuma pārtraukšanas un ierobežošanas kārtību;
  - 1.6. kārtību, kādā persona iesniedz pieteikumu uzglabāšanas tiesību iegūšanai un kādā tiek noslēgts uzglabāšanas pakalpojuma līgums;

³²⁵ Inčukalna pazemes gāzes krātuves lietošanas noteikumi: Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas padomes lēmums Nr. 1/14. 06.10.2020. *Latvijas Vēstnesis*. 193.

³²⁶ Rīgas Tehniskā universitāte. 24.08.2016. RTU zinātnieki pēta oglekļa dioksīda izmantošanas iespējas. Iegūts no: <https://www.rtu.lv/lv/universitate/masu-medijiem/zinas/atvert/rtu-zinatnieki-peta-oglekļa-dioksīda-izmantosanas-iespejas?view=pdf> [sk. 10.11.2022.]

- 1.7. kārtību, kādā pārvaldnieks ir tiesīgs pieprasīt saistību izpildes nodrošinājumu un saistību izpildes nodrošinājuma apmēru.
2. Noteikumos lietoti šādi termini:
  - 2.1. krājumi – CO₂ daudzums, kuru saskaņā ar uzglabāšanas pakalpojuma līgumu uzglabā krātuvē;
  - 2.2. krātuves neizmantotā jauda – sistēmas lietotāju rezervētā, CO₂ krājumu uzglabāšanai neizmantotā krātuves tehniskās jaudas daļa;
  - 2.3. krātuves pieejamā jauda – krātuves tehniskās jaudas daļa, kas nav piešķirta un ir pieejama sistēmas lietotājiem rezervēšanai, ņemot vērā krātuves viengabalainību un krātuves vadīšanas prasības;
  - 2.4. krātuves tehniskā jauda – krātuves spēja nodrošināt maksimālo krātuvē uzglabājamo CO₂ daudzumu, ko pārvaldnieks var piedāvāt sistēmas lietotājiem;
  - 2.5. pretendents – persona, kura iesniedz pārvaldniekam pieteikumu krātuves lietošanas tiesību iegūšanai;
  - 2.6. uzglabāšanas pakalpojuma līgums – starp pārvaldnieku un sistēmas lietotāju noslēgts līgums, uz kuru pamatojoties pārvaldnieks sniedz sistēmas lietotājam uzglabāšanas pakalpojumu.

II. CO₂ uzglabāšanas sistēmas lietošana

3. Ministru kabinets ar atsevišķu lēmumu nosaka pārvaldnieku katram noteikta tilpuma apgabalam ģeoloģiskā struktūrā, ko izmanto oglekļa dioksīda uzglabāšanai un ar to saistītai virsmai un iesūknēšanas iekārtām. Pārvaldnieku izvēlas atklātā konkursā, ko organizē Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija.
4. Pārvaldnieks sniedz uzglabāšanas pakalpojumu, kas ir savietojams ar CO₂ uzglabāšanas pakalpojuma sistēmas izmantošanu, nodrošinot vienlīdzīgu un nediskriminējošu attieksmi pret sistēmas lietotājiem.
5. Pārvaldniekam, lai nodrošinātu efektīvu un drošu uzglabāšanas pakalpojuma sniegšanu, ir tiesības pieprasīt un saņemt no sistēmas lietotāja informāciju, kas pārvaldniekam nepieciešama šajos noteikumos noteikto darbību veikšanai.
6. Sistēmas lietotājs, sazinoties ar pārvaldnieku šajos noteikumos paredzētajos gadījumos, informāciju un dokumentus pārvaldniekam iesniedz pēc izvēles latviešu vai angļu valodā. Šajos noteikumos noteiktajiem dokumentiem, kas nosūtīti elektroniski, jābūt parakstītiem ar drošu elektronisku parakstu, ja pārvaldnieks un sistēmas lietotājs nevienojas citādi.

7. Sistēmas lietotājam ir pienākums ievērot šajos noteikumos un uzglabāšanas pakalpojuma līgumā noteikto krātuves lietošanas kārtību, izpildīt pārvaldnieka norādījumus, kas nepieciešami uzglabāšanas pakalpojuma saņemšanai, sniegt pārvaldniekam informāciju, kas nepieciešama uzglabāšanas pakalpojuma saņemšanai, kā arī neizmantot uzglabāšanas pakalpojumu veidā, kas ierobežo, kropļo vai kavē konkurenci, piemēram, ar jaudas slēptu uzkrāšanu.
8. Pārvaldnieks krātuves tehniskās jaudas pieejamību publicē savā tīmekļvietnē.

III. Uzglabāšanas pakalpojuma līguma noslēgšanas kārtība

9. Pretendents iesniedz pārvaldniekam pieteikumu par krātuves lietošanas tiesību iegūšanu. Pretendents pieteikumam pievieno:
  - 9.1. dokumentu, kas apliecina, ka pretendents ir reģistrējies komercdarbību atbilstoši attiecīgās valsts normatīvajiem aktiem;
  - 9.2. pārstāvību apliecināšu dokumentu, ja pieteikumu iesniedz pretendenta pilnvarots pārstāvis;
  - 9.3. dokumentu, kas apliecina, ka nav pasludināts pretendenta maksātnespējas process, nav apturēta pretendenta saimnieciskā darbība vai pretendents netiek likvidēts, un kas izdots ne agrāk kā vienu mēnesi pirms iesniegšanas dienas;
  - 9.4. gada pārskatu par iepriekšējiem trīs gadiem (vai faktisko darbības laiku, ņemot vērā pretendenta dibināšanas vai darbības uzsākšanas laiku, par kuru iesniedzams gada pārskats) vai citu līdzvērtīgu dokumentu, kas apliecina pretendenta saimniecisko un finansiālo stāvokli atbilstoši attiecīgās valsts normatīvajiem aktiem.
10. Ja šo noteikumu 8. punktā noteiktajos dokumentos minētā informācija latviešu vai angļu valodā bez maksas ir pieejama oficiālā izdevumā vai publiskā reģistrā, pretendents ir tiesības attiecīgos dokumentus neiesniegt, pieteikumā precīzi norādot tīmekļvietni, kurā attiecīgā informācija ir pieejama.
11. Pārvaldnieks šo noteikumu 9. punktā minēto pieteikumu un tam pievienotos dokumentus izvērtē piecu darba dienu laikā no saņemšanas dienas un, ja nepieciešams, ir tiesīgs pieprasīt pretendents iesniegt trūkstošos dokumentus vai papildu informāciju.
12. Ja pārvaldnieks ir pieprasījis pretendents iesniegt papildu informāciju vai dokumentus, pretendents tos iesniedz desmit darba dienu laikā no pieprasījuma nosūtīšanas dienas. Ja pretendents neiesniedz pieprasīto papildu informāciju vai

- dokumentus norādītajā termiņā, uzskatāms, ka pretendents ir atsaucis savu pieteikumu.
13. Šo noteikumu 9. punktā minētos dokumentus un papildu informāciju pretendents sistēmas pārvaldniekam var iesniegt elektroniski.
  14. Ja pretendents ir iesniedzis visus šo noteikumu 9. punktā minētos dokumentus un papildu informāciju, pārvaldnieks piecu darba dienu laikā no visu dokumentu un papildu informācijas saņemšanas dienas sagatavo CO₂ uzglabāšanas pakalpojuma līgumu un nosūta to pretendentam. Pārvaldnieks CO₂ uzglabāšanas pakalpojuma līguma paraugu publicē savā tīmekļvietnē.
  15. Pretendents iesniedz pārvaldniekam parakstītu uzglabāšanas pakalpojuma līgumu divos eksemplāros desmit darba dienu laikā no uzglabāšanas pakalpojuma līguma nosūtīšanas dienas. Ja pretendents desmit darba dienu laikā no uzglabāšanas pakalpojuma līguma nosūtīšanas dienas nav iesniedzis pārvaldniekam parakstītu uzglabāšanas pakalpojuma līgumu, uzskatāms, ka pretendents ir atsaucis savu pieteikumu.
  16. Pārvaldnieks trīs darba dienu laikā no pretendenta parakstītā uzglabāšanas pakalpojuma līguma saņemšanas dienas paraksta uzglabāšanas pakalpojuma līgumu un nosūta vienu eksemplāru pretendentam.
  17. Par atteikumu noslēgt uzglabāšanas pakalpojuma līgumu pārvaldnieks informē pretendentu, nosūtot paziņojumu uz pretendenta pieteikumā norādīto elektroniskā pasta adresi vienas darba dienas laikā pēc pretendenta pieteikuma izvērtēšanas. Motivētu rakstveida atteikumu noslēgt uzglabāšanas pakalpojuma līgumu pārvaldnieks sūta pa pastu uz pretendenta pieteikumā norādīto adresi.

IV. Uzglabāšanas pakalpojuma sniegšanas pārtraukšana vai ierobežošana

18. Pārvaldniekam ir tiesības bez iepriekšēja brīdinājuma sistēmas lietotājiem ierobežot vai pārtraukt CO₂ iesūkņēšanu krātuvē vai izņemšanu no krātuves šādos gadījumos:
  - 18.1. CO₂ pārvades sistēmā vai krātuvē ir bojājumi, kas var izraisīt avāriju vai avārijas situāciju, vai notikusi avārija, vai izveidojusies avārijas situācija;
  - 18.2. CO₂ pārvades sistēmā ir novirzes no normālā darba režīma vai CO₂ fizikāli ķīmiskās īpašības CO₂ kvalitātes raksturlielumiem un pārvaldnieks ir lūdzis pārtraukt CO₂ iesūkņēšanu krātuvē vai izņemšanu no krātuves;
  - 18.3. CO₂ plūsmas spiediens neatbilst spiedienam, kas nepieciešams uzglabāšanas pakalpojuma nodrošināšanai;

- 18.4. nepieciešams veikt neatliekamus remontdarbus bojājumu vai avārijas seku likvidēšanai, nepieciešams veikt tehniskās uzturēšanas, remonta, pieslēgšanas, atslēgšanas vai demontāžas pasākumus, un šādus darbus nav iespējams veikt, neierobežojot vai nepārtraucot CO₂ iesūkņēšanu krātuvē vai izņemšanu no krātuves.
19. Šo noteikumu 18. punktā noteiktajos gadījumos pārvaldnieks nekavējoties, tiklīdz tas ir iespējams, bet ne vēlāk kā 24 stundu laikā, publicē, norādot publikācijas laiku, paziņojumu pārvaldnieka tīmekļvietnē par CO₂ iesūkņēšanas krātuvē vai izņemšanas no krātuves pārtraukumu vai ierobežojumu, iemesliem un prognozēto CO₂ iesūkņēšanas krātuvē vai izņemšanas no krātuves atjaunošanas laiku, vienlaikus nosūtot attiecīgu elektronisku paziņojumu sistēmas lietotājiem.
20. Pārvaldnieks, ievērojot šīs nodaļas noteikumus, var samazināt kalendārajā dienā noteikto CO₂ iesūkņēšanas krātuvē un izņemšanas no krātuves daudzumu laika periodā, kurā krātuvē veic apkopes, uzturēšanas un atjaunošanas darbus (turpmāk – apkopes darbi). Pārvaldnieks veic apkopes darbus tā, lai pēc iespējas nekavētu krātuves izmantošanu un nesamazinātu CO₂ iesūkņēšanas krātuvē un izņemšanas no krātuves jaudu.
21. Pārvaldnieks katru gadu ne vēlāk kā līdz 1. septembrim savā tīmekļvietnē publicē informāciju par plānotajiem apkopes darbiem, to raksturojumu, iespējamo ilgumu un izmaiņām CO₂ daudzumā, ko iespējams novietot krātuvē vai izņemt no krātuves, par laika periodu no attiecīgā gada 1. oktobra līdz nākamā kalendārā gada 30. septembrim. Pārvaldnieks atjauno publicēto informāciju atkarībā no apkopes darbu izpildes gaitas.
22. Ja apkopes darbi ietekmē CO₂ daudzumu, ko var novietot krātuvē vai izņemt no krātuves, pārvaldnieks informē sistēmas lietotājus ne vēlāk kā 42 dienas pirms plānoto apkopes darbu sākuma, elektroniski nosūtot sistēmas lietotājiem informāciju par apkopes darbu apmēru, ilgumu un izmaiņām CO₂ daudzumā, ko iespējams novietot krātuvē vai izņemt no krātuves.
23. Par neplānotu apkopes darbu veikšanu, kas var ietekmēt CO₂ iesūkņēšanas krātuvē un izņemšanas no krātuves jaudu, pārvaldnieks elektroniski informē sistēmas lietotājus pēc iespējas ātrāk, bet ne vēlāk kā līdz plkst. 18.00 (plkst. 16.00 UTC ziemas laika periodā un plkst. 15.00 UTC vasaras laika periodā) iepriekšējā dienā pirms neplānoto apkopes darbu veikšanas, norādot arī konkrētajā dienā pieejamo CO₂ daudzumu novietošanai krātuvē un izņemšanai no krātuves.

24. Pārvaldnieks nesedz sistēmas lietotājiem zaudējumus, kas radušies šo noteikumu 18. un 20. punktā noteiktajos gadījumos, kā arī gadījumos, kad plānotie apkopes darbi tiek veikti atbilstoši termiņiem, kas publicēti saskaņā ar šo noteikumu 22. un 23. punktu.

V. Saistību izpildes nodrošinājums

25. Uzglabāšanas pakalpojuma līguma darbības laikā sistēmas lietotājs nodrošina līgumsaistību izpildi, izmantojot atbilstošu sistēmas lietotāja kredītreitingu vai saistību izpildes nodrošinājumu. Sistēmas lietotājs var izvēlēties vienu vai vairākus saistību izpildes nodrošinājuma veidus (drošības depozītu, finanšu pakalpojumu sniedzēja vai saistītā komersanta, kas atbilst šo noteikumu 28. punktā noteiktajiem kritērijiem, garantiju).
26. Sistēmas lietotājs, ja izvēlēties nodrošināt līgumsaistību izpildi ar kredītreitingu, pēc pirmā pilnā kalendārā gada kopš uzglabāšanas pakalpojuma līguma noslēgšanas līdz attiecīgā gada 1. maijam un 15. oktobrim iesniedz pārvaldniekam atjauninātu informāciju par sistēmas lietotāja kredītreitingu. Sistēmas lietotājam ir pienākums nekavējoties informēt pārvaldnieku par visām izmaiņām sistēmas lietotāja kredītreitingā. Pārvaldnieks ir tiesīgs pieprasīt sistēmas lietotājam iesniegt atjauninātu informāciju par sistēmas lietotāja kredītreitingu.
27. Ja sistēmas lietotājs ir izvēlēties nodrošināt līgumsaistību izpildi ar kredītreitingu, pārvaldnieks ir tiesīgs uzglabāšanas pakalpojuma līguma darbības laikā pieprasīt sistēmas lietotājam iesniegt saistību izpildes nodrošinājumu (drošības depozītu, finanšu pakalpojumu sniedzēja vai saistītā komersanta, kurš atbilst šo noteikumu 28. punktā noteiktajiem kritērijiem, garantiju) no uzglabāšanas pakalpojuma līguma izrietošo prasību segšanai, ja:
- 27.1. pārvaldniekam ir pamats uzskatīt, ka sistēmas lietotājs pilnībā vai daļēji nespēj vai nespēs segt saistības, kas izriet no uzglabāšanas pakalpojuma līguma;
  - 27.2. sistēmas lietotājam ir uzsākts maksātnespējas vai likvidācijas process;
  - 27.3. saskaņā ar šo noteikumu 27. punktā noteiktajiem kritērijiem sistēmas lietotājam nav atbilstoša kredītreitinga;
  - 27.4. sistēmas lietotājs divas reizes divpadsmit mēnešu laikā ir kavējis uzglabāšanas pakalpojuma līgumā noteiktos maksājumus.
28. Sistēmas lietotāja kredītreitings uzskatāms par atbilstošu, ja tas atbilst vismaz vienam no šādiem kritērijiem:

- 28.1. *Standard & Poor's* ilgtermiņa reitings BBB- vai augstāks;
- 28.2. *Fitch Ratings* ilgtermiņa reitings BBB- vai augstāks;
- 28.3. *Moody's* ilgtermiņa reitings Baa3 vai augstāks.
29. Ja sistēmas lietotājs vai saistītais komersants nepiekrīt pārvaldnieka konstatējumam par sistēmas lietotāja vai saistītā komersanta kredītreitinga neatbilstību, sistēmas lietotājs vai saistītais komersants piecu darba dienu laikā var iesniegt atbilstošus pierādījumus, lai pārvaldnieks objektīvi novērtētu sistēmas lietotāja kredītspēju.
30. Sistēmas lietotājs iesniedz saistību izpildes nodrošinājumu pārvaldniekam septiņu darba dienu laikā no pārvaldnieka pieprasījuma saņemšanas dienas.
31. Pārvaldnieks atzīst garantiju par pienācīgu saistību izpildes nodrošinājumu, ja tā atbilst šādiem nosacījumiem:
- 31.1. garantiju ir izdevis finanšu pakalpojumu sniedzējs, kuram vai kura grupai ilgtermiņa aizņemšanās ārvalstu valūtā kredītreitings ir vismaz Baa1 saskaņā ar aģentūru *Moody's* vai BBB+ saskaņā ar aģentūru *Standard&Poor's*, vai BBB+ saskaņā ar aģentūru *Fitch Ratings*;
- 31.2. garantiju ir izdevis saistītais komersants, kura kredītreitings atbilst šo noteikumu 28. punktam;
- 31.3. garantija ir pirmā pieprasījuma un neatsaucama.
32. Saistību izpildes nodrošinājumam ir jābūt spēkā visā uzglabāšanas pakalpojuma līguma darbības laikā, ja sistēmas lietotājs ir izvēlējies nodrošināt līgumsaistību izpildi ar saistību izpildes nodrošinājumu.
33. Saistību izpildes nodrošinājumam ir jābūt spēkā visā uzglabāšanas pakalpojuma līguma darbības laikā, ja pārvaldnieks ir pieprasījis sistēmas lietotājam, kurš izvēlējies nodrošināt līgumsaistību izpildi ar kredītreitingu, saistību izpildes nodrošinājumu saskaņā ar šo noteikumu 27. punktu. Ja sistēmas lietotājs šo noteikumu 30. punktā noteiktajā laikā neiesniedz pārvaldniekam saistību izpildes nodrošinājumu, pārvaldnieks var ierobežot vai pārtraukt dabasgāzes iesūkņēšanu krātuvē, izņemšanu no krātuves vai krātuvē novietotās CO₂ produkta nodošanu.
34. Ja sistēmas lietotāja saistības uzglabāšanas pakalpojuma līguma ietvaros pārsniedz summu, par kādu ir iesniegts saistību izpildes nodrošinājums, pārvaldniekam ir tiesības pieprasīt sistēmas lietotājam palielināt saistību izpildes nodrošinājuma summu un septiņu dienu laikā iesniegt pārvaldniekam jaunu saistību izpildes nodrošinājumu. Ja sistēmas lietotājs norādītajā termiņā neiesniedz jaunu saistību izpildes nodrošinājumu, pārvaldnieks var ierobežot vai pārtraukt CO₂ iesūkņēšanu

krātuvē, izņemšanu no krātuves vai krātuvē novietotās dabasgāzes vai jaudas produkta nodošanu.

35. Izbeidzot uzglabāšanas pakalpojuma līgumu, pārvaldnieks piecu darba dienu laikā atmaksā sistēmas lietotājam saistību izpildes nodrošinājuma summu, kas nav izmantota sistēmas lietotāja neizpildīto saistību segšanai, vai atdod sistēmas lietotājam iesniegtās finanšu pakalpojumu sniedzēja vai saistītā komersanta, kura kredītreitings atbilst šo noteikumu 28. punktam, garantijas oriģinālu.

VI. Noslēguma jautājums

36. Noteikumi stājas spēkā nākamajā dienā pēc to publicēšanas oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis".
6. Lai valsts un tautsaimniecība varētu gūt labumu no CO₂ uzglabāšanas zemes dzīlēs, darba autora ieskatā, būtu nosakāma attiecīga nodeva, kuras apmēru autors piedāvā, ņemot vērā līdzīgu nodevu apmēru Latvijas Republikā un citās valstīs. Darba autors ierosina papildināt Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumus Nr. 1055 "Noteikumi par valsts nodevu par zemes dzīļu izmantošanas licenci, bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļauju un atradnes pasi" ar 2.14. apakšpunktu šādā redakcijā: "2.14. CO₂ uzglabāšanai valsts definētajās ģeoloģiskajās struktūrās – 3 *euro* par CO₂ tonnu." Nodevas maksātāji būtu privāto tiesību subjekti, kas izmanto zemes dzīļu derīgās īpašības savās interesēs, piemēram, komercdarbības veikšanai.
7. Autora ieskatā, būtu nepieciešams uzlabot tiesisko regulējumu, paredzot, ka Latvijas Republikai nelojāli cilvēki neiegūtu detalizētu informāciju par zemes dzīļu derīgajām īpašībām, tādējādi radot riskus nacionālajai drošībai. Attiecīgi būtu arī jāizvērtē rūpīgi, vai caur privāttiesisko darījumu īstenošanas mehānismu netiek radīti riski valsts interesēm un zemes dzīlēm. Piemēram, reģionālas nozīmes apjoma dabasgāzes uzglabāšana Inčukalna PGK, Dobeles pazemes krātuves un citu ģeoloģisko struktūru potenciāls, ģeoloģija un cita būtiska informācija par zemes dzīļu struktūru, kas teorētiski var radīt drošības apdraudējumus. Pēc autora domām, informācijai par ģeoloģisko pētījumu rezultātiem, izmantošanas potenciālu vajadzētu būt ierobežotai un pastiprināti uzraudzītai no valsts puses. Šobrīd Nacionālās drošības likuma 22.⁴ panta pirmā daļa paredz, lai novērstu potenciālu apdraudējumu valsts drošībai, var tikt ierobežota pieejamība nacionālajai drošībai un valsts aizsardzībai svarīgai informācijai (ģeotelpiskajai informācijai, tehniskajai dokumentācijai un datiem, kā arī citai objektu raksturojošai informācijai) valsts

informācijas sistēmās par šādiem nekustamā īpašuma objektiem: 1) kritiskās infrastruktūras, tajā skaitā Eiropas kritiskās infrastruktūras, objektiem; 2) Aizsardzības ministrijas, Iekšlietu ministrijas, Tieslietu ministrijas un to padotības institūciju objektiem.

Darba autors piedāvā papildināt Nacionālās drošības likuma 22.⁴ panta pirmo daļu ar 3. punktu šādā redakcijā: “3) zemes dzīļu derīgajām īpašībām un zemes dzīļu struktūru.”

Promocijas darbā tika sasniegts izvirzītais mērķis, izpildīti definētie uzdevumi, kā arī identificēti problēmjautājumi, atspoguļojot dažādu valstu tiesību praksēs pastāvošo zemes dzīļu īpašumtiesību dažādību. Pētījuma izstrādes laikā autors rada atbildes uz pētījuma jautājumiem un secināja, ka nepieciešams izstrādāt un uzlabot zemes dzīļu tiesisko regulējumu Latvijas Republikā, lai veicinātu efektīvāku zemes dzīļu izmantošanu, nodrošinātu valsts intereses un veicinātu kopēju Latvijas Republikas tautsaimniecības attīstību un lielāku neatkarību. Sabiedrības interesēs būtu jāveic privāttiesību aprobežojumi, nosakot lielākas tiesības valstij kā tiesību subjektam attiecībā uz zemes dzīļu izmantošanu, lai varētu veicināt Latvijas Republiku kā reģionāli nozīmīgu subjektu zemes dzīļu derīgo īpašību izmantošanā.

Publikācijas un ziņojumi par promocijas darba tēmu

Zinātniskās publikācijas izdevumos, kas iekļauti starptautiskajās datubāzēs

(Web of Science, SCOPUS, ERIH PLUS):

1. Piģēns, K., Kronis, I. 2021. *Aspects of Formation of Legal Status of Subterranean Depths*. *Socrates*. 2(20), 317–330. doi.org/10.25143/socr.20.2021.2
2. Piģēns, K., Gaile, D. 2021. *Publiskais iepirkums un inovācijas: vai nākotnē iespējama to cieša mijiedarbība?* Latvijas tautsaimniecība pandēmijas ēnā un pēckrīzes izrāviena iespējas, 286–303. doi.org/10.22364/ltpepii.14
3. Piģēns, K. 2017. *Strategically essential energy supply objects importance in the criminal law*. *Administratīvā un Kriminālā Justīcija*. Vol 4, No 81 (2017), 31–35. doi.org/10.17770/acj.v4i81.2847

Uzstāšanās starptautiskajā zinātniskajā konferencē ar mutisku referātu vai tēzes:

1. 2018. gada 10. oktobris. Starptautiskā zinātniskā konference “7th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare””. Referāts “Changes in regulation of subterranean depths use in the Republic of Latvia”.
2. 2017. gada 26. aprīlis. Starptautiskā zinātniski praktiskā konference “Tiesiskās sistēmas modernizācijas virzieni: reālais stāvoklis un nākotnes perspektīvas”. Referāts “Nacionālās drošības interesēs enerģētikā”.
3. 2017. gada 26. aprīlis. XXX Baltijas kriminologu konference “SABIEDRĪBA. CILVĒKS. DROŠĪBA. 2017”. Referāts “Stratēģiski svarīgu energoapgādes objektu nozīmība krimināllikumā”.
4. 2016. gada 22. aprīlis. International scientific-practical conference “25 years of the restored Latvia, Lithuania and Estonia: experience of the Baltic States”. Referāts “Problems of ownership determination”.
5. 2015. gada 25. marts. Rīga Stradiņš University International Student Conference “Health and Social sciences”. Referāts “Land lease payments when subterranean depths user and land owner are different subjects”.
6. 2014. gada 12. decembris. Starptautiskā zinātniski praktiskā konference “Transformācijas process tiesībās, reģionālajā ekonomikā un ekonomiskajā politikā: ekonomiski politisko un tiesisko attiecību aktuālās problēmas”. Referāts “Ownership tendencies of subterranean depths use in the Republic of Latvia”.
7. 2014. gada 26.–28. oktobris. Starptautiskā zinātniskā konference “5th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare””. Referāts “Ownership tendencies of Subterranean Depths Use in the Republic of Latvia”.

Vietējas nozīmes vebinārs:

1. 2022. gada 24. novembris. Latvijas Universitātes un Ekonomikas ministrijas rīkots vebinārs par pētījumu “Zaļais kurss – virzība uz klimatneitralitāti 2050. gadā. Stratēģiskie investīciju virzieni eksporta potenciāla attīstībai. Nākotnes tehnoloģijas un investīciju projekti Latvijai”. Pētījums: https://www.lvpeak.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/lvpeak.lu.lv/LU_domnica_LV_PEAK/Projekti/investicijas_produkтивitate/LVPEAK_nodevums_Zalais_kurss.pdf

Raksts Latvijā izdotos izdevumos:

1. Piģēns, K. *Zemes dziļļu izmantošanas tiesiskais regulējums: quo vadis*. *Jurista Vārds*, 04.07.2017., Nr. 28 (982), 25–27. Rakstā paustās atziņas izmantotas arī Latvijas Republikas tiesu prakses veidošanā, piemēram, Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2019. gada 25. oktobra spriedumā lietā Nr. C-2491-19/5.

Literatūras saraksts

ANO materiāli:

1. ANO Ģenerālā asambleja. *Apvienoto Nāciju Organizācijas Jūras tiesību konvencija*. 09.05.1992. *Latvijas Vēstnesis*. 17.11.2004., 183.
2. ANO Ģenerālā asambleja. Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējā konvencija "Par klimata pārmaiņām". 09.05.1992. *Latvijas Vēstnesis*, 09.03.1995., 37; 27.04.1995. *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*, 8.
3. ANO Ģenerālā asambleja. 1969. *Apvienoto Nāciju Organizācijas Deklarācija par sociālo progresu un attīstību*. 11.12.1969. Iegūts no: <https://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/tiesibu-akti/ano-dokumenti/deklaracija-par-socialo-progresu-un-attistibu-pasludinata-1969gada-11decembri> [sk. 22.07.2020.].
4. ANO Ģenerālā asambleja. 1948. *Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējā cilvēktiesību deklarācija*. 10.12.1948. Iegūts no: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/lat.pdf [sk. 22.07.2022.].

Eiropas Savienības Padomes un Eiropas Kopienas Komisijas materiāli:

5. Līgums par Eiropas Savienības darbību: ES tiesību akts. 13.12.2007. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. C 326, 26.10.2012. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT> [sk. 21.07.2022.].
6. Līgums par Eiropas Savienību: ES tiesību akts. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. 30.03.2010., C83, 53. sējums.
7. Eiropas Parlaments un Padome. Direktīva Nr. 2009/31/EK par oglekļa dioksīda ģeoloģisko uzglabāšanu un grozījumiem Padomes Direktīvā 85/337/EEK, Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvās 2000/60/EK, 2001/80/EK, 2004/35/EK, 2006/12/EK, 2008/1/EK un Regulā (EK) Nr. 1013/2006. 23.04.2009. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. L 140/114, 5.6.2009. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009L0031&from=LV> [sk. 21.07.2022.].
8. Eiropas Parlaments un Padome. Lēmums Nr. 280/2004/EK par monitoringa mehānismu attiecībā uz siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisiju un par Kioto protokola īstenošanu Kopienā. 11.02.2004. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. OV L 49, 19.2.2004. Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32004D0280&from=LV> [sk. 22.07.2022.].
9. Līgums starp Beļģijas Karalisti, Dānijas Karalisti, Vācijas Federatīvo Republiku, Grieķijas Republiku, Spānijas Karalisti, Francijas Republiku, Īriju, Itālijas Republiku, Luksemburgas Lielhercogisti, Nīderlandes Karalisti, Austrijas Republiku, Portugāles Republiku, Somijas Republiku, Zviedrijas Karalisti, Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienoto Karalisti (Eiropas Savienības dalībvalstīm) un Čehijas Republiku, Igaunijas Republiku, Kipras Republiku, Latvijas Republiku, Lietuvas Republiku, Ungārijas Republiku, Maltas Republiku, Polijas Republiku, Slovēnijas Republiku, Slovākijas Republiku par Čehijas Republikas, Igaunijas Republikas, Kipras Republikas, Latvijas Republikas, Lietuvas Republikas, Ungārijas Republikas, Maltas Republikas, Polijas Republikas, Slovēnijas Republikas un Slovākijas Republikas pievienošanās Eiropas Savienībai: ES tiesību akts. 23.09.2003. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, L 236. 12.11.2003. *Latvijas Vēstnesis*. 159.
10. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: ES tiesību akts. 13.06.1996. *Latvijas Vēstnesis*. 143/144.
11. Eiropas Savienības Padome. Direktīva Nr. 92/43/EEK par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību. 21.05.1992. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*. OV L 206, 22.7.1992., Iegūts no: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1992/43/oj/?locale=LV> [sk. 22.07.2022.].

Latvijas Republikas likumi:

12. Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. 01.07.1993. *Latvijas Vēstnesis*. 43.
13. Likums "Par zemes dzīlēm": Latvijas Republikas likums. 21.05.1996. *Latvijas Vēstnesis*. 87.; 11.07.1996. *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 13.
14. Civillikums: Latvijas Republikas likums. 20.02.1937. *Valdības Vēstnesis*. 41.
15. Enerģētikas likums: Latvijas Republikas likums. 15.10.1998. *Latvijas Vēstnesis*. 273/275. *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*. 20.
16. Nacionālās drošības likums: Latvijas Republikas likums. 29.12.2000. *Latvijas Vēstnesis*. 473/476.
17. Zemesgrāmatu likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 16/17, 29.04.1993.; *Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums*, 38, 30.12.1937.; *Diena*, 87, 07.05.1993.
18. Vides aizsardzības likums: Latvijas Republikas likums. 15.11.2006. *Latvijas Vēstnesis*. 183.
19. Jūras vides aizsardzības un pārvaldības likums: Latvijas Republikas likums. 17.11.2010. *Latvijas Vēstnesis*. 183.
20. Likums "Par 1998. gada 25. jūnija Orhūsas konvenciju par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem": Latvijas Republikas likums. 26.04.2002. *Latvijas Vēstnesis*. 64; 23.05.2002. *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*, 10.
21. Likums "Par 1979. gada Bernes konvenciju par Eiropas dzīvās dabas un dabisko dzīvotņu aizsardzību": Latvijas Republikas likums. 03.01.1997. *Latvijas Vēstnesis*. 1/2; 13.02.1997. *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*, 3.
22. Likums "Par 1992. gada 5. jūnija Riodežaneiro Konvenciju par bioloģisko daudzveidību": Latvijas Republikas likums. 08.09.1995. *Latvijas Vēstnesis*. 137; 25.01.1996. *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*, 2.
23. Dabas resursu nodokļa likums: Latvijas Republikas likums. 29.12.2005. *Latvijas Vēstnesis*, 209; 26.01.2006. *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*, 2.
24. Likums "Par piesārņojumu": Latvijas Republikas likums. 29.03.2001. *Latvijas Vēstnesis*, 51.; 03.05.2001. *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*, 9.
25. Ūdens apsaimniekošanas likums: Latvijas Republikas likums. 01.10.2002. *Latvijas Vēstnesis*, 140.; 24.10.2002. *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs*, 20.
26. Zemes pārvaldības likums: Latvijas Republikas likums. 15.11.2014. *Latvijas Vēstnesis*. 228.
27. Grozījumi likumā "Par piesārņojumu": Latvijas Republikas likums. 03.08.2011. *Latvijas Vēstnesis*. 120.
28. Grozījumi likumā "Par ietekmes uz vidi novērtējumu": Latvijas Republikas likums. 14.12.2011. *Latvijas Vēstnesis*. 196.
29. Grozījumi likumā "Par piesārņojumu": Latvijas Republikas likums. 20.02.2013. *Latvijas Vēstnesis*. 36.
30. Grozījumi likumā "Par zemes dzīlēm": Latvijas Republikas likums. 22.06.2020. *Latvijas Vēstnesis*. 119C.
31. Grozījumi Nacionālās drošības likumā: Latvijas Republikas likums. 28.03.2017. *Latvijas Vēstnesis*. 64.
32. Latvijas Republikas likums. Grozījums Komerclikumā: Latvijas Republikas likums. 28.03.2017. *Latvijas Vēstnesis*. 64.
33. Grozījumi likumā "Par zemes dzīlēm": Latvijas Republikas likums. 10.03.2021. *Latvijas Vēstnesis*. 48.

Saeimas informatīvie dokumenti:

34. Saeima. 2020. 2020. gada 2. jūlija Saeimas paziņojums "Par Nacionālo attīstības plānu 2021.–2027. gadam (NAP2027)". 06.07.2020. *Latvijas Vēstnesis*. 127.
35. Saeima. 2010. 2010. gada 10. jūnija Saeimas paziņojums "Paziņojums par Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas līdz 2030. gadam apstiprināšanu". 29.06.2010. *Latvijas Vēstnesis*. 101.

Ārvalsts tiesību akti:

36. Norvēģijas Karalistes likums. The Minerals Act. 2009. *Act of 19 June 2009 No. 101 relating to the acquisition and extraction of mineral resources (the Minerals Act)*. LEX-FAOC204853. Iegūts no: <https://www.fao.org/faolex/results/details/en/c/LEX-FAOC204853/> [sk. 28.09.2022.]
37. Bulgārijas Republikas likums. Subsurface Resources Act. Promulgated State Gazette No. 23/12.03.1999. Iegūts no: <https://www.me.government.bg/en/files/download?hash=5d49ebd6883aadd814d631b84f90db259cf06e97> [sk. 28.09.2022.]
38. Lietuvas Republikas likums. The Underground Law of the Republic of Lithuania. 1995. Official Gazette, 1995, No. 63–1582, *Official Gazette*, 2001, No. 35–1164. Iegūts no: https://rmis.jrc.ec.europa.eu/uploads/legislation/LithuaniaUndergroundLaw_ENGLISH.pdf [sk. 12.10.2022.]
39. Igaunijas Republikas likums. Earth's Crust Act. 2004. Estonia, 23 November 2004. Iegūts no: <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/est98321E.pdf> [sk. 12.10.2022.]
40. Constitution of the Federative Republic of Brazil. 2010. Iegūts no: <https://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2013/09/Brazil-constitution-English.pdf> [sk. 28.09.2022.]
41. Конституция Российской Федерации. 1993. Iegūts no: <http://www.constitution.ru/> [sk. 28.09.2022.]
42. Закон Российской Федерации "О недрах". 1992. Iegūts no: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_343 [sk. 28.09.2022.]

Ministru kabineta noteikumi:

43. Zemes dziļi izmantošanas licenču un bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļauju izsniegšanas kārtība: Ministru kabineta 2011. gada 6. septembra noteikumi Nr. 696. 28.09.2011. *Latvijas Vēstnesis*. 153.
44. Derīgo izrakteņu ieguves kārtība: Ministru kabineta 2012. gada 21. augusta noteikumi Nr. 570. 24.08.2012. *Latvijas Vēstnesis*. 134.
45. Oglekļa dioksīda plūsmas transportēšanas kārtība: Ministru kabineta 2011. gada 11. oktobra noteikumi Nr. 780. 11.10.2011. *Latvijas Vēstnesis*. 162.
46. Valsts nozīmes zemes dziļi nogabala "Inčukalna dabasgāzes krātuve" izmantošanas noteikumi: Ministru kabineta 2017. gada 8. augusta noteikumi Nr. 439. 10.08.2017. *Latvijas Vēstnesis*. 158.
47. Noteikumi par ogļūdeņražu meklēšanu, izpēti un ieguvi: Ministru kabineta 2015. gada 22. decembra noteikumi Nr. 805. 11.01.2016. *Latvijas Vēstnesis*. 6.
48. Noteikumi par publiskas personas zemes nomu: Ministru kabineta 2007. gada 30. oktobra noteikumi Nr. 775. 08.11.2007. *Latvijas Vēstnesis*. 180.
49. Valsts nozīmes zemes dziļi nogabala "Inčukalna dabasgāzes krātuve" izmantošanas noteikumi: Ministru kabineta 2022. gada 22. marta noteikumi Nr. 186. 24.03.2022. *Latvijas Vēstnesis*. 59.
50. Noteikumi par valsts nozīmes zemes dziļi nogabala "Inčukalna dabasgāzes krātuve" noteikšanu: Ministru kabineta 2016. gada 13. decembra noteikumi Nr. 773. 15.12.2016. *Latvijas Vēstnesis*. 245.
51. Valsts nozīmes zemes dziļi nogabala "Dobeles struktūra" izmantošanas noteikumi: Ministru kabineta 2008. gada 7. jūlija noteikumi Nr. 524. 30.07.2008. *Latvijas Vēstnesis*. 116 (zaudējuši spēku ar 01.01.2022.).

52. Valsts nozīmes zemes dzīļu nogabala “Dobeles struktūra” izmantošanas noteikumi: Ministru kabineta 2022. gada 22. marta noteikumi Nr. 187. 24.03.2022. *Latvijas Vēstnesis*. 59.
53. Zemes dzīļu izmantošanas kārtība iekšzemes publiskajos ūdeņos un jūrā: Ministru kabineta 2012. gada 18. septembra noteikumi Nr. 633. 25.09.2012. *Latvijas Vēstnesis*. 151.
54. Noteikumi par ģeoloģiskās informācijas sistēmu: Ministru kabineta 2012. gada 28. augusta noteikumi Nr. 578. 30.08.2012. *Latvijas Vēstnesis*. 137.
55. Noteikumi par valsts nozīmes derīgo izrakteņu atradnēm: Ministru kabineta 2012. gada 8. maija noteikumi Nr. 321. 10.05.2012. *Latvijas Vēstnesis*. 72.
56. Derīgo izrakteņu ieguves atkritumu apsaimniekošanas kārtība: Ministru kabineta 2011. gada 21. jūnija noteikumi Nr. 470. 29.06.2011. *Latvijas Vēstnesis*. 99.
57. Noteikumi par valsts nodevu par zemes dzīļu izmantošanas licenci, bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļauju un atradnes pasi: Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumi Nr. 1055. 22.12.2006. *Latvijas Vēstnesis*. 204.
58. Noteikumi par ogļūdeņražu ieguves valsts nodevu: Ministru kabineta 2009. gada 18. augusta noteikumi Nr. 942. 27.08.2009. *Latvijas Vēstnesis*. 136.
59. Atlīdzības aprēķināšanas un izmaksāšanas kārtība par zemes dzīļu īpašuma tiesību aprobežojumu valsts nozīmes zemes dzīļu nogabalos: Ministru kabineta 2022. gada 22. marta noteikumi Nr. 186. 24.03.2022. *Latvijas Vēstnesis*. 59.
60. Vispārīgie teritorijas izmantošanas, plānošanas un apbūves noteikumi: Ministru kabineta 2013. gada 30. aprīļa noteikumi Nr. 240. 21.05.2013. *Latvijas Vēstnesis*. 96.
61. Grozījumi Ministru kabineta 2007. gada 30. oktobra noteikumos Nr. 735 “Noteikumi par publiskas personas zemes nomu”: Ministru kabineta 2014. gada 6. maija noteikumi Nr. 238 (spēkā no 20.05.2014. līdz 30.06.2018.). 19.05.2014. *Latvijas Vēstnesis*. 95.

Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas noteikumi:

62. Inčukalna pazemes gāzes krātuves lietošanas noteikumi: Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas padomes lēmums Nr. 1/14. 06.10.2020. *Latvijas Vēstnesis*. 193.

Ministru kabineta rīkojumi:

63. Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai: Ministru kabineta 2019. gada 7. maija rīkojums Nr. 210. 09.05.2019. *Latvijas Vēstnesis*. 91.
64. Vides politikas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam: Ministru kabineta 2014. gada 26. marta rīkojums Nr. 130. 27.03.2014. *Latvijas Vēstnesis*. 62.
65. Konceptija par zemes dzīļu izmantošanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu potenciālo investīciju piesaistei: Ministru kabineta 2016. gada 8. decembra rīkojums Nr. 752. 09.12.2016. *Latvijas Vēstnesis*. 240.
66. Par Taisnīgas pārkārtošanās teritoriālo plānu: Ministru kabineta 2022. gada 14. jūlija rīkojums Nr. 531. 21.07.2022. *Latvijas Vēstnesis*. 139.
67. Par Kūdras ilgtspējīgas izmantošanas pamatnostādņēm 2020.–2030. gadam: Ministru kabineta 2020. gada 24. novembra rīkojums Nr. 696. 30.11.2020. *Latvijas Vēstnesis*. 231.
68. Vides politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam: Ministru kabineta 2022. gada 31. augusta rīkojums Nr. 583. 06.09.2022. *Latvijas Vēstnesis*. 172.

69. Par Latvijas Republikas sākotnējo ziņojumu par 1966. gada 16. decembra Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām izpildi Latvijas Republikā laikposmā līdz 2002. gada 1. janvārim: Ministru kabineta 2003. gada 16. aprīļa rīkojums Nr. 225. 17.04.2003. *Latvijas Vēstnesis*. 60.

Ministru kabineta informatīvie ziņojumi:

70. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija. 2013. gada 16. maijs. Informatīvais ziņojums "Par zemes dzīļu izmantošanu" (VSS-466). Iegūts no: <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40284493> [sk. 28.09.2022.]
71. Ministru kabinets. 2013. gada 28. maija informatīvais ziņojums "Latvijas Enerģētikas ilgtermiņa stratēģija 2030 – konkurētspējīga enerģētika sabiedrībai". Iegūts no: <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40263360&mode=mk&date=2013-05-28> [sk. 28.09.2022.]

Ministru kabineta protokollēmums:

72. Ministru kabineta 2021. gada 14. septembra sēdes protokollēmuma Nr. 61 (46.§) 4. punkts. Iegūts no: <https://tapportals.mk.gov.lv/meetings/protocols/3fd373e9-dc46-43dc-b0df-bd7b6f379a84> [sk. 28.09.2022.]

Tiesu materiāli:

73. Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2014. gada 5. februāra Civillietu departamenta spriedums lietā Nr. SKC-4/2014. Iegūts no: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs> [sk. 31.10.2022.]
74. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2010. gada 12. maija spriedums lietā Nr. SKC-11. Iegūts no: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs> [sk. 31.10.2022.]
75. Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2022. gada 3. marta spriedums lietā Nr. A420205319, SKA-273/2022. Iegūts no: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs> [sk. 31.10.2022.]
76. Administratīvās apgabaltiesas 2021. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. A420206620. Iegūts no: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [sk. 31.10.2022.]
77. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2021. gada 31. maija spriedums lietā Nr. CA-0136-21/20. <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [sk. 31.10.2022.]
78. Daugavpils tiesas 2022. gada 10. februāra spriedums lietā Nr. C-0056-22/19. <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [sk. 31.10.2022.]
79. Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama 2014. gada 5. augusta spriedums administratīvajā lietā Nr. A42048791. <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [sk. 31.10.2022.]
80. Administratīvās rajona tiesas 2021. gada 23. februāra spriedums lietā Nr. A42-00835-21/36. <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [sk. 31.10.2022.]
81. Rīgas pilsētas Pārgaujas tiesas 2020. gada 4. novembra spriedums lietā Nr. A68041320. <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [sk. 31.10.2022.]
82. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2019. gada 25. oktobra spriedums lietā Nr. C-2491-19/5. <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [sk. 31.10.2022.]

Latvijas Republikā veiktie pētījumi, ziņojumi un pārskati:

83. Zvērinātu advokātu birojs "Raidla, Lejiņš & Norcoux". 2014. *Juridiskās analīzes ziņojums "Par zemes dzīļu izmantošanas tiesiskā regulējuma pilnveidošanu potenciālo investīciju piesaistei"*. Iegūts no: https://www.varam.gov.lv/sites/varam/files/content/files/2014-10-21_zinojums_final.pdf [sk. 28.09.2022.]

84. Latvijas ziņojums Apvienoto Nāciju Organizācijai par ilgtspējīgas attīstības mērķu ieviešanu. 2018. Iegūts no: <https://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/Latvija%20IAM%20Zinojums%20ANO.pdf> [sk. 28.09.2022.]
85. Valsts ģeoloģijas dienests. 1996. *Latvijas zemes dzīļu resursi*. Rīga. Iegūts no: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/vpp/mali_latvija/visp_geol/LATVIJA_S_ZEMES_DZILU_RES_1998_pdf.pdf [sk. 28.09.2022.]
86. Mikosa, Ž. *Ziņojums par normatīvo regulējumu par tiesībām un pienākumiem ūdeņu apsaimniekošanā*. Iegūts no: https://www.bef.lv/wp-content/uploads/2020/02/Pielikums-3_Normativo-aktu-analize.pdf [sk. 28.09.2022.]
87. Dzigulska, J. 2016. *Subsurface property rights in Latvia: public interest over private rights?* Rīga Graduate School of Law. Iegūts no: <https://www.rgsl.edu.lv/uploads/research-papers-list/9/dzigulska-julija-6-final.pdf> [sk. 28.09.2022.]

Monogrāfijas un literatūra:

88. Auziņš, A. 2009. Zemes pārvaldības institūcijas. *Ģeomātika*. Nr. 6, ISSN 1407-7345.
89. Bojārs, J. 2004. *Starptautiskās publiskās tiesības I*. Rīga: Zvaigzne ABC.
90. Bright, S., Dewar, J. 2005. *Land Law: Themes and Perspectives*. United Kingdom, Oxford University Press.
91. Britannica, The Editors of Encyclopaedia. 2012. "subsoil". *Encyclopedia Britannica*, 19 Jul 2013.
92. Burrows, A., Feldman, D. 2017. *Oxford Principles of English Law: English Private Law. Second Edition*. United Kingdom, Oxford University Press.
93. Dixon, M. 1999. *Principles of Land Law. Third Edition*. United Kingdom, Cavendish Publishing Limited.
94. Dobra, J. 2014. *Divergent Mineral Rights Regimes. A Natural Experiment in Canada and the United States*. Yields Lessons.
95. Gray, K. J., Gray, S. F. 2005. *Land law. 4th Revised Edition*. United Kingdom, Oxford University.
96. Grūtups, A., Kalniņš, E. 2002. *Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Otrais papildinātais izdevums*. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
97. Harris, J. W. 1996. *Property and Justice*. United States of America, Oxford University.
98. Lejnieks, M., Medina, L. 1997. *Jūras tiesības*. Rīga: Jumava.
99. Lian, G. C. 2013. *Ownership of underground space: Law Ministry to study other countries*. The Straits Times, Singapore, 16 September 2013.
100. McHarg, A., Barton, B., Bradbrook, A., Godden, L. 2010. *Property and The Law in Energy and Natural resources*. Oxford Scholarship Online, 78.
101. Sax, J. L. 1970. *The Public Trust Doctrine in Natural Resource Law: Effective Judicial Intervention*. 68 Mich. L. Rev.
102. Smith, R. J. 2006. *Property Law. Fifth edition*. United Kingdom, Fearson Education Limited.
103. Sprankling, J. G. 2008. *Owning the Center of the Earth*. Sprankling Pacific McGeorge School of Law.
104. The Natural Resource Governance Institute. 2015. *Granting Rights to Natural Resources*. NRG Reader, March 2015.
105. Norwegian Ministry of Trade and Industry. 03/2013. *Strategy for the Mineral Industry*. Iegūts no: https://www.regjeringen.no/contentassets/3fe548d142cd496ebb7230a54e71ae1a/strategyforthemineralindustry_2013.pdf [sk. 28.09.2022.]

106. European Commission. 05/2017. *MINLEX – Netherlands Country Report*. Iegūts no: https://rmis.jrc.ec.europa.eu/uploads/legislation/MINLEX_CountryReport_NL.pdf [sk. 20.01.2023.]
107. Караулов, В. Б., Никитина, М. И. М. 2004. *Геология: Основные понятия и термины: Справ. пособие*. 2-е изд. УРСС: Едиториал УРСС.
108. Буковский, В. (сост.). 1914. *Свод гражданских узаконений губерний Прибалтийских (с продолжениемъ 1912 -1914 г.г. и съ разъяснениями) въ 2 томахъ*. Томъ I, содержащий Введение, Право семейственное, Право вещное и Право наследования. – Рига: Г. Гемпель и Ко.
109. Тютрюмовъ, И. 1927. *Гражданское Право*. Изд. 2. – Тарту: Типография Г. Лаакманъ.

Periodika un raksti:

110. Barker, M. 1991. *Legal and administrative issues in underground space use: a preliminary survey of ITA member nations*. Tunn. Undergr. Space Technol. Incorporating Trenchless, 6 (2) (1991).
111. Brehm, D. 2007 *Storing carbon dioxide below ground may prevent polluting above*. Massachusetts Institute of Technology, 51, 16.
112. Caruso, D. 2006. *Private Law and State-Making in the Age of Globalization*. No. 06–09 Boston University School of Law, Public Law Research Paper (2006).
113. Chigbo, C. C. 2013. *The nature of land ownership and the protection of the purchaser*. Afe Babalola University: Journal of Sustainable Development Law and Policy Vol. 1 Iss. 1 (2013).
114. Duncan, I. J., Anderson, S., Nicot, J. P. 2009. *Pore space ownership issues for CO₂ sequestration in the US*. Energy Procedia, Volume 1, Issue 1, ISSN 1876-6102. doi.org/10.1016/j.egypro.2009.02.258
115. Field, B., Barton, B., Funnell, B., Higgs, K., Nicol, A., Seebeck, H. 2018. *Managing potential interactions of subsurface resources*. Proc. IME J. Power Energy, 232 (1) (2018).
116. Gavēna, I. 2001. Zemes dzīles kā īpašums. 08.05.2001. *Latvijas Vēstnesis*. 70.
117. Gates, B. 2021. *How to avoid a climate disaster: The Solutions We Have and the Breakthroughs We Need*. Alfred A. Knopf, Inc.
118. Girlington, D. Taylor, P. 2011. *Property rights and sustainability: towards a new vision of property*. D. Girlington, P. Taylor (Eds.), Property Rights and Sustainability: the Evolution of Property Rights to Meet Ecological Challenges, Brill.
119. Goodman, R., Pasquali, R., Dumas, P., Hámor, T., Jaudin, F., Kepinska, B., Reay, D., Rueter, H., Sanner, B., Heekeren, V., Bussmann, W., Jones, G. 2010. *GTR-H – geothermal legislation in Europe*. Proceedings World Geothermal Congress (2010), Bali, Indonesia.
120. Grant, N., Gambhir, A., Mittal, S., Greig, C., Köberle, A. C. 2022. *Enhancing the realism of decarbonisation scenarios with practicable regional constraints on CO₂ storage capacity*. International Journal of Greenhouse Gas Control Volume 120, ISSN 1750-5836. doi.org/10.1016/j.ijggc.2022.103766
121. Hagman, D. G. 1974. *Planning the Underground Uses in Legal, Economic, and Energy Considerations in the Use of Underground Space* (U.S. National Committee on Tunneling Technology, National Academy of Sciences); Swenson, G. S. 1979. *Zoning Ordinances as Obstacles to Earth Sheltered Housing: A Minnesota Perspective*. Underground Space, 3 No. 4 (Jan/Feb 1979).
122. Hámor-Vidó, M., Hámor, T., Czirik, L. 2021. *Underground space, the legal governance of a critical resource in circular economy*. Resources Policy, Volume 73, ISSN 0301-4207. doi.org/10.1016/j.resourpol.2021.102171
123. Levits, E. 1998. *Latvijas un Eiropas Savienības Asociācijas līgums un Latvijas tiesību sistēmas transformācija*. Baltijas valstis likteņgriežos. Rīga.

124. Levits, E. 2003. *Vispārējās cilvēktiesību teorijas pamati*. Rakstu krājums, Rīga, 2003.
125. Levits, E. 2000. *Samērīguma princips publiskajās tiesībās*. Likums un Tiesības, 2000, Nr. 9.
126. Lähteenmäki-Uutela, A., Lonkila, A., Huttunen, S., Grmelová, N. 2021. *Legal rights of private property owners vs. sustainability transitions?* Journal of Cleaner Production, Volume 323, ISSN 0959-6526. doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.129179
127. Loof, J. P., Ploeger, H. D., Steur, A. 2001. *The Right to Property: the Influence of Article 1 Protocol No. 1 ECHR on Several Fields of Domestic Law*. Shaker Publishing (2001).
128. Morgan, J. 2013. Digging deep: property rights in subterranean space and the challenge of carbon capture and storage. *The International and Comparative Law Quarterly*, 62(4).
129. Neimane, I. 2005. Īpašuma tiesības kā cilvēka pamattiesības. 05.04.2005. *Latvijas Vēstnesis*, pielikums "Jurista Vārds".
130. Pastars, E. 2017. *Diskutē par zemes īpašnieka un izmantotāja tiesību līdzsvaru zemes dziļu izmantošanā*. Jurista Vārds, 21.11.2017., Nr. 48 (1002).
131. Pellegrini, L., Arsel, M., Orta-Martínez, M., Mena, C. F., Muñoa, G. 2021. *Institutional mechanisms to keep unburnable fossil fuel reserves in the soil*. Energy Policy, Volume 149, ISSN 0301-4215. doi.org/10.1016/j.enpol.2020.112029
132. Piģēns, K., Kronis, I. 2021. *Aspects of Formation of Legal Status of Subterranean Depths*. Socrates. 2(20). doi.org/10.25143/socr.20.2021.2
133. Piģēns, K. 2017. *Strategically essential energy supply objects importance in the criminal law*. Administratīvā un Kriminālā Justīcija. Vol 4, No 81 (2017). doi.org/10.17770/acj.v4i81.2847
134. Piģēns, K. 2017. *Zemes dziļu izmantošanas tiesiskais regulējums: quo vadis*. Jurista Vārds, 04.07.2017., Nr. 28 (982).
135. Pranevičienė, B. 2013. *The utilization and conservation of natural resources in Lithuania*. Public security and public order 2013 (9) Scientific articles.
136. Richemond-Barak, D. 2018. *Sovereignty over the Underground*. *Underground Warfare* (New York; online edn, Oxford Academic, 18 Jan. 2018). doi.org/10.1093/oso/9780190457242.003.0003
137. Reine, I. 1999. Tiesības uz īpašumu un īpašuma atsavināšana valsts vai sabiedriskajām vajadzībām. 28.01.1999. *Latvijas Vēstnesis*. 5/6.
138. Segliņš, V., Sedmalis, U. 2011. Sadarbība Latvijas zemes dziļu resursu izpētei un to izmantošanas tehnoloģiju izstrādei – Valsts pētījumu programma "Zemes dzīles". *Materiālzinātne un lietišķā ķīmija*. Nr. 24, ISSN 1407-7353.
139. Spijkerboer, R. C., Turhan, E., Roos, A., Billi, A., Vargas-Payera, S., Opazo, J., Armiero, M. 2022. *Out of steam? A social science and humanities research agenda for geothermal energy*. Energy Research & Social Science, Volume 92, ISSN 2214-6296. doi.org/10.1016/j.erss.2022.102801
140. Stankovics, P., Montanarella, L., Kassai, P., Tóth, G., Tóth, Z. 2020. *The interrelations of land ownership, soil protection and privileges of capital in the aspect of land take*. Land Use Policy, Volume 99, ISSN 0264-8377. doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.105071
141. Studente, L. 2015. *Zemes dzīlēs ar varu netiksi*. LV portāls.
142. Studente, L. 2017. *Diskusijas par iespējām izmantot zemes dzīles turpinās*. LV portāls.
143. Volchko, Y., Norrman, J., Ericsson, L. O., Nilsson, K. L., Markstedt, A., Öberg, M., Mossmark, F., Bobylev, N., Tengborg, P. 2020. *Subsurface planning: Towards a common understanding of the subsurface as a multifunctional resource*. Land Use Policy, Volume 90, ISSN 0264-8377. doi.org/10.1016/j.landusepol.2019.104316
144. William, A. T. 1979. *Ownership of Subterranean Space*. *Underground Space*. Pergamon Press 1979, Vol. 3, No.4.

145. Nurmukhankyzy, D. 2014. The Legal Issues of Investment Activity in Nature, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. Volume 109, 2014, ISSN 1877-0428. doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.12.579
146. Quattrocchi, F., Boschi, E., Spina, A., Buttinelli, M., Cantucci, B., Procesi, M. 2013. *Synergic and conflicting issues in planning underground use to produce energy in densely populated countries, as Italy: Geological storage of CO₂, natural gas, geothermics and nuclear waste disposal*. *Applied Energy*, Volume 101, 2013, ISSN 0306-2619. doi.org/10.1016/j.apenergy.2012.04.028
147. Nita, V., Garbossa, E., Ciuta, T. Bonollo, B., Mancini, L., Vidal-Legaz, B., Latunussa, C., Wittmer, D., Hamor, T., d'Elia, E., Unguru, M. and Manfredi, S. *EU Country profiles in the Raw Materials Information System (RMIS): Denmark*. EUR 30424 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-24518-6, doi:10.2760/72796, JRC122321
148. Nita, V., Garbossa, E., Ciuta, T. Bonollo, B., Mancini, L., Vidal, B., Latunussa, C., Wittmer, D., Hamor, T., d'Elia, E., Unguru, M. and Manfredi, S. *EU Country profiles in the Raw Materials Information System (RMIS): Bulgaria*. EUR 30394 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-22973-5, doi:10.2760/113492, JRC122066
149. Unguru, M., d'Elia, E., Bonollo, B., Niță, V., Garbossa, E., Ciută, T., Latunussa, C., Hamor, T., Wittmer, D., Mancini, L., Vidal-Legaz, B. and Manfredi, S. *EU country profiles in the Raw Materials Information System (RMIS): Estonia, Ireland, Latvia, Lithuania, Luxembourg, Malta, Slovakia and Slovenia*. EUR 30957 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2022, ISBN 978-92-76-46488-4, doi:10.2760/562222, JRC128025
150. Nita, V., Garbossa, E., Ciuta, T. Bonollo, B., Mancini, L., Vidal-Legaz, B., Latunussa, C., Wittmer, D., Hamor, T., d'Elia, E., Unguru, M. and Manfredi, S. *EU Country profiles in the Raw Materials Information System (RMIS): Greece*. EUR 30447 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-25318-1, doi:10.2760/87478, JRC122328
151. Nita, V., Garbossa, E., Ciuta, T. Bonollo, B., Mancini, L., Vidal, B., Latunussa, C., Wittmer, D., Hamor, T., d'Elia, E., Unguru, M. and Manfredi, S. *EU Country profiles in the Raw Materials Information System (RMIS): Croatia*. EUR 30395 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-22976-6 , doi:10.2760/17, JRC122067
152. Nita, V., Garbossa, E., Ciuta, T., Bonollo, B., Mancini, L., Vidal-Legaz, B., Latunussa, C., Wittmer, D., Hamor, T., d'Elia, E., Unguru, M. and Manfredi, S. *EU Country profiles in the Raw Materials Information System (RMIS): Romania*. EUR 30601 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021, ISBN 978-92-76-30474-6, doi:10.2760/068038, JRC123822
153. Nita, V., Garbossa, E., Ciuta, T., Bonollo, B., Mancini, L., Vidal-Legaz, B., Latunussa, C., Wittmer, D., Hamor, T., d'Elia, E., Unguru, M. and Manfredi, S. *EU Country Profiles in the Raw Materials Information System (RMIS): Hungary*. EUR 30477 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-26841-3, doi:10.2760/187479, JRC122508
154. Nita, V., Garbossa, E., Ciuta, T. Bonollo, B., Mancini, L., Vidal-Legaz, B., Latunussa, C., Wittmer, D., Hamor, T., Unguru, M. and Manfredi, S. *EU Country profiles in the Raw Materials Information System (RMIS): Czechia*. EUR 30449 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-25321-1, doi:10.2760/530675, JRC122320
155. European Commission, Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs. 2017. *Legal framework for mineral extraction and permitting procedures for exploration and exploitation in the EU: final report*. Publications Office, 2017. Iegūts no: <https://data.europa.eu/doi/10.2873/920344> [sk. 20.01.2023.]
156. Wu, G., Li, Y., Jincheng Tongda & Neal. 2021. *Mining in China: overview*. Iegūts no: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-011-1348?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-011-1348?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)) [sk. 20.01.2023.]
157. Cunsolo, B. Baker McKenzie. 2020. *Mining in Australia: overview*. Iegūts no: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/8-576-7530?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/8-576-7530?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)) [sk. 20.01.2023.]

158. Bambach, J. P., Pulgar, M. P. 2020. *Mining in Chile: overview*. Iegūts no: <https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-020-5636?transitionType=Default&contextData=%28sc.Default%29> [sk. 20.01.2023.]
159. Ruiz, J. L., Porras, C. M. 2019. *Mining in Mexico: overview*. Iegūts no: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-020-0351?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-020-0351?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)) [sk. 20.01.2023.]
160. Martinez, A., Heredia, F. 2020. *In brief: mining rights in Argentina*. Iegūts no: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=430eb635-f862-4cfb-a0b7-0435fbf4a005> [sk. 20.01.2023.]
161. Mahiddin, F., Lintong, F. 2020. *Mining in Indonesia Mining Rights and Title*. Iegūts no: <https://www.ssek.com/blog/mining-in-indonesia-mining-rights-and-title> [sk. 20.01.2023.]
162. Зайченко, В. Ю. 2005. *Право собственности на недра России и его применение в условиях рыночной экономики – состояние, проблемы, решения*. Iegūts no: <https://www.rosnedra.gov.ru/article/256.html> [sk. 20.01.2023.]

Interneta resursi:

163. Statkus, S. 11.03.2003. *Ekoloģiskās cilvēktiesības – starp vides patēriņu un saglabāšanu*. Iegūts no: <https://providus.lv/raksti/ekologiskas-cilvektiesibas-starp-vides-paterinu-un-saglabasanu/> [sk. 28.09.2022.]
164. LSM.lv portāls. 04.08.2015. *Pēc kanādiešu ģeologu pamudinājuma grib mazināt šķēršļus zemes dzīļu izpētei*. Iegūts no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/zinu-analize/pec-kanadiesu-geologu-pamudinajuma-grib-mazinat-skerslus-zemes-dzilu-izpetei.a140090/> [sk. 09.11.2022.]
165. LawTeacher. 16.07.2019. *Property Law 1 (Land Law)*. Iegūts no: <https://www.lawteacher.net/free-law-essays/land-law/property-law-1-land-law-law-essays.php?vref=1> [sk. 06.11.2022.]
166. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija. Iegūts no: <https://www.varam.gov.lv/lv/zemes-dziles> [sk. 28.09.2022.]
167. Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija. 04.07.2006. *Best-Practice Guide for a Positive Business and Investment Climate*. Iegūts no: <http://www.osce.org/eea/19768?download=true> [sk. 22.07.2022.]
168. Valsts kontrole. 13.12.2019. *Kā Zemkopības ministrija pārvalda valstij piederošu īpašumu – derīgos izrakteņus?* Iegūts no: <https://www.lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslegtas-revizijas/zemkopibas-ministrijas-darbiba-valstij-piederoso-derigo-izraktenu-apsaimniekosana> [sk. 22.07.2022.]
169. Valsts ieņēmumu dienests. 14.09.2015. *Dabas resursu nodoklis*. Iegūts no: <https://www.vid.gov.lv/lv/dabas-resursu-nodoklis> [sk. 26.07.2022.]
170. Ārlietu ministrija. 16.03.2015. *Starptautisko tiesību instrumenti*. Iegūts no: <https://www2.mfa.gov.lv/geneva/informacija-par-ano/starptautiskas-tiesibas/starptautisko-tiesibu-instrumenti> [sk. 26.07.2022.]
171. ABB. 27.06.2022. *ABB tehnoloģijas tiks izmantotas pasaulē pirmajā CO2 transportēšanas un uzglabāšanas infrastruktūrā*. Iegūts no: <https://new.abb.com/news/lv/detail/92626/abb-tehnologijas-tiks-izmantotas-pasaule-pirmaja-co2-transportesanas-un-uzglabšanas-infrastruktura> [sk. 28.09.2022.]
172. Eiropas Parlaments. 07.08.2018. *ES reakcija uz klimata pārmaiņām*. Iegūts no: <https://www.europarl.europa.eu/news/lv/headlines/society/20180703STO07129/es-reakcija-uz-klimata-parmainam> [sk. 28.09.2022.]
173. Eiropas Komisija. 14.09.2022. *Critical Raw Materials Act: securing the new gas & oil at the heart of our economy*. Iegūts no: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lv/STATEMENT_22_5523 [sk. 20.01.2023.]

174. Rīgas Tehniskā universitāte. 24.08.2016. RTU zinātnieki pēta oglekļa dioksīda izmantošanas iespējas. Iegūts no: <https://www.rtu.lv/lv/universitate/masu-medijiem/zinas/atvert/rtu-zinatnieki-peta-oglekļa-dioksīda-izmantosanas-iespejas?view=pdf> [sk. 10.11.2022.]
175. Federal Ministry Republic of Austria. Iegūts no: <https://info.bml.gv.at/en/topics/mining/mining-in-austria/mining-in-austria-.html> [sk. 20.01.2023.]
176. LawsofBrazil. 2023. *Mining law*. Iegūts no: <https://lawsofbrazil.com/mining-law/> [sk. 20.01.2023.]
177. The Advisory Council of the European Technology Platform for Zero Emission Fossil Fuel Power Plants. *The Costs of CO₂ Storage*. Iegūts no: <https://www.globalccsinstitute.com/archive/hub/publications/119816/costs-co2-storage-post-demonstration-ccs-eu.pdf> [sk. 28.09.2022.]

Citi avoti:

178. Attorney Jens Schwanen Consultant at the German Association of Publicly Appointed Surveyors. *The system of ownership protection for land in Germany*. Iegūts no: <https://www.bdvi.de/en/pas/ownership-protection-land-germany> [sk. 12.10.2022.]
179. CO₂GeoNet Eiropas Ekselences centrs. 2012. *Ko īstenībā nozīmē CO₂ uzglabāšana zemes dzīlēs?* Iegūts no: http://www.cgseurope.net/UserFiles/file/Hot%20of%20the%20press/Latvia_final%20protected.pdf [sk. 28.09.2022.]
180. Government of Canada. 2014. *Canada's Positive Investment Climate for Mineral Capital*. Information Bulletin, November 2014 (published in January 2015). Iegūts no: <https://www.nrcan.gc.ca/science-data/science-research/earth-sciences/earth-sciences-resources/earth-sciences-federal-programs/canadas-positive-investment-climate-mineral-capital/8782> [sk. 22.07.2022.]
181. King, M. H. *Mineral Rights. Basic information about mineral, surface, oil and gas rights*. Iegūts no: <https://geology.com/articles/mineral-rights.shtml> [sk. 28.09.2022.]
182. Lazdiņš, A. 2016. Promocijas darbs “Latvijas reģionu minerālo resursu tirgus attīstība”. Iegūts no: https://llufb.llu.lv/disertacijas/regional-economics/Andrejs_Lazdins_promocijas_darbs_2016_LLU.pdf [sk. 28.09.2022.]
183. Piģēns, K., Bogdanova, O., Spiridonovs, J. *Zaļais kurss – virzība uz klimatneitralitāti 2050. gadā. Stratēģiskie investīciju virzieni eksporta potenciāla attīstībai. Nākotnes tehnoloģijas un investīciju projekti Latvijai*. Latvijas Universitātes Biznesa, vadības un ekonomikas fakultātes Produktivitātes zinātniskais institūts “Latvijas Universitātes domnīca LV PEAK”. Iegūts no: https://www.lvpeak.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/lvpeak.lu.lv/LU_domnīca_LV_PEAK/Projekti/investicijas_produkтивitate/LVPEAK_nodevums_Zalais_kurss.pdf [sk. 20.01.2023.]
184. LU Latviešu valodas institūts. 2004.–2014. *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca*.
185. RTU Izdevniecība. 2009. *Ģeomātikas terminu skaidrojošā vārdnīca*.
186. Stinkulis, Ģ. 2022. *Derīgie izrakteņi Latvijā*. Nacionālā enciklopēdija.
187. Учебник, М.: ООО “ТК Велби”. 2003. *Международное публичное право*.

Pateicības

Vislielākais paldies promocijas darba vadītājam docentam Ivaram Kronim par padomiem un motivējošām idejām, kad tas bija vajadzīgs, kā arī par pacietību un atbalstu ilgajā promocijas darba izstrādes laikā!

Paldies ģimenei par nenogurstošu motivēšanu pabeigt doktorantūras studijas un sekmīgi noslēgt promocijas darbu. Milzīgs paldies arī kolēģiem Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijā, žurnāla “Jurista Vārds” redakcijā, Ekonomikas ministrijā un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijā, kas vienmēr palīdzējuši rast iedvesmu un labus informācijas avotus!

Īpašs paldies arī Rīgas Stradiņa universitātes doktorantūras studiju programmas kolēģei Vitai Upeniecei, kas nenogurstoši uzmundrināja promocijas darba pabeigšanai un sniedza praktiskus ieteikumus.